

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. М. МАКСИМОВИЧА
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ім. ІВАНА ФРАНКА
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НАФТИ І ГАЗУ**

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону
«Про вищу освіту» та інформатизації суспільства»**

16-19 червня 2015р., м. Івано-Франківськ

УДК 02

ББК 78

Б 59

Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 16-19 червня 2015р. – Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2015. – 356 с.

Науково-технічна бібліотека
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

З М І С Т

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ <i>Айвазян О.Б</i> -----	6
МОЛОДЬ І КНИГА: РЕАЛІЇ ТА МАЙБУТНЄ <i>Бакуменко Л. Г.</i> -----	10
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ТА РЕКЛАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА <i>Бігусяк М. В., Гуцуляк О. Б.</i> -----	15
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ <i>Білоус В.С.</i> -----	25
КАДРОВА ПОЛІТИКА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА У 70-80-Х РОКАХ ХХ СТ. <i>Боляк О. М.</i> -----	33
ПІДГОТОВКА ДО ДРУКУ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ (з досвіду роботи) <i>Голиш Г. М.</i> -----	43
ОЦИФРУВАННЯ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КНУКІМ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ЗБЕРІГАННЯ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ <i>Горбань Ю. І.</i> -----	55
СИСТЕМНА ЄДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ <i>Демчина Л. І.</i> -----	59
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ТА ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ <i>Дербеньова Л.В.</i> -----	71
ВИДАННЯ НАКККІМ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ: ШЛЯХ У СВІТОВУ ПРАКТИКУ <i>Довгань О.В.</i> -----	77
АБІС Koha ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ <i>Дубик С.О., Онисько Г.Я., Шкодзінський О.К.</i> -----	86
РОБОТА БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ <i>Єпіфанова О.В., Савельєва В.В</i> -----	96
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ СумДПУ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА <i>Железняк І. О.</i> -----	103
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Іванійчук Т. Ю.</i> -----	109
ПРОБЛЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ КРИЗИ:	

ПРО ЩО НЕ БУДЕ СКАЗАНО В МАНІФЕСТІ УБА <i>Ігнатюк М. В.</i> -----	119
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ ТА АСПІРАНТІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ВНЗ <i>Кіщак Т.С.</i> -----	127
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-САЙТУ БІБЛІОТЕКИ В ОБСЛУГОВУВАННІ КОРИСТУВАЧІВ <i>Кобітович Ю.В.</i> -----	133
НАОЧНА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КНИГИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ <i>Козак Л.В.</i> -----	142
ЦИФРОВІ СЕРВІСИ БІБЛІОТЕК ВНЗ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ <i>Колесникова Т.О.</i> -----	147
ВІД ОНОВЛЕННЯ ЗНАНЬ – ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ <i>Кравчук Н.М.</i> -----	161
ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО РЕПОЗИТОРІЮ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ <i>Крива А.В., Перелигіна В.Є.</i> -----	167
ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ НА РЕЙТИНГ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ <i>Левченко Н.П.</i> -----	172
ВЕБ-САЙТ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КНУКІМ : АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ <i>Лук'яненко В. В.</i> -----	178
ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТОРІЙ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА: ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ <i>Матвійчук О.Є., Зотова В.А.</i> -----	181
БІБЛІОТЕКА – ОСЕРЕДОК ОСВІТИ І РОЗВИТКУ <i>Мельник М.І.</i> -----	186
НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ <i>Мельничук Г.-А. Б.</i> -----	194
УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН <i>Ніколаєнко Н. М.</i> -----	203
ФОНД РІДКІСНИХ ВИДАНЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА) <i>Олейник С. В., Стрихар І. Я.</i> -----	208
УНІКАЛЬНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ РЕПОЗИТАРІЇВ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ УЧЕНИХ У СВІТОВУ E-SCIENCE <i>Пасмор Н.П., Шахова С.А.</i> -----	214
СУЧАСНІ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ (з досвіду роботи) <i>Пилип Я.А.</i> -----	220
ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РІДКІСНИХ	

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИДАНЬ XVIII – XIX СТОЛІТЬ <i>Пинда Л. А.</i> -----	231
ВІДКРИТИЙ ДОСТУП – РУХ OPEN ACCES ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ <i>Подрезова М. О.</i> -----	240
ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ЛИСТУВАННІ РЕКТОРА ІВАНА ОГІЄНКА <i>Прокончук В. С.</i> -----	249
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ КНУКіМ <i>Рибка Л. А.</i> -----	256
ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: БІБЛІОТЕЧНА ЖУРНАЛІСТИКА <i>Ріжко Р. Л.</i> -----	259
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТА ТРАДИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЛЯ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ <i>Селезінка С. М.</i> -----	266
ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК <i>Стисло Т. Р.</i> -----	277
ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ТРАДИЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ <i>Тачинська О. Б.</i> -----	289
ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ НАПОВНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ «АСТА DIURNA» <i>Фігель О. М.</i> -----	297
РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО КНИГИ ТА ЧИТАННЯ – ОСНОВНА СКЛАДОВА РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ <i>Циганок О.М.</i> -----	302
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ <i>Цимбалюк С.Я., Добрянська Н.Б.</i> -----	308
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ – РЕСУРСІВ В БІБЛІОТЕКАХ ВНЗ <i>Ширенкова-Білійчук А. О.</i> -----	317
ХАРАКТЕР МОДЕЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В БІБЛІОТЕЧНОМУ ПРОСТОРИ <i>Шкура О. І.</i> -----	324
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НТБ НАУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ СМЯ <i>Шкурко О.П.</i> -----	338
БІБЛІОТЕКА ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЯ ВЗАЄМОДІЇ <i>Шкутник І. М., Шестопалова О. В.</i> -----	344
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ <i>Ястремська Л.Ю.</i> -----	352

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ

Айвазян О.Б.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету

У повідомленні поставлена проблема обліку електронних ресурсів та їх використання в бібліотеках вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: бібліотека університету, електронні ресурси, облік, інвентаризація, НБ ХНУ.

Автоматизація бібліотечних процесів та розвиток множинної техніки призвели до зменшення кількості відвідувань не тільки бібліотек вишів, а й більшості публічних книгозбірень. У свою чергу, бібліотеки університетів, скоротивши традиційне обслуговування, багато часу і сил вкладають у розвиток електронних ресурсів, їх популяризацію, організацію доступу до них та комфортних умов використання. Саме в обліку цієї роботи, її достовірності і є основна проблема.

Мета даного повідомлення – порушити питання обліку статистичних показників роботи бібліотек вишів з метою його подальшого удосконалення або реформування. Автономія університетів у подальшому призведе до того, що навчальний заклад сам буде вирішувати, яка бібліотека і з яким штатом йому потрібна, визначати її завдання та функції або, іншими словами, вирішувати майбутнє бібліотеки університету. Оскільки сьогодні продовжує існувати державна система призначення категорій на основі статистичних показників, які на даний момент не відображають і не враховують усієї діяльності бібліотек, пропоную своє бачення проблеми і напрямки її вирішення. Відразу скажу, що в статті ви не знайдете конкретного рецепту виходу із ситуації, але як керівник бібліотеки, в якій вже понад 20 років (ЕК започатковано 1992 р.) запроваджуються інформаційні технології, вважаю за потрібне порушити нагальні проблеми, що стосуються статистичних показників роботи книгозбірні. Кілька слів про наукову бібліотеку Хмельницького національного університету.

У НБ ХНУ автоматизовано основні технологічні процеси на основі програмного забезпечення «УФД Бібліотека» (з 1998 р.) та власних програмних продуктів. Автоматизований облік видачі документів на всіх пунктах обслуговування, у т.ч. й інформаційно-бібліографічної діяльності, здійснюється з 2004 року. Створена віртуальна система обслуговування користувачів через веб-сайт книгозбірні та БД ЕБ, ЕК, віртуальну

довідкову службу тощо, які висвітлюють практично всю роботу бібліотеки – від формуляра читача, де він може побачити власну заборгованість, картотеки книгозабезпеченості, можливості замовити нове видання, а також видань по МБА та копій ЕДД - до інвентаризації, просвітницької діяльності та роботи методичного об'єднання. З 2005 року законсервовано всі карткові читацькі каталоги та картотеки, а основну облікову функцію виконує Електронний каталог, який на сьогодні відображає 61 % фонду [1].

Тотальна автоматизація бібліотечних технологій, відмова від паперових форм обліку, а також зменшення кількості користувачів призвели до зменшення навантаження на працівників відділів обслуговування, а згодом і до змін у структурі та штатному розписі бібліотеки, який скоротився за 10 останніх років удвічі і нараховує 43 одиниці. Відбуваються такі зміни й в інших бібліотеках нашого методичного об'єднання. Вочевидь, що продовжує спрацьовувати традиційне уявлення керівництва про обов'язкову присутність у бібліотеці великої кількості читачів, підкріплене статистичними даними для надання їй категорії, якою б сучасною і комп'ютеризованою не була бібліотека. Керівництво вишу може підняти питання про зміну категорії по оплаті праці, скорочення працівників бібліотеки тільки через малу відвідуваність, абсолютно не враховуючи інші показники роботи, зокрема, просвітницько-виховну, наукову, видавничу та ін. види діяльності, які останнім часом значно активізувалися в бібліотеках. Цьому сприяють розвиток наукової діяльності університетів; запровадження інноваційних технологій у бібліотеках; поширення дистанційної освіти та інші види діяльності, що впливають на рейтинг вузів, викликають необхідність популяризації наукового доробку викладачів тощо. Бібліотеки активно розвивають електронні ресурси, сприяють наповненню репозитаріїв, публікаціям у наукових БД, перевірці на плагіат праць викладачів та виконують багато інших нових обов'язків паралельно з традиційними функціями, які ніхто не відміняв.

Отже, сучасний читач вимагає сучасних технологій і сервісів, які йому і пропонує сьогодні бібліотека вишу. Але, на жаль, законодавча база не встигає за стрімким розвитком суспільства, і соціальний стан бібліотекаря все ще знаходиться в залежності від традиційних показників.

Розглянемо основні статистичні показники роботи бібліотеки, на які може впливати віртуальна система обслуговування користувачів. Розпочнемо з показників роботи з фондом, які потребують нових регламентуючих документів. Бібліотечні фахівці добре обізнані з обліком традиційних бібліотечних документів і навіть електронних видань, які мають носії. Але сьогодні до нашої книгозбірні надходять електронні

навчальні посібники та методичні видання з редакційно-видавничого центру університету, які не мають паперового аналогу. Ніяких методичних матеріалів по роботі з такими виданнями, їх обліку, збереженню немає, і кожна книгозбірня сама визначатиме шлях цих документів у бібліотеці. Паралельно виникає питання, чи потрібно додавати до загальної кількості фонду кількість електронних документів без носіїв та інших мережевих документів, які знаходяться в електронній бібліотеці і не мають паперових аналогів в книгозбірні, записувати їх в облікові документи (сумарну та інвентарні книги) тощо? Таке питання виникло ще й тому, що намітилася тенденція до зменшення показника традиційного фонду, адже списання перевищує придбання нових видань, та й згідно висновків сучасних науковців, майбутнє бібліотек – за електронними документами.

Якщо звернутися до ГОСТів, то показник «Бібліотечні ресурси, усього примірників» повинен включати «загальну кількість примірників опублікованих, неопублікованих, електронних, аудіовізуальних документів, що є у фонді бібліотеки на кінець звітного періоду». Але в тому ж ГОСТі в п.б.1. вказується, що «Одиницями обліку електронних видань є примірник та назва; а у п.б.2. – «Примірником для електронних видань є дискета та оптичний диск» [2]. Чи можемо ми вважати, що зазначений термін «назва» у п.б.1. відноситься до мережевих ресурсів? Отже, з одного боку, показник фонду має враховувати всі електронні ресурси, а з іншого – тільки ті, що мають матеріальний аналог.

Ще один проблемний напрямок роботи, пов'язаний з фондом, – інвентаризація, яка в нашій книгозбірні вже кілька років здійснюється методом звірки фонду з ЕК за допомогою накопичувального сканера штрихкодів. У перші експериментальні роки таких перевірок ми роздруковували списки всієї літератури, що перевірялася, і ставили в них помітки про наявність. Ці списки зберігаються. Сьогодні інформація з накопичувального сканера штрихкодів заливається в ЕК, де проводиться автоматизована звірка наявності книг і роздруковуються списки тільки тієї літератури, якої не виявлено на місці, з якою і проводиться пошукова робота. Отже, експеримент з автоматизованої інвентаризації фонду довів, що такий метод значно полегшує і прискорює процес звірки фонду з обліковими документами, яким у даному випадку виступає ЕК. Але така методика інвентаризації фонду повинна бути відображена в офіційних регламентуючих документах.

Найголовнішими для нас, як зазначалося вище, є показники обслуговування користувачів, зокрема видачі документів. У ГОСТі «Бібліотечна статистика» у пунктах 10.1-10.5 зазначено, що показник видачі документів (усього примірників) враховує «загальну кількість виданих документів всіма структурними підрозділами бібліотеки і

zareestrovanih v oblikovih dokumentah, sho prinyati u biblioteci» [2]; u p. 10.4 – «oblik vidachi kopiy ta dokumentiv z vystavki vkhodyt do zagalnoi kilykosti vidanih dokumentiv» [2]. Ci punkty nibito reglamentuyut oblik usih vidiv dokumentiv, sho vydaiutsya v biblioteci, u t.ch. elektronnyh. Ale u tomu zh GOSTi viznachennya vidachi elektronnyh vidanyh ta ih kopiiv, yakii «oblikovuyutsya za kilykistyu disket i optichnyh diskiv, sho vidpovidaiut zapytu chytacha» ne dae mozhlyvosti pririvnyati vidachu merzevnyh elektronnyh resursiv do pokaznyka tradytsiinoi vidachi.

Paradoks polygae v tomu, sho dla roboty z elektronnyimi resursami biblioteka vitrachaє stilyki zh chasu, yak i dla roboty z tradytsiynymi: zdysnuє poshuk neobkhidnyh vidanyh, provodyt robotu z ih pridbannya abo dostavki, naukove ta tehnyche opratsuvannya otrymanyh tekstiv, organyzuє dostup do nyh, ale rezul'taty ciєї diyal'nosti u GOSTah ne vidobrazheni. Analogichna problema z pokaznykamy kilykosti vidviduvanyh ta korystuvachiv. Otzhe, pytannya obliku roboty z elektronnyimi resursami neobkhidno reglamentuvaty.

Perшим krokom do virishennya ciєї problemy stav projekt onovlenoi «Tablytsi osnovnyh statystychnykh pokaznykiv roboty bibliotek VNZ Ukrainy (metodyka zapovnennya)», zaproponovanyi metodychnym tsentrom bibliotek VNZ, yakii bude obgovoryvatisya na konferentsii. Vvazhayu, sho ne zayvim stane stvorennya «Metodychnykh rekomendatsiy do skladannya zvytu bibliotekamy VNZ», kudy uvayduyt ci napratsuvannya i яку neobkhidno zatverdityi chocha b u MONU. Neobkhidno takozh ponovity reglamentuyuchi dokumenty z obliku fondu z vrahuvannya lokalnyh ta viddalenyh merzevnyh dokumentiv.

Syogodni v Interneti mozhna znayty informatsiyu pro diyal'nist' rosiyskykh koleg u cyomu napryamku, yak, napryklad, publikatsiya Karaush A.S. shodo obliku virtualnyh chytachiv ta vidviduvachiv сайту й інші документи [3]. A чи вже не пора prypynity kopiyovannya rosiyskykh dokumentiv i pochaty rozroblyaty vlasni ukrayn'skyi DSTU bibliotечної diyal'nosti? Adzhe nashi naukovci ta fakhivci dobre znayomi z dosvidom roboty bibliotek vyshiv za kordoном та основными перспективными напрямками їх diyal'nosti. Тому vvazhayu, sho nastav chas udoskonalennya obliku statystychnykh pokaznykiv roboty bibliotek vyshiv.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Biblioteka univertsytetu: vityky ta suchasnist': zbirnyk naukovykh stateiv ta materialiv, prysvyachenyi 50-riччю z dnia zasnuvannya naukovoї biblioteki univertsytetu/ za red.. O.B. Айвазян. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 296 с.

2. ГОСТ 7.20-2000. Библиотечная статистика [Текст]. - Взамен ГОСТ 7.20-80, ГОСТ 7.41-82 ; введ. 2002-01-01.- Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. - 7 с. - (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
3. Карауш А. С. К вопросу об учёте виртуальных читателей и посетителей сайтов [Электронный ресурс] / А. С. Карауш, А. А. Майнагашев. - Режим доступа: <http://www.karaush.ru/files/ask-virtual-09.pdf>. - Загл. с экрана.

МОЛОДЬ І КНИГА: РЕАЛІЇ ТА МАЙБУТНЄ

Бакуменко Л.Г.

Наукова бібліотека

Харківського державного університету харчування та торгівлі

Висвітлюються результати соціологічного дослідження, проведеного науковою бібліотекою серед студентів 1 курсу Харківського державного університету харчування та торгівлі за темою «Читання у житті сучасного студента».

Ключові слова: книга, читач, читання.

Одним із видів культурної діяльності, який впливає на загальнопізнавальний інтерес, фаховий і культурний рівень розвитку людини, є читання. Читання відіграє велику роль у формуванні особистості, сприяє поглибленню знань як професійних, так і загальноосвітніх, розширенню світогляду, розвитку інтелекту, формуванню моральних якостей тощо. Проте останнім часом виникає протиріччя між існуючим культурним надбанням друкованої продукції (класичними та сучасними літературними творами) і падінням інтересу до книги; між потребою грамотних, високорозвинених особистостей та падінням інтересу до читання. Зниження зацікавленості до читання обумовлено, насамперед, розвитком комп'ютерних технологій, надмірним захопленням Інтернетом. Негативно впливає також стан економічної ситуації в країні. Ці фактори спонукали нас провести власне дослідження.

Його мета – дослідити і проаналізувати роль книги та читання у житті сучасної молоді, визначити засоби популяризації та підняття престижу книги і читання взагалі.

Об'єкт дослідження – молодь 18-20 років (студенти 1 курсу усіх факультетів ХДУХТ).

Предмет дослідження – читання очима сучасної молоді, їх читацькі уподобання та потреби в інформації, місце книги, читання у житті сучасної молодої людини.

Завдання дослідження:

- визначити картину читацьких інтересів користувачів;
- сформулювати чітке уявлення про характер читання юнацтва, його обсяг та зміст;
- прослідкувати зміни в колі читання молоді та їх інформаційних уподобаннях;
- виявити книги та авторів, котрі популярні у юнацтва та молоді (кому надає перевагу сучасне юнацтво);
- визначити читацькі потреби молодих людей;
- з'ясувати ступінь читацької активності.

Дослідження складалося з декількох етапів. На першому етапі було визначено методику збирання даних (анкетування), розроблено анкету, котра містить питання про відношення сучасної молоді до читання. Крім звичайних закритих та відкритих запитань, приведені також деякі судження, з якими респондент може погодитись чи не погодитись. На другому етапі було проведено дослідження: збирання даних методом анкетного опитування (вересень – жовтень 2014 року). Третій етап складався із обробки даних (листопад – грудень 2014 року), підготовки публікацій та електронного анотованого списку книг, які читає сучасна молодь (березень – квітень 2015 року).

В опитуванні взяли участь 170 респондентів – студентів першого курсу ХДУХТ.

У процесі дослідження з'ясувалося, що у 30% респондентів основним заняттям у вільний час є читання «для душі». Це досить суттєвий показник у порівнянні з тим, що більшість респондентів використовує свій вільний час для перегляду телевізора, відео, прослухування музики та прогулянок на природі (54%), роботи на комп'ютері (42%), виконання домашніх справ (41%) та ін.

Приємно також відзначити, що більшість респондентів (67%) зазначили, що люблять читати, лише 10% не люблять читати, 26 % просто не дали відповіді.

Також з'ясувалося, що 73% респондентів надають перевагу такому джерелу інформації як «книга + Інтернет», інноваційному (лише Інтернет) – 24%, традиційному (книга) – 6%.

Щодо запитання стосовно обсягу часу, який респонденти приділяють читанню,

було з'ясовано, що 45% респондентів читають не кожного дня, а тоді коли з'являється щось цікаве; 25% читають під час підготовки до іспиту, екзамену; 24% читають кожного дня хоч потроху; 12% читають декілька годин на день; 6% читають 2 і більше книг за місяць; 5% читають 1-2 книги за півроку; лише 2% читають практично постійно та 0,5% не читають зовсім.

Відповіді на запитання стосовно тематичних уподобань респондентів були розмаїтими, та все ж найбільше користувачі цікавляться літературою з психології, культури спілкування – 36%; 33 % віддають перевагу літературі, де йдеться про красу, спорт, здоровий спосіб життя; 32% цікавляться інформацією, пов'язаною із захопленнями; 25% захоплюються історією; 16% читають про комп'ютерні технології, Інтернет; 15% – про сім'ю, шлюб, виховання дітей; 13% – про те, як заробляти гроші; 11% респондентів цікавить література з маркетингу, економіки, менеджменту, життя суспільства, політики; 6% цікавляться літературою з профорієнтації; 5% – правовою інформацією.

Під час дослідження з'ясувалося, що у 53% респондентів найчастіше виникає потреба в навчальній літературі; 32% відчувають потребу у художній літературі; 20% – у науково-популярній; 15% – у галузевій.

Протягом дослідження ми намагалися з'ясувати, чи читає молодь художню літературу. Аналіз результатів показав, що 43% респондентів читали або читають художні твори за навчальною програмою; 35% читають художню літературу в електронному вигляді; 30% читають для розваги та тому, що для них це цікаво і важливо; 12% надають перевагу екранізації художніх творів; 5% взагалі не люблять читати; 3% респондентів зазначили, що їм не вистачає часу на читання художньої літератури і лише 0,5% респондентів взагалі не мають часу на читання.

Цікаво було дізнатися, яким жанрам молодь віддає перевагу. З'ясувалося, що більшість респондентів – 47% – читає фантастику, фентезі; 38% – пригоди; 33% – твори про кохання; 27% віддають перевагу гумору та сатирі; 26% читають детективи; 21% – класичні твори; 20% – історичні романи; 16% – філософські твори; 15% – поетичні твори; 13% твори про війну та книги про життя відомих людей.

Серед найулюбленіших книг молоді найпопулярнішими є твори М. Булгакова, Е. Джеймс, К. Зюскінда, П. Коельо, Д. Ролінг, О. Уайльда. Улюбленими названо твори класиків: М. Гоголя, Ч. Дікенса, Ф. Достоевського, А. Дюма, І. Ільфа та Є. Петрова, Ф. Кафки, А. Конан Дойла, Д. Лондона, Е. Ремарка, Р. Стівенсона, М. Твена, Л. Толстого, У. Шекспіра, М. Шолохова, Б. Шоу; твори письменників ХХ ст. і сучасних авторів: Д. Брауна, Д. Глухівського, М. Мітчелл, К. Маккалоу, С. Крамер, Ф. Пулмана,

Д. Селінджера та ін. Необхідно звернути увагу на те, що улюбленими книгами молоді є також твори вітчизняних авторів: І. Багряного «Тигролови», Л. Костенко «Записки українського самашедшого», І. Котляревського «Наталка-Полтавка», В. Малика «Посол Урус-шайтан», І. Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я», О. Турянського «Поза межами болю», Т. Шевченка «Катерина».

Твори вітчизняних авторів вказано також і серед прочитаних останнім часом книг, це «Таємниця» Ю. Андруховича, «Україна в огні» О. Довженка, «Чорна рада» П. Куліша, «Місто» В. Підмогильного. Найпопулярнішими з прочитаних останнім часом респондентами книг є також твори: Д. Брауна, М. Булгакова, Е. Джеймс, В. Рот, П. Коельо, С. Крамер, Д. Селінджера.

Всі улюблені та прочитані останнім часом твори, вказані респондентами, увійшли до списку «Що читає сучасна молодь» (анотований перелік улюблених та щойно прочитаних студентами книг за результатами проведеного дослідження серед студентів 1 курсу Харківського державного університету харчування та торгівлі у вересні-жовтні 2014 року), у якому в алфавітному порядку вказані прізвище та ініціали автора (повністю), назву книги, фонове зображення книги, жанр, анотацію та електронну адресу, за якою можна знайти та прочитати електронну версію твору. Список має достатньо великий обсяг, його можна буде переглянути, зайшовши на веб-сторінку наукової бібліотеки ХДУХТ.

На запитання стосовно того, що заважає молоді читати, переважна більшість респондентів 65% зауважила, що їм не вистачає часу; 27% вважають, що є цікавіші заняття; у 12% немає бажання читати.

Привернули увагу також відповіді молоді на предмет визначення книги: респонденти вважають, що книга – це: тренування розуму – 54%; естетична та душевна насолода – 53%; спосіб вільно, цікаво провести час – 22%; комфортний простір – 9%. Деякі респонденти зазначили, зокрема, що книга – це саморозвиток; розвиток особистого мовлення; справжня духовна скарбниця.

На останнє запитання, стосовно того, в якому напрямі, на думку молоді, має розвиватися бібліотека університету, респонденти відповіли, що бібліотека має функціонувати як електронно-інформаційний центр – 49%; комплексний бібліотечно-інформаційний центр – 44%; центр дистанційної доставки документів – 13%; традиційний центр зберігання документів – 13%. Один із респондентів зазначив, що бібліотека університету має бути тим осередком, який згуртує навколо кожної людини цікаве оточення.

Проведене дослідження дає можливість зробити певні висновки. Аналіз анкет є свідченням того, що незважаючи на всі перешкоди та труднощі, сучасна молодь, зокрема, опитувані респонденти, не втратили свого інтересу до книги, переважна більшість читає і любить читати. Результати дослідження свідчать про те, що сьогодні друковані видання, за визначенням більшості респондентів, знаходяться на одному рівні з ресурсами Інтернет (хоча останнім часом значно зростає інтерес до електронної книги), отже, традиційна книга не втратила своєї інформаційної функції і залишається одним із найважливіших інформаційних джерел. Живе спілкування з книгою існує і має існувати. Молодь звертається до книги не тільки з навчальними цілями, одним із факторів формування особистості залишається саме читання «для душі». Є певні зауваження до якості читання, серед вказаних молоддю творів зустрічаються твори-жахи та бульварні романи, але, в цілому, картина читацьких інтересів досить непогана, оскільки серед вказаних книг є немало саме якісної літератури, а значний інтерес до фантастики та пригод визвано, насамперед, віковими особливостями читаючої аудиторії. Приємним стало і те, що більшість респондентів майбутнє нашої бібліотеки бачить саме як комплексний бібліотечно-інформаційний центр, тим самим підтверджуючи важливість існування традиційних ресурсів у поєднанні з інноваційними (електронними).

Враховуючи все вищевказане, нами було визначено перспективи щодо поліпшення інтересу молоді до книги та читання: створення комфортних умов для користувачів у роботі з книгою, комплектування фонду новинками художніх творів (використання для цього альтернативних джерел поповнення фонду бібліотеки), проведення масових заходів популяризації та реклами книги (використання традиційних та інноваційних форм популяризації – віртуальні виставки, буктрейлери, віртуальні презентації книги тощо), використання індивідуального підходу до користувачів у процесі обслуговування, підвищення культури обслуговування користувачів, орієнтація на розвиток професійних якостей, вивчення та впровадження інноваційного досвіду. Все це має сприяти тому, щоб зацікавити та привернути увагу користувача до книги та читання.

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ТА РЕКЛАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Бігусяк М. В., Гуцуляк О. Б.

Наукова бібліотека

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглянуто науково-видавничу та рекламну діяльність Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ). Основну увагу зосереджено на виданнях бібліографічних покажчиків, рекламних буклетів, участь працівників бібліотеки в наукових конференціях, використання новітніх інформаційних технологій в рекламно-видавничій роботі.

Ключові слова: Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, бібліотеки вищих навчальних закладів, наукова робота, видавнича діяльність, рекламний менеджмент у бібліотеці, бібліографічний покажчик, сайт бібліотеки, користувачі.

Наукова бібліотека ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» відзначила у минулому році своє 70-річчя від дня заснування і належить до найдавніших книгозбірень Прикарпаття. Фонди налічують близько 800 тис. одиниць і мають універсальний характер. За нашими спостереженнями науковою роботою у бібліотеці в 50–60 рр. минулого століття її співробітники займалися окремішно. Певної системності вона набуває у 70-х роках з приходом до бібліотеки на посаду старшого бібліографа В. Т. Полека, в майбутньому професора, знаного літературознавця і краєзнавця. Йому вдалося поповнити фонди цінною літературою, в основному із вузівських та універсальних бібліотек країни, а також опублікувати ряд статей, бібліографічних покажчиків та рецензій на видання, що виходили у той час у різних бібліотеках України [18].

Сьогодні науково-дослідна робота бібліотеки вишу зосереджується у відділі науково-методичної роботи, якою займаються 3 кандидати наук, що працюють на різних посадах у книгозбірні, а також кваліфіковані штатні співробітники.

Пріоритетні напрями наукової діяльності акумулюються сьогодні у розкритті трьох основних тем:

1. «Науковці Прикарпатського національного університету: біобібліографічний аспект» (державна реєстрація 0113U007857; науковий керівник – канд. філол. наук, директор бібліотеки Бігусяк М. В.).
2. «Фонд рідкісної книги Наукової бібліотеки ПНУ» (науковий керівник – канд. філол. наук, директор бібліотеки Бігусяк М. В.).
3. «Біобібліографістика Прикарпаття як складова частина Українського національного біобібліографічного електронного архіву» (науковий керівник – канд. філос. наук, заступник директора бібліотеки Гуцуляк О. Б.).

Працюючи над дослідженням першої проблематики, у 2002 році започатковано нову серію біобібліографічних покажчиків «Вчені Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника», яка виходить систематично, і на сьогодні видано 25 таких біобібліографічних книг. Особливістю цих видань є те, що тут крім звичайних рубрик про життєпис та наукову діяльність вченого, вміщуються статті про його наукові школи, рецензії на найпопулярніші видання та наукові розвідки. Часто слово про вченого висловлюють тут його колишні аспіранти, докторанти, колеги із інших академічних установ. Такий покажчик ілюструється фотокопіями обкладинок відомих праць вченого, світлинами із сімейного архіву [14; 22].

У 2007 році працівниками бібліотеки укладено і видано «Бібліографічний покажчик праць викладачів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (1992-2006)» у 3-х томах, який щорічно поповнюється новою інформацією і пропонується користувачам у електронній версії.

Понад сорок років Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника з гордістю носить ім'я видатного українського письменника В. Стефаника. За цей час виш став одним із провідних центрів стефаникознавства в Україні. Вчені університету вивчають життєвий і творчий шлях В. Стефаника, досліджують його художню, літературознавчу, епістолярну спадщину, організують наукові конференції, захищають кандидатські і докторські дисертації, пишуть художні твори про визнаного майстра. Працівники наукової бібліотеки мовою бібліографії зафіксували здобутки дослідників у бібліографічному покажчику «Стефаникознавство в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника», який складається із семи розділів, іменного покажчика та повного списку лауреатів Обласної літературної премії ім. В. Стефаника [21].

Популярним серед користувачів книгозбірні є також бібліографічний покажчик «Незалежність України: здобутки, проблеми, перспективи», куди ввійшли монографії,

статті з наукових збірників, періодичних видань, в яких висвітлюються питання становлення Української держави за 20 років та внесок Прикарпаття у цей процес [17].

Творчою інновацією працівників бібліотеки є започаткована у 2013 р. нова серія покажчиків «Біобібліографічний портрет кафедри». Уже побачив світ у 2013 р. перший покажчик «Кафедра образотворчого мистецтва ім. Михайла Фіголя Інституту мистецтв: біобібліографічний портрет», який містить короткі біографії, фотографії та ілюстрації мистецьких творів членів колективу кафедри образотворчого мистецтва. Поряд із цим до кожної персоналії додається бібліографія наукових студій [12]. Аналогічний біобібліографічний портрет підготовлено по кафедрі педагогіки ім. Б. Ступарика, який доступний в електронній версії.

Третьою бібліотечною серією покажчиків, у якій досліджується історія університету, є «Прикарпатський національний університет у світлі доби», в межах котрої видано бібліографічний покажчик «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника на сторінках друкованих видань (1960 – серпень 2012)» (939 позиц.) [19].

У межах другої тематики здійснюється бібліографування та інформаційне розкриття колекцій рідкісних та цінних книг. На сьогодні створено базу даних «Рідкісна книга», яка нараховує близько 5 тисяч записів. Працівниками книгозбірні підготовлено 6 бібліографічних покажчиків змісту різних часописів. Серед них популярними у користувачів є Київская старина: ежемѣсячный журнал : бібліографічний покажчик змісту : в 3 ч. / уклад. С. В. Олейник. – Івано-Франківськ : Наукова бібліотека ПНУ, 2006. – (На матеріалах фонду рідкісних видань); Україна: Науковий Двохмісячник Українознавства / під ред. М. Грушевського (1924–1932 рр.) : бібліографічний покажчик змісту журналу / уклад. С. В. Олейник. – Івано-Франківськ : Наукова бібліотека ПНУ, 2009. – 59 с. – (На матеріалах фонду рідкісних видань), Червоний шлях: громадсько-політичний і літературно-науковий місячник (1923–1936 рр.) : бібліографічний покажчик змісту журналу / уклад. С. В. Олейник. – Івано-Франківськ : Наукова бібліотека ПНУ, 2011. – 82 с. – (На матеріалах фонду рідкісних видань)¹. На даний час здійснюється науково-пошукова робота з відбору рідкісних та цінних видань із фондів зберігання вітчизняних та зарубіжних документів, а також створюються повнотекстові електронні копії найбільш цінних національних надбань.

Важливим дослідницьким напрямом є також розкриття іменних фондів, яких у вузівській бібліотеці дев'ять. Серед них найчисельнішою є книгозбірня професора

---

¹ Більш детально про дослідження фонду рідкісних видань сказано в окремій статті, що публікується у цьому збірнику.

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Володимира Теодоровича Полека, яку родина покійного передала бібліотеці для наукового опрацювання та використання у навчальній та науковій діяльності. Фонд нараховує понад 10 тис. книг, 2222 прим. журналів, 1048 тематичних папок та папок-персоналій, в котрих систематизовано і описано рукописи статей, нарисів, рецензій, газетні вирізки, фотоматеріали, афіші та оголошення. У приватній книгозбірні професора зберігається його епістолярій, який нараховує 694 листи. Це переписка із визначними вченими, письменниками, діячами культури, редакціями газет і журналів, бібліографами. Серед них листи поета-академіка М. Бажана, Д. Павличка, Ф. Погребенника, Станіслава Вінченца та його сина тощо. За матеріалами фонду тільки працівниками бібліотеки опубліковано 7 статей [1; 2; 3; 4; 5]. Низку статей на матеріалах фонду опубліковано також у збірнику, присвяченому пам'яті відомого історика та бібліографа української літератури проф. В. Полека «Сівач духовності» (2002 р.) вченими нашого університету [20]. 2 жовтня 2014 року проведено спільний з Івано-Франківською обласною універсальною науковою бібліотекою імені І. Франка науково-методичний семінар «Іменний фонд професора В. Т. Полека як джерело бібліографознавства, літературознавства та краєзнавства (до 90-річчя від дня народження вченого)».

Продовжуючи роботу над науково-дослідницькою проблематикою «Біографістика Прикарпаття як регіональна складова Українського біографічного словника та Українського національного біобібліографічного електронного архіву», працівники бібліотеки беруть регулярну участь у Чишківських читаннях та Всеукраїнських конференціях з біобібліографістики в Інституті біографічних досліджень Національної бібліотеки ім. В. Вернадського НАН України. Так, головний бібліотекар Н. Галярник опублікувала в збірнику «Українська біографістика» дві статті [10; 11], директор бібліотеки М. Бігусяк та заступник директора О. Гуцуляк видали з цієї проблематики також статтю у збірнику Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, серія «Бібліотекознавство. Книгознавство» [6].

Великою популярністю у читачів користується наукова періодика університету, яка представлена 12-ма серіями вісників, 12-ма науковими журналами та 8-ма науковими збірниками, які надають найоперативнішу інформацію. Систематично працівниками науково-методичного відділу здійснюються дослідження на предмет використання цих часописів у науковій та навчальній діяльності вузу, їх інтеграції у світову науку через сучасні форми роботи бібліотеки.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника став важливим

регіональним центром формування українознавства як системи наукових інтегрованих знань про Україну і світове Українство як цілісність, як геополітичну і геокультурну реальність, що розвивається в єдності простору і часу. Проблеми українознавства регулярно висвітлюються, за нашими спостереженнями, на сторінках восьми науково-теоретичних журналів у десяти серіях вісника. Про це йдеться у підготовленому нами дослідженні «Наукова періодика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: українознавчий аспект», яка буде опублікована цього року у Віснику Львівського національного університету ім. І. Франка у серії «Книгознавство, бібліотекознавство, інформаційні технології», а її англійська версія опублікована в *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences* [23].

На інтернет-порталі бібліотеки функціонує окремий розділ «Наукові видання ПНУ: вісники, журнали, збірники, матеріали конференцій», який поповнюється двома шляхами: додавання нових до повнотекстових видань та переведення в електронні версії наявних видань паперового формату.

Протягом останніх п'яти років співробітники бібліотеки виступали з доповідями на наукових конференціях: «Тарас Григорович Шевченко у розумі і серці українців: Десяті Біографічні читання, присвячені 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка (5 червня 2014 р.; Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського); «Періодичні видання у бібліотеках як інститутах національної пам'яті: міжнародна конференція» (15-16 травня 2014 р.; Наукова бібліотека Львівського національного університету імені І. Я. Франка); «Бібліотеки вищих навчальних закладів: зміст та стратегія розвитку в інформаційному суспільстві» (14-16 квітня 2014 р.; Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова); «Перспективи розвитку університетських бібліотек на шляху розбудови суспільства знань: науково-практична конференція» (21-23 травня 2013 р.; Наукова бібліотека Львівського національного університету імені І. Я. Франка); «Колективна біографія як форма інтелектуального портрета українського суспільства: Дев'яті Біографічні читання, присвячені пам'яті В. С. Чишка» (4 червня 2013 р.; Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського) та ін.

Підсумком наукових пошуків співробітників бібліотеки є виступи із доповідями, науковими повідомленнями на щорічних наукових конференціях викладачів, докторантів та аспірантів ПНУ в рамках роботи окремої секції (з 2005 р.) «Бібліотекознавство, бібліографія, книгознавство», де кожного року виступає до 20-ти чоловік. Відповідно до

планів святкування 70-річчя Наукової бібліотеки проведено Всеукраїнську наукову конференцію «Бібліотека як науково-методичний та соціокультурний центр сучасного вищого навчального закладу». З науковими доповідями виступили 40 доповідачів із Києва, Львова, Ужгорода, Чернівців та Івано-Франківська. Матеріали конференції будуть видані у збірнику наукових праць «Карпатські бібліотечно-красознавчі студії», електронна версія котрого розміщена на сайті бібліотеки (<http://lib.pu.if.ua>).

Одним із складників наукової роботи є науково-видавнича діяльність бібліотеки. Результати всіх видів НДР відображаються у друкованих виданнях бібліотеки, які публікуються у виданнях вишу, матеріалах науково-практичних конференцій, спеціальних фахових виданнях. Так, за останні роки упорядковано і видано, крім уже згаданих:

1. УПА – армія нескореної України : бібліографічний покажчик / Прикарпатський ун-т, Наукова б-ка, Довідково-бібліогр. від. ; [упоряд. Блинчук М. В. ; відп. за вип. Ражик Є. Ф.]. – Івано-Франківськ, 2012. – 83 с. (1024 позиц.).
2. Січові Стрільці в боротьбі за волю України (до 100-річчя утворення УСС) : бібліографічний покажчик / Прикарпатський ун-т, Наукова б-ка, Інформаційно-бібліогр. від. ; [упоряд. Блинчук М. В. ; відп. за вип. Ражик Є. Ф.]. – Івано-Франківськ, 2014. – 38 с. (409 позиц.).
3. Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості : бібліографічний покажчик / Прикарпатський ун-т, Наукова б-ка, Інформаційно-бібліогр. від. ; [упоряд. Сичик О. В. ; відп. за вип. Ражик Є. Ф.]. – Івано-Франківськ, 2014. – 86 с. (1425 позиц.).
4. Україна у двосторонніх відносинах з країнами світу : бібліографічний покажчик / Прикарпатський ун-т, Наукова б-ка, Інформаційно-бібліогр. від. ; [упоряд. Блинчук М. В. ; відп. за вип. Ражик Є. Ф.]. – Івано-Франківськ, 2014. – 112 с. (1306 позиц.). Щорічно видаємо «Покажчик бібліографічних видань Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника».

Беззаперечним є те, що сучасна бібліотека вишу повинна розвивати рекламну діяльність. Загальноприйнятим вважається, що реклама – це інформація про споживчі властивості товарів і послуг з метою створення на них попиту. Бібліотечну рекламу визначають як не комерційну, а соціальну. Вона сприяє поширенню загальнозначущих ідей, суспільних цінностей, а також формує позитивне ставлення споживачів до рекламованого інституту як такого, покликана залучати користувачів до бібліотеки, формувати позитивне емоційне ставлення до неї, давати загальне уявлення про

бібліотеку, про склад фонду, про послуги. Інший аспект її впливу – спонукання до дії користувача: відвідування бібліотеки, її заходів, звернення до довідкового апарату [7; 15; 16;].

Є ще один важливий аспект бібліотечної реклами – вона формує імідж бібліотеки, допомагає виділити саме цю бібліотеку з ряду інших, закладає в свідомість користувачів її неповторний вигляд і формує певні читацькі асоціації. І якщо вони позитивні, то це позначається на діях користувачів – відвідуванні бібліотеки, взаємодії з бібліотекарями [9].

Бібліотечна реклама як така має давні традиції. Це – рукописні оголошення, складання агітаційних плакатів, заклики до товаришів на лекціях, використання місцевої газети-малотиражки тощо. Найчастіше вживалися звичні для слуху слова і поєднання «пропаганда книги», «просування літератури», «залучення читача» та ін. Тут завжди в якості важливого елемента завдання полягало в тому, щоб сконцентрувати увагу реального чи потенційного користувача на книзі, на послугі [8].

Сьогодні принципово змінюється зміст бібліотечної реклами, ускладнюються функції і багато в чому оновлюються методики. Радикальної трансформації зазнала рекламна кампанія як комплекс рекламних заходів, спрямованих на певний сегмент користувачів, з метою викликати їхню реакцію, що сприяє вирішенню завдань бібліотеки [13].

Власне на основі різних форм рекламної кампанії бібліотеки формується загальна щорічна концепція бібліотечної реклами і для Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. В межах основних пріоритетів можна виокремити такі:

- реклама у вигляді оголошень, постерів, закладок, а також виготовлення календариків із зображенням бібліотеки;

- реклама в пресі та інформ-агенствах, яка включає в себе різні рекламні матеріали, опубліковані в періодиці. Їх можна умовно розділити на дві основні групи:

- а) рекламні оголошення (про виставки, презентації);

- б) публікації оглядово-рекламного характеру, до яких відносяться різні статті, репортажі, огляди тощо (про відкриття іменних фондів, презентації, виставки). Такі публікації найчастіше подаємо у місцеві часописи: газети «Університет», «Галичина», «Вперед», інформ-агентство briz.if.ua;

- реклама у вигляді відеоролику з аудіосупроводом про бібліотеку, її історію, фонди, підрозділи; практикуємо демонстрацію такого матеріалу через плазмовий екран,

який розташований у холі, перед входом до бібліотеки;

– реклама у вигляді сприяння здійсненню фотосесій студентів-випускників (для випускних альбомів) у читальних залах.

Комп'ютерна реклама бібліотеки базується на таких напрямках:

а) виготовлення компакт-дисків з інформацією про бібліотеку, її фонди, послуги з додаванням актуальної інформації про фонди та послуги за інтересами спеціалізованих кафедр (дні кафедр);

б) надсилання на електронні адреси кафедр, факультетів, інститутів актуальної інформації (нові надходження, заходи).

Традиційною також стала реклама бібліотеки у мережі Інтернет, де можна виокремити такі основні напрями:

а) у вигляді сайту бібліотеки з унікальним дизайном та графічними декоративними елементами (<http://lib.pu.if.ua>);

б) у вигляді 2-х сторінок у енциклопедії «Вікіпедія» (створена окрема сторінка про Наукову бібліотеку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також подана інформація на сторінці про бібліотеки Івано-Франківської області);

в) у вигляді окремого розділу на сайті Університету (<http://www.pu.if.ua/depart/Library/ua>);

г) у вигляді групи бібліотеки у соціальній мережі «Фейсбук» (<https://www.facebook.com/groups/pnulib>);

д) розміщення посилань бібліотеки на сайтах інших бібліотек: напр. на сайті Наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка;

е) використання спеціальних служб обміну банерами, домовленість на розміщення банерів між двома і більше Web-сайтами, обмін ними;

є) відкриття бібліотечної фотогалереї у мережі Picasa тощо.

Враховуючи те, що в навчальному процесі зростає кількість годин, відведених для самостійної роботи студента, важливість реклами наукової бібліотеки вищу, як комфортного середовища для здобування знань, стає ще більш актуальною.

Висновкуючи, слід зазначити, що нові завдання, які постали у наш час перед бібліотеками вищої школи, акцентували роль науково-дослідницької та рекламної діяльності, визначають нові діапазони досліджень у світлі імплементації «Закону про вищу освіту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігусяк М. В. До взаємовідносин бібліографів М. О. Мороза та проф. В. Т. Полека (на матеріалах листів М. О. Мороза до В. Т. Полека) / М. В. Бігусяк. – 2015а. – У друці.
2. Бігусяк М. В. Професор В. Т. Полек – дослідник життя і творчості Наталії Кобринської (до 160-річчя від дня народження письменниці) / М. В. Бігусяк. – 2015б. – У друці.
3. Бігусяк М. В. Професор Володимир Полек – дослідник творчості Івана Вагилевича / М. В. Бігусяк // Іван Вагилевич: життя і творчість : зб. наук.-теорет. статей / гол. ред. В. Андрейків. – Рожнятів, 2011. – С. 101–105.
4. Бігусяк М. В. Професор Володимир Полек – дослідник творчості учасників «Руської трійці» / М. В. Бігусяк. – 2015в. – У друці.
5. Бігусяк М. В. Франкознавчі студії професора В. Т. Полека / М. В. Бігусяк // Перевал. – 2006. – № 2–3. – С. 145–150.
6. Бігусяк М. В. Біобібліографістика Прикарпаття як регіональна складова Українського біографічного словника / М. В. Бігусяк, О. Б. Гуцуляк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський : Вид-во КПНУ, 2009. – Вип. 1. – С. 315–321.
7. Білик І. І. Реклама в бібліотеці / І. І. Білик // Режим доступу : <http://www.slideshare.net/bilikIvanna/ss-33411779>.
8. Борисова О. О. Рекламна кампанія бібліотек / О. О. Борисова // Бібліографія. – 2001. – № 6. – С. 56–64.
9. Булахова Г. І. Рекламна діяльність бібліотек як інструмент популяризації бібліотечних фондів : сучасні наукові підходи до визначення / Г. І. Булахова // Міжнародна наукова конференція «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору», 23-24 жовтня 2014 р. – Режим доступу: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/330>.
10. Галярник Н. Р. Популяризація галицьким студентством творчості Тараса Шевченка як боротьба за своє національне самовираження (за матеріалами фонду проф. В. Т. Полека) / Н. Р. Галярник. – 2015. – У друці.
11. Галярник Н. Р. Творча діяльність Гната Хоткевича (із архівних матеріалів Іменного фонду професора В. Т. Полека в книгозбірні Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника) / Н. Р. Галярник // Українська біографістика – Biographistica Ukrainica : збірник наукових праць. – К. : Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського, 2011. – Вип. 8. – С. 280–294.

12. Кафедра образотворчого мистецтва імені Михайла Фіголя Інституту мистецтв : біобібліографічний портрет / [упоряд. Л. М. Білоус, І. М. Арабчук ; відп. ред. М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – 44 с. – (Серія «Біобібліографічний портрет кафедри»).
13. Козак Н. О. Реклама як елемент бібліотечного маркетингу (з досвіду діяльності роботи наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) / Н. О. Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство; вип. 2. – С. 361-368.
14. Лесюк Микола Петрович : бібліографічний покажчик (до 70-річчя від дня народження) / [упоряд. І. М. Арабчук ; відп. ред. та автор передм. М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. 2010. – 72 с. – (Серія «Вчені Прикарпатського національного університету»).
15. Матліна С. Г. Приваблива бібліотека, або Що може реклама / С. Г. Матліна. – М. : Ліберія, 2000. – 128 с.
16. Міхнова І. Б. Як зробити рекламу бібліотеки : теорія, методика, практика / І. Б. Міхнова, Г. Л. Цісарська. – М. : НВЦ «Бібліомаркет», 1996. – 220 с.
17. Незалежність України: здобутки, проблеми, перспективи : бібліографічний покажчик / [упоряд.: М. В. Блинчук, Є. Ф. Ражик ; відп. ред. М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. – 176 с.
18. Полек Володимир Теодорович (1924-1999) : бібліографічний покажчик / уклад. Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 1999. – 85 с.
19. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника на сторінках друкованих видань (1960 – серпень 2012) : бібліографічний покажчик / [упоряд. Є. Ф. Ражик ; відп. ред. М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2012. – 76 с. – (Серія «Прикарпатський національний університет у світлі доби»).
20. Сівач духовності : збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячений професору Володимирові Полеку / ред. кол. Кононенко В. І., Грещук В. В., Хороб С. І. – Івано-Франківськ : Плай, 2013. – 460 с.
21. Стефанікознавство в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника : бібліографічний покажчик / [упоряд.: О. М. Блинчук, Є. Ф. Ражик ; відп.

ред. та автор передм.: М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. – 80 с.

22. Федорчак Петро Степанович : бібліографічний покажчик (до 80-річчя від дня народження та 50-річчя науково-педагогічної діяльності у Прикарпатському національному університеті імені В. Стефаника) / [упоряд. : О. Б. Гуцуляк ; І. М. Арабчук; відп. ред. серії М. В. Бігусяк]. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – 112 с. – (Серія «Вчені Прикарпатського національного університету»).
23. Bihusiak M. Ukrainian Studies in the Publications of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University / M. Bihusiak, O. Hutsuliak // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences. – 2014. – Vol 1, No. 4. – P. 144–155.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Білоус В.С.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Впровадження новітніх технологій – важливий напрям роботи бібліотеки щодо інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності вищого навчального закладу. Досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: інноваційна діяльність, проектна діяльність, інформаційні технології, електронна бібліотека, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Постановка проблеми. Тема впровадження новітніх технологій у бібліотечні процеси була важлива у всі періоди розвитку бібліотечної справи. Актуальність цієї теми має особливе значення у час інформатизації та глобалізації усіх сфер життя. Стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив інноваційні перетворення в усіх сферах людської діяльності, зокрема, намітив новий вектор у діяльності бібліотеки. Варто

визнати, що у XXI ст. бібліотека вищого навчального закладу має бути своєрідним мікрокосмосом нової реальності [3, с. 37]. Перед бібліотекою постає виконання важливого завдання переходу від інформаційного суспільства до відкритої бібліотеки та суспільства знань.

Проблема впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотеки навчального закладу має важливе значення як для користувачів, так і для працівників бібліотек. Стратегічний та інноваційний менеджмент книгозбірні пов'язані із вдосконаленням інформаційного забезпечення викладачів та студентів, наданням широкого доступу до світових ресурсів, впровадженням автоматизованої видачі документів.

Мета статті. Головна мета даної статті – на досвіді роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського показати значення інноваційної діяльності щодо інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності вищого навчального закладу.

Нові освітні стандарти визначають перехід на компетентнісну парадигму діяльності вищого навчального закладу, що закономірно ставить високі вимоги перед сучасною бібліотекою, вимагає відповідності новим стандартам та впровадження якісних змін у всі сфери її діяльності.

Сучасний бібліотечний менеджмент здійснюється відповідно до концепції постійних та безперервних змін, що забезпечує життєздатність бібліотеки, її стійкість та розвиток [1, с. 10].

Бібліотека, шляхом використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, прагне відповідати статусу сучасного навчального закладу, активно впроваджувати нові інформаційно-комунікаційні технології, брати участь в організації і підтримці інституційного репозитарію, забезпечувати якісне та оперативне інформаційне забезпечення. Важливими завданнями бібліотеки вищого навчального закладу є формування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, побудова загальнодоступних архівів наукової інформації, підвищення вебметричного рейтингу університету. Комп'ютеризація, використання всесвітньої мережі Інтернет, збільшення електронних інформаційних ресурсів значно розширили і полегшили можливості та форми доступу до інформаційних ресурсів і, як результат, позитивно впливають на якість задоволення наукових потреб користувачів.

Аналіз досліджень. Питанню інноваційної діяльності бібліотеки присвячено чимало робіт, дана тема розглядається на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та світовими науковими працівниками,

практиками освітянської та бібліотечної галузі, серед яких Є. Гусєва, Л. Габова, М. Гончаров, Г. Захарова О. Ісаєнко, О. Качанова, Л. Кірюхіна, Т. Кузьмініч, , К. Колосов, Л.З. Рудзкий, Я. Шрайберг та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Активно використовуючи у роботі нові форми і методи, поєднуючи традиційні та електронні ресурси, індивідуальні та корпоративні методи, бібліотека Вінницького педуніверситету здійснює масштабне коло завдань щодо впровадження новітніх технологій.

Університетська бібліотека, як науково-інформаційний та культурно-освітній центр, спрямовує свою діяльність на формування ресурсного потенціалу, створює сприятливі умови для поширення та вільного доступу до інформації, забезпечує подальше впровадження нових інформаційних технологій та якісне надання бібліотекою інформаційних послуг, відповідно до міжнародного стандарту ISO 9000.

Персонал книгозбірні приділяє значну увагу інноваційним аспектам розвитку бібліотечно-бібліографічного обслуговування, розширенню спектру послуг шляхом удосконалення усіх форм і методів бібліотечної діяльності. Традиційно, у кінці року проводиться тиждень інновацій, де кожний структурний підрозділ звітує про впровадження нових форм і методів у відділі та загалом у бібліотеці.

Інноваційні зміни у бібліотеці відбуваються на основі проектного, кадрового менеджменту, ініціативної діяльності бібліотек та підтримки ректорату. Стратегія інноваційного розвитку бібліотеки будувалася упродовж року за принципом створення комплексу проектів, що різняться різноманітністю масштабів, результатів, термінів реалізації.

Для якісного та оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів здійснюється автоматизація бібліотечних процесів, що передбачає стратегічну та поточну планово-організаційну базу, формування моделі сучасної бібліотеки ВНЗ. Модель бібліотеки модульного типу поєднує:

- традиційні фонди та послуги;
- електронний каталог бібліотеки, в тому числі віддаленого та он-лайн доступу, що поступово трансформується в електронну бібліотеку;
- власні Інтернет-ресурси відкритого доступу;
- засоби доступу до передплатних або корпоративних бібліотек та баз даних;
- віртуальні довідкові служби;
- служби формування цифрових копій, електронна доставка документів та міжбібліотечний абонемент;

- віртуальні інформаційні або вебліографічні системи посилань на ресурси Інтернету.

Важливе місце належить комплектуванню інформаційно-бібліотечних ресурсів, що передбачає формування фонду документів на паперових та електронних носіях та багатопланову роботу фахівців бібліотеки. Попри існуючі негаразди постійно триває робота щодо якісного інформаційного забезпечення навчального процесу.

Автоматизація процесів комплектування забезпечує якісне формування фонду, суттєво прискорює процеси обробки і перетворення даних; підвищує точність облікових і звітних відомостей; розширює можливості організації і різнобічного використання інформаційних ресурсів. Продовжується ведення інвентарної книги в електронному вигляді.

У разі відсутності паперових видань бібліотека спрямовує акценти на поповнення фонду електронних документів, забезпечення потреб користувачів через мережеві ресурси. Сьогодні у книгозбірні з'являються електронні підручники, інформаційні електронні ресурси, видання на не паперових носіях інформації (CD-ROM або DVD-ROM), завдання яких – підняти рівень і якість інформаційного забезпечення освіти.

Одним із важливих напрямів діяльності бібліотеки є формування та зберігання документно-інформаційних ресурсів, що включає облік, раціональне розміщення, реставрацію, консервацію, поцифрування, вилучення документів тощо. Успішність функціонування бібліотеки як центру інформації зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг.

Наразі змінюється позиція бібліотеки у взаємовідносинах з користувачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних і групових форм бібліотечної діяльності. Трансформація інформаційно-бібліотечних ресурсів призводить до різкої зміни архітектури бібліотечного обслуговування. Студенти й викладачі стають більш вимогливими щодо отримання необхідної інформації.

Інноваційні зміни, що суттєво покращили імідж бібліотеки дозволили перейти на нові форми обслуговування, дали можливість не тільки забезпечити максимальний обсяг інформації з вільним доступом до неї, а й створити комфортне інформаційне середовище.

Формування електронних ресурсів та надання сервісних послуг із використання локальної та світової мережі забезпечують працівники бібліотеки, зокрема, відділ інноваційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотечних процесів.

Активно відбувається обслуговування користувачів в електронних залах. Значно збільшився перелік послуг читальної електронної зали навчально-методичної літератури, в якій користувачі мають можливість прочитати книгу та скористатися локальними і світовими електронними ресурсами.

Бібліотечний працівник є посередником між користувачем та інформацією. Працюючи в умовах сучасного освітнього середовища, працівники бібліотеки намагаються максимально задовольнити потреби студента і викладача. Бібліотечно-бібліографічним та інформаційним обслуговуванням охоплено всі категорії користувачів, у т. ч. і віртуальну. Здійснюється диференційоване обслуговування користувачів з використанням інноваційних технологій: у читальних залах, абонементних, електронних залах.

Бібліотека займає активну позицію в індивідуальному та груповому інформуванні користувачів і пропонує їм ряд нових послуг. В автоматизованому режимі здійснюється інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації та диференційованого забезпечення керівництва. Надіслано у минулому році 544 повідомлення електронною поштою.

Запроваджено «Бюлетень нових надходжень» з психолого-педагогічної тематики, який складається щоквартально, і розсилається електронною поштою.

Активно функціонує довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, який представлено традиційними і електронним каталогами. Впроваджуючи комп'ютерні технології для більш оперативного і якісного обслуговування читачів створено «Віртуальну довідку». В архіві «Виконані довідки» зберігаються складні тематичні довідки, виконані бібліографами.

Бібліотекарі виконують різної складності довідки шляхом відсилки інформаційно-бібліографічних (або електронних документів) на електронні адреси користувачів. Досить активно для листування, виконання віртуальних та Електронної доставки документів використовується електронна скринька бібліотеки.

На початку навчального року для першокурсників організуються екскурсійно-подорожі бібліотекою, під час яких провідні фахівці проводять заняття-знайомства з бібліотекою, з її довідково-бібліографічним апаратом, правилами користування, графіком роботи структурних підрозділів тощо. Великої популярності набуло проведення екскурсій у новоствореній виставковій залі раритетних книг бібліотеки. Бібліотекарі засвоїли нову форму роботи – екскурсовод. Також працівники бібліотеки проводять заняття з інформаційної культури та ІТ-технологій для студентів-магістрантів.

Формування потужної електронної бібліотеки – пріоритетне завдання, стратегія розвитку, вектор діяльності бібліотеки, який визначається її статусом і станом фінансування, профілем комплектування та обсягом фондів, рівнем комп'ютеризації та програмного забезпечення, контингентом користувачів та їх потребою в інформації.

Продовжується робота з обслуговування та наповнення баз даних електронного каталогу, створення власних ресурсів бібліотеки. Загальний об'єм файлів, створених або накопичених бібліотекою, як на сервері мережі, жорстких дисках відділу комп'ютеризації, так і в мережі Інтернет – понад 150 ГБ (гігабайт).

Наразі, електронний ресурс бібліотеки становить понад 270 тис. записів, у т. ч. ЕК – 242 тис. Активно наповнюються гіпертекстові (повнотекстові) документи та медіафонд. БД «Повнотекстові видання» становить – 6672 записів, фонд медіатеки – 1316.

Сьогодні на університетську бібліотеку покладено ряд важливих завдань:

- акумуляція, систематизація та розподіл інформаційно-ресурсної бази на різних типах носіїв;
- забезпечення оперативного доступу до ресурсів, створення зручної системи навігації;
- відокремлення телекомунікаційних потоків від інформаційного шуму.

Бібліотека формує, актуалізує та надає доступ до значного масиву Інтернет-ресурсів, серед яких:

- сайт, блог та гостьова книга бібліотеки;
- Інституційний репозитарій;
- Інтернет-каталог на базі зведеного ІРБІС-каталогу;
- Коha-каталог сервера бібліотеки;
- електронні скриньки бібліотеки;
- Google-альбоми подій.

Важливим інформаційним ресурсом є сайт бібліотеки, який служить для просування бібліотечної діяльності, передусім – її інформаційної функції, представляє і оперативно рекламує всі аспекти бібліотечної діяльності та різноманіття інформаційних ресурсів, незмірно підвищує престиж бібліотеки та університету.

Сайт активно відвідується. На основі рейтингу (top.mail.ru) проведено розгорнутий аналіз використання ресурсів сайту, що дало змогу отримати реальну статистику відвідувань та використання основних структурних блоків сайту за декількома параметрами.

Користувачі самостійно здійснюють пошук в електронному каталозі на сайті

бібліотеки. У всесвітній мережі створено доступ до електронного каталогу бібліотеки – Інтернет-каталог на базі зведеного ІРБІС-каталогу. Сформовано банер доступу до зведеного ресурсу з сторінки «Оголошення» сайту бібліотеки. Також інформація надається у вигляді інформаційно-бібліографічних списків.

Одним із шляхів розповсюдження результатів дослідження наукових працівників університету, максимізації їх відкритості та наукового впливу, інтерактивним інструментарієм доступу до повнотекстових електронних здобутків є Інституційний репозитарій (електронний архів наукових публікацій). Наразі до репозитарію включено близько 600 публікацій наукових працівників університету.

Формуючи модель сучасної бібліотеки ВНЗ, бібліотека займає активну позицію в інформуванні користувачів і пропонує ряд нових послуг з інформаційного забезпечення. Проводиться робота щодо поліпшення доступу до національних і міжнародних електронних ресурсів навчальної та наукової інформації.

Підписано угоду з громадською неприбутковою організацією Асоціацією «Інформатіо-Консорціум» на правах партнера про впровадження проекту «Електронна інформація для бібліотек (eIFL)» та отримання безоплатних та пільгових доступів до електронних ресурсів.

Організовується тестовий доступ до EBSCOhost (доступних через веб-інтерфейс баз даних наукової інформації), який забезпечує можливості пошуку повнотекстових, рецензованих статей наукових журналів, довідників та інших публікацій з різних наукових дисциплін.

Інтернет-простір бібліотеки розширено за рахунок використання хмарних технологій, зокрема Google+. Бібліотека використовує Google-drive для обміну та спільного формування файлів. Постійно вдосконалюється структура блогу бібліотеки, створюються флеш-альбоми та Google-альбоми.

Використання web-технологій дає можливість надавати користувачу різнопланову інформацію як бібліографічну, так і повнотекстову, активно пропагувати фонди за допомогою віртуальних сервісів. Рівень комфортності доступу до інформації, незалежно від її формату, виступає важливим показником діяльності бібліотеки і однією з умов успіху впровадження інноваційних освітніх технологій в університеті.

Бібліотека розпочала запровадження автоматизованої книговидачі, що дасть можливість оперативно здійснювати обслуговування користувачів бібліотеки.

Хочу відмітити, що процес запровадження інновацій у бібліотеці приносить певні результати. Це, насамперед, стосується: росту професійної компетенції бібліотекарів;

тісної взаємодії структурних підрозділів бібліотеки та корпоративної взаємодії бібліотек у формуванні електронної бібліотеки; росту популярності віртуальних ресурсів; оперативності та якості надання інформаційних послуг; тісної взаємодія з кафедрами та науковцями університету.

Зрозуміло, що рівень та якість впровадження автоматизації у бібліотечну роботу залежить, насамперед, від технічного оснащення, фінансування на придбання необхідної техніки, ліцензованого програмного забезпечення та електронних ресурсів.

Модернізація університетської бібліотеки шляхом покращення її матеріального стану та впровадження у практику обслуговування сучасних інформаційних технологій не тільки підвищила ефективність збереження та використання інформаційно-бібліотечних ресурсів, а й значно вплинула на престиж, привабливість бібліотеки.

Час підвищує вимоги до бібліотечних спеціалістів, до їх професійної підготовки та кваліфікації, вимагає вміння орієнтуватися у світі новітніх технологій. Назріла необхідність у фахівцях, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї. Цим вимогам відповідають працівники бібліотеки, персонал якої вивчає досвід інших бібліотек, розробляє інструкції, впроваджує нові технології у практику роботи.

Інноваційний клімат є обов'язковою умовою розвитку бібліотеки, діяльність якої позначається постійним пошуком та засвоєнням нових напрямів. Колектив книгозбірні перебуває у постійному творчому пошуку, видозмінює існуючі традиційні форми і методи культурно-дозвільної роботи з метою зацікавлення сучасного студента.

Активно у роботу впроваджуються інноваційні форми, серед яких: книжкова інсталяція; віртуальні виставки; віртуальне інформування, бібліотайм, буктрейлер, флешмоб, дисплей-кросинг, відеоролики та ін.

Освітянська книгозбірня долучається до участі у проектах, конкурсах бібліотечних асоціацій, заходах методичного об'єднання бібліотек ВНЗ м. Вінниці.

У процесі реалізації інновацій формується нова модель розвитку бібліотеки [5, с. 7]. Інноваційні міні-проекти, розроблені за напрямками діяльності кожного відділу бібліотеки, були основним підґрунтям для розробки бібліотечного проекту «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету – модель сучасної бібліотеки ВНЗ», стратегією, фактором та умовою розвитку бібліотеки.

Бібліотека змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, адаптується до змін, впроваджує інновації у роботу та одержує якісну визначеність своєї діяльності. Бібліотеку нагороджено Грамотою Міністерства культури України та Дипломом II

ступеня Української бібліотечної асоціації за II-е місце у Всеукраїнському конкурсі «Бібліотека року 2014».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусева Е.Н. Инновация как стратегия, фактор и условие развития библиотек / Е.Н. Гусева // Науч. и техн. б-ки. – № 3. – С.10-14.
2. Кудінова Н. Інноваційні процеси в сучасній бібліотеці / Н. Кудінова // Бібл. форум України. – 2014. – № 3. – С. 32-33.
3. Люс Р. Библиотеки в изменяющейся вузовской среде / Рик Люс, Ли Вайнриб Гростал // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 4. – С. 29-37.
4. Прилипко Т. А. Инновационные технологи в работе научно-библиографического отдела Национальной исторической библиотеки Украины / Т.А. Прилипко, К. Г. Таранюк-Русановский, Л. З. Рудзский // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 3. – С. 64-71.
5. Соляник А. Наукові дослідження як чинник розвитку бібліотечних інновацій / А. Соляник // Бібл. планета. – 2012. – № 2. – С. 26-28.

КАДРОВА ПОЛІТИКА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА У 70-80-Х РОКАХ ХХ СТ.

Боляк О. М.

Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка

Прослідковано становлення та розвиток кадрової політики Наукової бібліотеки Львівського університету імені Івана Франка у 70-80-х роках ХХ ст. Вплив комуністичної партії на колектив та бібліотечні традиції.

Ключові слова: кадрова політика, Наукова бібліотека Львівського університету імені Івана Франка, штат бібліотеки, бібліотекарі, персонал, комуністична партія, Мінвуз УРСР, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Розвиток цілей і завдань установи значною мірою визначається її кадровим складом. Кадрова політика – це сукупність принципів, методів та форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання, яка визначає лінію і принципи

настанови в роботі з персоналом на перспективу.

Кадрова політика Наукової бібліотеки Львівського університету імені Івана Франка у 70-80-х ХХ ст. визначалася рішеннями та постановами державних органів влади СРСР, а саме, керівною комуністичною партією. Цей напрям адміністративно-правової діяльності відображений у формулюванні адміністративних і моральних норм поведінки людей у суспільстві.

Штат бібліотеки у 70-80-х років поступово збільшувався від 91 працівника у 1970 р. до 110 працівників у 1989 р. (Рис. 1).

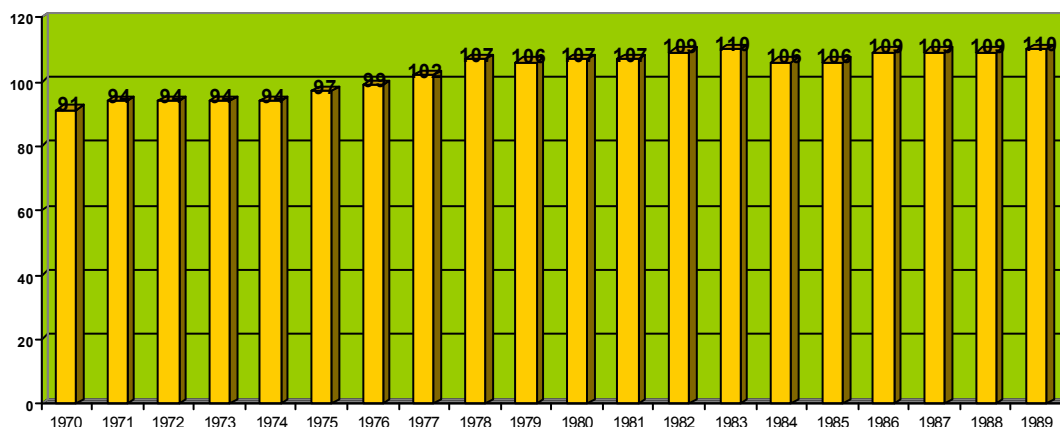

Рис. 1. Кількісний штат Наукової бібліотеки
Львівського університету у 70-80-х роках

У 1964-1985 рр. бібліотеку очолювала директор, заслужений працівник культури УРСР Віра Костянтинівна Потайчук¹ із адміністрацією, до якої входили заступник директора з наукової роботи та заступник директора з господарської роботи (з 1979 р.). У 1985-1986 рр. – Лідія Степанівні Марченкова², пізніше (02.1986-08.1987) заступник директора із в.о. директора НБ Галина Костянтинівна Талантова³. У серпні 1987 р. бібліотеку очолив Мирон Дмитрович Божко⁴.

---

1. Потайчук Віра Костянтинівна (01.09.1921 – 18.05.2007) – бібліотекар. Закінчила Київський індустріальний інститут (1939-1941), Харківський бібліотечний інститут (1957-1962). Працювала архіваріусом і техніком, цензором бібліотек та директором філіалу Львівської обласної науково-медичної бібліотеки у м. Дрогобичі. Від 1964 р. до пенсії директором НБ Львівського університету. Заслужений працівник культури

- УРСР (1984). Нагороджена Почесними грамотами Мінвузів УРСР, значком Міністерства культури “За відмінну працю”, медаллю “За доблесну працю”. [1, с. 117]
2. Марченкова Лідія Степанівна (29.01.1940) – бібліотекар. Закінчила Московський державний інститут культури (1969). Працювала у бібліотеках і системах відомств МВОС (1960-1970), у НБ Московського державного університету ім. М. Ломоносова (1967-1968), НБ НАН України ім. В. Стефаника (1977-1978). Від 1981р. – у НБ Львівського університету завідувачем відділу, директором (1985-1986). Як директор домоглася фінансування побудови нового корпусу для бібліотеки, реставрації фресок у головному читальному залі, сприяла реконструкції внутрішніх приміщень старого корпусу, розширенню студентської бібліотеки гурт. № 7, упорядкуванню резервного фонду. [1, с. 100]
  3. Талантова Галина Костянтинівна (18.09.1939) – бібліотекар. Закінчила Харківський бібліотечний інститут (1964). Від 1969 – у НБ Львівського університету: бібліотекар відділу комплектування, старший бібліотекар, головний бібліотекар, зав. методичним відділом, заступник директора з наукової роботи, в.о. директора (1986-1987). Ініціатор призначення НБ методичним центром бібліотек ВНЗ Західного регіону України (1987), курсів підвищення кваліфікації при ФПК ЛНУ ім. І. Франка для бібліотечних працівників (1985-1987), курсів навчання роботи з комп’ютерами для керівного складу бібліотеки, сприяла віднесенню НБ до першої групи оплати праці (1988). Працювала у НБ до 1998 року. [1, с. 142]
  4. Божко Мирон Дмитрович (27.02.1938 – 01.04.1999) – філолог-русист, педагог, культурно-просвітницький діяч. Закінчив історико-філологічний факультет Дрогобицького педінституту (1960); режисерське відділення Всесоюзного будинку народної творчості (1959); Вищу партійну школу (1971). Працював в системі будинку культури Стрия, Дрогобича, Польщі (1965-1970). Директор НБ Львівського університету (1978-1998). За його керівництва побудований корпус бібліотеки (вул. Драгоманова, 17, 1987-1989). Започаткував щорічні зустрічі з лауреатами Шевченківської премії, організував співпрацю з українсько-американським фондом «Сейбр-Світло». [1, с. 33-34]

В штаті бібліотеки було передбачено такі основні посади: головні бібліографи (2-3 од.), головні бібліотекарі (2-5 од.), старші бібліографи (3-5 од.), старші бібліотекарі (17-30 од.), бібліографи (2-4 од.), бібліотекарі (30-40 од.), редактор (1-2 од.), старший редактор (1

од.) тощо. З 1980 року у штат НБ ввели посаду старшого методиста та з 1982 року – 1-2 ставки методиста. У 1974 році в штат бібліотеки введено посаду завідувача сектора, яких з кожним роком ставало більше – від 6 до 18 од. Із розширенням структури бібліотеки також збільшувався штат завідувачів відділами – у 1970 р. – 6 од., а у 1989 р. – 13 од. На початку 1970 р. до складу персоналу входили також посади, як електрофотограф (1 од.) та 2 од. помічника бібліотекаря¹.

Відбувалися зміни і в якісному складі працівників. Документи дозволяють простежити сталу тенденцію до зростання кількості працівників із вищою освітою, в т.ч. спеціальною – 15-19 од. із вищою спеціальною та 36-46 од. із вищою освітою. З 1970 р. по 1974 р. у бібліотеці працює велика кількка людей із неповною середньою освітою та 12-30 людей із середньою освітою, які в подальшому здобували фахову підготовку. (Рис. 2).

Для підвищення кваліфікації бібліотечних працівників у бібліотеці з 1969 року діяли «міжвузівські курси для молодих бібліотекарів», зокрема, для тих, хто не мав спеціальної освіти. Програма охоплювала такі теми:

«Основи бібліотечної справи в СРСР».

«Основні напрями роботи вузівської бібліотеки».

«Основи організації бібліотечних фондів та їх облік».

«Розстановка, збереження і перевірка бібліотечних фондів».

«Пропаганда суспільно-політичної літератури, формування зацікавлень до політичної книги»².

Крім теоретичних занять, проводилися практичні заняття з класифікації літератури, бібліографії і до складання АПП до систематичного каталогу. У відділі бібліографії систематично для працівників НБ проводилися бібліографічні огляди фахової літератури. Працівники, які не мали бібліотечної освіти, були слухачами бібліотечного відділу факультету загальних професій при університеті (1975). З 1972 року у НБ запроваджено гуртки з вивчення іноземних мов – англійської та німецької.

---

¹ Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.

² Там же.

РОКИ	ОСВІТА ПРАЦІВНИКІВ					
	<i>Вища спеціальна</i>	<i>Вища</i>	<i>Неповна вища</i>	<i>Середня спеціальна</i>	<i>Середня</i>	<i>Неповна середня</i>
1970	15	41	7	14	12	2
1971	16	40	7	17	12	2
1972	16	39	6	16	14	3
1973	16	39	11	17	10	1
1974	16	38	8	22	9	1
1975	18	36	3	19	21	0
1976	18	39	3	19	20	0
1977	16	38	5	21	22	0
1978	15	42	5	16	29	0
1979	12	42	5	13	34	0
1980	14	46	3	13	31	0
1981	12	46	5	13	31	0
1982	19	47	6	13	24	0
1983	17	45	8	20	20	0
1984	18	43	8	15	22	0
1985	18	46	9	14	19	0
1986	18	46	7	14	24	0
1987	19	46	5	13	26	0
1988	18	13	1	13	27	0
1989	16	46,5	7	13	27,5	0

Рис. 2. Склад працівників за освітою¹

У жовтні-листопаді 1983 р., відповідно до наказу Мінвузу УРСР від 10.06.1982, при університеті були організовані курси з підвищення кваліфікації керівного складу. На них навчалися 8 завідувачів відділів. Програма курсів включала 32 теми і була розрахована на 48 занять. До курсів долучилися інші керівники бібліотек – політехнічного, лісотехнічного та сільськогосподарського інститутів.

---

¹ Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.

Велику виховну роль для молодих працівників бібліотеки мали зустрічі з ветеранами праці, які працювали у різний час і зробили великий внесок у розвиток Наукової бібліотеки та бібліотечної справи. Вони розповідали про традиції в колективі, про досвід кращих працівників тощо. У 1985 р. був проведений пам'ятний захід для молодих бібліотекарів, на якому ветерани праці НБ вручали молодим фахівцям посвідчення, пам'ятні медалі, ключ до «вдосконалення професійної майстерності» та побажали молодим колегам впевненості в оволодінні бібліотечною справою.

У 1980-х рр. у бібліотеці існував справжній «культ» фахової освіти. Працівники, що не мали бібліотечної освіти, навчалися у відповідних вишах (Рівне, Харків, Київ) на заочному відділенні. Організовувалися зустрічі з представниками бібліотечних навчальних закладів. У 1980 р. було організовано зустріч працівників НБ з доцентом Рівненського інституту культури Н. А. Низовим, який розповів про умови вступу та запросив молодих працівників на навчання за спеціальністю «Бібліотечна справа».

Простеживши склад працівників НБ за віковими категоріями, можна зробити висновок, що колектив бібліотеки був переважно молодий: основна частина – це працівники від 20-ти до 40-ка років, середній вік бібліотекарів складав 35 років. Працівники, вік яких сягав понад 55-ти років, складали чверть всього штату. (Рис. 3.)

РОКИ	ВІК ПРАЦІВНИКІВ				
	<i>До 20-ти рр.</i>	<i>Від 20-ти до 30-ти</i>	<i>Від 30-ти до 40-ка</i>	<i>Від 40-ка до 55-ти</i>	<i>Старші 55-ти</i>
1970	4	13	27	33	14
1971	2	17	23	38	14
1972	1	16	22	41	14
1973	1	20	21	40	12
1974	0	22	21	31	20
1975	11	24	11	35	16
1976	11	27	12	35	14
1977	7	35	13	32	15
1978	8	40	14	29	16
1979	12	36	13	26	19
1980	12	33	15	26	21
1981	4	34	20	30	19
1982	9	32	26	26	16
1983	7	28	36	24	15

1984	7	30	31	26	12
1985	9	30	31	24	12
1986	13	23	28	29	16
1987	10	28	25	34	12
1988	10	28	25	34	12
1989	11	26	24,5	37	11,5

Рис. 3. Склад працівників за віком¹

Значної уваги надавалося членству в партії. Щорічно для «підвищення ідейно-теоретичного рівня» для працівників бібліотеки проводилися семінари, конференції тощо. До проведення таких заходів залучалися працівники бібліотеки, які мали профільну освіту та великий досвід роботи, викладачі університету, а також запрошені лектори. У 1981 р. 5 членів колективу навчалися на вечірніх курсах марксизму-ленінізму при Львівському міському партії (Леоніла Григорівна Соколюк та Галина Вікторівна Прокоф'єва в цьому році закінчили навчання).

Велика частина (приблизно половина штату) працівників НБ були комсомольцями та комуністами. Цього вимагала партійна комуністична система і це був важливий чинник формування кар'єри бібліотечного працівника. (Рис. 4)².

Система підвищення кваліфікації працівників включала, крім політзанять, методичних семінарів, конференцій, відрядження в університетські бібліотеки всього Радянського Союзу – Москву, Ленінград, Новосибірськ (Росія), Ригу (Латвія), Тарту (Естонія), Кишинів (Молдавія), а також по містах України – Київ, Ужгород, Полтаву, Одесу, Харків тощо.

---

¹ Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.

² Там же.

<i>Роки</i>	<i>Всього працівників</i>	<i>Члени КПРС</i>	<i>Члени ВЛКСМ</i>
1970	91	11	11
1971	94	12	17
1972	94	11	15
1973	94	11	13
1974	94	12	15
1975	97	13	22
1976	99	14	22
1977	102	13	39
1978	107	13	36
1979	106	11	39
1980	107	15	42
1981	107	11	31
1982	109	13	34
1983	110	11	28
1984	106	12	35
1985	106	12	34
1986	109	13	31
1987	109	13	36
1988	109	17	35
1989	110	15	31

Рис. 4. Склад працівників за партійною приналежністю

Обов'язком працівників Наукової бібліотеки була участь у так званих п'ятирічках, які проводилися згідно з «Положенням про соціалістичні змагання в НБ Львівського університету». Контроль за виконання соцзмагання було покладено на комісію із 13 осіб, в склад якої входили представники всіх підрозділів бібліотеки, партійні, комсомольські та профсоюзні організації. Змагання проходило у двох формах: колективне, на звання «Кращий відділ бібліотеки» та індивідуальне, де враховувалися особисті творчі плани та соцзобов'язання. Переможців нагороджували почесними грамотами та грошовими преміями. За результатами соцзмагання у 1982 році колектив Наукової бібліотеки був нагороджений, на той час, високою нагородою, – «Червоним прапором». У 1977 р. два відділи НБ – відділ книгозберігання та відділ абонементу студентської бібліотеки – вийшли переможцями соцзмагання «Кращий відділ 1977 року». Знаком «Ударник 9-тої п'ятирічки» у 1975 р. нагороджена директор бібліотеки Віра Константинівна Потайчук, а працівники бібліотеки Мирослав Львович Бутрин і Зоя Юхимівна Федотова нагороджені

знаками «Переможець соціалістичного змагання в 1975 році». Всього за п'ятиліття нагрудними знаками «Переможець соціалістичного змагання в ... році» нагороджено 7 працівників, а 6 працівників отримали грошові премії. У 1987 році «Відмінник бібліотечної роботи» отримала головний бібліотекар Євгенія Іллівна Белена. У 1980 р. значком «Переможець соціалістичного змагання» нагороджено заступника директора з наукової роботи Галину Костянтинівну Талантову.

Дружня робота колективу під керівництвом адміністрації, партійної і профспілкової організації дала можливість у 1972 р. НБ ввійти в число переможців соціалістичного змагання на честь 50-річчя утворення СРСР. Бібліотека та її директор Віра Костянтинівна Потайчук були нагородженні грамотами МВССО УРСР. Грамотами Обласної ради профспілок нагороджено 5 працівників (Г. О. Аблікова, В. Н. Кутик, Ф. П. Максименко, Л. Л. Метельницька, Л. Б. Храмович), грамотами обласного відділу культури – В. К. Потайчук, В. Н. Кутик, Ф. П. Максименко¹.

В університетській книгозбірні були також свої традиції в організації дозвілля. У 70-80-х рр. традиційними у НБ були так звані «вогники», які відбувалися у санітарний день у головному читальному залі за горнятком чаю або кави. Перед тим готувалася концертна програма, до репертуару якої входили пісні, вірші, гуморески у виконанні бібліотекарів: старовинні романси виконувала Галина Олександрівна Калініна, українські народні пісні – Зеновія Євгенівна Глинчак, пісні сучасних композиторів співала Олександра Павлівна Артеменко. На музичних інструментах їм акомпанували Зінаїда Степанівна Захарова та Мирослав Львович Бутрин. Існував бібліотечний хор, яким керувала Лідія Іллівна Сорокіна. Для дітей співробітників щороку перед новорічними святами у головному читальному залі презентували театральну постанову у вигляді казки. Це був ляльковий театр у постановці бібліотекарів. «Такі та подібні до них заходи зміцнювали товариські стосунки в колективі, надавали снаги у праці»².

---

¹ Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.

² Талантова Г. К. До 400-річчя Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка // Вісник Львів. ун-ту. Серія книгозн. бібліот. інф. технол. – Вип. 5. – 2010. – С. 356-361.

У Науковій бібліотеці проводилися різні конкурси для працівників. Напередодні міжнародного жіночого дня у 1981 р. був проведений конкурс “Кращий по професії”, який передбачав відповіді на бібліотечні питання. Переможницею цього конкурсу була визначена завідувач сектора Ірина Вікторівна Якімова¹.

Кадрова політика радянського періоду, зокрема, досліджуваних 70-80-х рр. ХХ ст., змінила образ бібліотекаря, його професійні та етичні якості, на політично заангажованого об’єкта комуністичного суспільства. Як справедливо зазначив Ю. В. Климаков: «Саме в ці роки почалось масове проникнення в бібліотечне середовище людей випадкових, малоосвічених. Не було жодної політичної компанії, починаючи від викоренення «релігійних забобон», і закінчуючи боротьбою з так званими ворогами народу, в якій не брали б участі бібліотека та бібліотекарі»². З одного боку, запровадження цензури у бібліотечну діяльність сприяло перетворенню бібліотек з інформаційної установи у заклади політосвіти. Робота бібліотеки велася під суворим наглядом партійної та профспілкової організацій, які особливої уваги надавали контролю за проведенням акцій на підтримку державної політики, наприклад, пропаганді матеріалів до річниць з дня народження Леніна, проведення соціалістичних змагань (т. зв. п’ятирічок), заходів з нагоди скликання з’їздів КПРС тощо.

Період політичного застою та перебудови в СРСР знаходив відображення і в «бібліотечній політиці» держави, стимулюючи появу нових технологічних чи ідеологічних засобів впливу на суспільну свідомість. Так, згідно з деклараціями тогочасних інструктивних документів, бібліотеки та бібліотекарі були покликані надавати «різносторонню допомогу» Комуністичній партії і уряду у вирішенні політичних, господарських, наукових, культурних завдань і повинні були сприяти «мобілізації трудящих» на їх виконання. Відповідно й діяльність Наукової бібліотеки Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, як відомчої, у 1970-80-тих роках була спрямована на сприяння навчальній та науковій роботі, а також – пропаганду ідейно-комуністичного виховання її співробітників.

---

¹ Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.

² Савічев А. В. Кадрова політика в інституціях радянської влади 1950-1980 рр. : історіографія проблеми // Грані : наук.-теорет. та гром.-політ. альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во “Грані”. – 2012. – № 8 (88). – С. 23-25.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія Львівського університету. Наукова бібліотека: матеріали до енциклопедії. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 200 с.: іл., портр.
2. Звіти за 1970-1989 рр. / Наукова бібліотека Львівського ордена Леніна Державного університету ім. Ів. Франка; Мінвуз УРСР. – Львів, 1971-1990.
3. Савічев А. В. Кадрова політика в інституціях радянської влади 1950-1980 рр. : історіографія проблеми // Грані : наук.-теорет. та гром.-політ. альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грані». – 2012. – № 8 (88). – С. 23-25.
4. Талантова Г. К. До 400-річчя Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка // Вісн. Львів. ун-ту. Серія книгозн. бібліот. інф. технол. – Вип. 5. – 2010. – С. 356-361.
5. Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. 1 : А – К. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 716 с. + 112 вкл.
6. Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. 2 : Л – Я. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 764 с. + 224 вкл.

ПІДГОТОВКА ДО ДРУКУ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ (з досвіду роботи)

Голиш Г. М.

Наукова бібліотека імені М. Максимовича
Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

У статті на основі текстуального вивчення бібліографічних джерел проаналізовано досвід роботи наукової бібліотеки імені М. Максимовича Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького з підготовки до друку довідкових видань. Подано стислу характеристику літератури такого штибу.

Ключові слова: бібліографічний покажчик, біобібліографічний покажчик, анотований покажчик, історична бібліографія, довідкова біографістика.

У пункті третьому статті 33 Закону України «Про вищу освіту» одним із основних

підрозділів ВНЗ поряд із факультетами й кафедрами названа бібліотека [1, 37]. Відтак, книгозбірня визнана одним із трьох китів, на яких тримається уся багатогранна система університетської освіти. У цьому зв'язку доречно згадати надзвичайно ємну сентенцію англійського мислителя Т. Карлейля, що «університет – це зібрання розумних людей навколо гарної бібліотеки». Якщо університетська бібліотека претендує на адекватність відповідей нелегким викликам нашого непересічного сьогодення і хоче посісти гідне місце в означеній вище тріаді, то вона має не лише надавати інформаційні послуги, але й на основі науково-дослідної діяльності створювати власний інформаційний продукт. З огляду на актуальність і прикладне значення задекларованої теми метою цієї розвідки є на основі текстуального аналізу бібліографічних джерел поділитися деякими питаннями досвіду роботи наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького з підготовки до друку довідкових видань.

Назагал, лише за останні 5 років співробітниками нашої книгозбірні опубліковано майже 50 окремих видань: часописів, збірників, покажчиків, публіцистичних книг тощо. Левову ж частку у вказаному переліку (понад 80 %) займають довідкові видання, позаяк саме вони найбільше корелюються із інформаційно-науковою діяльністю бібліотеки. Це насамперед бібліографічні та біобібліографічні покажчики, довідники, прес-моніторингові видання. Частина із вказаних видань носить серіальний характер, усі вони вийшли друком в нашому університетському видавництві коштом ВНЗ.

Надійною ниткою Аріадни в складних лабіринтах гносеологічного контенту виступають бібліографічні покажчики, котрі за параметрами інформативної компактності, по суті, не мають аналогів. Ще в 2006 р. у нашій бібліотеці було започатковано серію покажчиків «Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького». Структурно вони, як правило, складаються із передмови, основної частини та довідково-пошукового апарату.

Першою ластівкою названої серії став ретропоказчик праць (1941–1965 рр.), опублікованих у виданнях попередника ЧНУ ім. Б. Хмельницького Черкаського державного педагогічного інституту [2]. У тому ж році побачив світ показчик, присвячений гендерним студіям у фондах наукових бібліотек м. Черкаси [3]. Підкреслимо, що це видання готувалося співробітниками спільно з фахівцями університетського Центру гендерних досліджень.

Торік вченими секретарями нашої бібліотеки О. З. Силкою і Л. І. Синявською було видано досить об'ємний (382 с. А-4, 30,7 ум. друк. аркушів) показчик, джерельною базою для якого стали публікації на сторінках фахового наукового часопису – «Вісника

Черкаського університету» [4]. Укладачами ретельно опрацьовано й піддано аналітичному бібліографічному опису понад 2,5 тис. статей, що були опубліковані в 100 випусках «Вісника» хронологічним охопленням від часу його започаткування (1997 р.) до 2007 р. Загалом основна частина включає в себе три повноцінних блоки. У першому подано хронологічний перелік усіх випусків «Вісника», а також монографічний бібліографічний опис із повним зазначенням персоналій загальної редакційної колегії та редколегії конкретної галузевої серії. Наступний блок містить аналітичний бібліографічний опис усіх наукових статей, повідомлень та рецензій, опублікованих за вказані 10 років. Загальна кількість об'єктів опису становить 2552 позиції; у межах року бібліографічний матеріал підпорядкований абетці. У третьому блоці опрацьований бібліографічний контент систематизовано за предметними рубриками у відповідності з галузями наук: політичні, фізико-математичні, хімічні, біологічні, історичні, філософські, філологічні, психолого-педагогічні, а також фахові методики. Значно полегшує роботу з текстом видання вміщені в ньому кілька іменних покажчиків. Насамперед, це покажчик авторів і співавторів опублікованих у «Віснику» матеріалів (загалом – 1659 імен). Доречним є й перелік 240 імен, які згадані в публікаціях чи рецензіях. Найбільш інформативним виявився покажчик авторів – викладачів та аспірантів ЧНУ (437 позицій). Тут знаходимо відомості про їхні наукові ступені, вчені звання та посади на час публікації.

Порівняно віднедавна співробітниками бібліотеки готуються до друку анотовані бібліографічні покажчики, інформативна перевага котрих перед звичайними є беззаперечною. Прикладом такого видання є покажчик «Від ювілею до ювілею. Шевченкознавчі студії викладачів Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (1964–2014 рр.)» [5], випущений з нагоди 200-річчя нашого національного пророка Т. Г. Шевченка. Ідея його укладання виникла з огляду на те, що, зважаючи на незгасний інтерес українського соціуму та вітчизняних науковців до феноменальної постаті Шевченка, гостро постала потреба згрупувати, а то й уніфікувати шевченкознавчі дослідження з метою подолання паралелізму та повторень у подальших шевченкознавчих студіях. Більше того, це дає можливість виявити як найбільш вивчені аспекти життя та творчості Кобзаря, так і окреслити коло малодосліджених проблем, пов'язаних із Т. Шевченком. Передмова до цього видання під назвою «Літопис шевченкіани Черкаського національного університету» підготовлена відомим черкаським шевченкознавцем професором Василем Івановичем Пахаренко, який підкреслив, що «шевченківський курс був і залишається серцевинною, визначальною галуззю української гуманітаристики» [5, 6].

Якісною особливістю композиції видання є те, що воно містить майже 300 позицій опису і всі названі публікації мають стисле резюмування, яке відображає зміст статті. Щодо бібліографічного контенту, то з метою зручності користування, його укладено в хронологічному порядку з абетковим підпорядкуванням у межах року. Цей бібліографічний звід корисний не лише шевченкознавцям, а й історикам, культурологам, соціологам, філософам, – усім, кого захоплює й надихає таїна Шевченкового слова, та хто прагне осягати процеси духовного становлення нашої нації.

Серед багатоманіття науково-довідкової літератури чільне місце належить біобібліографічним покажчикам, котрі органічно поєднують життєпис вченого чи митця і вичерпний бібліографічний опис його творчого доробку. У згаданій вище серії «Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького» уже вийшло 17 біобібліографічних покажчиків, де подано інформацію про провідних вчених університету; всі вони підготовлені співробітниками нашої книгозбірні [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22].

Ці видання мають типовий алгоритм подачі інформації: зокрема, містять розлогий нарис про життєвий і творчий шлях вченого, хронологічний покажчик друкованих праць, дані про захист, керівництво, опонування дисертацій, відомості про редагування, рецензування, а також перелік опублікованих матеріалів про героя оповіді.

У 2010 р. нашою книгозбірнею започаткована серія біобібліографічних видань «Бібліографія вчених України», в її рамках вже побачило світ 5 випусків. Об'єктами бібліографічного дослідження тут виступають відомі науковці, чий дослідницький внесок сягнув загальнонаціонального рівня. Вони, зокрема, доносять до читачів інформацію про життя й творчий доробок відомих вчених О. І. Гуржія [23], Х. П. Ящуржинського [24], А. І. Кузьмінського [25], Б. П. Мінаєва [26] та Ф. Ф. Босчка [27]. Ці видання мають типову для біобібліографічних покажчиків структуру. Цьогоріч у названій серії вийде досить розлогий біобібліографічний покажчик (з анотуванням монографічних видань) з нагоди 60-річного ювілею визнаного лідера воєнно-історичної науки України професора О. Є. Лисенка.

Великою популярністю серед майбутніх фахівців-істориків користується й серія «Історична», що веде свій відлік від 2008 р. і має вже 5 випусків. Тоді на суд читацького загалу було запропоновано покажчик «Історична література у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (1834 – 1949 рр.)» [28]. До опису було включено цінну ретролітературу з проблем минувшини, в тому числі і з фонду рідкісної книги. Цінність названого видання посилюється включенням до його

структури й відповідних навчально-методичних матеріалів, а також контенту з історичної бібліографії.

У названій серії вийшов і «Анотований покажчик дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді К73.053.01 Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (2004 – 2009)» [29], а також відповідне видання про університетський фаховий часопис «Український селянин» (видається від 2000 р.) [30]. Підкреслимо, що вичерпність інформації в останньому забезпечується наявністю в його структурі як хронологічного, так і проблемно-тематичного та алфавітно-іменного покажчиків. Пропаганді бібліотечних фондів сприятиме й покажчик, присвячений літературі з історії країн Азії, Африки та Латинської Америки [31].

У сучасному історієписанні дедалі вагомішу роль займає краєзнавча евристика, яка забезпечує мікроісторичні зрізи минувшини на регіональному рівні та конкретизує загальноісторичні процеси. У оприлюдненні творчого доробку сучасних краєзнавців поважну роль відіграє спеціальна періодика місцевого спрямування, в тому числі й започаткований у 1990 р. часопис «Краєзнавство Черкащини» (до 1996 р. він називався «Краєзнавець Черкащини»). Інформаційним приводом для випуску відповідного бібліографічного видання [32] став вихід під завісу 2013 р. 10-го, ювілейного випуску журналу «Краєзнавство Черкащини». Окрім цього, в 2014 р. минуло 60 років Черкаській області і 25 років від дня створення обласної організації краєзнавців. Основою анотованого покажчика став зміст 10 випусків часопису «Краєзнавство Черкащини», при цьому усі 223 документи опрацьовано та перевірено укладачами *de visu*. Основну частину розпочинає перелік усіх видань «Краєзнавства» з їх монографічним описом. Наступна, базова структурна складова – анотований хронологічний покажчик усіх публікацій у часописі (подано аналітичний опис). Пошукову навігацію успішно забезпечує й предметно-тематичний покажчик. У його основі лежить умовний принцип поділу за основними історико-краєзнавчими рубриками, наприклад: «Археологічні пошуки», «Історія міст і сіл Черкащини», «Козацький період», «Голодомори ХХ століття», «Радянський період», «Історія краю в особах», «Подвижники краєзнавства» тощо. Цілком логічним видається алфавітне групування матеріалу в межах кожного року та рубрики. Що ж стосується нумерації, то вона у всіх складових покажчика є самодостатньою.

Достатньо насичений і науково-довідковий апарат видання. Зокрема, географічно-територіальний покажчик включає в себе 231 об'єкт, а іменний – 169 позицій (сюди включено імена, що згадані в публікаціях). Окремо подано покажчик авторів та співавторів та вичерпні відомості про них на час публікації. Інформативно корисним є і

вміщення стислих досьє про редакторів та членів редколегії журналу «Краєзнавство Черкащини», вони супроводжуються ілюстративно-портретним рядом.

Зусиллями співробітників нашої бібліотеки підготовлено й кілька позасеріальних бібліографічних покажчиків. Зокрема, ще в 2004 р. з нагоди 200-річчя нашого земляка, людини-академії М. О. Максимовича, вийшло друком відповідне видання, присвячене його творчості й максимовичознавству [33]. Біобібліографічний покажчик на вшанування пам'яті іменитого випускника Черкаського пединституту Народного вчителя О. А. Захаренка побачив світ у рік його 70-річчя (2006 р.) [34]. Відзначення 200-річного ювілею видатного письменника М. В. Гоголя стало приводом для підготовки науковою бібліотекою розлогого інформаційного видання [35], в структурі якого – хронологічний покажчик друкованих творів самого майстра слова і перелік літературознавчих праць про його творчість (1431 позиція).

Уже понад 20 років при нашій книгозбірні діє літературний клуб К. Г. Паустовського (у Черкасах знаходиться його генеалогічне коріння, позаяк тут проживали батьки митця). Активом клубу до 120-річчя цього майстра лірико-романтичної прози було видано біобібліографічний покажчик «Доля, пов'язана з Україною» [36], що містить перелік виданих в Україні творів письменника (132 позиції), а також праць про його життя і творчість (українські видання, 758 позицій). В окремий розділ виділено інформацію про розвідки в царині паустовськознавства викладачів та студентів ЧНУ ім. Б. Хмельницького (60 позицій).

«Перевесла істин Валентини Коваленко» – під такою назвою тогоріч вийшов біобібліографічний покажчик, присвячений життю і творчості відомої письменниці й громадсько-політичного діяча [37]. Валентина Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики нашого університету, авторка 15 книг. У 2014 р. вона стала очільницею Черкаської обласної ради.

Вагоме місце в науковій роботі бібліотеки займають історико-бібліографічні дослідження. Свідченням цього є вихід об'ємної праці вченого секретаря наукової бібліотеки, доцента О. З. Силки «Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок XX століття» [38]. Джерельною базою для створення цього довідника стали книжкові видання та листівки, надруковані у повітових типографіях м. Золотоноші Полтавської губернії. Ці документи виявлені у фондах Національної бібліотеки ім. В. Вернадського, Державної Російської бібліотеки (м. Москва), Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург), Черкаської обласної бібліотеки ім. Т. Шевченка, Державного архіву Полтавської області та нашої книгозбірні. Поряд з бібліографічним описом у цьому

виданні вміщено й зразки друкованої продукції м. Золотоноша, що підвищує інформаційний рівень довідника.

Пам'ятаючи афоризм Пилипа Грема про те, що «газета – перша чернетка історії» і маючи у своїх ретрофондах розмаїтий газетний масив, ми вирішили шляхом посторінкового перегляду обласного часопису «Черкаська правда» від дня його створення у 1954 р. до закінчення радянської доби (1991 р.) виявити матеріали, що висвітлюють різноманітні грані життя попередника ЧНУ – Черкаського державного педінституту. Зібране лягло в основу 265 прес-релізів, які супроводжувалися підрядковою інформацією про анахронічні терміни та персоналії. Відтак вийшла друком книга «Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда» (1954 – 1991 рр.)» [39], яка поряд із потужною довідковою самодостатністю має й неабияке джерелознавче значення.

Посилення струменю антропоцентричності сучасних публікацій викликало до життя чимало творів, виконаних у жанрі довідкової біографістики. Певним внеском у цей евристичний сегмент стало й наше видання «Покликані високим і вічним» [40], присвячене викладачам ЧНУ, котрі завдяки своїй творчим здобуткам набули членство в національних творчих спілках України. Назагал, об'єктами дослідження стало життя та доробок 32-х професорів та доцентів нашого ВНЗ. Подано життєписи кожного із цих персоналій, бібліографічні списки їхніх найвагоміших праць (не більше 10 позицій) та перелік матеріалів про цих викладачів (по 3 позиції). Ілюстративно-портретний ряд виконано в кольорі.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що робота з укладання довідкових видань попри чималі труднощі, які її супроводжують, має зайняти одне із найпріоритетніших місць у діяльності університетської книгозбірні. Адже в такий спосіб забезпечується реалізація інноваційних методів пропаганди бібліотечних фондів та значно підвищується реноме самої наукової бібліотеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство станом на 10 грудня 2014 р.: (Відпов. офіц. тексту) – К. : Алеута, 2014. – 96 с.
- 2 Показчик праць, опублікованих у виданнях Черкаського державного педагогічного інституту (1941–1965 рр.) : бібліогр. показч. / уклад. О. З. Медалієва. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 196 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 1).

- 3 Гендерні студії у фондах наукових бібліотек м. Черкаси : бібліогр. покажч. / уклад.: Ю. В. Ватрушкіна, Н. І. Земзюліна, О. З. Медалієва ; наук. ред. А. Г. Морозов. – Черкаси : [ЧНУ ім. Б. Хмельницького], 2006. – 180 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 4).
- 4 Вісник Черкаського національного університету : бібліогр. покажч. : у 2 ч. / уклад.: О. З. Силка, Л. І. Синявська ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – Част. 1 : 1997 – 2007 рр. – 382 с. (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 20).
- 5 Від ювілею до ювілею. Шевченкознавчі студії викладачів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (1964 – 2014 рр.) : бібліограф. покажч. / уклад. О. М. Абразумова ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 128 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 21).
- 6 Білий Онуфрій Васильович : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 28 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 2).
- 7 Гусак Андрій Михайлович: доктор фізико-математичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 40 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 3).
- 8 Морозов Анатолій Георгійович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 36 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 4).
- 9 Лизогуб Володимир Сергійович: доктор біологічних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 36 с. – (Бібліографія

- вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 5).
- 10 Макаренко Микола Васильович: : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 68 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 6).
  - 11 Тканко Олександр Васильович: кандидат історичних наук, професор (1916 – 2006 рр.) : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва. Л. М. Терехова ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. –39 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 7).
  - 12 Архипова Світлана Петрівна : біобібліогр. покажч. / уклад.: О. З. Медалієва. Л. М. Терехова ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. –36 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 8).
  - 13 Чабан Анатолій Юзефович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. О. З. Медалієва ; наук. ред. Н. А. Тарасенкова. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. – 44 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 9).
  - 14 Гоцуляк Віктор Володимирович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / за ред.: О. З. Медалієвої, Л. І. Синявської ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 72 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 10).
  - 15 Кузьмінський Анатолій Іванович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: О. З. Медалієва, Л. І. Синявська ; наук. ред. А. М. Гусак. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. –56 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 11).
  - 16 Мельниченко Василь Миколайович: кандидат історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка; наук. ред. Н. А. Тарасенкова. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 52 с. :

- портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 12).
- 17 Тарасенкова Ніна Анатоліївна: доктор педагогічних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. Г. Голиш, О. П. Воловик ; наук. ред. А. І. Кузьмінський. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 36 с. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 13).
- 18 Голиш Григорій Михайлович: кандидат історичних наук, доцент : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. І. Синівська ; наук. ред. Н. А. Тарасенкова. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 60 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 14).
- 19 Ромащенко Людмила Іванівна: доктор філологічних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. Г. Голиш ; наук. ред. Н. А. Тарасенкова. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – 36 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 15).
- 20 Китова Світлана Андріївна: доктор культурології, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. Г. Голиш ; наук. ред. А. І. Кузьмінський. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. – 21 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 16).
- 21 Присяжнюк Юрій Петрович: Мельниченко Василь Миколайович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 52 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 18).
- 22 Градовський Анатолій Володимирович: доктор педагогічних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. Г. Голиш ; наук. ред. А. І. Кузьмінський. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – 40 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 19).
- 23 Гуржій Олександр Іванович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка ; наук. ред. В.

- В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – 64 с. : портр. – (Бібліографія вчених України ; вип. 1).
- 24 Хрисанф Петрович Ящуржинський : біобібліогр. покажч. / уклад.: О. З. Силка, Л. І. Синявська ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. – 68 с. – (Бібліографія вчених України ; вип. 2).
- 25 Кузьмінський Анатолій Іванович: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, К. В. Касярум, О. З. Силка ; наук. ред. Н. Г. Ничкало. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – 112 с. : портр. – (Бібліографія вчених України; вип. 3).
- 26 Мінаєв Борис Пилипович: доктор хімічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, А. П. Іржавська. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – 96 с. : портр. – Бібліографія вчених України ; вип. 4).
- 27 Боечко Федір Федорович: доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України : біобібліогр. покажч. / уклад.: А. П. Іржавська, Н. В. Демченко ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 40 с. : портр. – (Бібліографія вчених України ; вип. 5).
- 28 Історична література у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (1834–1949 рр.) : бібліограф. покажч. та навч.-метод. матеріали / уклад.: О. З. Медалієва, Л. І. Синявська. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 132 с. – (Серія Історична ; вип. 1).
- 29 Анотований покажчик дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді К73.053.01 Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (2004–2009) / уклад.: О. З. Силка, Л. І. Синявська. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – 172 с. – (Серія Історична ; вип. 2).
- 30 «Український селянин» 2000–2010 рр. : бібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка, К. В. Івангородський. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – 280 с. – (Серія Історична ; вип. 3).
- 31 Історія країн Азії, Африки і Латинської Америки нового часу у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені

- Богдана Хмельницького : бібліограф. покажч. / уклад.: А. П. Іржавська, О. З. Силка. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – 172 с. – (Серія Історична ; вип. 4).
- 32 «Краєзнавство Черкащини». Випуск 1 – 10 : анот. бібліогр. покажч. / уклад.: А. П. Іржавська, О. З. Силка ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 96 с. – (Серія Історична ; вип. 5).
- 33 Михайло Максимович: (до 200-річчя з дня народження) : біобібліогр. покажч. / упоряд.: І. П. Краскова [та ін.]. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2004. – 30 с.
- 34 Захаренко Олександр Антонович (1937–2002 рр.) : біобібліогр. покажч.: (до 70-річчя від дня народження) / уклад.: С. О. Захаренко, О. З. Медалієва ; наук. ред. В. В. Масненко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 40 с.
- 35 Микола Гоголь : біобібліогр. покажч. творів письменника та літератури про його життя і творчість : фонди наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького / уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 164 с.
- 36 Доля, пов'язана з Україною: до 120-річчя від дня народження К. Г. Паустовського : біобібліогр. покажч. / уклад.: І. З. Тарасинська, В. Л. Штангеева ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – 116 с. : ілюстр.
- 37 Перевесла істин Валентини Коваленко : біобібліогр. покажч. / уклад.: Н. В. Адешелідзе, Ю. П. Федосій ; наук. ред. В. Т. Поліщук. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 44 с.
- 38 Золотоніський книгодрук (кінець ХІХ – початок ХХ століття : іст.-бібліогр. дослідж. / за ред. та упоряд. О. З. Силки. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 232 с.
- 39 Голиш Г. М. Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда» (1954 – 1991 рр.) : матеріали прес-моніторингу / Г. М. Голиш, О. В. Ільченко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – 208 с.
- 40 Голиш Г. М. Покликані високим і вічним. Викладачі Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького – члени національних

ОЦИФРУВАННЯ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КНУКІМ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ЗБЕРІГАННЯ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Горбань Ю. І.

Наукова бібліотека
Київського національного університету культури і мистецтв

Найскладніша проблема старих книг завжди розглядалася як завдання перемогти час – це означає, що книги й подібні їм документи в доступний для огляду період можуть перетворитися на паперовий порох, якщо не будуть вжиті заходи до їхнього перенесення на більш стійкий носій. На жаль, повністю замінити видачу пам'яток друку та рукописів друкованим типографським способом – копіями, фізично неможливо. Рішення проблеми полягає в переведенні документів на різноманітні мікроносії інформації.

Нові технології впроваджуються з вірою в їхню досконалість і, щоб призупинити або, щонайменше, сповільнити руйнування бібліотечних або архівних матеріалів, ці технології належить застосовувати в широкому масштабі.

На сьогоднішній день вплив комп'ютерів і електронної інформації торкнувся практично всіх аспектів бібліотечної діяльності. По-перше, це змінений вигляд читальних залів, де довгі ряди каталожних шухлядів змінили комп'ютери. По-друге, зникли довгі полиці із друкованими індексами, вони комп'ютеризовані. По-третє, змінилася сама роль бібліотекаря. Тепер вона полягає у допомозі користувачам орієнтуватися у світі електронної інформації не тільки в даній бібліотеці, але й будь-де.

З появою нового програмного забезпечення УФД-Бібліотека в науковій бібліотеці КНУКІМ, користувачі мають можливість у читальній залі користуватися копіями (у форматі PDF, DJVU) рідкісних видань з фонду бібліотеки.

Перенесення інформації з паперових носіїв здійснюється, в першу чергу, для зберігання інформації, проте це не єдина мета.

Можна назвати принаймні три причини:

- поліпшити доступ до рукописних пам'яток та інших унікальних документів;

- захистити оригінальний документ від руйнування внаслідок використання;
- заощадити витрати праці й фінансові кошти на консервацію, наприклад, величезного масиву документів, надрукованих на недовговічному папері XIX-XX ст.

Оцифровка, що використовується для створення копій, є способом одержання і зберігання зображень у машиночитабельній формі. За допомогою сканера або цифрової фотокамери текст і зображення на паперовому носії перетворюється на подвійний цифровий код. Одержані дані зберігаються на жорстких або оптичних дисках. Конвертування цих зображень у текст із пошуковими ключовими словами вимагає програм оптичного розпізнавання знаків (OCR) або інтелектуального розпізнавання знаків (ICR).

Цифрові зображення, що зберігаються в пам'яті комп'ютера, можуть бути відтворені на папері або на моніторі як факсимільні зображення оригінальних друкованих текстів, документів або фотографій.

Необхідність оцифрування визначається метою, яку здійснює бібліотека. З метою зберігання фондів у науковій бібліотеці КНУКіМ розрізняються такі категорії документів на традиційних носіях, які переводяться в електронний варіант:

- рідкісні, особливо цінні, старі видання (1 категорія);
- архівні примірники (2 категорія);

Оцифрування рідкісних видань документів дозволяє припинити чи обмежити використання оригіналу користувачами. При відборі документів на оцифрування враховується попит користувачів бібліотеки.

Сьогодні здатність сканерів дозволяє зробити копію високої якості. На якість зображення копії на моніторі впливає лише фізичний стан оригінального документа.

Сканер конвертує виміри, зроблені CCD, у цифрову форму й передає цю інформацію у комп'ютер. Комп'ютер організує її, стискає й зберігає до майбутнього використання.

Техніка, яка зчитує сьогоднішню інформацію, буде обов'язково замінена новою. Сьогоднішній поліпшений доступ може з легкістю перетворитися у завтрашній нечитабельний, тому бібліотека повинна тримати руку на пульсі нових технологій зберігання інформації.

Дійсно, переведення різних документів – рукописів, серійних видань, іконографій – у цифрову форму дозволяє забезпечити доступ до повних текстів, зображень, звуку в будь-якому куточку, що обслуговується комп'ютерними мережами передачі даних. Але в

цьому випадку, на відміну від попереднього, матеріальне поняття книги, документа поступається місцем нематеріальному поняттю тексту.

У процесі сканування папір зазнає теплового впливу, який може привести до зміни його термічних властивостей. Скановані зразки сильніше поглинають вологу, ніж контрольні. Для сканованих зразків також є характерним підвищення величини ендотермічного ефекту випару вологи у порівнянні з контрольними зразками, у той час як температура початку процесу деструкції не змінюється.

Відмінності в характеристиках оброблених зразків, очевидно, можна пояснити тим, що при впливі ультрафіолетових променів відбуваються певні зміни в поверхневому шарі паперу, що й призводить до зміни швидкості усмоктування вологи й збільшенню теплового ефекту її випару.

Робота з різними категоріями документів при зберіганні має свої особливості. Забезпечення зберігання бібліотечних документів при скануванні – одна з важливих умов, від дотримання якої залежить зберігання пам'яті нації, забезпечення доступу до інформації.

У науковій бібліотеці КНУКіМ розроблено чіткі вимоги і обмеження на сканування, використовується високоякісне сканувальне обладнання, що відповідає категорії документа, який сканується.

У залежності від способу оцифрування використовується таке обладнання:

- планшетні сканери (чорно-білі та кольорові);
- планетарні сканери.

Оцифровувати на планшетному сканері можна копії негативів, плоскі паперові документи в задовільному стані без фарбникових носіїв.

Документи повинні мати стійкі засоби нанесення тексту та зображень, і розкриватися на 180°. Рекомендується один документ не піддавати скануванню більше 2 разів на рік. Поряд із цим, на планетарному сканері вони можуть скануватися без особливих обмежень. Втім, папір, що містить деревинну масу, навіть на такому сканері доцільно не цифрувати частіше 2 разів на рік.

Сканування здійснюється у великому чистому приміщенні зі столами, які в шість разів більші за документи, які оцифровуються. Усі лампи повинні мати UV-фільтри або мінімальну кількість UV. На місці сканування мають бути обладнані системи охолодження і вентиляції.

На додаток до сканера та комп'ютера оцифрування вимагає програмної підтримки.

Програма працює в комбінації з апаратними засобами для створення зображення, для організації колекції зображень, для конвертування зображень із машинопрочитаної форми у форму, що читається людиною.

Переведення (конверсія) ушкоджених, старих книг з паперової форми у цифрову є ефективним і економічним способом забезпечення зберігання змісту документа у науковій бібліотеці КНУКіМ. Більше того, на противагу прагненню просто зберегти або відновити оригінали, перенос інформації з носія, що перебуває в небезпеці, на (умовно) нестаріючий носій означає також забезпечення більш широкого й зручного доступу.

Оцифруванню документів передують своєчасна експертна оцінка стану рідкісних і цінних видань, вживання налагодженого обліку видань, що пройшли сканування; наявність контрольного листка зберігання для кожного оригіналу з виділенням тих, які потребують спеціальної консерваційної обробки. У інших випадках режим і спосіб сканування здійснюються відповідно до внутрішніх нормативних документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання у бібліотеках сучасних технологій копіювання документів : метод. поради [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://korolenko.kharkov.com/21.htm>
2. Диксон Дж. Влияние электронных информационных ресурсов на деятельность библиотек в XXI веке / Дж. Диксон // Труды 8-й междунар. конф. «Крым-2001». – Т. 1. – С. 367–368.
3. Добрусина С. Сохранность и доступность фондов: поиск компромисса / С. Добрусина // Библиотека. – 1998. – № 4. – С. 37 – 39.
4. Кисловская Г. А. Что такое оцифровывание: [о переводе документов на электронные носители] / Г. А. Кисловская // Библиотека. – 1997. – № 12. – С. 36–38.

СИСТЕМНА ЄДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

Демчина Л І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Розглянуто системну єдність підготовки сучасних бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах ступеневої освіти, яку можна досягти через реалізацію в її змісті принципу рефлексивності і професіоналізації, що передбачає структурування навчання на таких якісних рівнях: технологічний, управлінський, теоретичний і методологічний.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційні кадри, ступенева освіта, безперервна освіта.

Вища бібліотечно-інформаційна освіта (далі – БІО) України нині перебуває на етапі якісного оновлення, змістової й організаційної трансформації. Це пов'язано з багатьма чинниками. Чи не найголовнішим серед них є інформатизація суспільства, яка суттєво впливає на сучасний стан та перспективи розвитку бібліотечної справи в цілому і БІО, зокрема. На базі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освітній системі відбуваються фундаментальні зміни, вона набуває ознак відкритості, динамічності, ступневості і неперервності.

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій зумовило формування електронного документно-комунікаційного простору, який активно розвивається, самоорганізується у вигляді повнотекстових електронних фондів та електронних бібліотек. У цьому беруть участь не лише бібліотечні працівники, а й представники інших соціально-комунікаційних структур. Постає проблема визначення місця бібліотек у структуруванні електронного середовища, виділення з нього тих документів, які за своїми ознаками, властивостями та функціями мають стати об'єктами бібліотечної науки, практики, освіти та управління [4, с. 2]. Це є додатковим свідченням актуальності проблеми формування та якісного оновлення підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах інформатизації суспільства та ступеневої освіти.

Слід також зазначити, що впровадження комп'ютерних і телекомунікаційних

технологій, розвиток Інтернету привели в бібліотечній теорії до закликів щодо необхідності заміни документологічної парадигми на інформаційну і когнітивну в бібліотечній практиці та освіті, реанімації концепції під назвою «бібліотека без стін», поставивши на порядок денний дилему «володіння або доступ» [4, с. 2]. Це поставило під загрозу ліквідації бібліотеки як унікальної соціально-комунікаційної структури, єдиної, яка здатна забезпечити якісний відбір, кумуляцію, всебічне розкриття змісту документів, її фондоформування в залежності від типу і виду бібліотеки та потреб користувачів, створити оптимальні умови доступу до соціально цінних джерел інформації – від рукописів до технотронних її різновидів, незалежно від їхнього місцезнаходження. В цій ситуації проблема формування та якісного оновлення складової БЮ нової генерації вітчизняних кадрів набуває стратегічного значення, виходить на рівень фундаментальних проблем сучасного бібліотекознавства, що має не лише професійне, але й соціальне значення, від успішного вирішення якої залежить подальша доля та перспективи функціонування бібліотечного соціального інституту в інформаційному суспільстві.

Усе означене є важливим стимулом обґрунтування наукових засад системної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні за умов інформатизації та ступеневої освіти, що є одним із головних чинників збереження бібліотеки як унікальної соціально-комунікаційної структури, здатної забезпечити системну єдність «володіння» і «доступу». В узагальненому вигляді досягти системності підготовки сучасних бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах ступеневої освіти, на наш погляд, можна завдяки: а) переходу від монодокументологічної до полідокументологічної підготовки сучасних бібліотечно-інформаційних фахівців; б) гармонізації в змісті навчання традиційних (друкованих) і технотронних (електронних) документів в аспекті фондостворення, розкриття їхнього змісту, забезпечення оптимальних умов доступу до них; в) діалектичне сполучення документивної парадигми з інформаційною (бакалавр) та когнітивною (магістр), що забезпечить структурування змісту підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах ступеневої освіти.

Як відомо, реальні процеси впровадження ступеневої освіти розпочалися у вітчизняних вищих навчальних закладах культури в середині 1990-х рр. Згідно з положеннями Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державної Національної програми «Освіта України XXI століття» ступенева освіта покликана реально забезпечити:

- широкі освітні запити і можливості задоволення різноманітних культурно-

освітніх потреб особистості та суспільства, зокрема, загальноосвітню, загальнокультурну, професійну і наукову підготовку фахівців різних рівнів та галузей знань;

- підвищення соціальної значущості, престижу знань та соціального захисту особи в умовах частої зміни потреб економіки та ринку праці;
- фундаментальність знань випускників вищої школи та її інтеграцію у світову систему освіти [5].

Наукове обґрунтування системи ступеневої підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів є вельми актуальним у контексті необхідності розроблення в Україні державних стандартів вищої БІО, осмислення ідей європейської інтеграції освітніх систем різних країн, якісних змін у стратегіях, структурі та технологіях навчання.

Переваги ступеневої БІО полягають у тому, що вона надає можливість тим, хто навчається, самостійного вибору як за терміном навчання, так і за глибиною здобутих знань, зважаючи на зростаючі вікові й інші можливості, формувати світогляд, творчі здібності, активну особисту й професійну позицію, професійну самосвідомість, тобто систему компетенцій. У даному разі під компетенцією розуміється здатність фахівця вирішувати певне коло професійних завдань, готовність на високому професійному рівні здійснювати пошук, відбір, придбання, опрацювання, кумуляцію, зберігання документів й організацію доступу до них.

Ступенева БІО визначається як системний об'єкт, котрий має складну структуру і є складовою системи безперервної професійної освіти. Якщо безперервність розглядати як принцип структурування системи вищої освіти, то це означає, що всі її ланки повинні створювати єдиний нерозривний ланцюг, а не виглядати як автономно існуючі елементи [5]. Нині ж ні навчальні плани, за якими працюють у навчальних закладах України різних рівнів акредитації, ні зміст навчання не відповідають вимогам ступеневої БІО. Якщо набір предметів і логіка їхнього розміщення більш-менш досягнута, то принцип змістово-кваліфікаційної спадкоємності навчання поки що не «працює», має місце значне дублювання змісту навчання між освітніми рівнями, часто-густо і в межах одного ВНЗ.

Термін «безперервна бібліотечна освіта» вперше був уведений до наукового обігу в американському бібліотекознавстві в 1980 р. Національною радою з безперервної освіти в бібліотечній справі, інформації і культурному обслуговуванні. Безперервну бібліотечну освіту було визначено як навчальний процес, що базується на попередньо здобутих фахівцем знаннях, набутих навичках, вироблених якостях особистості та їхньому подальшому розвитку. Це означає поєднання освіти і самоосвіти людини, що усвідомлює

відповідальність за свій професійний розвиток і задоволення пізнавальних потреб. Це поняття ширше, ніж «підготовка кадрів», здійснювана вищими навчальними закладами. Американські бібліотекознавці вважають, що поряд з особистою відповідальністю за освіту завжди існує і колективна професійна відповідальність фахівців перед суспільством, що передбачає безперервну професійну освіту як частину загальної освітньої програми, яка відображає швидкість мінливих запитів зовнішнього середовища на професійні послуги. Збереження рівноваги між запитами та пропозицією можливе тільки за умови постійних інновацій у теорії, практиці і культурі професійної бібліотечної діяльності [3].

Проблема безперервної галузевої освіти набуває глобального значення, адже динамічний розвиток інформаційного суспільства і суспільства знань потребує від представників бібліотечно-інформаційної професії постійного самовдосконалення, здобуття нових знань, опанування технологій та сучасної техніки, вміння орієнтуватися в останніх наукових розробках, здобутках і тенденціях розвитку.

Безперервна освіта відрізняється від інших форм удосконалення професійної підготовки. Вона здійснюється:

- на основі базової освіти, необхідної для участі в професійній діяльності (бібліотечній, інформаційній, документній, комунікаційній);
- на основі бажання та ініціативи фахівця;
- на основі визнання особистої відповідальності кожного професіонала за підвищення рівня власної компетентності [6].

Систематична участь у програмах безперервної освіти дозволяє бібліотечним кадрам:

- підвищувати рівень власної професійної підготовки; позитивно сприймати і використовувати на практиці нові ідеї дисциплін документально-комунікаційного циклу;
- здобуття нових знань і набуття навичок, необхідних для відповідного виконання своїх функціональних обов'язків, зокрема, у сфері новітніх професійних технологій;
- переорієнтуватись на нові сфери діяльності з розширенням компетенцій бібліотечної професії;
- отримувати задоволення від пізнання нового [1].

Безперервна фахова освіта складається з двох підсистем – базової і додаткової. Метою базової освіти є створення фундаменту знань фахівця за:

- загальноосвітньою програмою в закладах середньої повної і спеціальної освіти;
- професійно-освітньою програмою в закладах початкової середньої і вищої

професійної освіти;

- програмою післявузівської професійної освіти;
- у закладах перепідготовки кадрів культури;
- у магістратурі, аспірантурі, докторантурі [2].

Головною ланкою БО є ступенева освіта, яка потребує системного підходу в змістовому й організаційному аспектах, що забезпечить єдність підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів на всіх рівнях ступеневої освіти. Саме системний підхід є основним у бібліотечно-інформаційній освіті, оскільки забезпечує справжню демократизацію навчання, його самоорганізацію і саморозвиток, швидке урахування соціальних змін, адекватне реагування на них, гнучку переорієнтацію фахівця бібліотечно-інформаційного профілю на будь-яку сферу документально-комунікаційної діяльності в системі соціальної комунікації.

Успішно вирішити проблему системної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні можна, на наш погляд, якщо розглянути ступеневу освіту, з одного боку, як освітньо-комунікаційне середовище, з іншого – як професійно-комунікаційне середовище в їхній єдності. По-перше, це спонукає до дотримання логічної спадкоємності і послідовності етапів освітнього процесу – орієнтації – пізнання об'єкта вивчення – його перетворення – оцінювання. По-друге, дозволяє здійснити ієрархічну побудову підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах ступеневої освіти за рівнем компетентнісних вимог до бакалаврів і магістрів.

У дисциплінарному контексті до першого ступеня (молодший спеціаліст) можна віднести такі спеціальні компетенції: 1) здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни; 2) здатність логічно і послідовно викладати знання; 3) здатність професійно здійснювати основні процеси й операції, пов'язані з «життєвим циклом документа». До другого ступеня фахових компетенцій (бакалавр) належать: 1) здатність вникати в контекст (чітке осмислення) нової інформації та надавати їй адекватного тлумачення; 2) уміння демонструвати розуміння логіки і структури дисципліни, зв'язків між її розділами (модулями); 3) здатність розуміти і використовувати методи критичного аналізу і розвитку теорій; 4) здатність ефективно використовувати методику і технологію документально-комунікаційної діяльності, що засвоєні в процесі вивчення дисципліни; 5) здатність оцінювати значення дисципліни для майбутньої професійної діяльності, якість досліджень у даній предметній сфері. Випускники третього рівня (магістр) мають: 1) вивчати предметну сферу бібліотечно-інформаційної діяльності на вищому рівні, засвоюючи новітні методи та техніку (дослідження), знати новітні теорії документології та

їх інтерпретації; 2) критично відстежувати й осмислювати розвиток теорії і практики документно-комунікаційної діяльності; 3) оперувати різними методами дослідження, уміти пояснювати його результати на вищому науковому рівні; 4) бути здатними зробити власний внесок у документально-комунікаційну дисципліну (наприклад, у межах кваліфікаційної магістерської праці), виявляючи творчий підхід; 5) продемонструвати вміння викладати дисципліни документально-комунікаційного циклу у ВНЗ I-II чи III-IV рівнів акредитації або здійснювати управлінську діяльність.

Сформувати цілісну систему підготовки бакалаврів і магістрів бібліотечно-інформаційного профілю можна, на нашу думку, якщо в її основі – два взаємопов’язані підходи – об’єктний і аспектний, котрі використала Г.М. Швецова-Водка для обґрунтування структури документознавства [7, с. 196]. Об’єктний підхід передбачає наявність у змісті навчання таких обов’язкових модулів: документ як джерело інформації та основний засіб соціальної комунікації; окремі види і типи рукописних, друкованих і електронних документів як об’єктів професійної і фахової діяльності бібліотечно-інформаційних кадрів; документні утворення – потоки, масиви, фонди, ресурси, дотичні до функціонування бібліотечного соціального інституту; процеси документально-комунікаційної діяльності, спрямовані на технологічне забезпечення «життєвого циклу» первинного і вторинного документів. Об’єктний підхід можна вважати найпродуктивнішим для пропедевтичних курсів документально-комунікаційного циклу, які слід викладати молодшим спеціалістам або бакалаврам у перші роки їх навчання. Цей підхід можна також використати для побудови першої частини навчальних програм дисциплін документально-комунікаційного циклу, які викладаються на вищих освітньо-кваліфікаційних рівнях – бакалаврам і магістрам.

Аспектний підхід передбачає структурування змісту навчання за такими модулями: теорія, історія, технологія, методика, управління, методологія, інновації, що стосуються як окремих видів і типів документів, документних потоків, масивів, фондів і ресурсів, так і документально-комунікаційної діяльності. Суть аспектно побудованої системи підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України в умовах ступеневої і безперервної освіти можна подати схематично (рис. 1). Застосування цього підходу створює методологічне підґрунтя для структуризації на науковій основі як окремого курсу, так і системи навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу згідно з вимогами ступеневої підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів, зокрема, і післядипломної освіти.

Рис. 1 - Аспектна структура навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу

Гносеологічний інструментарій об'єктного й аспектного підходів дозволяє побудувати логічну послідовність взаємопов'язаних блоків-модулів пропедевтичної, фундаментальної та спеціальної підсистем у структурі підготовки майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців вищої кваліфікації, визначити інваріантні та варіативні змістові її складові. Пропедевтичний блок підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців мають забезпечувати ВНЗ України I-II рівнів акредитації, навчальні плани та програми яких зорієнтовані на кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста. Необхідно запровадити єдиний підхід до змістової складової курсу «Основи документознавства», тематичний план якого має бути розроблений для ВНЗ I-II рівнів акредитації на базі чіткого розмежування його наповнення з навчальною дисципліною «Документознавство»/«Документологія», що викладається на бібліотечно-інформаційних факультетах ВНЗ України III-IV рівнів акредитації та розрахований на кваліфікаційний рівень бакалавра.

Магістерський рівень підготовки бібліотечних працівників передбачає не тільки вільне опанування студентами традиційних та автоматизованих бібліотечних технологій, але й дослідницького інструментарію для теоретичного осмислення документологічних проблем, ефективного їх вирішення, розробки управлінських стратегій оптимізації документаційної діяльності. В умовах інформатизації суспільства бібліотека як базовий документально-комунікаційний інститут у системі соціальної комунікації зазнає значних трансформаційних впливів зовнішнього середовища. Необхідність її швидкого адаптування до радикальних змін інфосфери потребує від магістрів книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії знання теоретико-методологічних засад документології

як фундаментальної узагальнюючої науки про «різноманітні утворення документів, що формують документальну інфраструктуру суспільства».

Сучасний бібліотекар – не лише знавець друкованих видань, але й фахівець нових цифрових технологій, навігатор в електронних ресурсах Інтернету. Зміни у видовій структурі документно-інформаційних ресурсів бібліотек через збагачення їх електронними носіями інформації закономірно зумовлюють утвердження електронного документа як пріоритетного об'єкта практичної й освітньої діяльності. Водночас, у змісті навчання слід, на нашу думку, забезпечити паритет між традиційними й електронними документами і через освітній процес упроваджувати його в професійну практику.

У контексті об'єктно-дисциплінарного й аспектно-дисциплінарного підходів виникає можливість науково обґрунтувати зміст підготовки магістрів освітнього напрямку «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія». Аспектний підхід має бути головним. Магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра (спеціаліста) здобув поглиблені знання й набув уміння інноваційного характеру, має творчий досвід їх застосування й здобуття нових знань для вирішення професійних завдань у бібліотечно-інформаційній галузі. Магістри – це майбутня еліта, лідери бібліотечної справи, тому їх знання мають бути вищого рівня. Магістратура передбачає підготовку фахівців для науково-дослідницької, педагогічної та управлінської діяльності. Тому в номенклатурі навчальних дисциплін особливе місце мають посісти ті, предметом вивчення яких є вивчення теорії та методології, актуалізація яких залежить від обраного студентом майбутнього виду професійної діяльності.

Магістерська підготовка, що базується на бакалаврській, спрямовується на:

- знання теоретичних, методологічних засад, а також стратегічного управління документно-інформаційними ресурсами, методів і технологій їх створення, пошуку, відбору, кумуляції, аналітико-синтетичної обробки і зберігання документної інформації, технології забезпечення доступу до електронних ресурсів, типології ринку та реклами інформаційних продуктів і послуг, основних видів баз даних та мережевих ресурсів, моделювання змісту сайтів і просування їх у мережі;
- опанування методики згортання і переробки документної інформації, оперування документно-інформаційними масивами, створення баз даних різноманітних інформаційних ресурсів.

Суттєву роль у досягненні мети цих принципових накреслень щодо формування системи знань, умінь і навичок у системі ступеневої освіти має відіграти, на наш погляд,

компетентісно-діяльнісний підхід до організації самостійної роботи студентів, модульний принцип навчання, бальна оцінка контролю знань та визначення рейтингу студента.

Сформувати систему ступеневої підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України можна лише базуючись на розгляді її як підсистеми підготовки в системі безперервної освіти. Відомо, що безперервна професійна БІО здійснюється, зазвичай, в таких основних формах: а) підвищення кваліфікації; б) професійна перепідготовка; в) стажування; г) оперативна актуалізація знань завдяки формальним і неформальним освітнім каналам (конференції, семінари, наради, ярмарки ідей, «круглі столи», ділові ігри, майстер-класи, фокус-групи, конкурси, міжнародні освітні й професійно-ознайомчі тури і т.п.). У цьому контексті важливо визначити методологічні засади підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів після закінчення вузу.

Побудову системи безперервної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні можна забезпечити, на наш погляд, на основі аспектного підходу (рис. 2). Згідно з моделлю, всі курси документально-комунікаційного циклу за аспектною ознакою умовно поділяються на декілька блоків, які відповідають певному кваліфікаційному рівневі підготовки та рівневі безперервної освіти. У цьому разі молодші спеціалісти вивчають основи документально-комунікаційної діяльності; бакалаври – практично-технологічний блок, а також теорію, історію, оперативне управління; магістри – теоретичні, методологічні аспекти, методика викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу, стратегічне управління, інновації. На рівні підвищення кваліфікації вивчаються новітні досягнення методології, історії, технології, управління та інновації. Перепідготовка кадрів залежно від базової освіти може передбачати ознайомлення з основами діяльності, вивчення технології і т.п. При цьому системність слід розглядати як по горизонталі (забезпечення безперервності «життєвого циклу документа» – документостворення, документорозповсюдження, документоопрацювання, документозберігання і документовикористання), так і по вертикалі (довузівська підготовка, навчання у ВНЗ (бакалавр, магістр) і післядипломна освіта).

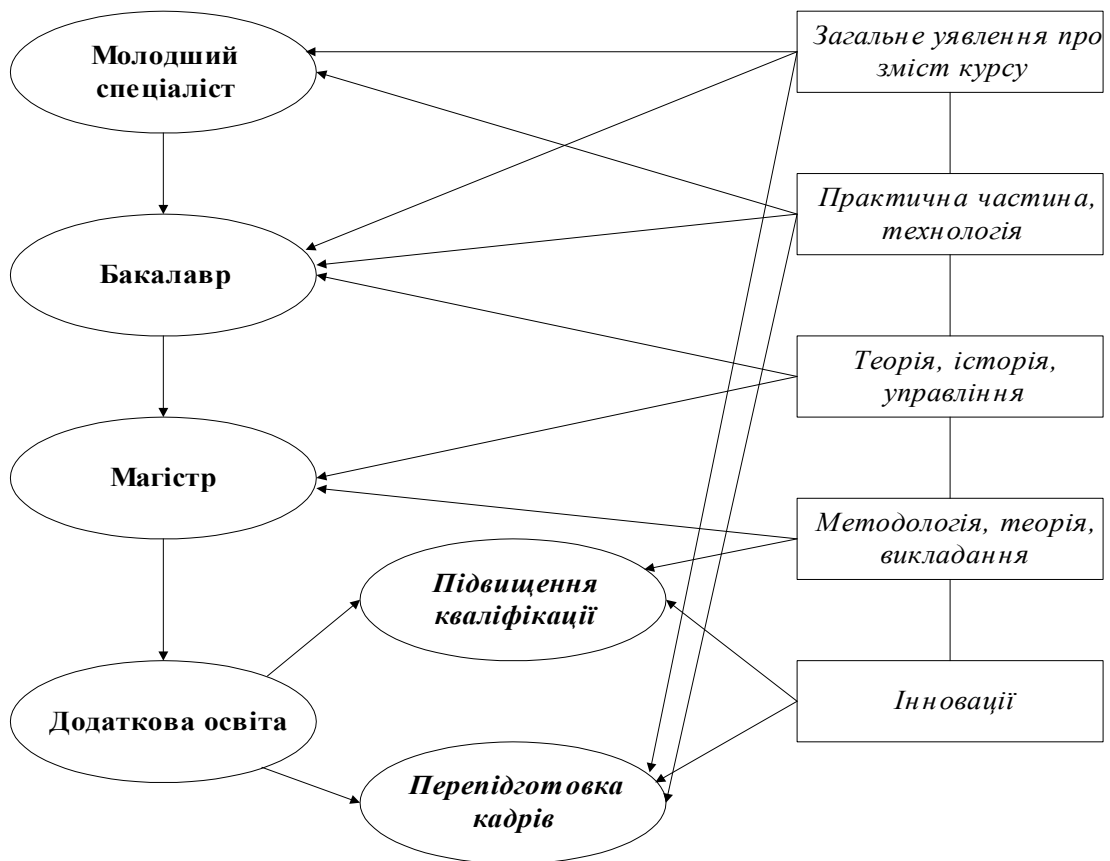

Рис. 2 - Концептуальна модель дисциплін документально-комунікаційного циклу в системі безперервної БІО України

Основним завданням структур післядипломної освіти, на наш погляд, є «інноваціоналізація» знань, умінь і навичок кадрового потенціалу українських бібліотек, компенсаторна функція, успішна реалізація якої дозволить доповнити й оновити підготовку відповідно до сучасних потреб бібліотечно-бібліографічної науки і практики. Це визначає завдання, зміст, основні методологічні принципи, дидактичні особливості, організаційну структуру та форми освітнього процесу. Структура післявузівської освіти – це своєрідне комунікаційне середовище, база для оновлення знань, освоєння нових ідей, концепцій, технологій. Саме тут акумулюється інноваційний бібліотечний досвід і трансформується через освітній процес у професійну практику [3, с. 53].

Щодо змісту післядипломного навчання, то воно має визначатися залежно від вимог часу, сучасних потреб галузі, оновлення структури і змісту навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу. В цьому разі курс «Бібліотечний фонд» для підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ слід доповнити новими змістовими модулями: «Електронне фондознавство», «Статистичні методи роботи з електронними документами

в бібліотечній сфері», або Е-метрики, в якому розглядати е-метрики як інструмент аналізу фонду й економічної ефективності використання цифрових і віртуальних бібліотечних ресурсів, що складаються з рефератів, повнотекстових журналів наукових БД, електронних книг тощо. Можна також організувати цикл занять, присвячених поглибленому вивченню сутності, структури і співвідношенню навчальних курсів «Документологія» і «Книгознавство та історія книги»; «Бібліографознавство» й «Аналітико-синтетична обробка документів і т.ін. Слід зважати на те, що для фондознавців, каталогізаторів, аналітиків, комплектаторів, бібліографів оновлення знань щодо вивчення нових стандартів, нових технологій, ознайомлення з новітнім вітчизняним та світовим досвідом має відбуватися раз на п'ять років. Слід особливу увагу приділяти вивченню іноземних мов, у першу чергу англійської, – для вільної роботи в Інтернеті; менеджерській підготовці, яка б включала не тільки соціально-комунікаційні, психологічні, правові, економічні дисципліни, але і стратегічне та оперативне управління, управління персоналом, документаційне забезпечення діяльності бібліотек тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що використання об'єктного й аспектного підходів дає змогу інтегрувати і диференціювати документологічну підготовку молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів бібліотечно-інформаційного профілю. При цьому програма молодшого спеціаліста має ознайомити з основами документологічних знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Бакалаврська програма передбачає здобуття необхідних базових документологічних знань, набуття умінь і навичок для різних видів професійної діяльності; наближає процес навчання до виробничого процесу; включає технологічні, методичні і теоретичні аспекти «життєвого циклу» первинного і вторинного документів як основних об'єктів професійної діяльності; має практичну спрямованість; забезпечує вивчення оперативного управління документними ресурсами. Магістерська програма передбачає здобування, накопичення і творче використання фундаментальних документологічних знань, необхідних у майбутній професійній діяльності; наближає процес навчання до наукового, освітнього й стратегічно-управлінського; забезпечує історичні, теоретичні, методологічні, педагогічні й управлінські напрями документологічної професійної діяльності; орієнтує на актуалізовані пріоритетні напрями професійного забезпечення «життєвого циклу документа» та стратегічне управління документними ресурсами бібліотек. Завданням програми післявузівської освіти є постійне оновлення документологічних знань кадрового потенціалу українських бібліотек, компенсація недостатності професійних знань, умінь і

навичок у даній предметній сфері БЮ у зв'язку з активними процесами модернізації галузі, пов'язаними, перш за все, з появою електронного документа. Характерною особливістю післявузівської освіти є інноваційність.

Запропоновані методологічні підходи уможливають на науковій основі забезпечити послідовність і спадкоємність складової підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях: молодший спеціаліст – бакалавр – магістр. Вони дозволяють розглядати вузівську ланку як основну в підготовці бібліотечно-інформаційних кадрів, а безперервну освіту – як своєрідне комунікаційне середовище, дієвий інструмент реформування бібліотечної освіти в Україні, своєрідний майдан засвоєння нових ідей, концепцій технологій. Означені цільові орієнтири безперервної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів визначають майбутні орієнтири, завдання, зміст, основні методологічні засади, дидактичні прийоми, організаційну структуру і форми освітнього процесу як в умовах ступеневої, так і безперервної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головки С.И. Специалист: образование, компетентность, новаторство : науч.-практ. пособие / С.И. Головки. – М. : Либерей-Библиформ, 2005. – 144 с.
2. Ільганаєва В.О. Системні зв'язки у вирішенні питань розвитку бібліотечної освіти / В.О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 12-13. – С. 142-1452.
3. Кушнарєнко Н.М. Бібліотечно-інформаційна освіта: орієнтир на майбутнє / Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 5. – С. 33-34.
4. Майстрович Т.В. Електронний документ как компонент библиотечного фонда : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 – библиотековедение, библиографоведение и книговедение / Т.В. Майстрович ; Федеральное гос. учреждение «Рос. гос. б-ка». – М., 2005. – 48 с.
5. Низовой Н.А. Борьба за научную истину или за место под солнцем? Научные и нравственные аспекты дискуссии между книговедами и документоведами / Н.А. Низовой // Библиография. – 2006. – № 5. – С. 39-51.
6. Чачко А.С. Библиотекарь – актуальная профессия информационного общества / А.С. Чачко // Вестн. БАЕ. – 2003. – № 1. – С. 70-73.

7. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ТА ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Дербеньова Л.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Стаття присвячена проблемам освіти іноземних студентів в умовах сучасних євроінтеграційних процесів, які забезпечують різнобічний обмін інформації. Підготовка іноземних студентів вітчизняними ВНЗ є пріоритетним напрямом діяльності університетів. У цьому аспекті створення навчально-методичної літератури українською мовою для цієї категорії студентів стає важливою складовою навчального процесу. Основні напрями створення сучасних «мовних» підручників пов'язані з розробкою нових освітніх стандартів, з дослідженням мотивації навчання, описом стратегій засвоєння мови, створенням варіативних моделей навчання.

Ключові слова: освіта, євроінтеграція, комунікація, навчальна література, іноземні студенти.

Сучасна освітня політика надзвичайно актуалізує діяльність одного з ключових елементів інформаційного забезпечення процесу освіти у ВНЗ – вузівську бібліотеку. І не тільки у сучасних інноваційних формах накопичення і подання інформації, але й у формах традиційних. У першу чергу – забезпечення студентів навчально-методичною літературою.

В контексті євроінтеграційних процесів актуалізуються міжнародні контакти, зокрема, збільшується кількість іноземних студентів, які навчаються в українських ВНЗ. Розширюється простір взаємодії, спілкування в галузі навчальної, наукової, духовної, соціокультурної діяльності. Євроінтеграційні процеси забезпечують можливість різнобічного обміну інформацією. У зв'язку з цим виникають нові напрями в освітньому полі України, які забезпечуються бібліотекою.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу вважає

підготовку іноземних громадян одним з пріоритетних напрямів своєї діяльності. Навчання іноземних студентів української мови в сучасних умовах вимагає як спеціальної професійної підготовки педагогів, так і специфічних форм, методів, засобів навчання. Важливе місце у цій системі належить підручнику.

У сучасній методиці викладання української мови як іноземної проблемі підручника приділяється велика увага. Провідні фахівці у галузі лінгводидактики Є. Верещагін, В. Костомарпов визначають підручник як основний засіб навчання. Найбільш значні характеристики вимог, що ставляться до навчально-методичної літератури для іноземних студентів, узагальнені в працях І. Бім, Н. Гальської, І. Зімної, В. Молчановського, Р. Рогової, С. Шатілова. Проте процеси соціально-економічної трансформації, що відбуваються у сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до навчання іноземних мов, у тому числі й української як іноземної, що реалізуються в створенні нових концепцій навчання й нових підручників. Нині основні напрями сучасних досліджень у галузі навчання мов пов'язані з розробкою нових освітніх стандартів, з дослідженням мотивації навчання, описом стратегій засвоєння мови, створенням варіативних і гнучких моделей навчання із використанням нових форм і засобів навчання, наприклад, дистанційного, інтенсивного навчання, комп'ютерних технологій тощо. У цьому контексті створення підручника нового типу сучасною методикою визнається найефективнішою формою підвищення кваліфікації викладачів.

Актуальність заявленої в статті проблеми визначила її мету, що полягає в розгляді проблемних питань і визначенні педагогічних основ створення навчально-методичної літератури для іноземних студентів на сучасному етапі в умовах євроінтеграційних процесів. Адже реформа освіти, зміна умов науково-педагогічної книговидавничої діяльності вимагає сучасного прочитання теоретичних засад створення підручників з української мови як іноземної. Сучасні євроінтеграційні процеси змінили й саму типологію підручників з української мови як іноземної. У методиці викладання української мови як іноземної, виділяють такі типи підручників: лінгвоорієнтовані, або мовні підручники; мовні підручники; комунікативно орієнтовані підручники [4]. Проте необхідно мати на увазі, що реальні підручники належать до того або іншого типу за основною настановою автора і в кожному з них присутні елементи всіх типів.

В основі побудови мовних підручників лежить модель «текст – текст», метою якої є знання, що забезпечують уміння аналізувати й синтезувати пропозиції цією мовою. Система вправ у таких підручниках є всілякими перестановками, трансформаціями,

перекладом, а навчальним матеріалом є спеціально складені тексти, що містять необхідний лексичний, морфологічний і синтаксичний мінімуми.

Мета мовного підручника вважається досягнутою, якщо студенти можуть зробити лексико-граматичний і синтаксичний аналіз речень, а також переклад рідною мовою. Подібні підручники були характерні для методики викладання іноземної мови в 50-і роки ХХ ст. Сьогодні вони використовуються для студентів, які вивчають теорію і практику перекладу.

Мовні підручники ставлять за мету оволодіння основними видами мовної діяльності. Методична концепція мовного підручника спрямована на навчальний процес і реалізує модель «смысл – текст – смысл». У системі вправ переважають завдання, спрямовані на конструювання речень за зразком, витягання висловів з речень, розрізнення пропозицій за сенсом безвідносно до мети реального спілкування. Мета такого підручника вважається досягнутою, якщо учні опановують навички та вміння читання, аудіювання, говоріння, писання в межах програми. Такі підручники наповнені діалогами, текстами, завданнями, вправами, що часто виконують лише методичні завдання, далекі від реального спілкування (опис малюнка, переказ, твір). Основним недоліком мовних підручників є відсутність цільових настанов спілкування: у реальному спілкуванні будь-якому мовному вислову передують формування мети, наміру, а потім її програмування. При такому підході до навчання у студентів часто втрачається інтерес до занять, оскільки вони помічають, що набуті знання непридатні для соціально-побутового та навчального спілкування.

Комунікативно-орієнтовані підручники актуалізують змістовне спілкування в реальних сферах комунікації. В основі підручників такого типу лежить модель «інтенція – повідомлення – інтенція».

Як навчальні матеріали пропонуються реальні факти комунікації, адаптовані для навчальних цілей. Одиницею навчання у комунікативно-орієнтованих підручниках є мовна дія, що розглядається з трьох позицій: як формальний спостережуваний текст; як мовний вислів, що міститься у закодованому вигляді в тексті, який треба розкодувати; як інтенція-мета, заради якої відправник вступає в контакт з одержувачем.

Комунікативно-орієнтовані підручники допомагають тим, хто прагне не тільки оволодіти формальними лексико-граматичними і синтаксичними структурами мови, але й використовувати їх у реальній комунікації. Вони характерні для сучасного типу лінгвометодики.

Проте орієнтація на комунікативно-діяльний підхід до підручника не вирішує всі проблеми підручника. Звичайно, комунікативний метод підвищує ступінь мотивації навчання, викликає бажання використовувати навички й уміння, придбані на заняттях, у професійній сфері й повсякденному житті. Але, як свідчать спостереження, надмірне захоплення комунікативною методикою без усвідомлення мовних форм і структур часто призводить до ослаблення системного підходу до вивчення мови, що спричиняє зниження загального рівня оволодіння мовою. Володіння мовними кліше без розуміння формальних, структурних і граматичних особливостей мови не дає студенту можливості вільно висловлювати свої думки. Для цього необхідне розуміння всієї мовної системи нерідної мови з усіма її багатоплановими й багаторівневими взаємозв'язками. Отже, одним з актуальних питань сучасної методики РЯІ є питання необхідності створення універсальної функціональної граматики української мови, призначеної для тих, хто вивчає українську як іноземну, у якій повинні відображатися різні варіанти синонімічних конструкцій для вираження одного значення.

Узагальнюючи численні дослідження з теорії підручника, можна сформулювати основні вимоги, що пред'являються до підручника. Підручник повинен: забезпечувати на високому науково-методичному рівні формування знань, навичок і умінь відповідно до державного освітнього стандарту і програми з української мови; орієнтуватися на освітній рівень студентів; сприяти мотивації навчання; бути орієнтованим на використання в сучасних інформаційних технологіях навчання, забезпечуючи тісний логіко-структурний зв'язок; формувати навички й уміння самостійної роботи студентів; забезпечувати спадкоємність у змісті навчання, враховувати міждисциплінарні зв'язки.

Одне з головних завдань роботи над підручником — визначення цілей й завдань навчання. Цілі й завдання навчання є тією напрямною ланкою, від якої залежить підбір усіх дидактичних компонентів навчання, починаючи з відбору навчального матеріалу й закінчуючи продукуванням непідготовленого монологічного вислову на подібну тему, що може бути подане як участь у науковій дискусії, бесіді з науковим керівником тощо. У світлі комунікативного підходу виділяються основні цілі — формування компетенції в різних видах мовної діяльності: у читанні, слуханні, говорінні, писанні, у головних сферах спілкування (навчально-науковій, суспільно-політичній і соціально-культурній).

Культурологічний аспект у сучасному підручнику РЯІ є провідним, але існує проблема підбору текстового матеріалу []. Культурологічна спрямованість навчання може виступати як потужний засіб мотивації всього навчального процесу, стимулюючи розвиток мовленнєвої та мовної компетенції. Одне з суперечливих питань сучасної

лінгводидактики — питання подання культурознавчого матеріалу. При роботі над підручником РЯІ слід, перш за все, виходити з нової реальності: брати до уваги оригінальний та інтернаціональний характер української художньої культури. У посібниках для іноземних студентів початкового етапу навчання при відборі країнознавчої ціннісної лексики необхідно обов'язково враховувати краєзнавчий компонент.

Серед актуальних проблем сучасної методики викладання РЯІ виділяється проблема професійної орієнтованості підручників РЯІ — питання про взаємодію й співвідношення в сучасному підручнику наочного й мовного компоненту. Для ефективнішої роботи над створенням сучасного підручника української мови як іноземної повинні об'єднатися предметники та україністи. В обов'язки викладача української мови не входить формування предметної компетенції — він лише допомагає її формуванню шляхом використання у навчанні матеріалу наукового стилю. Проте багато вчених підкреслюють необхідність створення професійно орієнтованих навчальних посібників, адресованих тим, хто навчається на різних спеціальностях: економістам, соціологам, філологам, медикам, біологам.

Нові технології у навчанні української мови як іноземної є пріоритетними напрямами.

Зараз система навчання української мови як іноземної не цілком задовольняє потреби сучасного суспільства. Аналіз вітчизняного й зарубіжного досвіду навчання іноземної мови показав, що ця система володіє можливостями вдосконалення, обумовленими сучасними комп'ютерними технологіями. Так, залучення в педагогічній практиці комп'ютерних технологій для підвищення ефективності навчання мови є недостатнім. Спостерігається явна невідповідність рівня теоретичного осмислення цих технологій потребам практики, накопиченому досвіду і сучасному рівню розвитку педагогічної науки.

Актуальними є питання системного підходу до використання нових технологій у навчальному процесі й створення на їх базі нових сучасних посібників, що орієнтовані на дистанційне навчання української мови, яке виступає як один з безперечних чинників підвищення ефективності навчання. Інформаційні технології можуть використовуватися як для організації репродуктивної мовної діяльності, що спрямована на засвоєння й відтворення фіксованих знань і способів діяльності тими, хто навчається, так і для продуктивної, пошукової діяльності — у світлі сучасної теорії компетенції — організація «симуляцій», рольових ігор тощо.

Як видно, педагогічною основою сучасного підручника з української мови як іноземної є особистісно орієнтований і комунікативно-діяльнісний підходи. Особистісно орієнтований підхід дозволяє забезпечити на матеріалі підручника «індивідуальну зону» творчого розвитку і самореалізації студента [8, с. 6] на будь-якому рівні володіння мовою. Головним засобом розвитку готовності іноземного студента до навчання в мовному середовищі виступають інтелектуально розвивальні, професійно й особистісно орієнтовані технології, що включають різні форми мови в навчальні програми та припускають самостійне й проблемно-ситуативне вивчення української мови.

Таким чином, можна виділити перспективні тенденції методичної організації сучасних підручників РЯІ: точність адресації, кількісну та якісну визначеність обсягу й структури компетенцій учнів, органічний зв'язок навчальної та контрольної частин і варіативність представлення інформативної і мовної основи підручника. Професійна компетенція викладача української мови як іноземної, таким чином, є визначальним чинником якісного рівня навчально-методичних видань, що розробляються. Зміст, форми реалізації професійної, соціокультурної компетенцій педагогів, основні вимоги до професійної діяльності викладача іноземної мови, здатність до використання передового вітчизняного і зарубіжного досвіду, готовність до міжкультурної комунікації в професійній сфері діяльності складають перспективи науково-педагогічного пошуку концептуальних основ змісту та організаційних форм книговидавничої справи в системі мовної підготовки студентів-іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Краевский В.В. Место и функции методологии педагогики в научно-методическом обеспечении модернизации образования // Проблемы научного обеспечения модернизации образования. – Тула, 2002. – С. 3-12.
2. Костина И.С. Урок учебника и модель учебной деятельности // Рус. яз. за рубежом. — 1984. — №5.
3. Леонтьев А.Н. Избр. психол. произведения: В 2 т. — М.: Педагогика, 1983. – 392 с.
4. Пассов Е.И. и др. Учитель иностранного языка: Мастерство и личность. – М.: Просвещение, 1993. – 159 с.

ВИДАННЯ НАКККІМ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ: ШЛЯХ У СВІТОВУ ПРАКТИКУ

Довгань О. В.

Наукова бібліотека

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

У статті подано особливості комунікації в науковому середовищі на тлі міжнародних наукометричних баз, зокрема висвітлено діяльність наукової бібліотеки НАКККІМ із просування журналів у них і, відповідно, поширення наукового доробку працівників Академії серед наукової спільноти світу.

Ключові слова: наукометричні бази, комунікація в науці, науковий доробок, індекс цитованості.

Наука є *антропоморфною* (створенною людьми й для людей), останнє продукує не тільки її чесноти, але і недоліки. Так, від початку свого існування знання про те чи інше явище, їх систему, а також особливості функціонування тощо, було доступним лише для обраних, оскільки воно уже в той час являло певну цінність, поділитися якою означало втратити монополію на практичний результат володіння ним (ремісники, фармацевти, лікарі та інші таємно передавали секрети своєї майстерності учням).

Природно, що окреслена ситуація провокувала уявлення про таїну володіння знаками, – професію вченого, – як про містику, адепт якої зносився з дияволом, підкорював собі стихії тощо. У цьому контексті показовою є історія доктора Франкенштейна (героя твору М. Шеллі) як типажа давнього вченого, який не знаходив розуміння в суспільстві, і таємно продовжував свої експерименти. Зазначимо, що такого роду події в той час дійсно мали місце, оскільки здобувати необхідні знання можна було тільки практично, а відтак «знайти», «викрасти», «сховати» тощо – далеко не порожні балачки для вчених того часу. Так, доволі розповсюдженими були випадки викопування мерців для їх подальшого анатомування вченими з метою глибшого вивчення особливостей людської фізіології тощо.

При цьому закономірно, що науковий світогляд залишався «в тіні», поступаючись релігійному, останній, на відміну від першого, надавав відповіді на всі питання, або ж узагалі нівелював ситуації їх виникнення, коли питання просто не ставилося з причини його неактуальності по відношенню до ідеї Бога-творця.

Зрозуміло, що такий стан речей провокував не тільки *розпорошеність наукових знань*, неможливість оволодіння новими відкриттями, повторні відкриття того, що вже було винайдено, тощо, що змушувало вчених не афішувати результати своєї праці, працюючи, якщо не «в стіл», то дуже відокремлено, не ділячись своїми досягненнями з колегами. Таким чином, головною проблемою, на нашу думку, був не сам характер наукової творчості у минулому, але *відсутність кооперації*, яка могла б дозволити науці розвиватись, не зациклюючись на тому, що вже є відомим і таке інше.

Суспільство змінювалось, подібно до нього, диференціювались його (знання) форми функціонування, однак проблема розпорошеності, уламковості, локальності тощо наукових знань, так і не знайшла адекватного рішення: здавалось би, універсальним засобом/каналом в процесі їхнього розповсюдження повинна стати бібліотека як осередок знань, своєрідний «місток» між спадком минулого і теперішнім. Однак цього не відбулося, на наш погляд, першою чергою тому, що вона постійно цензурувалась владою, адміністрацією й іншими людьми з «верхів», не подаючи повноцінної картини тієї чи іншої сфери (доволі точно цю тенденцію було показано в романі У. Еко «Ім'я троянди», коли «погана» книга була схована від сторонніх очей, а згодом – знищена). Доволі яскравим є в цьому плані й процес декомунізації, який розгорнувся наразі в Україні: існують побоювання, що під «гарячу руку» підпадуть не тільки «ідейні» сегменти, але і по-справжньому достойні праці. Першою чергою ці побоювання ґрунтуються на тому, що елемент вітання партійних «верхів» і комуністичного ладу був базовим, а відтак – наявний практично у кожній книжці того періоду, а значить – під утилізацію, теоретично, підпадають і дуже цінні раритети тощо.

В науковому середовищі в останні роки набирає сили друга хвиля (перша була пов'язана з оволодінням окремими вченими і дослідницькими організаціями електронною поштою і створенням веб-сайтів) масового запровадження Інтернет-технологій, які автоматизують й розвивають різноманітні аспекти науково-дослідницької діяльності, що, своєю чергою, створює умови для змін організаційних і індивідуальних поведінкових моделей діяльності в науці [15, с. 4]. Ми вже згадували про те, що первинно наукова спільнота не була монолітним блоком елементів, що є взаємодоповнюваними, скоріше – окремими осередками наук, розсіяними на великому просторі. Відмітимо, що в наші дні головна проблема згаданої сфери, не дивлячись на позірну глобальність і космополітизм, на нашу думку, не в мовних, ментальних, економічних тощо бар'єрах (хоча вони, безперечно, дуже реальні!), але в проблемі кількості вчених і, відповідно, чисельності досліджень, що ними проводяться. Так, якщо у минулому згадане дублювання наукових

відкриттів, робота над одними і тими ж проблемами, не була настільки руйнівною, через порівняно малу кількість вчених, то в наші дні це стає глобальною проблемою науки, змушуючи таких робітників не тільки уважно слідкувати за дослідженнями колег у своїй сфері, але і постійно корегувати свою роботу в їх контексті. Відтак, коректна оцінка значимості виконаних (виконуваних) досліджень – необхідний елемент самопізнання наукового товариства [2].

В контексті вищевказаного варто говорити про таке явище, як якість досліджень, що проводяться сучасними вченими, основним показником якого може являтися частота, тобто запитуваність, використання тієї чи іншої наукової праці колегами. Оскільки в наші дні сам факт входження вченого в Англійське Королівство товариство, до прикладу, або отримання престижної, всесвітньо відомої Нобелівської премії або популярних міжнародних премій (Абелівська і Філдівська – в математиці, премії Т'юрінга – в інформатиці, Притцкерівської – в архітектурі) стали малоефективними показниками успішності його роботи через абсолютність і надзвичайно малу кількість тих, хто був їх удостоєний [6]. Окрім того, такі премії і товариства розраховані на тих, хто вніс дуже суттєвий внесок своєю роботою, що робить такі параметри абсолютно непридатними як для молодих вчених, які тільки починають свої піднесення до таких висот, а також для всіх тих, хто безупинно і совісно працює роками, даючи якісний, нехай і не такий видатний, результат своїми дослідженнями.

З приводу останніх, то саме таким дослідженням, в кінцевому рахунку, наука завдячує своїм поступом, адже вони є трампліном для тих вчених, які отримують членство в престижних товариствах і отримують видатні нагороди, адже без цього базиса все це неможливо. Так само варто з певними заувагами ставитися до думки про те, що визнання вченого прямо пропорційне його публікаційній активності [14], оскільки кількість публікацій не гарантує їх цінності для наукового товариства: так, дисертація А. Ейнштейна була рекордно короткою, але просто епохально важливою для науки.

На цьому етапі розвитку суспільства оптимальним рішенням проблеми оцінки наукового внеску і його якості, як вважає більшість, є *наукометричні показники*. Своєю чергою, відмітимо, що в ідеалі такі показники дозволяють вивчати зміни у часі наукової продуктивності в кількісному і якісному аспектах (як окремого співробітника, так і інституту в цілому), тематики досліджень, номенклатури і «ядра», використовуваних для публікації результатів журналів, цитування публікацій і їх впливу на суспільство тощо. В поєднанні з експертними оцінками ці показники можуть бути корисними Вченим радам і адміністраціям при випрацюванні (корегуванні) наукової політики [2]. Таким чином, вони

стають незамінними при оцінці роботи окремого наукового закладу, а також його підрозділів, оскільки надають *узагальнену* картину наукових звершень його співробітників. Однак, на наш погляд, такі показники дуже суб'єктивні, оскільки той же ступінь цитованості роботи може залежати не тільки від наукової новизни і цінності, а й від особистих уподобань колег. Так, сам автор цієї статті стикався з проблемою цитування «потрібного» вченого, згадка і цитування якого є неодмінною умовою, якщо той, хто пише статтю, бажає її опублікування.

Зрозуміло, що наукометричні бази даних включають бібліографічні матеріали про наукові публікації, а також інструменти для відслідковування цитованості статей. Так, за підпискою на комерційній основі пропонують свої послуги такі наукометричні бази: Scopus, Web of Science, Inspec, Springer, Begell House Inc., Pleiadas Publishing, Kluwer тощо. З ширшим охопленням наукових публікацій, які розміщені в інформаційному просторі Інтернету, виконується реферування або представлення повних текстів статей в базах з вільним доступом: Copernicus, BASE, Scirus, РИНЦ, DOAJ, Driver, World Cat, Microsoft Academic search, FreeFullPDF, UlrichsWeb, Elektronische Zeitschriftenbibliothek тощо. Доволі широке розповсюдження отримали інформаційно-аналітичні системи пошуку і аналізу наукових даних: Google Академія й Publish or Perish (до речі, з допомогою останньої відділ міжнародних зв'язків Академії складає «Загальну таблицю цитованості наукових журналів НАКККіМ»). Так, з допомогою згаданих програм можна виконати пошук публікацій з автоматичним оцінюванням цитованості і наукометричними показниками автора публікації [10].

Однак, використовуючи такі бази необхідно чітко розуміти не тільки їх позитивні, а й негативні сторони: так, 1) оскільки наукометричні показники легко дізнатися, то існує велика ймовірність їх неадекватного використання у якості єдиного критерію оцінки багатоманітної науково-дослідницької діяльності вченого; 2) використання наукометричних показників у якості критеріїв оцінки наукової діяльності змушує вчених «розкручувати» ці показники різноманітними способами [6], тобто ці показники важливі й необхідні через те, що ними користуються, відтак – вони важливі й необхідні і так до нескінченності. При цьому доволі суттєвим недоліком таких показників, на погляд автора цієї статті, є повне ігнорування можливості роботи вченого-одинака, який би розробляв своє дослідження поза контекстом роботи колег.

Останнє дозволяє говорити про винищення таким підходом до оцінювання наукового доробку цілісності і багатоманітності можливостей розробки певної теми. Оскільки якщо такий вчений буде постійно співвідносити свої напрацювання з роботою

інших, він не зробить тих, об'єктивно особистісних, помилок, які в подальшому, можливо, призведуть або спродують революційні відкриття. Це станеться через те, що він буде постійно рівнятися на більшість, втрачаючи дещо особливе, притаманне власне його манері й стилю дослідження. Такий підхід нагадує логіку підлітка, який з тремтінням у серці стежить за кожним новим «лайком» під фотографією, що була виставлена у соціальній мережі «ВКонтакте» недавно. Так, той же індекс Хірша не враховує завищеного порогу цитування у ядрі Хірша, а також довжину «хвоста», тобто кількість публікацій, які не увійшли в ядро і рівень їх цитування. Для компенсації згаданих недоліків запропоновані більше тридцяти (!!!) модифікацій згаданого індекса, що, на нашу думку, робить його, м'яко кажучи, не універсальним інструментом роботи.

Ми вже згадували, що оцінка результатів наукової діяльності – це складний і багатоплановий процес, тобто навіть використання показників згаданих програм надає можливість отримати типову картину, в якій не буде враховано низки особливостей. Першою чергою, це пояснюється тим, що таке оцінювання – складний і не завжди об'єктивний процес, особливо це стосується аналізу фундаментальних досліджень. В той же час такі оцінки необхідні як для визначення ефективності діяльності наукового співробітника, наукової організації або наукового товариства, так і для самоаналізу [2]. Однак вони, скоріше, виступають в такому контексті засобом загального оцінювання продуктивності організації, аналізу запитуваності і активності вчених окремої країни, галузі тощо, але не об'єктивною, догматичною мірою, показником роботи локального ученого, оскільки вони не можуть врахувати ряд особливостей його роботи.

Так, можна змодельовати ситуацію, коли певний вчений працює в не дуже престижній галузі, при цьому розробляючи абсолютно новий її напрям, до того ж дуже вузький. Зрозуміло, що індекс цитування його робіт буде вкрай низьким з причини відсутності користі дослідження такого вченого для колег, які працюють у суміжних «гілках». Окрім того, у процесі прийняття рішень про розподілення ресурсів на наукові роботи, виникає ситуація, коли рівень компетенції з тематики окремого дослідження людини, яка приймає рішення, *стає недостатнім для одноосібного його ухвалення* [1, с. 52]. Тобто такі рішення приймаються *колегіально*, а це, своєю чергою, означає, що вони не обов'язково будуть одноголосні, що робить результат їх роботи не об'єктивним.

Оскільки метою вищезначених наукометричних показників є надання об'єктивної картини розвитку наукового напрямку, оцінювання його актуальності, потенційних можливостей, законів формування інформаційних потоків і розповсюдження

наукових ідей [5], то НАКККіМ як національний, культурно-освітній заклад, що кординує профільну сферу, не залишається осторонь інноваційних тенденцій. Так, забезпеченню повноцінного входження НАКККіМ у світове наукове товариство присвячене рішення Вченої ради Академії від 01.04.14 (наказ № 68-0), яке передбачає початок роботи з реєстрації видань вищого навчального закладу («Вісник НАКККіМ», «Культура і сучасність», «Мистецтвознавчі записки», «Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство», «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Економіка і менеджмент культури») в основних наукометричних базах світу (Web of Science, EBSCO, Scopus, Ulrich's Periodicals Directory тощо).

Таким чином, Академія ствердила свою активну участь в реалізації державної наукової і науково-технічної політики, тобто була реалізована мета найширшого представлення результатів наукових досліджень робітників НАКККіМ в світовій науковій спільноті. Зокрема, відділом міжнародних зв'язків закладу була розроблена «Загальна таблиця цитованості наукових журналів Академії» (автор – Ю. Дем'янова, 20 травня 2015 року), що, відповідно, дало можливість говорити про актуальність робіт спеціалістів, які працюють у ній в міжнародному науковому контексті.

Актуальність і достовірність проведеного дослідження полягає в тому, що воно було зроблено на основі наукометричного інструмента «Publish or Perish» за 2014-2015 навчальний рік (з вересня 2014 року по травень 2015 року).

Отже, за результатами вимірювання на початок року першу позицію посів журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», другу – «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», а третю – «Культура і сучасність». На кінець року за аналогічними показниками лідерство так само за журналом «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (393 посилання на статті), «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури» і «Культура і сучасність» помінялись місцями (90 і 61 посилання на статті відповідно). Суттєво підвищився рейтинг журналу «Економіка і менеджмент культури»: з 6 позиції він піднявся до 5. Тобто за період з 1 вересня 2014 року по 20 травня 2015 року показники цитованості журналів Академії збільшились з 2 до 92 посилань на статті авторів.

Джерелами доступу до цих журналів стали:

1. Реферативна база даних НБУВ.
2. Сайт наукових журналів НАКККіМ, який, власне, і забезпечив такі показники.

Згадані дані, а також висновки Ю. Дем'янової дають можливість говорити про

високий *імпакт-фактор журналів* (відношення кількості посилань, які отримав журнал в поточному році на статті, опубліковані в ньому в попередні два роки, до числа статей, опублікованих в ньому в ці ж попередні роки. Він є мірою, яка визначає частоту, з якою цитується середньоцитована стаття журналу, що може слугувати індикатором «запитуваності» і «визнаності» журналу в науковому середовищі. Так, публікація в журналі, який має високі показники, підвищує рейтинг автора статті [13] й Академії в цілому.

Останнє дозволяє зробити висновок про те, що наукова бібліотека НАКККіМ успішно функціонує в умовах глобальних соціально-економічних перетворень, які активізують процес запровадження нової інформаційної моделі, інноваційних технологій надання бібліотечних послуг, достойно представляючи, зберігаючи і кумулюючи тощо науковий, виховний й інший спадок закладу з метою його представлення для світової наукової спільноти і, в кінцевому рахунку, розвитку вітчизняної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акоев М. А. Руководство по наукометрии : индикаторы развития науки и технологии : монография / М. А. Акоев, В. А. Маркусова, О. В. Москалева и др.; под ред. М. А. Акоева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2014. – 250 с.

2. Бузник В. М. Наукометрические показатели химических институтов Новосибирского научного центра СО РАН в 1995-2003 гг. по данным Science Citation Index и Chemical Abstracts : [электронный ресурс] / В. М. Бузник, И. В. Зибарева, Н. И. Сорокин и др. // Издательство Сибирского отделения Российской академии наук. – Электрон. данные. – Режим доступа: www.sibran.ru/upload/iblock/b91/b91151371fb575ccf8e195ad464d98cd.pdf. – Название с экрана.

3. Буй Д. Scopus та інші наукометричні бази: прості питання та нечіткі відповіді / Д. Буй, А. Білощицький, В. Гогунський // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 27–39. – Бібліогр.: 9 назв.

4. Гарасим О. Р. Вибір пошукової системи визначення наукового індексу цитованості / О. Р. Гарасим // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 4. – С. 121–129. – Бібліогр.: 14 назв.

5. Дзяк Г. В. Российский индекс научного цитирования как оптимальная

наукометрическая база для анализа украинской научной периодики : [электронный ресурс] / Г. В. Дзяк, О. Ю. Потоцкая // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Morphology_2013_7_3_24.pdf. – Название с экрана.

6. Егоров В. Б. Наукометрия в рамках евроинтеграционных процессов Украины : [электронный ресурс] / В. Б. Егоров // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/avtib_2014_6_4_4.pdf. – Название с экрана.

7. Женченко М. Електронно-бібліотечні системи у цифровій дистрибуції навчальних видань / М. Женченко // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 3. – С. 35–35. – Бібліогр.: 9 назв.

8. Кавуненко Л. П. Наукометричний моніторинг наукових періодичних видань соціогуманітарної сфери України / Л. П. Кавуненко, В. І. Хоревін, О. П. Костиця та ін. – С. 71–81. – Бібліогр.: 13 назв.

9. Колесникова Т. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Т. Колесникова // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26. – Бібліогр.: 23 назв.

10. Коляда А. С. Разработка проекта информационно-аналитической системы извлечения и обработки информации из наукометрических баз данных : [электронный ресурс] / А. С. Коляда, А. А. Негри, Е. В. Колесникова // Науково-технічні конференції. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/22937.pdf>. – Название с экрана.

11. Личук М. І. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М. І. Личук, Н. А. Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 10–16. – Бібліогр.: 13 назв.

12. Назаровець С. Вплив відкритого доступу на цитованість робіт молодих українських науковців / С. Назаровець // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 24–28. – Бібліогр.: 13 назв.

13. Основные наукометрические показатели : наукометрические показатели авторов и научных учреждений : [электронный ресурс] // Уфимский государственный нефтяной технический университет. – Электрон. данные. – Режим доступа: www.rusoil.net/pages/24669/nauk%20pokasateli.pdf. – Название с экрана.

14. Павленко Т. Б. Публикационная активность как критерий оценки научной деятельности : [электронный ресурс] / Т. Б. Павленко // KhNMU Repository. – Электрон.

данные.

–

Режим

доступа:

193.105.7.56/bitstream/123456789/5683/1/%d0%9f%d0%b0%d0%b2%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%9f%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b0%d1%8f%20%d0%b0%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf. – Название с экрана.

15. Паринов С. И. Онлайнное будущее науки : наукометрическая сигнальная система : Предпринт WP2/2007/01. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2007. – 52 с.

16. Рогова П. Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища / П. Рогова, Ю. Артемов // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 22–24. – Бібліогр.: 5 назв.

17. Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar: сфери використання / Т. Симоненко // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 10–13. – Бібліогр.: 12 назв.

18. Якібчук В. М. Українські наукові видання і міжнародні наукометричні бази даних: проблеми і протиріччя / В. М. Якібчук // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 2 (33). – С. 153–156. – Бібліогр.: 6 назв.

АБІС Koha ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ

Дубик С.О., Онисько Г.Я., Шкодзінський О.К.

Науково-технічна бібліотека

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Ключові слова: віртуальний бібліотечний простір, електронний каталог, Koha, відкрите програмне забезпечення, бібліографія.

Вступ

В останнє десятиріччя вищі заклади освіти та їхні наукові бібліотеки все більшу увагу звертають на принципи вільного доступу до інформації у вигляді відкритого навчання[1] та відкритого доступу[2] до наукових публікацій з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Принципи відкритого доступу добре узгоджуються з принципами відкритого програмного забезпечення[3], яке також широко використовується в освітньому процесі у цілому світі. Успішно підтримувати власне або комерційне програмне забезпечення можуть лише його розробники, натомість відкрите ПЗ завдяки доступним джерельним кодам та документації можна підтримувати і силами технічного персоналу організації. Також відкрите ПЗ дає простір для адаптації під власні потреби та легко інтегрується з іншими програмними продуктами.

Віртуальний освітньо-науковий портал у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя (ТНТУ) розбудовується у вигляді наступних компонентів: середовища електронного навчання на базі (Learning Management System) LMS ATutor², інституційного репозитарію ELARTU (DSpace³), енциклопедичного ресурсу (MediaWiki⁴), електронного читального залу (Debian Edu⁵), та серед них як засіб автоматизації бібліотечних процесів важливе місце займає (Integrated Library System) ILS

---

¹ Дослідницький центр адаптивних технологій Університету Торонто (Adaptive Technology Resource Centre, University of Toronto)

² Некомерційна організація DuraSpace (об'єднання спільнот розробників Fedora Commons та DSpace)

³ Неприбуткова організація "Фонд Вікімедіа" (Wikimedia Foundation Inc.)

⁴ Спільнота розробників Debian-Edu/Skolelinux

⁵ Міжнародна команда розробників Koha

Koha⁶. Взявши на себе основні функції, такі як обслуговування книговидачі, надання електронного каталогу у стилі Бібліотека 2.0, персоналізація робочого простору користувача тощо, ILS Університету стала, разом із інституційним репозитарієм ELARTU, платформою для створення системи моніторингу видавничої активності науковців Університету.

Для успішного використання ILS Koha при інтеграції в університетське інформаційно-освітнє середовище було вирішено проблему синхронізації бази даних читачів з основною базою учасників навчального процесу на основі протоколу Lightweight Directory Access Protocol (LDAP) та бази даних бібліотечного фонду, створеного у середовищі УФД/Бібліотека[4].

Одним із завдань наукової бібліотеки університету є створення бібліографії науковців навчального закладу. Складання бібліографії зазвичай вимагає багато людських ресурсів та часу, у зв'язку з чим оновлення інформації відбувається раз на декілька років. Підвищення оперативності складання бібліографій є важливою в плані оцінки вкладу вчених у розвиток науки, проведення кадрової політики та вагомим фактором у системі управління якістю роботи навчального закладу.

Для автоматизованого ведення та висвітлення бібліографій науковців університету використовуються дані з ILS Koha, інституційного репозитарію ELARTU та бібліографічного ресурсу Scopus. Автоматизація процесу збору інформації дозволила відслідковувати публікації вчених майже в реальному часі, по мірі їх появи в джерелах бібліографії. Це вдалося вирішити завдяки відкритому коду та продуманій структурі ILS Koha, яка легко надається до інтеграції у інші інформаційні середовища та створення різноманітних застосувань на її основі.

Історія

Науково-технічна бібліотека ТНТУ починає свою історію з 1962 року як невелика бібліотека загальнотехнічного факультету Львівської Політехніки. З кінця 1990-х років ключовим напрямком розвитку стало впровадження інформаційних технологій у роботу бібліотеки. У цей період створюється веб-сайт та перша версія електронного каталогу бібліотеки. Програмне забезпечення для бібліотечної системи створювалося силами працівників університету. З того часу розпочалося систематичне поповнення та вдосконалення електронного каталогу, внесення у базу даних анотацій та зображень обкладинок книг, аналітичний опис статей періодичних видань, поповнення та

---

6 http://wiki.koha-community.org/wiki/KohaUsers/Europe#table_row_24

впорядкування фонду електронних матеріалів. З 2005 року у бібліотеці запрацювала популярна в Україні комерційна ILS УФД/Бібліотека. На базі цієї системи у 2008-2010 роках проведена повна інвентаризація та штрихкодування (рис. 1) фондів бібліотеки.

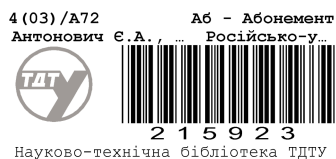

Рис. 1. „Smart“ штрихкод НТБ ТНТУ

Бібліографічні записи, спершу створені за допомогою швидкої каталогізації студентами-волонтерами, були звірені з фондом та доповнені. З 2012 року в кооперації з діючою ILS УФД/Бібліотека була впроваджена ILS Koha. За ILS УФД/Бібліотека залишені функції каталогізації та виведення на друк форм: сумарна та інвентарна книги, акти списання, каталожні карточки, наклейки зі штрихкодами. ILS Koha забезпечує ведення обліку книговидачі та роботу сучасного електронного каталогу.

Взаємодія УФД/Бібліотека та Koha

Не зважаючи на активну розробку та нові функції, ILS Koha на час впровадження не задовольняла усіх вимог щодо можливості повної міграції з попередньої платформи. Зокрема, це стосувалося специфічних друкованих форм та зручності аналітичного опису статей. Через те база даних фондів бібліотеки в ILS Koha повинна відображати відповідну базу даних з УФД/Бібліотеки і постійно підтримуватися у актуальному стані (див. рис. 2).

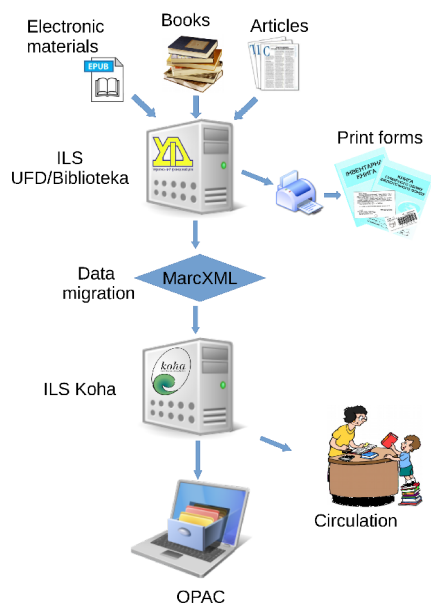

Рис. 2. Схема взаємодії двох ILS

При вирішенні цієї проблеми було обрано варіант послідовності дій, що часто використовується при створенні зведених або кооперативних електронних каталогів, а саме:

Крок 1. Бібліографічні записи регулярно (подобово) експортуються у проміжний уніфікований формат (у даному випадку MarcXML).

Крок 2. На цьому етапі експортовані бібліографічні записи порівнюються з наявними у ILS KoHa, виділяються нові записи/примірники, застарілі та змінені.

Крок 3. Здійснюється внесення нових, вилучення застарілих та оновлення змінених записів. При цьому особлива увага приділяється збереженню цілісності даних книговидачі та інших даних (зокрема обкладинок) у ILS KoHa.

Розроблений алгоритм також може використовуватися для утворення зведених каталогів на базі ILS KoHa. При цьому участь у цьому зведеному каталозі можуть брати бібліотеки з різними бібліотечними системами. Необхідним є лише забезпечення можливості регулярного експорту даних у проміжний формат MarcXML відповідно до стандарту UNIMARC.

Автоматизація абонементу бібліотеки на основі модуля книговидачі у ILS KoHa значно полегшила роботу бібліотекарів. Збільшилася швидкість обслуговування читачів, з'явилася можливість попередньо бронювати літературу та вчасно попереджувати читача про заборгованість, та отримувати багато корисної інформації, у тому числі і через звіти.

Після запровадження електронного каталогу на ILS KoHa бібліографічні записи наукової бібліотеки ТНТУ стали добре індексуватися популярними пошуковими системами (див. рис. 3). Це певною мірою також сприяє збільшенню відвідуваності бібліотеки. Також все частіше можна зустрічати зовнішні посилання на бібліографічні записи у електронному каталозі ILS KoHa.

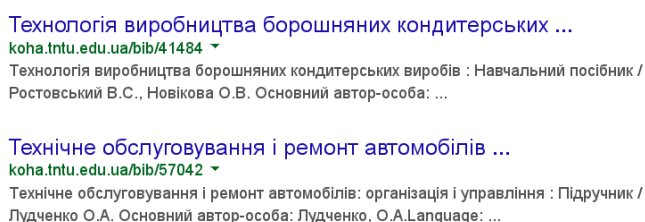

Рис. 3. Книги бібліотеки у результатах пошуку Google

До найпопулярніших серед читачів та працівників бібліотеки функцій електронного каталогу можна віднести:

- гнучкий та розвинений пошук,
- огляд полиці за близькими по класифікації примірниками,

- вивід зображення обкладинки,
- можливість ділитися у соціальних мережах (див. рис. 4),
- формування підбірок літератури,
- додатковий пошук у інших книгозбірнях, книгарнях та електронних бібліотеках.

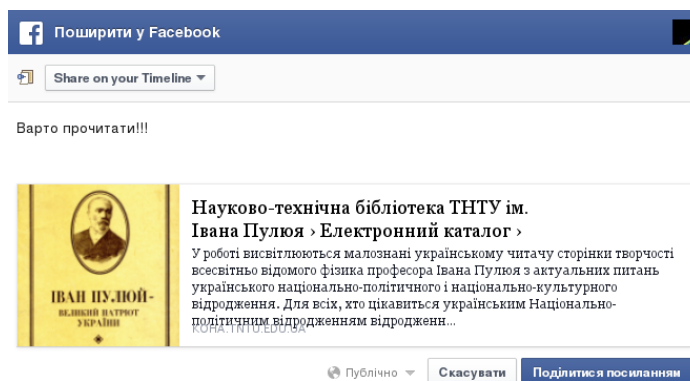

Рис. 4. Поширення на книгу у Facebook

Робота з читачами

У бібліотеці ТНТУ, так як і у більшості бібліотек освітніх установ, на початку навчального року спостерігається масовий наплив нових читачів. А на реєстрацію, оформлення читацького квитка та формуляра читача витрачається певний час. Необхідно процес запису читача скоротити і максимально автоматизувати.

Зараз у бібліотеці діє наступна схема запису читача (див. рис. 5). Студентів при поступленні, а працівників при прийнятті на роботу вносять у Автоматизовану систему управління (АСУ) університету. Далі нові користувачі переносяться в університетську систему каталогів (на основі LDAP), яка також є єдиною службою автентифікації. Необхідні для бібліотеки додаткові відомості (зокрема, контактні дані та пароль) збираються з читачів за допомогою анкет і вносяться в каталог LDAP. На основі цих даних про читача виготовляються читацький квиток, заповнюється формуляр та створюється обліковий запис у ILS Коха.

Наступним кроком удосконалення реєстрації читачів є автоматизація виготовлення читацьких квитків, формулярів та генерації паролів.

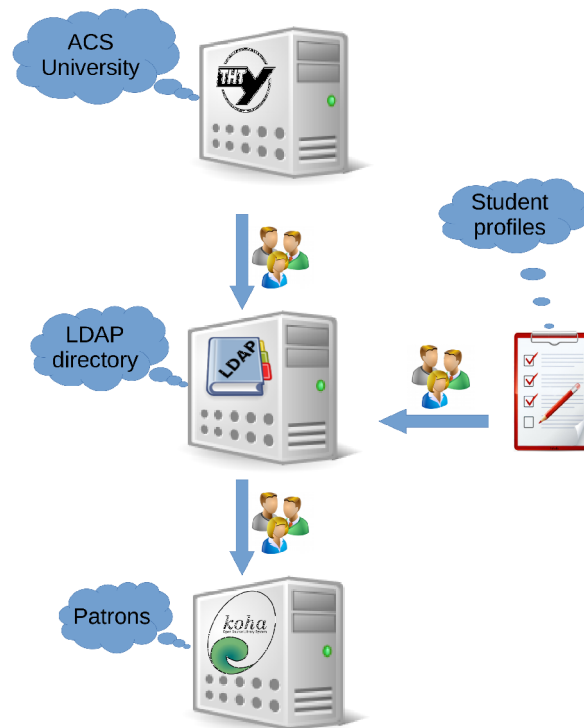

Рис. 5. Схема роботи з читачами

Бібліографія науковців ТНТУ

Підготовка бібліографічних видань була завжди однією з функцій бібліотек. Окрім різноманітних тематичних бібліографічних випусків в науково-освітніх установах, бібліотекарі завжди допомагають складати авторам бібліографію їхніх праць. Бібліографію усіх науковців установи переважно складають лише у великих бібліотеках, цим займається колектив бібліотекарів впродовж тривалого часу. Отож і випуски таких збірок відбуваються раз на декілька років.

Останніми роками інформація про публікації стала широкодоступною у мережі Інтернет. Усі публікації у періодичних виданнях установи звичайно зберігаються у бібліотеці організації. Бібліотека також переважно передплачує більшість популярних журналів, у яких публікувався автор. Електронний каталог стає основним джерелом бібліографічних відомостей. Щодо зарубіжних періодичних видань, то більшість фахових журналів представлені у бібліографічній БД Scopus. Популярність відкритого доступу та заохочення до самоархівації привело до того, що більшість науково-освітніх установ мають свій чи кооперативний репозитарій відкритого доступу. Ці три джерела охоплюють майже повністю усю бібліографію науковців установи. Також автор може надсилати бібліографічні файли з даними про публікації у форматі BibTex.

Згадані можливості та потреба оцінювання науково-освітньої діяльності авторів

привели до створення у бібліотеці ТНТУ автоматизованої системи формування персональної бібліографії (рис. 6). Завдяки автоматизації збору даних бібліографія для кожного автора оновлюється щоденно.

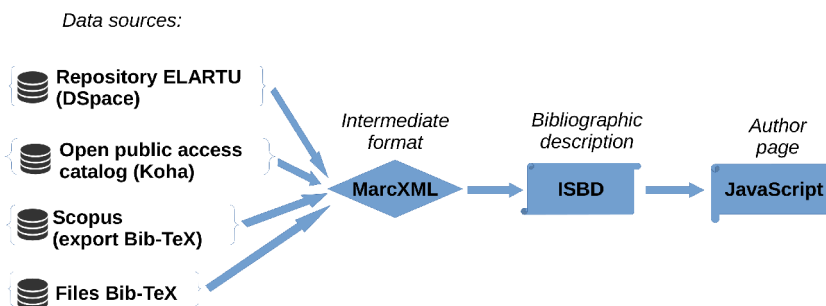

Рис. 6. Схема утворення бібліографії авторів

Реалізації такого проекту суттєво сприяло використання у ТНТУ відкритого програмного забезпечення, зокрема Koha як платформи для ILS та DSpace для інституційного репозитарію. Лише зі Scopus дані експортуються вручну у форматі BibTeX. Зібрані дані зберігаються у проміжному форматі MarcXML, з якого формується зведений та відсортований за часом перелік публікацій автора. Цей перелік зберігається у форматі сценарію JavaScript, що дозволяє легко вбудовувати персональну бібліографію як у сторінки веб-сайтів бібліотек та установ, так і у персональні сторінки авторів (див. рис. 7).

Бібліографія (за даними Scopus, ELARTU, EK НТБ):

1. Скоренький Ю.Л. [Магнітні властивості матеріалу з сильною внутрішньоатомною взаємодією](#) / Скоренький Ю.Л. — с.121-126
2. Дідух Л.Д. [Кореляційні ефекти у вузьких енергетичних зонах. 1. Енергетичний спектр модифікованої форми полярної моделі](#) / Дідух Л.Д., Скоренький Ю.Л., Крамар О.І., Довгоп'ятий Ю. — с.175-183
3. Дідух Л.Д. [Кореляційні ефекти у вузьких енергетичних зонах. II. Магнітні та немагнітні типи електронного впорядкування](#) / Дідух Л.Д., Скоренький Ю.Л., Крамар О.І., Довгоп'ятий Ю. — с.205-214
4. Крамар О.І. [Вплив магнітного поля на транспортні характеристики матеріалів з двократним орбітальним виродженням](#) / Крамар О.І., Скоренький Ю.Л., Довгоп'ятий Ю. — с.220-229
5. Дідух Л.Д. [Ефективний гамільтоніан періодичної моделі Андерсона для опису систем з квантовими точками](#) / Дідух Л.Д., Крамар О.І., Скоренький Ю.Л., Довгоп'ятий Ю., Дрогобицький Ю. — с.168-177
6. Didukh L. [Metal-insulator transition in a doubly orbitally degenerate model with correlated hopping](#) / Didukh L., Skorenkyy Yu., Dovhopyaty Yu., Hankevych V. // Physical Review B - Condensed Matter and Materials Physics. , 2000 — vol. 61, no. 12. — 7893-7908 — ISSN 01631829.
7. Didukh L. [Some low-temperature properties of a generalized Hubbard model with correlated hopping](#) / Didukh L., Hankevych V., Skorenkyy Yu. // Physica B: Condensed Matter. , 2000 — vol. 284-288, no. PART II. — 1537-1538 — ISSN 09214526.
8. Didukh L. [Energy gap in the Hubbard model](#) / Didukh L., Dovhopyaty Yu., Skorenkyy Yu. // International Journal of Modern Physics B. , 2000 — vol. 14, no. 7. — 729-735 — ISSN 02179792.
9. Didukh L. [Temperature-induced MIT in doubly degenerate Hubbard model](#) / Didukh L., Skorenkyy Yu., Dovhopyaty Yu., Hankevych V. // Physica B: Condensed Matter. , 2000 — vol. 284-288, no. PART II. — 1948-1949 — ISSN 09214526.

Рис. 7. Витяг з бібліографії одного з авторів

Ієрархія за класифікаційними індексами

З появою електронних пошукових каталогів значно спростився пошук інформації для читачів. Однак систематичні каталоги можуть все ще стати у нагоді при підборі літератури за певною тематикою, або коли невідомі точно назва або автор. Загалом, систематичні каталоги будуються на прийнятій у бібліотеці системі класифікації. Зокрема у бібліотеці ТНТУ в основному використовується Універсальна десяткова класифікація (УДК) і частково Таблиці бібліотечної класифікації (ТБК). У ILS Koha ієрархічний перегляд за індексами класифікації наразі має експериментальний характер. У бібліотеці ТНТУ ця функціональність була вдосконалена (див. рис. 8). Основні можливості:

- підтримка усіх таблиць УДК, доступних на сайті udcc.org (51 мова),
- підвищена точність пошуку за класифікаційними індексами,
- підтримання декількох ієрархічних переглядів (у бібліотеці ТНТУ — за УДК і ТБК),
- автоматичне перемикання мови ділень при зміні мови інтерфейсу.

Результати вдосконалень планується передати команді розробників ILS Koha.

Перегляд нашого каталогу

By classification "udc":

→ [Верхній рівень](#)

- [МАТЕМАТИКА ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ](#) (20184 бібліотечних записів)
  - [Фізика](#) (8415 бібліотечних записів)
  - [Фізична природа матерії](#) (3792 бібліотечних записів)

Ядерна фізика. Атомна фізика. Молекулярна фізика (126 бібліотечних записів)	Властивості та структура молекулярних систем (321 бібліотечних записів)	Пружність. Деформація. Механіка деформованих тіл (2210 бібліотечних записів)
Міцність. Опір до напруження (704 бібліотечних записів)	Властивості матеріалів, що впливають на їх здатність до деформації (36 бібліотечних записів)	Міжмолекулярні сили (68 бібліотечних записів)
Інші фізико-механічні ефекти (6 бібліотечних записів)		

Рис. 8. Ієрархічний перегляд УДК 539 українською мовою

Поширення Koha в Україні

Перший досвід застосування ILS Koha був у 2006-2007 роках у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника. На той час також був підготовлений повний український переклад читацького та бібліотечного інтерфейсів, а також допоміжних файлів (в тому числі український варіант UNIMARC — УкрМарк). Однак Koha того часу не мала достатньої функціональності для задоволення потреб великої національної бібліотеки та занадто повільно працювала з майже півмільйонною базою записів.

У пізніші роки ILS KoHa знайшла застосування у декількох шкільних бібліотеках, училищах та невеликих бібліотеках семінарій. Завдяки підтримці компанії СерванТек активно проводився переклад російською мовою, а також додана підтримка РусМарк та Marc21 (українською та російською мовами).

ILS KoHa уже тривалий час використовується у бібліотеках двох університетів України:

- [Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова](#)
- [Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя](#)

Неповний перелік українських бібліотек з ILS KoHa доступний на вікі-сайті KoHa⁷.

Стан локалізації KoHa

ILS KoHa, як і будь-яке інше відкрите програмне забезпечення, легко надається до локалізації різними мовами. Інтерфейс системи повністю перекладено 23 мовами та ще 48 мовних перекладів у роботі.

Таблиця 1. Стан перекладу українською мовою

	українською	об'єм (слів)
Інтерфейс читача	100 %	9467
Інтерфейс бібліотекаря	51 %	43013
Вбудована довідка	5 %	42237
Таблиці налаштувань	40 %	10829
Повне керівництво	ні	11902 3
Шаблони UNIMARC	так	

(УкрМарк)		
Шаблони Marc21	так	

Переклади інтерфейсу, довідки та керівництво ведуться через веб-сервери перекладів⁸⁹, отож, участь у перекладі можуть взяти усі бажаючі.

На допомогу перекладачам в ТНТУ створено веб-службу таблиць перекладів інтерфейсу ILS Koha10. Таблиці доступні для 71 мови та оновлюються щоденно.

На вікі-сайті¹¹ ТНТУ опубліковано українською мовою декілька інструкцій зі встановлення й налаштування ILS Koha та „Короткий посібник користувача“.

Висновки

ILS Koha відповідає більшості вимог сучасної бібліотеки університету. При цьому розробники системи із випередженням вже реалізують нові можливості, які можуть радикально покращити діяльність бібліотек та відповідати сучасним викликам в дусі концепції Бібліотека 2.0¹².

На мові тубільців маорі (звідки походить слово Koha — дар) є прислів'я:

„*Zavdyaki naszym spільnym vneskam nashі племена процвітатимуть*“ (в оригіналі „*Na to raurau na taku raurau ka ora ai te iwi*“).

Бібліотеки, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, уже доклали багато зусиль, часу та коштів, щоб зробити свої ресурси доступними. ILS Koha може стати платформою для об'єднання зусиль для створення програмного забезпечення, яке б задовольнило майбутні професійні потреби бібліотек.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. „Відкрита освіта“ [Інтернет].Українська Вікіпедія; [цитовано 12 травня 2015] Доступно з: https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкрита_освіта
2. „Відкритий доступ“ [Інтернет].Українська Вікіпедія; [цитовано 12 травня 2015] Доступно з: https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкритий_доступ

7 <http://translate.koha-community.org>

8 <http://es.koha-community.org/pootle/>

9 <http://koha.tntu.edu.ua:8008/translate/>

10 <http://wiki.tntu.edu.ua>

11 https://uk.wikipedia.org/wiki/Бібліотека_2.0

3. „Відкрите програмне забезпечення“ [Інтернет].Українська Вікіпедія; [цитовано 12 травня 2015] Доступно з:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкрите_програмне_забезпечення

4. „УФД/Бібліотека“ [Інтернет].Українська Вікіпедія; [цитовано 12 травня 2015] Доступно з: <https://uk.wikipedia.org/wiki/УФД/Бібліотека>

РОБОТА БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Спіфанова О.В., Савельєва В.В.

Наукова бібліотека

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

(м. Северодонецьк)

В повідомленні наданий короткий опис роботи наукової бібліотеки СНУ ім. В.Даля в умовах евакуації під час військових дій на Сході України, розкриті основні напрями діяльності бібліотеки як структурного підрозділу та інформаційного центру університету, а також методичного центру об'єднання бібліотек ВНЗ Луганської області

Ключові слова: університетська бібліотека, бібліотечні ресурси, інформаційна діяльність бібліотеки, бібліотечне віртуальне середовище, методична робота, робота в умовах надзвичайної ситуації.

Начни с начала и продолжай,

пока не дойдешь до конца.

Тогда остановись!

Льюис Керролл «Алиса в Стране Чудес»

Як відомо, у зв'язку з військовими діями на Сході України, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля з м. Луганську був евакуйований до м. Северодонецьк Луганської області. Незважаючи на вимушений переїзд і пов'язані з цим складнощі, університет продовжує свою освітню і наукову діяльність. Навчання проводиться в очно-дистанційному форматі. Саме дистанційна складова за цей рік отримала суттєвий розвиток. Але це не заважає студентам реалізувати свій творчий і

науковий потенціал. В університеті продовжують проводити науково-практичні конференції, надають допомогу студентам у підготовці до участі в міжнародних конкурсах і олімпіадах, організують різноманітні студентські заходи.

Наукова бібліотека університету була і залишається головною лабораторією вишу. Зараз йде робота з відновлення роботи бібліотеки в евакуйованому університеті. Незважаючи на всі труднощі, що існують сьогодні, ми намагаємось створити комфортні умови для самостійної роботи студентів з книжковим фондом, надаємо доступ до електронних ресурсів, створених власноруч, та ресурсів Інтернету.

*Читальний зал НБ СНУ ім. В.Даля
(м. Северодонецьк)*

Абонемент НБ СНУ ім. В.Даля

Навіть в тих умовах, що склалися, бібліотека поповнюється новими надходженнями літератури. Завдяки науковцям та викладачам різних закладів науки та освіти України, до бібліотеки надійшло більше 1000 примірників підручників, монографій та іншої навчальної і наукової літератури у паперовому та електронному варіантах. Крім того, тривають надходження дисертацій, авторефератів дисертацій, монографій, матеріалів наукових конференцій.

В сучасних умовах основним інформаційним провідником стає новостворений бібліотечний сайт – <http://librarysnu.at.ua>.

Головна сторінка сайту НБ СЛУ ім. В.Даля

Сьогодні практично вся робота нашої бібліотеки орієнтована на віртуальне середовище. Для зручності своїх користувачів (і студентів, і викладачів) через сайт ми розкриваємо і популяризуємо фонд, надаємо доступ до повнотекстових інформаційних ресурсів, обслуговуємо своїх користувачів, виконуємо бібліографічні довідки за допомогою сервісів віртуальної довідки та зворотнього зв'язку, надаємо консультації.

Бібліотека виступає в ролі інформаційного посередника, навігатора, структуруючи Інтернет-ресурси, допомагає користувачеві знаходити якісний, релевантний матеріал, здійснює пошук, відбір та аналітико-синтетичну обробку ресурсів. Інформаційно-комунікаційні технології та сервіси, що впроваджуються в бібліотеці, відкривають нові можливості в інформаційному забезпеченні користувачів.

Серед інформаційних послуг, що надає бібліотека:

- проведення інформаційного пошуку матеріалів на запит студентів та викладачів університету в бібліотеках України та мережі Інтернет (як в друкованій, так і в електронній формі);
- складання рекомендаційних списків додаткової літератури до дисциплін, що викладаються в університеті;
- тематичний пошук і складання бібліографічних покажчиків;
- визначення класифікаційного індексу наукової роботи (УДК, ББК);

- редагування списків літератури до курсових, дипломних проектів та наукових робіт згідно до державних стандартів;
- виконання бібліографічних довідок;
- розміщення на сайті наукового надбаня університету (наукові видання, матеріали університетських наукових конференцій, семінарів тощо);
- послуги віртуальної довідки;
- послуги міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД);
- презентації інформаційних ресурсів, віртуальні виставки;
- методичні консультації з питань проведення інформаційного пошуку в мережі Інтернет, електронних БД і ресурсах бібліотек України та світу, архівах відкритого доступу.

Одним з пріоритетних напрямків діяльності ми визначили інформаційне висвітлення здобутків наукової спільноти університету. Сьогодні наше завдання – це відновлення роботи інституційного репозитарію (електронного архіву) наукових публікацій СНУ ім. В.Даля. Репозитарій у нас був створений ще в 2012 році, зареєстрований в міжнародних реєстрах ресурсів вільного доступу, налічував близько 3000 наукових публікацій, більше 61000 переглядів, брав участь у міжнародному рейтингу Webometrics і займав гідне місце. За результатами липневої версії 2014 року «Ranking Web of Repositories» він зайняв 548 позицію з 1893 інституційних репозитаріїв світу. Серед 39 українських репозитаріїв посів 9 місце. На жаль, бібліотечні сервери були знищені при захопленні будівлі бібліотеки. Роботу доведеться починати з нуля. Зараз університет отримав грант від Євросоюзу, в якому закладена покупка декількох серверів, робота інституційного репозитарію буде відновлена.

Крім того, для науковців на бібліотечному сайті створений розділ, де надається інформація з пошуку наукових ресурсів, електронних каталогів, бібліотек і баз даних; правила складання бібліографічного опису; оформлення наукових публікацій, складені добірки наукових ресурсів, посилання на ресурси відкритого доступу тощо. Також надана можливість через сайт самостійно визначити класифікаційні індекси наукової роботи (УДК, ББК) або звернутися за допомогою до фахівця бібліотеки, скористатися послугами віртуальної довідки та електронної доставки документу. Зараз це дуже затребувані послуги серед користувачів-викладачів.

Як і завжди, однією із складових нашої діяльності залишається виховна робота, при

організації якої бібліотека керується Концепцією національного виховання студентської молоді, де визначено, що «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів», а також визначені напрями національно-виховної діяльності.

На допомогу кураторам на сайті створений розділ, де розміщуються добірки корисних тематичних ресурсів, історичні довідки, інформаційні матеріали до важливих подій нашого життя. Представлений Календар знаменних дат цього року, вебліографічний посібник "Книги-ювіляри 2015", віртуальні виставки та інформаційні стенди, презентації, присвячені пам'ятним датам і знаменним подіям, життю і творчості окремих авторів, прем'єрі книг тощо.

Бібліотека проводить і традиційні бібліотечно-інформаційні заходи, організує дні бібліографії, бесіди, інформаційні години, книжкові виставки-перегляди, поетичні вечори, творчі виставки. Студенти та викладачі із задоволенням беруть участь у всіх заходах, що проводяться в бібліотеці. Прикладом можуть служити і захід, організований до Дня пам'яті Небесної сотні, і низка заходів, присвячених 95-й річниці заснування Східноукраїнського національного університету, що відзначалася в березні цього року, і поетичний вечір до ювілею української поетеси Ліни Костенко тощо. Інформація про всі події, що відбуваються у бібліотеці, оперативно розміщується на бібліотечному сайті в розділі новин.

Сайт бібліотеки користується попитом. За сім місяців його існування зареєстровано понад 18000 відвідувань. Найбільш популярні розділи: віртуальна довідка, віртуальні виставки, на допомогу науковцям, допомогу освітньому процесу, матеріали конференцій, наукові видання СНУ ім. В.Даля, на допомогу куратору.

Крім можливостей сайту, ми використовуємо й інші можливості інформаційно-комунікаційних технологій. Вивчати можливості інструментарію Web 2.0 (різних сервісів та соціальних мереж) для позиціонування своєї бібліотеки у віртуальному середовищі і використовувати це середовище в своїй роботі ми почали кілька років тому. Канал на YouTube, акаунти на Google Picasa, Calameo, Slideshare ми використовували для створення та зберігання різних бібліотечних публікацій, фотоальбомів і відео бібліотеки, в якості так званих "живих звітів", сервіси Google+ – у корпоративній роботі бібліотекарів. Бібліотека має сторінки у Facebook та в ВК. Це дуже допомогло нам восени, коли ми мали

можливість спілкування зі студентами та викладачами тільки on-line. Ми на своєму досвіді переконалися, що соціальні мережі - це чудовий майданчик для спілкування, рекомендацій, відгуків, новин, а хмарні сервіси дають можливість створити, зберегти і надати користувачам бібліотечні інформаційні ресурси та оригінальні тематичні напрацювання.

Слід нагадати, що послугами наукової бібліотеки СНУ ім. В.Даля щорічно користуються понад 12 тисяч читачів. Сучасні засоби телекомунікацій дозволяють застосовувати у роботі бібліотеки нові ефективні інформаційні технології, що підвищують якість і доступність освіти, заснованої на дистанційних, віртуально-тренінгових та інших інноваційних методах. І ми намагаємося, наскільки це можливо, використовувати їх при обслуговуванні наших користувачів, при створенні своїх інформаційних ресурсів та організації доступу до них. Інтернет - чудовий інструмент для роботи в навчальній і науковій сфері і те, як ми або наші користувачі використовують його - залежить і від нас, бібліотекарів. Велике значення має навчання самих працівників бібліотеки роботі з різними web-сервісами і в соціальних мережах, розуміння їх значимості та вміння використання пропонованої якісної інформації.

Наукова бібліотека СНУ ім. В.Даля з 1973 року є обласним методичним центром бібліотек ВНЗ. У ситуації, що склалася, коли ВНЗ змушені були евакуюватися, залишившись без матеріально-технічної бази, бібліотеки залишилися без фондів, довідково-бібліографічного апарату, інформаційних ресурсів, електронних баз даних і серверів. Порушені були практично всі зв'язки між членами об'єднання. Потрібно було шукати нові можливості та способи організації своєї діяльності та діяльності об'єднання в цілому. Після евакуації вишів Луганської області нам вдалося відновити зв'язок, на жаль, поки що з трьома бібліотеками з семи. Поки що бібліотеки відновлюють свої сайти і ресурси, одночасно обслуговуючи читачів і надаючи інформаційно-бібліографічні послуги. Але методоб'єднання існує і продовжує працювати. Основні напрямки методичної діяльності сьогодні:

- аналітико-прогностична діяльність;
- удосконалення технологічних процесів;
- розробка регламентуючої і технологічної документації;
- вивчення й впровадження нових інформаційних технологій, засобів зв'язку й телекомунікацій;
- організація заходів щодо підвищення кваліфікації співробітників і професійного спілкування;

консультаційна й методична допомога;
розвиток комерційного й некомерційного маркетингу;
організація й проведення досліджень з важливих для бібліотеки проблем;
ініціація корпоративної діяльності бібліотек.

Слід зазначити, що робота бібліотечного об'єднання, як і робота наших вишів, перенесена в очно-дистанційну площину. Заплановані і проводяться скайп-засідання методичної ради, спільна робота над документами з використанням "хмарних" сервісів Інтернету. Як кажуть, живемо і працюємо в мережі. Крім того, організуються і проводяться методичні консультації та практичні заняття. Співробітники бібліотек об'єднання, як і в мирний час, беруть участь у професійних конференціях і семінарах. Як приклад, в 2015 році бібліотекарі об'єднання брали участь у роботі семінару-тренінгу для бібліотек Луганської області, організованого на базі Харківської державної Наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка; Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» в Харківській державній академії культури; третьої всеукраїнської школи бібліотечного журналіста.

Щоб не відставати від життя, на розгляд членів методичного об'єднання винесене питання про створення віртуальної моделі об'єднання на основі технології Web 2.0, що дозволить забезпечити більш тісну кооперацію наших зусиль і полегшити співпрацю.

Хоча, звичайно, існує чимало проблем. Це і брак приміщень, і матеріально-технічної бази, і неукомплектованість фондів, і дефіцит професійних кадрів.

Змінюється світ і разом з ним змінюються бібліотеки. Ми не боїмося цих змін, не стоїмо на місці. Наукова бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля буде вдосконалюватися завжди і буде виконувати свою високу місію переходу від інформаційного суспільства до відкритої бібліотеки та суспільства, побудованого на знаннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді : затв. наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 №3754/981/538/49 // <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>
2. Головаха С. Наукова бібліотека в соціальних мережах / Сергій Головаха // Бібл. вісн. – 2012. - №3. – С.29-32.

3. Дубко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Дубко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11-23.

4. Єпіфанова, О.В. Методичне управління діяльністю бібліотек ВНЗ Луганської області / О.В. Єпіфанова, В.В. Савельєва // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності. – Донецьк. – 2013. – С. 43–52.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ СумДПУ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА

Железняк І. О.

Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

В статті висвітлюються питання впровадження в Науковій бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка новітніх інформаційних технологій в обслуговуванні користувачів. Розкрито досвід створення власних інформаційних електронних ресурсів.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, інформаційно-бібліографічне обслуговування, електронні інформаційні ресурси бібліотеки.

На сучасному етапі, в період імплементації Закону «Про вищу освіту», в умовах розвитку інформаційно-комунікативних технологій та інтенсивного зростання інформаційних ресурсів, від бібліотеки ВНЗ вимагається постійне оновлення традиційних функцій, впровадження інноваційних форм і засобів задоволення інформаційних потреб та надання необхідних послуг користувачам. Реалізація цих завдань потребує оптимізації функціональних, технологічних, сервісних та організаційних процесів діяльності бібліотеки. Специфіка напрямів розвитку сучасної бібліотеки ВНЗ полягає в інноваційній діяльності, що відповідає вимогам інформаційного суспільства.

Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка як навчальний, науковий, інформаційний та культурно-просвітницький підрозділ університету забезпечує повне, якісне і оперативне бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, наукових працівників, співробітників та інших категорій користувачів згідно з їх

інформаційними запитами на основі широкого доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки.

Бібліотека – ровесниця свого ВНЗ, вона пройшла разом з ним непростий, але досить успішний шлях становлення, розвитку, модернізації. Сьогодні книгозбірня – потужний бібліотечно-інформаційний комплекс, просвітницький центр студентської молоді, методична база бібліотек вищої школи області. Зберігаючи 90-річні традиції, Наукова бібліотека, водночас, впроваджує нові інформаційні технології.

Фахівці бібліотеки не тільки вивчають ринок інформаційних ресурсів, а й приділяють увагу багатоаспектному аналізу інформаційних потреб користувачів, всебічному вивченню використання ними первинної інформації та створення вторинної. Активізуючи й модернізуючи роботу в цьому питанні, бібліотека спрямовує її на повноцінне інформаційне забезпечення педагогічної науки й освіти через надання інформаційної підтримки основним напрямкам наукових досліджень кафедр та лабораторій з питань стратегії та методології розвитку педагогічної освіти в нових соціально-економічних умовах, удосконалення її змісту, професійного становлення особистості майбутнього педагога на основі інноваційних педагогічних технологій.

Досягненням в цьому напрямку є факт того, що робота здійснюється з використанням сучасних інформаційних технологій, які сприяють активізації та модернізації роботи бібліотеки, організації доступу до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, поширення результатів науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності університету.

Система обслуговування користувачів бібліотеки СумДПУ імені А. С. Макаренка орієнтована як на внутрішнього, так і на зовнішнього користувача. У книгозбірні створені комфортні умови для читачів. До їх послуг спеціалізовані читальні зали та абонементи. З 2001 року в бібліотеці функціонує «Зал інформаційних технологій» з безкоштовним доступом до мережі Інтернет.

За останні роки Наукова бібліотека запровадила багато новітніх інформаційних сервісів та значно покращила діяльність з питань обслуговування користувачів. Всі вони, звичайно, не є останнім словом бібліотечної практики, але в діяльності нашої бібліотеки, безперечно, є інноваційними, такими, які підняли на новий рівень систему інформаційного забезпечення та обслуговування користувачів.

Ця система поєднує як традиційні, так і електронні форми надання інформації. Головне її завдання – забезпечити кожному користувачеві можливість повного доступу до інформаційних ресурсів.

Векторами розвитку процесів автоматизації в бібліотеці є формування інформаційного поля, створення швидкого доступу до інформації, забезпечення якісного та оперативного бібліографічно-інформаційного обслуговування. Статус бібліотеки визначається не лише кількістю фонду друкованих видань, обсягом передплати, а й тим, який електронний ресурс вона створює та володіє, наскільки готова надати доступ до світових інформаційних ресурсів.

Одним з важливих нововведень в бібліотеці було створення власного сайту – потужного інформаційного порталу, який об'єднує всі інформаційно-бібліографічні ресурси, створені для навчальних та наукових потреб вишу. Веб-сайт містить велику кількість корисних посилань, інформацію про діяльність бібліотеки. За допомогою сайту здійснюються соціологічні дослідження, підвищується рівень інформаційної культури користувачів. Сайт адаптований для використання з мобільних пристроїв та планшетів.

Одним з пріоритетних напрямків діяльності Наукової бібліотеки є формування сучасних електронних ресурсів відповідно до фахових потреб ВНЗ. Структура електронних ресурсів поділяється на власні та придбані. Ресурсами власної генерації є: електронний каталог, повнотекстова БД «Наукові видання університету», повнотекстова БД «Електронна бібліотека СумДПУ», БД «Праці науковців СумДПУ», повнотекстова БД «Електронні бібліографічні покажчики», БД «Краєзнавчих періодичних матеріалів». Придбані електронні інформаційні ресурси представлені повнотекстовою колекцією підручників видавництва «ЦУЛ» та тестовими доступами до інформаційних баз.

До послуг користувачів – електронний каталог. Формування каталогу розпочато на базі АІБС «MARC 3» в 1996р. В 2005 році записи електронного каталогу конвертовано в програмне забезпечення «УФД/Бібліотека». Його обсяг складає понад 170 тис. бібліотечних записів, які є результатом науково-аналітичної обробки усіх видів та типів видань, що є в фонді бібліотеки. Електронний каталог відображає весь активний фонд та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Кількість довідок та консультацій, виконаних за допомогою ЕК, щорічно зростає. Відкритий і доступний у віртуальному просторі ресурс дозволяє читачам працювати з інформаційним контентом цілодобово.

Крім доступу до електронного каталогу, є можливість ознайомитись з базою праць і навчально-методичних матеріалів викладачів СумДПУ, що забезпечує поінформованість щодо процесу наукової та навчальної діяльності університету. В 2014 році створена бібліографічна база «Праці науковців університету». Колекція складається з бібліографічних записів самостійних видань та публікацій в збірниках, матеріалах

конференцій, серійних та періодичних видань.

В Науковій бібліотеці університету накопичений чималий масив електронних документів. Створена БД «Електронна бібліотека праць науковців університету», яка є універсальною за змістом і містить повнотекстові версії навчальної, наукової, довідкової літератури. База нараховує майже 700 повнотекстових версій.

В 2015 році бібліотека започаткувала роботу по створенню «Повнотекстової бази краєзнавчих періодичних матеріалів». Колекція структурована за актуальними рубриками, які відображають історичне і культурне життя Сумщини. Створена база є інноваційним досвідом роботи по накопиченню інформаційних матеріалів краєзнавчого характеру.

На сайті представлені тематичні списки літератури: «Інновації в освіті», «Навчально-виховний процес у вищій школі», «Сумщина на сторінках періодики». Щомісяця публікується «Бюлетень нових надходжень». Для орієнтації в електронних ресурсах світової мережі до послуг користувачів вебліографічний список «Ресурси Інтернет».

В 2014 році бібліотекою започатковано новітню он-лайн послугу «Віртуальна бібліографічна довідка». Створена для роботи з віддаленим користувачем, ця служба зробила пошук інформації максимально комфортним та ефективним для користувача, надала можливість отримати професійну допомогу в процесі пошуку. Тематичний систематизований архів виконаних довідок перебуває у відкритому доступі.

Окремим видом роботи Наукової бібліотеки є популяризація книги через Web-сайт. Так, поряд з традиційними прес-релізами, співробітники Наукової бібліотеки активно працюють над створенням віртуальних виставок, які виконані з використанням сучасних мультимедійних технологій та розкривають зміст традиційного фонду книгозбірні. Саме віртуальні бібліотечні виставки, як новий засіб популяризації фондів, забезпечують користувачів ілюстрованою бібліографічною та фактографічною інформацією, доповнюючи її повними текстами та довідковими статтями з Інтернет.

Оскільки сучасна молодь віддає перевагу аудіовізуальній інформації – виникла ідея створення буктрейлера «Пробач мені ,мамо, за чорну хустину...», як однієї з сучасних форм презентації книги.

В 2015 році на сайті був розміщений перший віртуальний бібліографічний огляд літератури, присвячений розвитку сучасної української літератури.

Упровадженню інформаційного середовища в університеті сприяє підвищення інформаційної компетентності студентів шляхом пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань. Бібліотекою запроваджено новий інформаційно-навчальний проект «Слайд-лекції з

інформаційної культури», метою якого є популяризація електронних інформаційних ресурсів бібліотеки, позиціонування та реклама нових інформаційних сервісів, підвищення рівня культури сучасного користувача.

Останніми роками активізувалася робота наукових бібліотек вищої школи України в напрямку організації та формування інституційних репозитаріїв, що сприяє підвищенню рейтингів наукових публікацій дослідників вузів. Інституційні репозитарії стають потужними інноваційними інструментами інформаційного забезпечення науки і освіти. В 2014 році бібліотека виступила одним з ініціаторів створення архіву відкритого доступу наукової продукції університету. На даному етапі розроблено та затверджено Вченою радою університету «Положення про інституційний репозитарій СумДПУ імені А. С. Макаренка». В документі визначені мета, основні функції та завдання університетського архіву відкритого доступу. Активно працюємо над його пропагандою та запровадженням.

Загальний інформаційний ресурс наукової бібліотеки на традиційних носіях становить 982 315 прим. Характеризуючи діяльність бібліотеки з питань покращення доступу користувачів до фонду бібліотеки, слід відзначити виокремлення в 2014 році фонду рідкісних та цінних видань. До нього було відібрано 4 622 документи. В цьому році працюємо над занесенням ресурсу до електронного каталогу та створення окремої бази структурованої за принципом систематичного каталогу.

Важливим напрямком в роботі по обслуговуванню користувачів залишається культурно-просвітницька діяльність. Сьогодні бібліотеці, щоб залишитись цікавою, привабливою, а головне потрібною, необхідно йти в ногу з часом, не забувати про традиційне, обов'язково оновлювати звичні форми роботи та орієнтуватись на нового користувача. В світлі подій, що відбуваються в нашій країні, велике значення в цій роботі приділяємо національно-патріотичному вихованню молоді.

Серед новітніх форм культурно-просвітницької діяльності активно використовуємо наступні: години історичної пам'яті, мистецькі світлиці, презентації книг, зустрічі з літераторами, акції, флеш-моби, екологічні ігри, природничо-географічні квести, книжкові інсталяції та багато інших форм, які добре зарекомендували себе на протязі багатьох років.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій надає можливість передавати зміст інформації за допомогою різних способів, доступних для сприйняття різними засобами інформаційно-комунікативних технологій та шляхом інтерактивної взаємодії з аудиторією. Використання мультимедійних ресурсів значною мірою покращило та змістовно доповнило заходи, які проводить бібліотека. Перегляд фільмів, приурочених до

свят, знаменних дат, присвячених життю та творчості видатних людей; презентації; використання звукових фонограм, художніх репродукцій, фотографій дозволяє урізноманітнити виховні заходи, зробити їх більш насиченими, цікавими та пізнавальними.

Інноваційність у проведенні просвітницьких заходів проявляється в наявності елементів дискусійності, проблемності, театралізації у викладі інформації, включення ігрових моментів, використання новітніх комп'ютерних технологій, у залученні читачів до участі в самому заході.

За рік організується та експонується понад 170 виставок, 5 з них постійно діючих. Тематичні виставки, виставки-перегляди, персональні виставки, краєзнавчі, інформаційні, виставки-інсталяції, виставки, присвячені знаменним датам та подіям в житті українського народу, виставки-вернісажі – в повному обсязі розкривають фонд та вдало доповнюють всі заходи, які проводить бібліотека. Пріоритет віддається презентаційним, інтерактивним формам інформаційно-просвітницького напрямку, що дозволяє позиціонувати бібліотеку як сучасний науково-інформаційний підрозділ університету.

Ще один напрямок роботи, над яким працює бібліотека в питанні обслуговування користувачів, – налагодження автоматизованого обслуговування.. Запроваджена технологія автоматичної ідентифікації. Починаючи з 2009 року, всі нові надходження до бібліотеки штрих-кодуються. Ретроспективне опрацювання відбувається одночасно з проведенням ретроспективної каталогізації документів. Дуже мала кількість комп'ютерної техніки та відсутність можливості її оновлення зупиняють цей процес. В перспективі саме автоматизація обслуговування користувачів та електронна доставка документів повинна домінувати в процесі обслуговування користувачів.

Новітні інформаційні технології докорінно змінюють в бібліотеці все – від процесу комплектування до появи нових напрямків роботи. Бібліотека переорієнтовує вимоги до професійних навичок і вмінь бібліотекарів. Незмінним залишається єдине – якісне і оперативне інформаційне обслуговування користувачів та забезпечення науково-навчального процесу університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій [Текст] : монографія / за ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2010. – 200 с.

2. Кислюк Л. Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період [Текст] / Л. Кислюк // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 3. – С. 38-41.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Іванійчук Т. Ю.

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія»

Проаналізовано сучасний вектор розвитку вузівських бібліотек України з урахуванням розбудови інформаційного суспільства. Наголошено на необхідності подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання суспільних відносин у сфері бібліотечної діяльності. Визначено місце бібліотечного права в системі сучасного українського права. Окреслено деякі проблемні питання правового регулювання бібліотечної діяльності зважаючи на практичний досвід роботи НБ НУ «Одеська юридична академія».

Ключові слова: право України, інформаційне право, бібліотечне право, правове регулювання, бібліотечна статистика, грошова застава в бібліотеці.

Мінливість світу, шалений темп розвитку соціальних комунікацій, науки і нових технологій у цифрову епоху призводить до збільшення стрімкості потоків інформації. Комунікаційні технології і носії інформаційного контенту впливають на організацію когнітивних, пізнавальних процесів у суспільстві і, зокрема у вузівському середовищі. Ясна річ, що бібліотеки, які завжди виконували роль лоцмана у інформаційному морі, повинні швидко реагувати на виклики часу і якомога оперативніше проходити стадію модернізації своєї діяльності, трансформуватися у більш потужні системи з новими ознаками та функціями. Разом з тим, цей процес переродження повинен відбуватися виважено і на професійному рівні, базуватися на вже напрацьованому потужному потенціалі. На сучасному етапі розвитку вузівської бібліотеки можливо навіть говорити про доцільність розширення її функцій до інформаційно-аналітичного центру, який акумулює потужні інформаційні ресурси, надає розширений набір інформаційних послуг, сприяє розвитку вузівської науки та освіти, а також соціокультурної складової. В цьому контексті хочеться відмітити, що в науковій бібліотеці НУ «Одеська юридична академія»

у 2010 році було організовано науково-інформаційний центр (НІЦ), який реалізує нові, модерні функції бібліотеки (робота з електронними ресурсами; забезпечення кастомізації встановленої системи Dspace та наповнення репозиторію eNUOLAIR (Electronic National University Odessa Law Academy Institutional Repository); просування праць науковців Університету в наукометричних базах даних; створення та наповнення контенту сайту НБ НУ ОЮА та ін.) і на сьогодні перебуває у стадії активного розвитку.

Свого часу Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» одним з головних пріоритетів було визначено прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство. Учасниками парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні, що відбулися 18 червня 2014 року [1], було зазначено, що в Україні закладено правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято низку законів та інші нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації тощо. У Рекомендації парламентських слухань вказано, що сучасне суспільство характеризується якісно новими тенденціями розвитку в інформаційній сфері, насамперед стрімким формуванням глобального інформаційного простору та глобальним інформаційним протиборством, розробкою і використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, виникненням принципово нових суспільних відносин за різноманітними напрямками інформаційної діяльності, зокрема, електронне урядування, доступ до публічної інформації, функціонування засобів масової інформації, державна статистика і документообіг, інформаційна діяльність у галузях освіти і науки, культури і мистецтва, в економічній, фінансовій, банківській, правоохоронній, законотворчій та інших сферах, які потребують всебічного дослідження і належного правового забезпечення. У контексті євроінтеграції України актуалізується проблема вивчення досвіду становлення інформаційного суспільства у країнах-членах Європейського Союзу, а також імплементації норм правових актів ЄС в інформаційне законодавство України.

З огляду на вищезначене, в умовах проведення в Україні важливих соціальних перетворень великого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання суспільних відносин у сфері бібліотечної діяльності, визначення їх місця в системі українського права. Слід звернути увагу на актуальність розкриття базових дефініцій у правовій сфері бібліотечної діяльності, адже зрілість наукової теорії, повнота її теоретичних висновків, здатність адекватно відобразити глибинні процеси

значною мірою визначаються зрілістю і досконалістю наукових понять, що входять до складу цієї теорії. Вирішення окреслених проблем значною мірою забезпечить прорив у розвитку інформаційного суспільства в Україні та бібліотечної сфери, зокрема.

Разом з тим, слід завжди пам'ятати, що бібліотека – це не лише інформаційно-комунікативний центр, але й соціоосвітницька, соціокультурна структура. Вузівська бібліотека є одним з головних учасників освітнього та наукового процесу, серцем і душею університету. Правове регулювання цих напрямків діяльності бібліотеки також потребує вдосконалення в межах сучасного реформування освітньої сфери та соціально-культурного середовища, з урахуванням прийнятого нового Закону України «Про вищу освіту», який надає значну автономію ВНЗ України у багатьох аспектах їх діяльності і визначає бібліотеку, як один з основних структурних підрозділів вищого навчального закладу (п. 3, ст. 33) [2].

На сьогодні, на жаль, у правовій доктрині недостатньо дослідженими залишаються загальнотеоретичні питання, пов'язані з визначенням місця правовідносин щодо бібліотечної діяльності в системі українського права. Існує нагальна проблема у розробленні нових дефініцій та понятійного апарату «бібліотечного права». Можна відмітити лише поодинокі наукові розвідки з означеної тематики, які, однак, були проведені не науковцями-правниками, а фахівцями сфери соціальних комунікацій: Т. Вилегжаніна, І. Давидова, І. П. Коваленко, Ю. О. Маленкова та ін. Разом з тим, більш активну зацікавленість дослідників викликає проблематика законодавчого врегулювання правовідносин в окремих сферах бібліотечної діяльності: система захисту інформації в бібліотеках [3, с. 23-26]; авторське право в бібліотеці [4, с. 201-207; 5, с. 227-232]; функціонування електронних бібліотек [6] та електронних журналів [7] тощо.

Аналіз зарубіжних джерел щодо формування та розвитку бібліотечного права також не є однозначними. Так, дослідження заступника директора Бібліотеки Народової у Польщі, доктора С. Чайки дає можливість говорити про те, що «бібліотечне право» ототожнюється ним з бібліотечним законодавством [8, с. 39-45]. Подібним є визначення поняття «бібліотечне право», наведене фундатором бібліотечного права В. Ключевим. Він визначає бібліотечне право як сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в процесі бібліотечної діяльності. На думку науковця бібліотечне право є складовою частиною інформаційного права. «Під бібліотечним правом, — указує він, — логічно розуміти розділ інформаційного права, що являє собою сукупність юридичних норм (правовий інститут), який регулює суспільні відносини в процесі бібліотечної діяльності та визначає її правовий режим» [9, с. 8]. У більш пізньому виданні О. Ф.

Бойкова та В. К. Ключев говорять про становлення на стику інформаційних правовідносин, що виникають при виробництві, розповсюдженні та споживанні інформації в умовах та/або за допомогою бібліотеки, комплексного інституту бібліотечного права в системі інформаційного права [10, с. 30]. Слід погодитись з І. П. Коваленко, що таке визначення бібліотечного права є неповним, оскільки суспільні відносини в бібліотечній сфері не обмежуються лише інформаційною діяльністю [11, с. 175-176].

Що стосується галузевої належності бібліотечного права, то на сьогодні доречно говорити про бібліотечне право, як комплексне правове явище, яке складає самостійну підгалузь законодавства. Як показує практика, бібліотечне право охоплює широкий спектр правовідносин: конституційно-правових, цивільно-правових, адміністративно-правових, інформаційно-правових, фінансово-правових та ін. В подальшому можливою є трансформація бібліотечного права в окрему підгалузь інформаційного права.

Слід враховувати, що з метою наукового та науково-технічного забезпечення розвитку інформаційного суспільства Кабінету Міністрів України, Національній академії наук України і національним галузевим академіям наук України було рекомендовано забезпечити, з урахуванням рішень Національної академії правових наук України, виокремлення інформаційного права та права інтелектуальної власності в окрему наукову спеціальність, що сприятиме розвитку інформаційного суспільства [1].

На сьогодні проміжна ланка, представлена підгалуззями права, стає усе більш значимим елементом правового регулювання, оскільки дозволяє диференціювати правове регулювання без ускладнення галузевої структури права. Таке методологічне «роздрібнення» рівнів системи права є тенденцією останніх десятиліть, адже внутрішньогалузева диференціація права є своєрідною відповіддю правової системи на ускладнення системи правових відносин [12, с. 14-17]. Як цілісне утворення підгалузь права регулює специфічне коло відносин у межах сфери правового регулювання відповідної галузі права, яка характеризується правовою уособленістю [13, с. 259].

Н. М. Крестовська звертає увагу на те, що диференціація об'єктивного права на конкретні підрозділи, формування нових галузей та інститутів права, залежить не стільки від суспільного ладу та волі держави, скільки від виникнення та усвідомлення соціальної потреби, інтересу у врегулюванні знов виниклих суспільних відносин або зміни пріоритетів вже існуючих [14, с. 144]. Тому ми можемо з упевненістю говорити про подальше прискорення розвитку законодавчого врегулювання правовідносин, що пов'язані з бібліотечною діяльністю та виділення їх в окрему підгалузь права, адже зацікавленість в цьому всієї бібліотечної громади України знайшло своє втілення в

проекті Маніфесту Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» [15]. Поряд з іншими завданнями, що були запропоновані для обговорення, вказано на необхідність законодавчої підтримки бібліотечної галузі. Крім того, у 2013 році у Верховній Раді було зареєстровано проект ЗУ від 18.04.2013 р. № 2849 «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо модернізації бібліотек та розвитку бібліотечної справи)» [16] і це є досить суттєвим кроком у становленні бібліотечного права.

Правове регулювання бібліотечної діяльності – це вплив суб'єктів правового регулювання на суспільні відносини, пов'язані із здійсненням бібліотечної діяльності шляхом установавання правових норм, та їх реалізація з метою упорядкування вказаних відносин відповідно до моделей, закладених у цих нормах. При цьому слід враховувати, що сучасна правова сфера змінює координати правового впливу через відхід від домінування нормативно-регулятивної та ствердження нормативно-ціннісно-координаційної парадигми [17, с. 251].

Механізм правового регулювання бібліотечної діяльності розуміється як послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ: норма права; поява юридичного факту; виникнення прав та обов'язків, що існують у правовідносинах, пов'язаних з бібліотечною діяльністю; реалізація цих прав та обов'язків, а за необхідності – і їх захист [18]. Дійсно, правовідносини в бібліотечно-інформаційній сфері виникають за наявності юридичних фактів, які трансформуються в правила поведінки при здійсненні бібліотечними фахівцями основних напрямів діяльності бібліотек, пов'язаних із формуванням бібліотечного фонду, обслуговуванням користувачів, управлінням бібліотечним персоналом, забезпеченням матеріально-технічної бази, генеруванням новітніх інформаційних продуктів і послуг.

На сьогодні бібліотечна діяльність регулюється низкою законів, підзаконних нормативно-правових актів та міжнародних угод, до яких приєдналася Україна. Законодавство України про бібліотеки та бібліотечну справу базується на Конституції України і складається з законів України «Про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про вищу освіту», «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про обов'язковий примірник документів» та інших нормативно-правових актів.

Основні принципи та напрями розвитку інформаційного суспільства окреслені в Окінавській Хартії Глобального Інформаційного Суспільства, Програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх», матеріалах Всесвітнього саміту ООН з питань розвитку

інформаційного суспільства та ін. У 2000 році Україна підписала Меморандум про взаєморозуміння з Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії. Цей міжнародно-правовий акт визначив умови співпраці України та Європейського Союзу щодо розвитку інформаційного суспільства в нашій країні.

18 серпня 2014 р. на Всесвітньому бібліотечному та інформаційному конгресі (80-а Генеральна конференція ІФЛА) було прийнято Ліонську декларацію щодо доступу до інформації та розвитку. Програма стане керівництвом для всіх країн у підходах до поліпшення рівня життя населення та позначить нові цілі на 2016-2030 роки. УБА підписала Ліонську Декларацію, бо розуміє роль бібліотек та інших інформаційних посередників у підтримці розвитку і вважає, що розширення доступу до інформації і знань різних верств суспільства підтримує стійкий розвиток і покращує життя людей, переконана, що інформаційно-комунікативні технології відіграють вирішальну роль у розширенні доступу населення до інформації [19]. Ліонська декларація повинна стати важливим інструментом адвокаційної діяльності на міжнародному, національному і місцевому рівнях.

У своїй діяльності НБ НУ ОЮА також керується Конституцією України та всіма переліченими законами України та міжнародними правовими актами, а також внутрішніми нормативними актами Статутом університету, «Положенням про наукову бібліотеку НУ ОЮА», технологічними інструкціями та іншими нормативними документами, що регламентують діяльність бібліотек.

Порядок доступу до бібліотечних фондів та інформаційних ресурсів, перелік основних послуг і умови їх надання визначаються «Правилами користування науковою бібліотекою НУ ОЮА», які складені на основі «Типових правил користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України» [20] та «Типових правил користування бібліотеками в Україні» [21].

Слід звернути увагу на необхідність негайних змін до багатьох правових документів, які внаормовують різні ланки бібліотечного процесу, адже поява в бібліотечних фондах поряд з документами на традиційних носіях інформації й електронних інформаційних ресурсів потребує негайного доопрацювання інструктивно-нормативної бази організації комплектування, опрацювання, зберігання та використання електронних документів. На сьогодні відсутня взаємоузгодженість цих технологій з традиційно бібліотечними.

Все законодавство, показники звітності та відомчі інструкції в галузі бібліотечної справи створювалися і, відповідно, були розраховані на регламентацію діяльності

бібліотек в аналоговій системі комунікацій. Формування цифрової інфраструктури кардинально змінює умови, методи і форми роботи, обсяги і якість якої починають вимірюватися іншими параметрами і величинами. Завдання оновленого законодавчо-регламентуючого блоку полягає в тому, щоб зафіксувати зміни, що відбулися і задати для галузі нову систему координат.

Основним концептуальним положенням, що визначає стратегію оновлення нормативної бази, є визнання абсолютної рівності послуг, що надаються користувачам при особистому відвідуванні бібліотеки, і послуг, наданих віртуально. Цей підхід найбільш точно відповідає магістральній тенденції розвитку всієї сфери послуг в цифровому середовищі: ефективність роботи будь-якої установи сьогодні стає тим вище, чим більша частка сервісів виявляється в цифровій формі - за рахунок все зростаючих можливостей використовуваного програмного забезпечення.

Зміни у бібліотечній справі повинні не оминати й організацію роботи зі стандартами в галузі інформаційної, бібліотечної та видавничої справи в Україні. Зокрема, у зв'язку з істотними змінами функціоналу бібліотек в останні роки виникла об'єктивна необхідність перегляду тих показників, за якими оцінюється їхня робота. Нагальним видається прийняття нового національного стандарту з бібліотечної статистики.

Назріла необхідність надати більше свободи бібліотекам у прийнятті методичних рішень з вирішення робочих питань. Слід зазначити, що у НБ НУ ОЮА було свого часу прийнято методичне рішення з впровадження методики оформлення окремих етапів заміни втраченої читачами літератури на базі АБИС Unilib. На сьогодні, при складанні акту списання немає необхідності звіряти інвентарні номери і ціни з інвентарною книгою, картотекою безінвентарного обліку та Генеральним каталогом, як раніше (велика економія робочого часу і виключення помилок). Крім того, втрачені книги вносяться у вільному порядку, але при друкуванні акту автоматично розташовуються в порядку зростання номерів, а книги безінвентарного обліку ще й групуються за номерами. При помилковому внесенні до акту непотрібного номеру, є можливість поновити цей номер в електронній базі, а кількість списаних книг і сума вираховується автоматично. Акт приймання нової літератури взамін втраченої читачами, складаються вручну за схемою документа Microsoft Excel.

На другому етапі передачі акта списання або заміни в відділ комплектування будь-який акт можливо: відкрити, в разі необхідності відредагувати та доповнити; передивитись сумарні цифри; автоматично списати книги з електронної бази даних бібліотеки.

Однак, в Типових правилах не передбачено автоматизації даного процесу і тому на сьогодні актуальним є модернізація цього документу і не лише в частині, пов'язаній із заміною користувачем втрачених або пошкоджених документів.

Хочеться звернути увагу на таке питання, як застосування грошової застави, яка певною мірою може забезпечити збереження бібліотечного фонду за наявності випадків неповернення книг читачами. У НБ НУ «Одеська юридична академія» була напрацьована така практика, яку на сьогодні призупинено. Свого часу діяла «Інструкції про порядок застосування в бібліотеках України грошової застави за особливо цінні книги та об'єкти користування», яка, однак, втратила чинність у 2011 році. Разом з тим, у п. 2.7. Типових правилах користування бібліотекою зазначається, що «При наданні користувачам документів, які мають підвищений попит, додому, бібліотекою визначається розмір коштів, що передаються користувачами як забезпечення виконання ними зобов'язань щодо повернення одержаних у бібліотеці документів. За дітей кошти вносять батьки або особи, під наглядом яких перебувають діти. Якщо одержані в бібліотеці у такий спосіб документи не повертаються користувачами в зазначений термін і дії щодо їх повернення не мають результату, то кошти зараховуються на поточний рахунок бібліотеки і використовуються на придбання чи опрацювання бібліотечних документів». Можна зробити висновок, що використання грошової застави на сьогодні є правомірною дією, однак вважаємо за потрібне доопрацювання даного положення в нормативно-правових актах щодо бібліотечної діяльності.

Таким чином, можна визнати, що на сучасному етапі розвитку правової системи України та сфери бібліотечної діяльності в нашій державі бібліотечне право – це комплексне правове явище, яке складає самостійну підгалузь законодавства. В подальшому можливою є трансформація бібліотечного права в окрему підгалузь інформаційного права враховуючи зацікавленість держави та бібліотечної громади у виокремленні конкретної системи правових норм у самостійну підгалузь права та в її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні»: постанова Верховної Ради від 03.07.2014 № 1565-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 33. – Ст. 1163.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 37-38. – Ст. 2004.

3. [Бобришева Олександра](#). Правові засади формування комплексної системи захисту інформації в бібліотеках / Олександра. Бобришева // [Вісник Книжкової палати](#). - 2009. - № 12. - С. 23-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2009_12_8.pdf
4. Мазуренко С. В. Вільне відтворення бібліотеками об'єктів авторського права з ціллю навчання, науки та культури / С. В. Мазуренко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса, 2009. - Вип. 51. - С. 201-207.
5. Менсо І. Електронні бібліотеки : історико-правовий огляд / І. Менсо // Юридичний вісник. - 2014. - № 1. - С. 227-232.
6. Імперативи розвитку електронних бібліотек : pro et contra [Електронний ресурс] = Imperatives of the Electronic Libraries Development: pro et contra : матеріали міжнар. веб - конф. (м . Харків , 27 берез . 2014 р .) / Нац . юрид . ун - т ім . Ярослава Мудрого , Наук . б - ка , Харк . нац . ун - т ім . В . Н . Каразіна , Центр . наук . б - ка ; [за заг . ред . Н . П . Пасмор]. – Електрон . текстові дані . – Х ., 2014. – Назва з титул . екрана .
7. Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки / Т. О. Ярошенко. — К. : Знання, 2010. — 215 с.
8. Чайка С. Нове бібліотечне право в Польщі / С. Чайка // Бібл. вісн. - 2006. - №4. - С. 39-45
9. Ключев В. К. Правовая основа деятельности библиотеки : учеб.-практ. пособие / В. К. Ключев. — М. : Профиздат : МГУКИ, 2002. — 95 с
10. Бойкова О. Ф. Правовая среда российской библиотеки : учеб.-практ. пособие / О. Ф. Бойкова, В. К. Ключев. - М. : Либерея-Библинформ, 2011. – 224 с.
11. [Коваленко І. П.](#) «Бібліотечне право» як засіб формування правової культури майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційного профілю / І. П. Коваленко // [Вісник Харківської державної академії культури](#). - 2012. - Вип. 35. - С. 174-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2012_35_21.pdf
12. Галета О. А. Підгалузь права як категорія сучасної загальнотеоретичної юриспруденції / О. А. Галета // Порівняльно-правове право. – 2014. - № 5. - С. 14-17 http://pap.in.ua/5_2014/3.pdf
13. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. - Х.: Право, 2002. - 432 с.
14. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження : монографія / Н.М. Крестовська. - О. : Фенікс, 2008. - 328 с.

15. Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» (проект) (03.06.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/3108-manifest-ukrainskoi-bibliotechnoi-asotsiatsii-biblioteku-v-umovakh-kryzy-proekt>

16. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо модернізації бібліотек та розвитку бібліотечної справи) : проект ЗУ від 18.04.2013 р. № 2849 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG27500I.html

17. Крижанівський А. Ф. Сучасний правопорядок : контури теорії / А. Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми теорії держави і права : зб. наук. праць . – О., 2011. – Вип. 57. – С. 251-258.

18. [Коваленко І. П.](#) Комунікаційні засоби формування правової культури бібліотечних фахівців [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Коваленко Ірина Павлівна ; Харк. держ. акад. культури. - Х., 2010. - 21 с.

19. Бібліотеки відкривають світи: підсумки V Львівського бібліотечного форуму (18.09.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/2917-v-lvivskiyi-bibliotechnyi-forum-10-13-veresnia-2014-r-2>

20. Про затвердження Типових правил користування бібліотекою вищого закладу освіти Міністерства освіти України : наказ Міністерство освіти України від 31.08.1998 № 321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.308.0>

21. [Про затвердження Типових правил користування бібліотеками в Україні](#) : наказ Мінкультури України від 05.05.1999 № 275 // Офіц. вісн. України. – 1999. - № 28. - стор. 243, код акту 9052/1999

ПРОБЛЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ КРИЗИ: ПРО ЩО НЕ БУДЕ СКАЗАНО В МАНІФЕСТІ УБА

Ігнатюк М. В.

Бібліотека Житомирського національного агроекологічного університету

У статті розглянуто проблеми підготовки Маніфесту Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» щодо бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів бібліотек аграрного профілю, можливі шляхи і методи пом'якшення впливу кризових явищ.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне обслуговування, криза бібліотек, сільське господарство, агроекологія, Українська бібліотечна асоціація, маніфест.

Зміни в соціально-політичному середовищі країни, потреба долати наслідки граб'язницьких дій попередньої влади, необхідність протидії агресії сусідньої держави призводять до скорочення бюджетних видатків на фінансування багатьох соціальних інституцій, у т. ч. і бібліотек. Відтак, останнім часом ситуація у книгозбірнях України склалася катастрофічна.

Але ж бібліотеки – це інвестиції в майбутнє! А такі інвестиції зрозумілі лише зрілому суспільству, яке чітко усвідомлює, що достатнє фінансування бібліотек сприяє як розвитку культурної сфери в цілому, так і особистісному розвитку кожного громадянина зокрема. Сучасна бібліотека – це не тільки доступ до друкованих джерел інформації та безкоштовного Інтернету, це – опора духовного і громадянського життя країни, фігурально – культурне щеплення нашому суспільству, яке (під впливом різних, переважно – зовнішніх, чинників) частково втратило свої ціннісні орієнтири.

Таку професійну позицію поділяють і бібліотекарі Житомирської області.

Сьогодні постала нагальна потреба у підготовці національного документа, що визначав би програмні засади, спрямування і принципи діяльності бібліотек України у сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних умовах, які можна охарактеризувати як системну кризу.

Активні члени Української бібліотечної асоціації (УБА) розпочали підготовку Маніфесту «Бібліотеки в умовах кризи» [7], який створюється на основі результатів

всеукраїнського обговорення із залученням до дискусії партнерів УБА та представників зацікавлених сторін: культури, освіти, громадянського суспільства, органів державної влади і місцевого самоврядування, бізнесу тощо.

Маніфест – це публічна декларація принципів і намірів, що часто носить політичний характер [2]. Головне в маніфесті – визначення того, чого ви прагнете досягнути, та обґрунтування необхідності втілення цих прагнень. Часто маніфест містить заклик до об'єднання зусиль для досягнення викладеної в ньому мети.

У міжнародному бібліотечному співтоваристві маніфести і декларації здебільшого є основними програмними документами.

Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про публічну бібліотеку (1994) [10] підкреслює важливість всебічної поінформованості громадян, що надає їм змогу реалізовувати свої демократичні права та відігравати активну роль у суспільстві.

Олександрійський Маніфест про бібліотеки «Інформаційне суспільство в дії» (2005) [8] проголошує, що «бібліотеки та інформаційні служби життєво важливі для демократичного й відкритого інформаційного суспільства» і додає, що бібліотеки є суттєвими важелями підвищення рівня поінформованості громадян і забезпечення максимально прозорого управління.

Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008) [9] закликає бібліотеки та інформаційні служби розширити свою місію, бути активнішими учасниками процесів ефективного управління і боротьби з корупцією. Особливо важливу роль книгозбірні можуть відігравати в інформуванні громадян про їхні права та документи, якими ці права надаються і гарантуються.

У Ліонській декларації про доступ до інформації та розвиток (2014) [11] міститься заклик до держав – членів Організації Об'єднаних Націй взяти міжнародне зобов'язання щодо утримання (подальшого фінансування) програми розвитку Організації Об'єднаних Націй на період після 2015 р. для того, щоб кожен громадянин мав доступ до інформації, міг зрозуміти, як використовувати і поширювати інформацію, необхідну для сприяння сталому розвитку та демократичному суспільству.

Усі ці міжнародні програмні документи підписані й Українською бібліотечною асоціацією.

Поза сумнівом, Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи», що розробляється, стане своєчасною публічною декларацією принципів і намірів українського бібліотечного співтовариства в існуючих соціально-економічних умовах.

Водночас, Маніфест не зможе розкрити особливості всіх без винятку українських

бібліотек, зокрема тих, що мають вузьку галузеву направленість.

Так, мій власний досвід участі в робочій групі УБА з підготовки Маніфесту показав, що специфічні проблеми сільськогосподарських бібліотек, особливо в частині бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, не можуть бути до нього внесені.

А між тим в Україні, державі з найпотужнішим на європейських теренах аграрним потенціалом, доступ виробників сільськогосподарської продукції до передових аграрних знань є запорукою її соціально-економічного зростання, гарантією стабільного забезпечення всіх громадян України продовольством у необхідній кількості, асортименті та якості (тобто, гарантією стратегічної продовольчої безпеки) [3].

Агропромисловий комплекс дає близько 9–13% валової доданої вартості країни, є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України в останні роки сягає в середньому 20%, а у товарній структурі експорту – перевищує чверть загального обсягу, забезпечуючи перше місце на світовому ринку в реалізації соняшникової олії, друге місце – в експорті зернових (крім рису) [4].

Проте, конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами.

23 травня 2012 року Кабінетом Міністрів України було прийняте розпорядження № 303-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року» [6]. На жаль, більшість заходів, передбачених цим документом, виконано не було.

У 2015 році розпочалося публічне обговорення «Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки», завершення якого передбачалося 15 травня 2015 року [4].

Наразі визначені основні напрямки майбутньої стратегії:

- наближення аграрного законодавства України до законодавства ЄС;
- дерегуляція в агропромисловому комплексі;
- фактори виробництва в агропромисловому комплексі.

Також визначені вектори розвитку аграрної політики у сфері науки, освіти та інновацій, управління виробництвом і ринком в АПК, державної підтримки та оподаткування сільського господарства. Зокрема, визначено напрямки розвитку сільських територій, управління ресурсами в сільському господарстві.

Метою Стратегії є створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектора, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, а в промисловості – сільськогосподарською сировиною, забезпечення виробництва продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягів на світовому ринку вітчизняної експортної сільськогосподарської продукції та продовольства.

У проєкті Стратегії одними з основних проблем розвитку аграрного сектора національної економіки названі наступні проблеми:

- недостатній сучасний рівень агротехнологій (сівозміни, добрива, обробіток ґрунту, системи захисту рослин та багаторічних насаджень), що не забезпечує отримання екологічно безпечних та економічно ефективних результатів сільськогосподарської діяльності;
- непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків (внутрішнього та зовнішніх) та умови ведення бізнесу в галузі;
- недостатній рівень впровадження досягнень науково-технічного прогресу і поширення прогресивних технологій для практичного застосування.

Найоптимальніший шлях вирішення означених проблем – створення і розвиток національної мережі поширення аграрних знань, який включає в себе інформування сільгоспвиробників щодо сучасної аграрної технології, кон'юнктури вітчизняного і зарубіжного ринків та особливості ведення бізнесу в галузі сільського господарства.

Особливості аграрних знань наступні:

- чітка регіональна специфіка, що вимагає врахування різноманітних суто місцевих чинників: географічне розташування, клімат, склад ґрунтів, гідрологічні та екологічні умови, доступ до енергоресурсів, адміністративно-законодавчі особливості, фінансово-економічна ситуація, традиційні методи господарювання, соціологічні, освітні та культурні особливості населення та ін.;
- аграрні знання недостатньо конкретизовані, мають більш описовий характер;
- іноді сучасні аграрні знання суперечать традиційним для даної території методам господарювання, через що потенційні користувачі – сільгоспвиробники – піддають їх сумніву та критиці.

Проблематика аграрних знань поділяється на два аспекти:

- перший аспект – проблематика відбору джерел знань і формування на цій

основі джерел доступних для розуміння споживача;

– другий аспект – проблематика доведення аграрних знань до споживача та формування зворотного зв'язку «споживач – джерело знань».

Доцільно ввести поняття **«Поширення аграрних знань»**.

Поширення аграрних знань – це діяльність, спрямована на передачу користувачам спеціально відібраної достовірної, науково обґрунтованої і апробованої інформації, що враховує національну та регіональну специфіку, необхідну для забезпечення ефективного виробництва й реалізації конкурентоздатної та якісної продукції з урахуванням мінімізації пов'язаної з таким виробництвом негативного впливу на екологічний стан довкілля і здоров'я людини.

Головні завдання поширення аграрних знань:

– вивчення (з метою формування культури запитів) працівників аграрних підприємств, фермерських і присадибних господарств, студентів та аспірантів, які опановують спеціальності сільськогосподарського напрямку, – як користувачів аграрних знань, тобто – дослідження середовища розповсюдження знань;

– пошук необхідної користувачам інформації і формування знань з представленням їх у найдоступнішому для сприйняття вигляді;

– ефективна передача аграрних знань з науково-дослідницької у практичну площину;

– організація для користувачів доступу до інших галузей знань (поза межами аграрної галузі);

– пропаганда аграрних знань.

Найбільш економічно ефективним способом розповсюдження аграрних знань є сільськогосподарське консультування через спеціальні інформаційно-консультаційні служби.

Система поширення аграрних знань охоплює дедалі ширше коло напрямків у навчально-освітній та консалтинговій діяльності, організованій для населення аграрних регіонів через залучення фахівців з різних напрямків аграрного сектора. Сьогодні особлива роль на сільськогосподарські інформаційно-консультаційні служби покладається тоді, коли збільшення виробництва сільськогосподарської продукції пов'язане зі значними труднощами, а в умовах жорсткої конкуренції серед агровиробників, як в Україні, так і на зовнішніх ринках (особливо під час укладання угоди про асоціацію між Україною та ЄС), масово банкрутують сільгоспвиробники, які працюють неефективно. Головним завданням

таких інформаційно-консультаційних служб є сприяння вирішенню проблем аграрних виробників шляхом інтеграції найновіших досягнень освіти й аграрної науки в реальне сільськогосподарське виробництво, забезпечення взаємодії з організаціями, що мають вплив на розвиток аграрного сектора. Бібліотеки аграрного профілю повинні стати системотворчим елементом сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб.

Але, водночас, в проєкті Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки немає навіть згадки ні про сільськогосподарські інформаційно-консультаційні служби, ні про необхідність поширення аграрних знань.

Між тим, використання потенціалу бібліотек агроекологічного профілю, як найважливішої частини сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб, для розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні дасть можливість забезпечувати користувачів достовірною, науково обґрунтованою і апробованою інформацією, що враховує національну та регіональну специфіку.

Сучасне поширення аграрних знань характеризується різким збільшенням обсягів інформації і глобальним ускладненням систем її зберігання та пошуку. Часто інформація, яку шукає користувач, може бути отримана лише в процесі вибірки з багатьох джерел, але в узагальненому вигляді – відсутня. Фахівці фіксують зростання дефіциту необхідної користувачу інформації в умовах її загального перевиробництва.

Ситуація ускладнюється обмеженими можливостями людини сприймати та осмислювати інформацію у великих обсягах, будучи обмеженою в часі і при наявності великої кількості так званого «інформаційного сміття», що заважає виокремлювати та відсортовувати потрібну інформацію. Згідно з аналітичними оцінками споживачів, корисні сільськогосподарським фахівцям наукові і технічні дані містяться не більш ніж у чверті нової літератури [5].

Інформація аграрного профілю, що є у відкритому доступі (насамперед, у мережі Інтернет), слабо структурована, багаторазово дубльована, часто неактуальна й перевантажена прямою і прихованою рекламою. Окрім того, перевірити наукову та практичну достовірність більшої частини такої інформації складно, тим паче у специфічних умовах, характерних для території господарювання.

Зростають і темпи старіння інформації. Переважна більшість користувачів потребує поточної актуальної інформації, опублікованої в останні роки. Актуальність сільськогосподарської інформації прямо залежить від розвитку й специфіки галузі: в галузях агрономії, ґрунтознавства – від 10 до 15 років, ветеринарії – від 5 до 10 років, економіки сільського господарства та агроекології – від 3 до 5 років [1].

Найбільше цікавлять користувачів видання, опубліковані в останні 1,5 роки (62%), протягом останніх 1,5–5 років (31%), 6–10 років тому (6%) та видання, оприлюднені 10 років тому і пізніше (7%) [1].

Таким чином, основна проблема бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів бібліотек аграрного профілю полягає в тому, що посадовці не враховують роль і можливості бібліотек як системотворчого елемента розповсюдження аграрних знань.

На жаль, ці ж проблеми актуальні й для інших спеціалізованого та спеціального призначення бібліотек.

Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» – лише початок відкритого діалогу бібліотечної спільноти з владою, бізнесом і громадянським суспільством, подальшим кроком якого повинне стати активне залучення бібліотек до процесу прогресивних державних перетворень.

Стратегії розвитку держави і суспільства, спрямовані на подолання негативних явищ в економіці і культурі, становлення усвідомленої та активної громадської позиції не можуть відбутися без використання потенціалу бібліотек, як надзвичайно важливого соціального інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббакумова Н. П. Электронное информационное поле в области АПК / Н. П. Аббакумова, М. А. Аветисов // Библ. дело. – 2004. – Спец. вып. : Всеобщая доступность информации : материалы девятой междунар. науч. конф., (Москва, 22–24 апр. 2004 г.). – М., 2004. – С. 138–139.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад.: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв ; авт., кер. проекту, голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – С. 644.
3. Вергунов В. А. Науково-організаційні та методологічні основи становлення й розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи в агрономії / В. А. Вергунов // Історія укр. науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 30. – С. 9–16.
4. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : проект – Режим доступу : http://agroua.net/news/news_49799.html. – Назва з екрану. – Перевірено: 05.05.2015.

5. Пирумова Л. Н. Интеграция научных информационных ресурсов по проблематике АПК в современных условиях [Электронный ресурс] : доклад [Всерос. библиотечный конгресс, Пермь, 13–18 мая 2012 г.] / Л. Н. Пирумова // Информ. бюл. Рос. библиотечной ассоц. – 2012. – № 65. – Режим доступа : <http://www.rba.ru/content/resources/bulletin/ib65/rba65.pdf>. – Проверено: 05.05.2015.
6. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року [Електронний ресурс] : розпорядження КМУ від 23 трав. 2012 р. № 303. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120303.html. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
7. Регіональні обговорення «Бібліотеки в умовах кризи» (04.02.2015) [Електронний ресурс] / УБА. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/%203020%20-%20rehionalni%20-%20obhovorennia%20-%20biblioteky%20-%20v%20-%20umovakh%20-%20kryzy>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
8. Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries--the-information-society-in-action>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
9. IFLA Manifesto on Transparency, Good Governance and Freedom from Corruption [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/transparency-manifesto-en.pdf>. – Назва з екрану. – Проверено: 30.05.2015.
10. IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994 [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
11. Lyon Declaration on Access to Information and Development [Електронний ресурс] / IFLA. – 2014. – Режим доступу : <http://www.lyondeclaration.org/content/pages/lyon-declaration.pdf>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ ТА АСПІРАНТІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ВНЗ

Кіщак Т.С.

Наукова бібліотека

Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті проаналізовано основні напрями інформаційно-бібліографічного забезпечення молодих науковців та аспірантів у науковій бібліотеці ВНЗ в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: наукова бібліотека, інформаційно-бібліографічне забезпечення, науковці, аспіранти.

Інформатизація суспільства докорінно змінює життєдіяльність людства. На сучасному етапі швидкого зростання інформаційних потоків, зміни технологій, поширення інформації та умов її використання істотно посилюється роль теоретичних знань, їхнього упровадження в різні сфери людської діяльності. Інформація перетворюється на стратегічний ресурс суспільного розвитку. Водночас виникають суттєві проблеми, пов'язані з «цифровою» нерівністю країн світу у постіндустріальному середовищі, що уповільнює розвиток інформаційного суспільства загалом [1].

Професійне використання інформаційних ресурсів та можливість доступу до потрібної інформації сьогодні є запорукою ефективного управління різними процесами у політиці, бізнесі, освіті [2].

У широкому розумінні інформація – це знання, відомості, дані, які отримуються та нагромаджуються в процесі розвитку науки та в практичній діяльності людей; у вузькому розумінні – це дані, які є об'єктом обробки, передачі та зберігання. Наукова інформація – це сукупність будь-яких відомостей про стан і зміни параметрів об'єктів дослідження або відповідності їх нормативно-правовим актам; одне із загальних понять науки – це нові відомості про навколишній світ [3].

Під час пошуку наукової інформації перед дослідниками постає проблема добору джерел, де така інформація наявна, і хоча розвиток електронних комунікацій (Інтернету) все-таки частково полегшує вирішення проблеми, однак вимагає глибоких знань щодо змісту та особливостей використання окремих джерел.

Сьогодні бібліотеки є складовою частиною світової інформаційної інфраструктури.

Вони безпосередньо беруть участь у формуванні інформаційного простору, є виробниками власних інформаційних продуктів, надають вільний доступ до світових інформаційних ресурсів [4]. Необхідно зазначити, що контент Інтернету не існує сам по собі – його хтось наповнює. Всім відомо, що у всесвітній павутині багато неякісної та недостовірної інформації. Діяльність бібліотекаря в мережі різноманітна: вона передбачає довідково-інформаційне обслуговування, бібліографічне інформування за допомогою електронних каталогів, віртуальних виставок, створення електронних бібліотек та ін. Крім того, саме бібліотеки, спираючись на багатотисячні книжкові фонди, повинні виконувати гуманістичну місію, а інформаційні технології в цій діяльності мають бути не ціллю, а засобом [5].

Разом з тим, розвиток нової сфери інформаційної взаємодії змінює роль бібліотекаря у науковій комунікації ВНЗ. Вчені-бібліотекознавці зазначають, що зазвичай бібліотекарі більш обізнані у сфері е-науки та Науки 2,0, ніж професорсько-викладацький склад та адміністрація ВНЗ. Саме тому працівники бібліотек намагаються зайняти провідну позицію в упровадженні ідеалів сучасної наукової комунікації в практику [6].

Усвідомлюючи все це, науковою бібліотекою НУБіП України у 2015 р. було прийнято рішення про організацію та проведення семінарів-практикумів для молодих науковців та аспірантів. Під час проведення таких заходів значну увагу звертали, насамперед, на особливості пошуку наукової інформації як в локальній мережі та електронному каталозі бібліотеки, так і в мережі Інтернет.

Оскільки з точки зору актуальності й оперативності отримання інформації найбільшу цінність становлять фахові періодичні видання [7], що на сьогодні разом з тим є найбільш запитуваним сегментом у величезному різноманітті фондів бібліотеки, то їм приділялась особлива увага з боку бібліотечних фахівців. Адже щорічно наша наукова бібліотека передплачує понад 100 назв журналів як в друкованому, та і в електронному вигляді.

Важливе значення в інформаційно-бібліографічному забезпеченні аспірантів та науковців відіграють бібліографічні покажчики, які наші працівники формують за запитами наших користувачів. Насамперед, хотілось би відмітити «Анотований покажчик дисертаційних робіт українською, російською та англійською мовами, що наявні у фонді наукової бібліотеки НУБіП України», який створений науковою бібліотекою спільно із центром підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації університету. У 2013 р. вийшов перший випуск цього видання під назвою – «Анотований покажчик дисертаційних робіт за 2009-2010 рр. українською, російською та

англійською мовами, що наявні у фонді наукової бібліотеки НУБіП України», у 2014 р. другий випуск – «Анотований покажчик дисертаційних робіт за 2011-2012 рр. українською, російською та англійською мовами, що наявні у фонді наукової бібліотеки НУБіП України», у 2015 р. вже підготовлений третій випуск – «Анотований покажчик дисертаційних робіт за 2013-2014 рр. українською, російською та англійською мовами, що наявні у фонді наукової бібліотеки НУБіП України». Систематизований за галузями наук, цей анотований покажчик є добрим орієнтиром як для науковців-початківців, коли вони починають вивчати стан обраної для дослідження проблеми, так і зрілим дослідникам у разі потреби проаналізувати та систематизувати результати вже зробленого.

Під час проведення семінарів-практикумів бібліотечні працівники завжди наголошують на унікальності фонду депозитарної бібліотеки ФАО – Всесвітньої організації по сільському господарству в Україні (FAO – Food and Agricultural Organization), стаус якої ми отримали у 2006 р. Відкриття цього депозитарію дозволило як студентам, так і науково-педагогічним працівникам університету знайомитись із найновішою інформацією за різними галузями сільського господарства та суміжних наук.

Щороку наукова бібліотека НУБіП України отримує на безкоштовній основі по одному примірнику нових публікацій ФАО з сільського та лісового господарства, рибництва, генетики, біотехнології, продовольчої політики, статистики як англійською, так і російською мовами. Деякі матеріали комплектуються також CD-дисками.

На сьогодні депозитарна бібліотека ФАО нараховує понад 1100 одиниць зберігання, серед них, насамперед, офіційні документи:

- доповіді ФАО про стан сільського господарства у регіонах
- звіти про роботу підкомітетів організації
- рекомендації щодо ведення різних галузей сільського господарства
- статистичні звіти
- матеріали міжнародних конференцій та симпозіумів
- збірники міжнародних стандартів на харчові продукти (Кодекс Аліментаріус)

Відомості про фонд бібліотеки ФАО відображений в електронному каталозі на сайті наукової бібліотеки (<http://library.nubip.edu.ua>).

Серед тем, які особливо цікавлять молодих науковців та аспірантів на семінарах, звісно ж, доступ до міжнародних електронних ресурсів та наукометричних баз даних. Тож бібліотечні працівники наголошують на деяких з них, як із відкритим, так і передплаченим доступом. Серед електронних ресурсів відкритого (безкоштовного)

доступу, слід відмітити такі:

- DOAB (Directory of Open Access Books) – доступ до метаданих та повних текстів книг академічних видавництв в мережі Інтернет;
- E-books directory – безкоштовний веб-ресурс, з якого можна завантажити книги, документи, лекції, технічні документи, містить посилання на більш, ніж 1780 електронних книг, перерахованих у 392 категоріях;
- Directory of Open Access Journals – доступ до повнотекстових рецензованих наукових журналів з усіх галузей знань різними мовами;
- наукова періодика України – на сторінці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України представлено відкритий доступ до наукових журналів та збірників наукових праць, виданих в Україні.

До електронних ресурсів, що надають передплатений доступ або доступ за домовленістю сторін до наукової інформації та доступні з локальної мережі нашого університету, слід виокремити такі:

- EBSCO – надає можливість пошуку повнотекстових, рецензованих спеціалізованих матеріалів соціально-гуманітарної, економічної, медичної, технічної та ін. тематики за 60 пошуковими ознаками, є одним з найбільших у світі постачальників журналів в електронному і друкованому форматі. Бази даних EBSCO містять понад 6 тис. електронних версій відомих журналів, газет, бюлетенів новин, близько 1300 брошур, енциклопедій, довідників і реферативних збірників, більшість з яких повнотекстові
- BioOne (<http://www.bioone.org/>) надає доступ до понад 100 тисяч повнотекстових статей, колекція яких поповнюється щодня, до 176 найменувань 132 видавництв, 72% найменувань в даний час ранжовано Інститутом наукової інформації (ISI), 90% найменувань проіндексовано SCOPUS'ом;
- «New England Journal of Medicine» – англomовне видання, найстаріший медичний журнал, який є і найбільш читаним, цитованим і впливовим періодичним виданням по загальній медицині в світі. Щотижня NEJM публікує матеріали оригінальних досліджень у найважливіших областях медицини. Повні тексти статей у журналі доступні з 1990 р. і до сьогодні. Також, користувачам доступні мультимедійні та інтерактивні матеріали (відео, аудіо, світлини).
- IMF eLibrary – повнотекстова електронна бібліотека Міжнародного Валютного Фонду (МВФ), який передбачає роботу з періодичними виданнями, книгами та

робочими документами МВФ. На сайті ви знайдете інформацію, аналітичні огляди щодо різноманітних питань макроекономіки, глобалізації, розвитку, демографії, торгівлі, технічної підтримки

- AGORA – повнотекстова база даних по сільському господарству та науках про навколишнє середовище, пропонує більше 500 найменувань наукових журналів всесвітньо відомих видавництв.

Загалом, план проведення семінарів-практикумів для молодих науковців та аспірантів працівниками бібліотеки був складений окремо для аспірантів першого, другого та третього років навчання і передбачав розгляд таких питань:

Для аспірантів першого року навчання:

1. Пошук наукової інформації для написання огляду літератури.

1.1 Фонд наукової літератури бібліотеки (монографії, наукові праці та ін.).

1.2 Наукові періодичні видання, передплачені науковою бібліотекою НУБіП України.

1.3 Наукові (друковані та електронні) видання університету.

1.4 Іноземна література в фондах наукової бібліотеки НУБіП України.

1.5 Фонд депозитарної бібліотеки ФАО.

1.6. Використання міжнародних електронних ресурсів та наукометричних баз даних відкритого типу та за передплатою.

1.7. Використання ресурсів інших бібліотек. Замовлення необхідної літератури по міжбібліотечному абонементу (МБА).

2. Пошук наукової інформації у дисертаційних фондах бібліотек за схожими напрямками досліджень.

3. Ознайомлення з універсальною десятковою класифікацією (УДК). Загальні поняття.

4. Бібліографічний опис документів при оформленні огляду літератури.

Для аспірантів другого року навчання:

1. Пошук фахових періодичних видань для публікацій результатів дисертаційних досліджень.

1.1. Наукові фахові періодичні видання, в тому числі передплачені науковою бібліотекою НУБіП України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних.

1.2 Наукові фахові (друковані та електронні) видання університету (в т.ч. ті, що входять до міжнародних наукометричних баз даних).

1.3 Використання міжнародних електронних ресурсів та наукометричних баз даних

відкритого типу та за передплатою.

2. Бібліографічний опис списку використаної літератури.
3. Використання УДК при написанні статей та пошуку документів.

Для аспірантів третього року навчання

1. Пошук фахових періодичних видань для публікацій результатів дисертаційних досліджень.

1.1. Наукові фахові періодичні видання, в тому числі передплачені науковою бібліотекою НУБіП України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних.

1.2 Наукові фахові (друковані та електронні) видання університету (в т.ч. ті, що входять до міжнародних наукометричних баз даних).

1.3 Використання міжнародних електронних ресурсів та наукометричних баз даних відкритого типу та за передплатою.

2. Бібліографічний опис списку використаної літератури
3. Використання УДК при написанні статей та пошуку документів.
4. Оформлення та підготовка дисертаційної роботи до захисту.

4.1. Оформлення роботи та списку використаної літератури.

4.2. Порядок передачі дисертаційної роботи та автореферату дисертації до наукової бібліотеки.

Наприкінці кожного семінару його учасникам було запропоновано заповнити невеличку анкету для оцінки проведеного заходу з можливістю залишити електронну адресу для отримання повідомлень від бібліотечних працівників про проведення інших заходів на базі бібліотеки. Аналіз цих анкет засвідчив, що учасники семінарів-практикумів були повністю задоволені отриманою інформацією та зазначили, що мають намір відвідувати і інші заходи, які будуть проводити бібліотечні фахівці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. К обществам знания : Всемирный доклад ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unes-doc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf>.
2. Шемаєва Г. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 3-8.
3. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

4. Жукова В. Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 3-7.
5. Свергунова Н.М. Библиотеки: устойчивое развитие или тенденция к вымиранию? // Науч. и техн.. б-ки. – 2014. – 4. – С. 81-86.
6. Колесникова Т. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень // Вища шк. – 2014. – № 5-6. – С. 7-23
7. Покусова О. Моніторинг використання галузевих періодичних видань як необхідна умова піднесення якості формування фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського // Бібл. вісн. – 2014. – № 1. – С. 22-26.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-САЙТУ БІБЛІОТЕКИ В ОБСЛУГОВУВАННІ КОРИСТУВАЧІВ

Кобітович Ю.В.

Науково-технічна бібліотека Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

Веб-сайти дають виняткову можливість бібліотекам розширювати свою діяльність, охоплюючи все більшу кількість користувачів, а також презентувати себе та свої здобутки, створюючи собі позитивний імідж. Перевагою веб-сайтів є те, що бібліотеки можуть не лише краще забезпечувати інформаційні потреби користувачів, а й представляти на розгляд широкому загалу свої інформаційно-аналітичні продукти, знайомити з послугами, які вони надають, та інформувати про свою діяльність. Веб-сайти надають доступ до інформації віддаленим користувачам і є зручними у користуванні. Користувачі в будь-який час можуть ознайомитись з необхідною інформацією перебуваючи чи то на роботі, чи вдома.

Отже, веб-сайт – це надзвичайна можливість покращити співпрацю бібліотек із користувачами, а вивчення досвіду бібліотек зі створення та використання веб-сайтів є актуальним завданням бібліотекознавства.

Для отримання об'єктивних даних про ефективність сайту Науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ було проведено аналіз низки показників, а саме: відвідування,

загальна кількість переглянутих сторінок, кількість переглянутих сторінок за одне відвідування, середній час перебування на сайті, показник відмов, нові відвідування. А також було проаналізовано кількість звернень на сайт Науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ у географічному аспекті та за показником використання бібліотечних сторінок. Аналіз здійснювався за період з 2012 по 2014 рр.

Динаміку показників користування сайтом науково-технічної бібліотеки можна відстежувати як за допомогою модуля статистики, що розміщений безпосередньо на сайті бібліотеки, так і за допомогою Google Analytics.

За проаналізований період було зафіксовано 66,8 % нових користувачів і 33,2 % користувачів, які звернулися на сайт повторно. Показник відвідувань дозволяє припустити, що сайт ефективно залучає нових користувачів, а велика кількість відвідувачів, що повернулися, свідчить про те, що зміст сайту досить цікавий, і користувачі постійно його відвідують. (Рис.1)

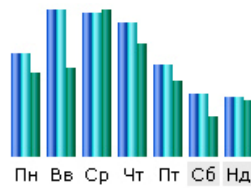
Рисунок 1

Оскільки основними користувачами сайту є студенти, відвідуваність залежить також від днів тижня. Найактивніше сайт відвідують в робочі дні тижня, тоді як на вихідних кількість користувачів різко знижується. (Рис.2)

Рисунок 2

Частота відвідування сайту за днями тижня

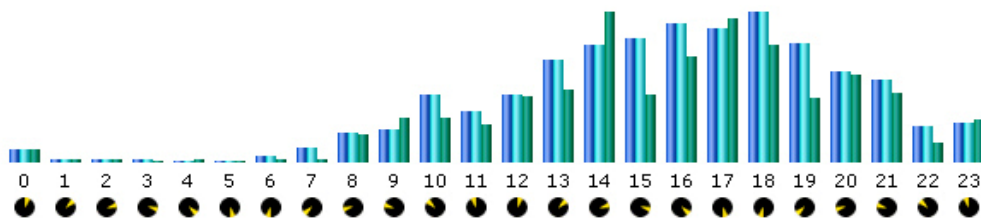

День	Сторінок	Переглядів	Обсяг даних
Пн	128.25	128.25	665.34 МБ
Вв	182.50	182.50	691.33 МБ
Ср	178.50	178.50	1.12 ГБ
Чт	168	168	891.66 МБ
Пт	113.75	113.75	596.87 МБ
Сб	77.60	77.60	314.38 МБ
Нд	73	73	442.92 МБ

Пікове навантаження на сайт припадає з 14 до 19 години, саме в цей період користувачами завантажується з сайту найбільша кількість інформації.

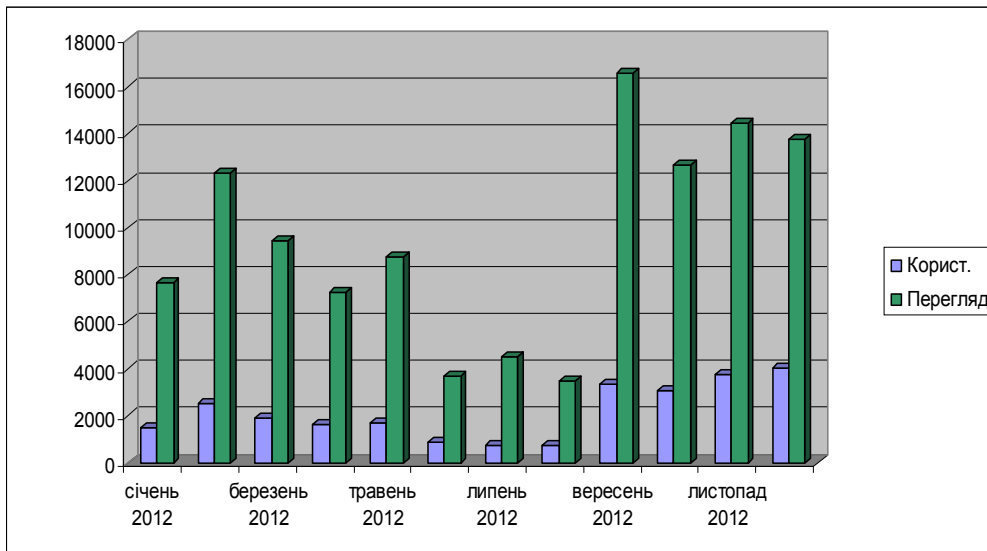
Рисунок 3

Частота відвідування сайту за годинами доби

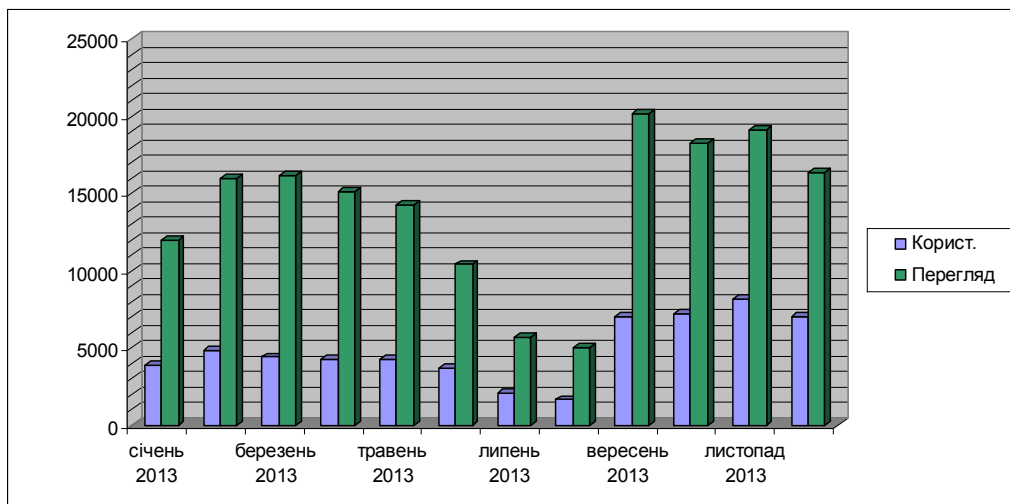

Години доби	Сторінок	Попадань	Розмір	Години доби	Сторінок	Попадань	Розмір
00	21	21	108.39 МБ	12	120	120	593.53 МБ
01	4	4	16.80 МБ	13	180	180	664.20 МБ
02	3	3	29.95 МБ	14	208	208	1.34 ГБ
03	5	5	12.36 МБ	15	219	219	612.85 МБ
04	2	2	18.38 МБ	16	246	246	962.48 МБ
05	0	0	0	17	238	238	1.29 ГБ
06	9	9	22.50 МБ	18	265	265	1.04 ГБ
07	25	25	22.47 МБ	19	210	210	586.14 МБ
08	52	52	245.01 МБ	20	161	161	793.78 МБ
09	57	57	395.69 МБ	21	145	145	628.76 МБ
10	120	120	409.03 МБ	22	62	62	172.29 МБ
11	89	89	340.18 МБ	23	70	70	392.47 МБ

Рисунок 4 Динаміка відвідуваності сайту у 2012 р.

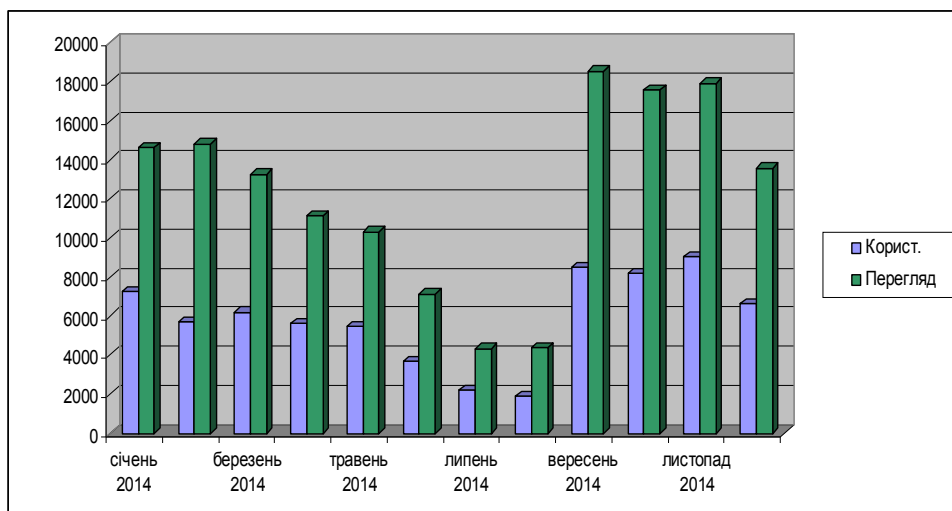

Рисунок 5 Динаміка відвідуваності сайту у 2013 р.

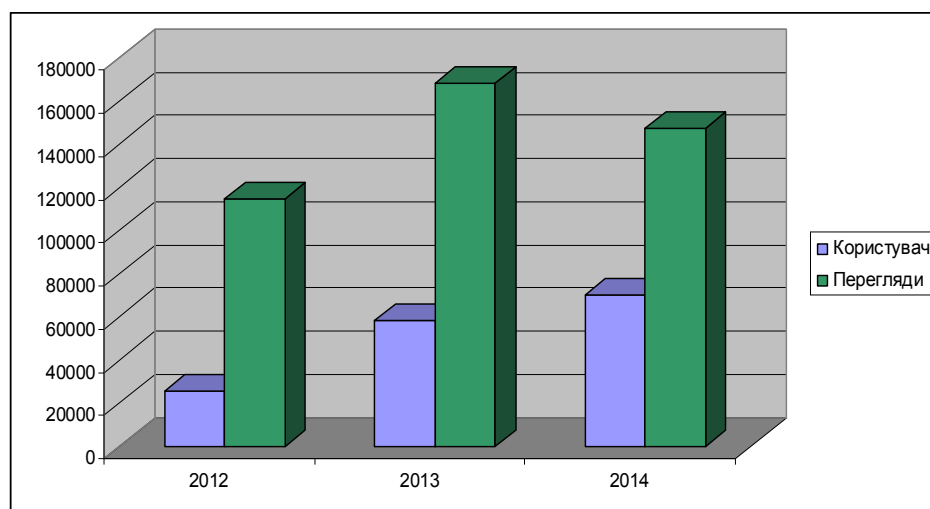
Рисунок 6 Динаміка відвідуваності сайту у 2014 р.

Дані Google Analytics свідчать, що за проаналізований період сайт бібліотеки відвідали 84 386 віддалених користувачів.

Максимум відвідувань сайту протягом 2012-2014р.р. припадає на вересень - листопад і становить в середньому 8000 користувачів за місяць. Пік відвідуваності сайту припав на 25 вересня 2014-го, коли сайт відвідали за добу 1011 користувачі. З травня кількість відвідувань поступово знижується. Зменшення кількості користувачів сайту у літній період пов'язане з тим, що основною його аудиторією є студенти, які активно звертаються до нього протягом навчального року. Тобто сайт бібліотеки відповідає інформаційним очікуванням користувачів, вони розглядають його як такий, зміст якого спрямований на забезпечення навчального та наукового процесів.

Рисунок 7 Динаміка відвідуваності сайту 2012-2014 р.р.

Відвідуваність сайту постійно зростає. Якщо в 2012 році сайт відвідали 25 865 користувачів, які переглянули інформацію 114 608 разів, то вже в 2013 році відвідуваність становила 58 521 користувач та 168 518 переглядів відповідно, а у 2014 році відвідуваність бібліотечного сайту вже становила 70 331 користувач, а кількість переглядів 147 572.

Корисним для оцінки ефективності сайту бібліотеки є показник відмов. Він дозволяє оцінити якість відвідувань. Високі значення цього показника свідчать про те, що зміст сторінки, на яку зайшов користувач, не відповідає його очікуванням. Середній показник відмов сайту науково-технічної бібліотеки за даними Google Analytics становить 43,12%. Це значення перебуває в межах норми і свідчить про якісне наповнення сайту, яке змушує користувачів затриматися на бібліотечному веб-ресурсі.

Час перебування на сайті є одним із способів вимірювання якості відвідувань. Якщо відвідувач проводить на сайті багато часу, то можна припустити, що він активно користується представленою інформацією. Дані Google Analytics показують, що середній час перебування на сайті одного користувача в проаналізований період становить приблизно 3 хв. Цього часу достатньо, щоб здійснити пошук в електронному каталозі, переглянути новини та корисну інформацію.

Таблиця 1

Географія користувачів сайту library.nung.edu.ua

Країна	Відвідування	Кількість переглянутих сторінок за одне відвідування	Середній час перебування на сайті, хв	Нові відвідування %
Україна	113 904	5,6	00:04:00	94,92
Росія	4 570	2,58	00:03:52	3,81
США	517	4,71	00:13:03	0,43
Польща	204	3,29	00:00:00	0,17
Швеція	172	2,17	00:00:22	0,14
Німеччина	62	3,41	00:03:57	0,05
Бельгія	49	2,16	00:13:19	0,04
Нідерланди	40	2,14	00:03:18	0,03
Канада	39	1,59	00:05:32	0,03

За даними Таблиці 1 бачимо, що найбільша кількість користувачів сайту бібліотеки знаходиться в Україні, близьке зарубіжжя представлено користувачами з Росії та Польщі. Завдяки функції автоматизованого перекладу іноземними мовами, інформація, що

розміщена на сайті, зацікавила також користувачів із США, Швеції, Німеччини, Бельгії, Канади та Нідерландів. Загалом за період функціонування сайту, його відвідали користувачі з 89 країн світу.

Географія українських відвідувачів сайту розподілилася наступним чином. Найктивніше сайт відвідують користувачі з Івано-Франківська, Києва та Львова. На них припадає більше половини всіх відвідувачів з України. Активно сайт відвідують користувачі з Дніпропетровська, Харкова, Одеси, Полтави та інших регіонів.

Таблиця 2

Географія користувачів сайту по Україні

Країна	Відвідування	Кількість переглянутих сторінок за одне відвідування	Середній час перебування на сайті, хв	Нові відвідування %
Івано-Франківськ	38 457	5,6	00:04:00	32,05
Київ	25 885	4,58	00:03:52	21,57
Львів	6 976	4,13	00:04:03	5,81
Дніпропетровськ	5 382	3,29	00:03:28	4,48
Харків	4 929	2,25	00:02:22	4,11
Одеса	4 408	3,41	00:03:57	3,67
Полтава	2 122	3,16	00:03:19	1,77
Донецьк	1 975	4,43	00:02:57	1,65
Запоріжжя	1 760	2,25	00:05:32	1,47

Важливим показником ефективного використання сайту науково-технічної бібліотеки є статистика використання окремих бібліотечних сторінок. Найпопулярнішими сторінками є головна сторінка сайту (47% кількості переглянутих сторінок переглядів) та «Пошук по електронному каталогу» (42,1 % кількості переглянутих сторінок).

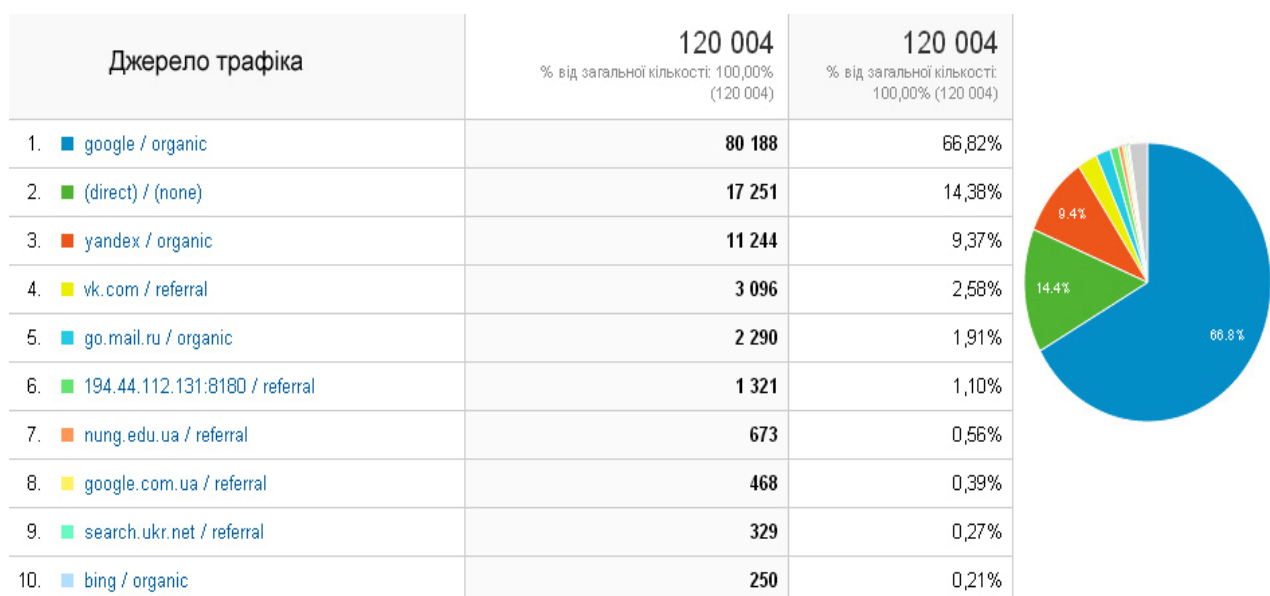
Таблиця 3

Показники використання сторінок сайту library.nung.edu.ua за період
01.01.2012 р. – 31. 12. 2014 р.

Назва сторінки	Кількість переглядів окремо взятої сторінки	Питома вага переглядів окремої взятої сторінки, %
Головна сторінка сайту	66 017	47
Пошук по електронному каталогу	59 044	42,1
Читальня Online	8 582	2,91
Віртуальна довідка	5 547	2,88
Користувачам	5 287	1,86
Інформаційні ресурси	4 313	1,77
Новини	2 981	1,48

Також важливим при аналізі функціонування сайту є показники, що характеризують джерела трафіка (Рис.8), які допомагають з'ясувати, скільки користувачів зайшли на сайт бібліотеки цілеспрямовано (мали намір працювати з матеріалами сайту), скільки перейшли на сайт бібліотеки з інших сайтів та скільки зайшли на сайт у результаті пошуку в певній пошуковій системі. Дані Google Analytics засвідчили, що найпопулярнішим джерелом трафіку є пошукова система Google, через яку на сайт прийшло 80 188 відвідувачів (66,82 %), прямих переход на сайт 17271 відвідувачів (14,38%) та пошукова система Yandex – 11244 користувачі (9,37%). Таким чином найпопулярнішим засобом переходу користувачів на сайт є пошукова система Google.

Рисунок 8 Джерело трафіку для сайту бібліотеки

Аналіз ефективності сайту науково-технічної бібліотеки свідчить про те, що сайт набирає популярність не тільки серед користувачів ВНЗ, але є також затребуваним і серед сторонніх користувачів. Цьому сприяє постійне оновлення інформації на сайті, відкриття нових розділів та рубрик. Створено нові розділи сайту «Рідкісні видання», «Каталог дисертацій», «Скановані книги», «Періодичні видання» та переведено праці викладачів у флеш-формат з можливістю перегляду їх на сайті, що дало можливість значно збільшити кількість відвідувань. За допомогою сервісу «Віртуальна довідка» всі без обмежень відвідувачі сайту можуть в онлайн режимі отримати довідкову інформацію.

Сьогодні в епоху «суспільства знань» сайт науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ став платформою для комунікації між користувачем та бібліотекою та дав можливість доступу до інформації у будь-якому місці та в будь-який час.

Сайт науково-технічної бібліотеки у 2014 році став переможцем у Всеукраїнському конкурсі бібліотечних інтернет-сайтів в номінації «Кращий сайт бібліотеки вищого навчального закладу».

Список використаних джерел

1. Артемов Ю. Роль і місце веб-порталу в діяльності наукової бібліотеки/ Ю.Артемов, О.Непляха, Ж.Левченко // Бібл. форум України. — 2006. — №2. — С.19-21.
2. Білостоцький О. А. Підвищення популярності бібліотечного веб-сайту в мережі Інтернет / О. А. Білостоцький // Матеріали III Міжнародного форуму "Проблеми розвитку інформаційного суспільства", 20-23 листоп. 2012 р., м. Київ. Частина II / Асоціація "Інформатіо-Консорціум", УкрІНТІ. – К., 2012. – С. 11-15.
3. Костенко Л.Й. Розвиток інформаційних технологій та Інтернет у бібліотеках // Бібл. вісн. — 2002. — № 1. — С. 16-18.
4. Філіпова Л. Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті / Л. Філіпова // Бібл. планета. — 2001. — №1. — С. 12-15.
5. Цуріна І. Як зробити веб-сайт публічної бібліотеки успішним / І. Цуріна // Бібл. планета. —2007. — №2. — С. 33-36.

НАОЧНА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КНИГИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ

Козак Л.В.

Бібліотека

Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Ключові слова: інтелектуальна культура, популяризація книги, культура читання, відкритий огляд, виставка, патріотичне виховання.

На сьогоднішній день бібліотека у вирі боротьбі за читача. Сучасні інноваційні технології відсторонили книгу. Бібліотека вузу є і залишиться основним центром інформації, покликаним збирати, зберігати, надавати користувачам необхідну інформацію за їхніми запитами.

«Інформатизація в суспільстві наразі дуже активна в усьому світі, що потребує значного підвищення інформаційної культури кожної людини.. Інформаційна культура особистості стає дедалі актуальнішою і для тих, хто навчається, і для тих, хто вчить, — учителів, викладачів і бібліотекарів. Провідна роль у формуванні у користувачів знань, умінь та навичок використання сучасних інформаційних ресурсів належить, перш за все, бібліотекарям, які є фахівцями з питань задоволення інформаційних потреб, організації та управління ресурсами знань, досвіду та інформаційно-бібліотечної підтримки навчально-виховного процесу.» [5; с. 36.]

Книга пережила багато потрясінь, але з впевненістю можна сказати, що переживе і цей непростий період. Адже книга — одне з найдивовижніших і найбільших див, створених людиною. Сучасний читач не усвідомлює, наскільки цікавою і захоплюючою є читання друкованої книги, коли ти поринаєш у світ автора, бачиш, якою він її створив, відчуваєш запах книги а інтернет — це поверхнева і коротка інформація, яка тільки доповнює книгу. «Культура читання — складова частина загальної культури особистості, комплекс навичок роботи з книгою, що включає усвідомлений вибір тематики, систематичність і послідовність читання, вміння застосовувати раціональні прийоми читання.»[5; с. 35.] Завдання сучасної бібліотеки досить складне — не просто дати людині певну інформацію, а навчити цю інформацію здобувати, вміти застосовувати її, підходити до навчання творчо. Викладачі, бібліотечні працівники є тими людьми, які не просто

радять, а керують читанням. Прикро, коли викладачі розповсюджують електронний варіант книги, і у студента потреби йти до бібліотеки немає. Сьогоднішній запит читача — це навчальна література, яка необхідна для учбового процесу, студенти в основному вибирають твори, які необхідні за даною темою, а не за свідомим вибором для поглиблення знань або духовного та морального задоволення. Тому перед бібліотекою, як університетом в цілому, стоїть завдання повернути читача до бібліотеки, зацікавити його та розкрити красу і багатство друкованої книги.

Колектив бібліотеки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка широко використовує у своїй роботі наочну популяризацію книги як одну із форм культурно-просвітницької роботи. Живе спостереження та наочне сприйняття допомагає краще сприймати інформацію. Наочність дає можливість покращити навчання та отримати бажані результати. Працівники бібліотеки застосовують традиційні та креативні засоби для того, щоб бібліотека стала престижним культурно-освітнім центром. Однією із форм бібліотечної роботи є виставка, без якої неможливо уявити жодну бібліотеку. Вона не просто популяризує книгу, а й розкриває скарби бібліотечних фондів, дає можливість використати підібраний матеріал за поданою тематикою у навчальному процесі. Бібліотекарі використовують різні типи та форми для організації та проведення виставок. Хотілося б виділити серед них найяскравіші.

Одна із таких виставок була організована до Всесвітнього дня книги «Восьме диво світу». До цієї виставки провели відкритий огляд, на який запросили бібліотекарів Кіровоградської обласної організації Українського товариства сліпих (далі «УТОС»). Присутніх найбільше вразили книги, надруковані шрифтом Брайля. Про методику користування цими книгами цікаво розповіла керівник гуртка «Дозвілля» Кіровоградської обласної організації «УТОС» Андрієнко О. О. Викладачі кафедри видавничої справи та редагування зацікавились книгами шрифтом Брайля та запланували включити до навчальних планів написання курсових робіт та рефератів за цією тематикою. До цієї виставки бібліотекарями власноруч були виготовлені макети праобразів книг: вузлове письмо, глиняні дощечки, книга з «пальмових» листків, книжка-гармошка, рукописний сувій.

Наша бібліотека долучилась до проекту молодіжної секції Української бібліотечної асоціації «**Display кросинг**». Для колективу бібліотеки це стало знаковою подією, адже дата проведення промо-виставки співпала з тижнем книги, який традиційно проводиться в нашій бібліотеці. Для максимально ефективного використання можливостей бібліотеки ми

постійно проводимо екскурсії задля популяризації та залучення читачів до процесу читання. Таким чином, бібліотечна екскурсія при творчому та креативному підході переростає в комплексний, широкомасштабний захід. Враховуючи інтерес читачів до таких заходів, даний проект ми презентували у вигляді екскурсії «Книги кличуть вас крізь віки». Промо-виставку експонували в улюбленому місці студентства – аванзалі. Таким чином, бібліотекарі врахували інтереси креативної молоді. Другий етап промо-виставки співробітники підготували у більш традиційному (для бібліотек) форматі – у залі для науковців. Хочемо розповісти детальніше про ідею та втілення даного проекту. При підготовці промо-виставки ми максимально врахували вікові чинники, наукові інтереси різних категорій читачів. А для книжних гурманів було запропоновано трьохступеневу піраміду «Розвитку книги».

Крім книжкових виставок, у своїй роботі використовуємо відеопрезентації. Одна з таких відбулася до Всеукраїнського дня бібліотек **«Бібліотека — свідок і творець історії»**

Скарби історичних традицій та мудрість козацької доби розкриває виставка **«Козацькому роду нема переводу»**. Експозиція дає змогу розгадати загадки козацьких характерників, пізнати таємниці бойових мистецтв України, заглибитись у хронологію літописів; відчутти у власній душі дух цієї славної епохи. Виставка ілюстрована атрибутикою та світлинами на тему козацької доби.

Складовою частиною виставкової роботи в бібліотеці є віртуальні (електронні) виставки. Перевагою таких виставок є те, що відвідувачі можуть отримати повну інформацію з даної теми без поспіху, у зручній для них час.

Частиною просвітницької роботи бібліотеки є національно-патріотичне виховання. Воно спрямоване на формування у студентської молоді поваги до державних символів, історії, культури і мови України та на розуміння єдності і цілісності України. Одним із засобів патріотичного виховання є наочність. У кожному читальному залі та на абонементі бібліотекарі облаштували «патріотичні куточки», що нагадують відвідувачам про основні символи нашої держави. Співробітники бібліотеки власним прикладом прищеплюють любов та повагу до споконвічних традицій українців, зокрема національного одягу. Для нас вже стало традиційним проводити виставки, презентації та ознайомчі лекції у вишиванках. І це не данина моді, а свідомий вибір.

Восени минулого року було організовано благодійну акцію «Україна починається з тебе». В рамках цієї акції бібліотекарями протягом місяця були виготовлені власноруч в національних кольорах ляльки-мотанки, маківки, ланцюжки, брошки, брелоки. Активно залучалися до неї не тільки студенти нашого навчального закладу, а й учні та

педагогічний колектив ЗОШ № 20 та учні педагогічного ліцею. Після закінчення роботи був проведений ярмарок з розпродажу виготовленої продукції. Кошти спрямували на підтримку українських військових, які перебували в зоні АТО. Під час плетіння маскувальних сіток для вояків української армії робота з патріотичного виховання набула нових обертів. Втішало те, що студенти та учні приходили з власної ініціативи, без примусу. І це, на нашу думку, найкращий показник самовизначення молоді. Вони не залишаються байдужими до проблем в державі. Допомога армії не обмежувалась тільки маскувальними сітками. Для окремого 3-го полку бібліотекарі, студенти спеціальності технологічної освіти фізико-математичного факультету університету та студенти Кіровоградського професійного коледжу побутового обслуговування шили теплу білизну та аптечки. Колектив бібліотеки долучився до акції «Тепле слово солдату», яку організувала редакція газети «Голос України». Усі бажані приносили малюнки та листи з побажаннями захисникам.

До Дня Перемоги бібліотекарі підготували тематичні виставки, якими нагадали нинішньому поколінню про страшні та трагічні наслідки Другої світової війни. Виховання молоді можливе на кращих прикладах життя борців за створення української державності, а також є одним із найбільш важливих шляхів формування історичної пам'яті. Таке патріотичне виховання студентської та учнівської молоді сприяє їхньому самовизначенню.

До Міжнародного Дня захисту дітей колектив бібліотеки, спільно з учнівською молоддю, провели благодійний ярмарок «Захисти дитину», на якому були представлені вироби, виготовлені своїми руками. Зібрані кошти з продажу передані на реабілітацію хлопчика Микити Міняйленко (2007 р. н.). Він виховується у дитячому будинку сімейного типу родини Сергія та Світлани Бутейкіних у селі Покровське, що на Кіровоградщині. Ще до влаштування до дитячого будинку у віці двох років Микита отримав важку травму – хімічний опік (отруєння марганцем слизової порожнини рота, язика, стравоходу і гортані). Діагноз: післяопіковий рубцевий стеноз гортані, глотки і стравоходу. Микиті вже зробили кілька операцій: спеціалісти національної дитячої спеціалізованої лікарні «ОХМАТДИТ» частково відновили прохідні можливості гортаноглотки й стравоходу, щоб дитина могла дихати. Хлопчику зробили ряд операцій в Білорусії по відновленню гортані. Проте, попереду ще складний шлях лікування та реабілітації дитини.

Бібліотекарі і надалі будуть використовувати в своїй роботі нові методи та форми популяризації книги, організовувати різні акції та масові заходи, займатися національно-патріотичним вихованням сучасної молоді. Кожного дня словом і ділом доводити, що ми

– українці, і в єдності наша сила.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубовик О. Пізнання світу через книгу / О. Дубовик // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 4. – С. 35-36.
2. Красножон В. М. Формування інформаційної культури дітей в електронну еру / В. М. Красножон // Шкільна б-ка. – 2012. – № 3. – С. 35-37.
3. Мороз Л. Ф. Популяризація краєзнавчої літератури в Зіньківській районній ЦБС Полтавської області / Л. Ф. Мороз // Бібл. планета. – 2010. – № 4. – С. 32-33.
4. Пашенко М. Популяризація сучасної української книги, налагодження ділових контактів / М. Пашенко // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 8. – С. 48-50.
5. Проценко Т. Формування інформаційної культури користувачів / Т. Проценко // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 3. – С. 34-38.
6. Чічкан Т. М. Виховуємо любов до читання / Т. М. Чічкан // Шкільна б-ка. – 2012. – № 5. – С. 87-90.
7. Щербак Л. С. Ази читацької майстерності / Л. С. Щербак // Шкільна б-ка. – 2012. – № 7/8. – С. 57-58.

ЦИФРОВІ СЕРВІСИ БІБЛІОТЕК ВНЗ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ

Колесникова Т. О.

Наукова бібліотека Дніпропетровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Дослідження присвячене аналізу нових цифрових сервісів університетських бібліотек світу та можливості їх впровадження в Україні. Серед таких сервісів – «Бібліотечне видавництво» (Library Publishing), «Інтеграція наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору», «Вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі». Практична реалізація даних послуг розглянута на досвіді бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, цифрові сервіси, бібліотечне видавництво, інтеграція наукових публікацій, моніторинг документального потоку, бібліометрія, наукометричні показники, інформаційний аналіз, наукові комунікації.

«Сьогодні місія університетської бібліотеки трансформувалася: в більш загальному вигляді вона перейшла від управління науковими продуктами до управління науковими процесами»

(Lougee, W. P. Diffuse Libraries: Emergent Roles for the Research Library in the Digital Age)

Впровадження нових моделей наукової комунікації передбачає переміщення взаємодії в площину цифрових комунікацій. Переважно саме там сьогодні формується та поширюється світове наукове знання й відбувається обмін інформацією в процесах формального й неформального спілкування. До нових моделей наукової комунікації відносяться: електронні журнали, електронні архіви, освітні платформи, бази даних первинних результатів досліджень, е-лабораторії, платформи відкритих конференцій.

Численні дослідження доводять, що в усьому світі провідна роль в реалізації цифрових ініціатив наукової комунікації належить університетським бібліотекам [1-18]. Застосовуючи творчі інноваційні підходи, пов'язані з необхідністю розширення меж своєї діяльності та поглиблення зв'язків в загальнонаукових процесах обміну знаннями,

університетські бібліотеки взяли на себе відповідальність за:

- організацію принципово нових форм зберігання «інтелектуального капіталу» науки;
- поширення результатів науково-дослідної діяльності вчених;
- забезпечення до них стійкого доступу;
- створення інтегрованих інформаційних середовищ відповідно до профілів діяльності університетської науки;
- популяризацію досягнень науки в суспільстві;
- інформаційний аналіз та інфометричну діагностику наукового документального потоку університетів та ін.

Таким чином, стратегія розвитку університетських бібліотек світу стала передбачати максимально повну орієнтацію на інформаційні потреби вченого як інформаційного донора та акцептора знань [18]. Це, безумовно, характеризується впровадженням нових цифрових сервісів бібліотек із забезпечення розвитку науки.

Найбільш поширеними в світі цифровими сервісами бібліотек ВНЗ, спрямованими на підтримку науки, є послуги з **організації та супроводження інституційних репозитаріїв** (у США – з 1991 р., в Україні – з 2007 р.). Але оскільки дана тема вже широко представлена у світовій та вітчизняній пресі, то на сторінках даної роботи автор торкнеться поки що малознайомих для теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи України цифрових послуг.

Наприклад, аналіз світової фахової періодики та сайтів університетських бібліотек світу доводить, що сьогодні все більшою популярністю та затребуваністю науковців користується нова модель бібліотечного виробництва та сервісів – **«Бібліотечне видавництво» (Library Publishing)**, яка в Україні лише робить перші кроки.

Із сервісами бібліотечного видавництва надзвичайно тісно пов'язані цифрові сервіси з **інтеграції наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору**, тобто їх розміщення в міжнародних базах даних (повнотекстових, реферативних, наукометричних та ін.), репозитаріях, довідкових і пошукових системах.

На можливостях цифрових технологій побудовані й сучасні **інформаційно-аналітичні послуги** університетських бібліотек, а саме – **вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі**. Вони актуалізували такі поняття, пов'язані з науковим документальним потоком, як: «моніторинг», «бібліометрика», «наукометричні показники», «інформаційний аналіз», «інфометрична діагностика» та ін.

Враховуючи, що сьогодні для бібліотекарів вишів України впровадження сервісів «Бібліотечне видавництво», «Інтеграції наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору» й «Вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі» є пілотними проектами, то автор зупиниться саме на їх викладенні.

Цифрові сервіси «Бібліотечного видавництва» (Library Publishing).

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, рух Open Access, формування та розвиток бібліотечного електронного середовища **уможливили в науковій бібліотеці** (як комунікаційному посереднику в документальних комунікаційних системах) **поєднання всіх процесів циркуляції наукових документів (від їх створення до поширення й використання)**. Сьогодні вчені фіксують, що університетські бібліотеки зарубіжних країн, виступаючи як видавці (Library as Publisher), закріпилися в якості ключових суб'єктів науково-видавничої діяльності [5, 6, 8-15; 16, с. 201].

Історія запровадження та розвитку Library Publishing більш широко викладена автором у публікаціях [5, 6]. У даній роботі торкнемося сенсу видавничої діяльності університетських бібліотек світу та практичної реалізації даної сервісної моделі в Україні..

Вікіпедія пояснює [12], що концепцією моделі «Library Publishing» є діяльність, яка забезпечує надання науковою бібліотекою публікаційних послуг (Library Publishing Services).

Коаліція бібліотек-видавців (LPC) визначає «Library Publishing» як набір заходів, що проводяться в бібліотеках університетів і коледжів для підтримки створення, розповсюдження та курирування наукових, творчих та / або навчально-методичних робіт [17].

У 2006 р. Е. Мюллер (Eva Müller) визначає діяльність електронного видавничого центру бібліотеки університету Упсали (Швеція) як допомогу науковцям в опублікуванні результатів власних досліджень, забезпеченні до них доступу та розповсюдження опублікованих матеріалів зараз і в майбутньому [15].

Дослідження, проведене в 2007 р Асоціацією наукових бібліотек США (ARL) із метою вивчення ефективності нових бібліотечних видавничих послуг (Library Publishing Services) [10], довело, що публікаційні ініціативи бібліотек стають нормою в Північній Америці; більш актуальним є питання про те, які види послуг бібліотека надає зараз і планує надавати в майбутньому [там же, с. 6]. Згідно з дослідницькими даними, з 80 респондентів ARL (бібліотек-учасниць) 44% надають видавничі послуги та ще 21% знаходяться в процесі планування розвитку служби публікації. Тільки 35% опитаних

закладів не були активні в цій галузі.

Канадський проект «Синергія» (Synergies, 2007-2011) був запущений з метою створення національної інфраструктури наукових публікацій країни та підтримки експериментів в області нових моделей наукової комунікації [8]. «Синергія» спрямована на розвиток двох основних компонентів наукової комунікації – електронного доступу до наукових досліджень, опублікованих в Канаді, та цифрових видавничих послуг. Головні діючі структури «Синергії» – 21 університетська бібліотека (на чолі з Університетом Монреаля) та 5 регіональних інститутів, що покликані розвивати видавничі послуги та навички в цифровому форматі. Їхніми партнерами є видавці та редактори, які надають в рамках проекту послуги виробничого рівня.

Унікальність канадського проекту «Синергія» ще й у тому, що він надає середовище для дослідження та впровадження нових розробок у галузі аналізу текстів, бібліометрії й наукометрії та ін.

Спільне дослідження, проведене в 2010-2011 рр. [13] бібліотеками Університету Пердью (Purdue University), Технологічного інституту Джорджії (Georgia Institute of Technology) та Університету штату Юта (University of Utah), підтвердило, що в публікаційній діяльності університетських бібліотек Північної Америки існує три види реалізованих видавничих проектів: журнали відкритого доступу, матеріали конференцій, наукові монографії. Але бібліотечна видавнича служба, як правило, фокусується на наукових електронних журналах відкритого доступу, доповнюючи таким чином традиційну друковану академічну пресу.

Асортимент видавничих послуг, що пропонується університетськими бібліотеками, досить різноманітний – від сервісів хостингу періодичним науковим електронним виданням (технічну підтримку, дизайн журналу, організацію професійної підготовки, статистику [16, с. 200] до широкої палітри креативних напрямків (оцифрування друкованого контенту, отримання ISSN, отримання та розподіл DOI, бібліометричні послуги та ін.).

Дослідники П.Георгіої і Г.Тзаконас (Panos Georgiou, Giannis Tsakonas) із Бібліотечно-інформаційного центру університету Патраса (Греція) підкреслюють унікальність організаційних схем публікаційної діяльності бібліотеки [9, с. 242], заснованих на супроводженні всього життєвого циклу інформації.

Зміни, що відбулися в діяльності університетських бібліотек, та їх нові ролі були закріплені в США новим стандартом (2011 р), який регламентує функціонування бібліотек сфери вищої освіти.

Дані обставини стимулювали створення в 2013 р. Коаліції бібліотек-видавців (Library Publishing Coalition, LPC), яка об'єднала 60 академічних бібліотек Північної Америки та прагне до подальшого розширення бібліотечно-видавничих проєктів. LPC підкреслює, що особливістю Library Publishing відносно інших видів наукового видавництва є надання переваги відкритому доступу й розповсюдженню публікацій, готовністю бібліотекарів, що мають знання й навички роботи з інформацією, кинути виклик статус-кво та долучитися до неформальних та експериментальних форм наукової комунікації [17].

Безумовно, даний вид діяльності обов'язково представлений на сайтах університетських бібліотек зарубіжжя. Так, на сайті бібліотеки Йельського університету (США) є постійна сторінка «Publication Support» (<http://library.medicine.yale.edu/services/crs/publishing>), на якій пропонується своїм користувачам повний пакет допомоги у процесі публікації результатів наукових досліджень. Бібліотекарі пропонують своїм науковцям різноманітні сервісні послуги: від пошуку необхідної літератури та навчання основам роботи з бібліографічними менеджерами до допомоги в обранні журналу, поданні до нього статті (відформатують документ відповідно до вимог обраного видання) та підтримки кваліфікованих позаштатних редакторів.

Підводячи підсумки університетського бібліотечно-видавництва в цифровому середовищі за останні 20 років, вчені відмічають [11], що воно відрізняється від роботи інших видавців значною мірою за рахунок своєї бізнес-моделі. Дана бізнес-модель спирається, насамперед, на субсидування з бібліотечного бюджету, а не працює на відшкодування витрат або отримання прибутку від діяльності.

В Україні бібліотечні видавничі сервіси представлені поки що в дуже невеликій кількості ВНЗ (ДНУЗТ, Київська та Харківська політехніки, НАУ, ОНУ та ін.). Але для наукової спільноти цих ВНЗ вже не існує питання: «Бути видавничим сервісам в бібліотеках чи не бути?!». Дані послуги є одними з найбільш затребуваних вченими. Питання лише в тому: «А чи буде розширюватися номенклатура бібліотечно-видавничих сервісів?».

Показовим у цьому відношенні є досвід науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (НТБ ДНУЗТ).

Маючи досвід зі створення та супроводження університетського репозитарію «eaDNURT» (із 2009 р.), а також засвоєння методик, пов'язаних, наприклад, із

препублікацією статей, дотриманням ембарго на відкритий доступ до їх повних текстів, перекладом анотацій (рефератів) на англійську мову, дотриманням авторського права, формуванням бібліографічної культури університетських періодичних видань, засновану на міжнародних вимогах якості метаданих наукової статті, НТБ ДНУЗТ в 2011 р. розпочала введення в практику діяльності нової моделі послуг «Бібліотечне видавництво» на платформі OJS (Відкриті журнальні системи).

На сьогоднішній день бібліотекарі є:

- співвидавцями, менеджерами, аналітиками двох наукових «ДАКівських» журналів: «Антропологічні виміри філософських досліджень» (<http://ampr.diit.edu.ua/>) і «Наука та прогрес транспорту» (<http://stp.diit.edu.ua/>) – із 2011 р.;

- координаторами, кураторами, аналітиками системи сайтів наукових періодичних видань ДНУЗТ («E-journals of DNURT»; <http://ejournals.diit.edu.ua/>) на платформі OJS (зараз – 7 сайтів, в перспективі – 8) – із 2013 р.

Нині сервісна модель науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ «Бібліотечне видавництво», природно, ще не придбала оптимальних форм, в основному внаслідок неготовності до технічних аспектів роботи в online-середовищі досить великої кількості авторів, рецензентів, літературних редакторів. Але й у сьогоднішньому вигляді вона дає можливість користувачам розраховувати на отримання різноманітної номенклатури послуг.

Із урахуванням інноваційності проекту «Бібліотечне видавництво» в Україні, перелікуємо **асортимент послуг** (на травень 2015 р.):

- Надання технічної платформи OJS;
- Навчання технічного персоналу університетських наукових періодичних видань роботі з OJS із урахуванням постійного оновлення можливостей системи;
- Надання допомоги в початковому налаштуванні журналу (всі сайти на 3-х мовах: українській, російській, англійській);
- Реєстрація університетських видань в Ulrichsweb™ Global Serials Directory та одержання на них ISSN (print) й ISSN (on-line) із урахуванням відсутності в Україні регіонального центру ISSN;
- Дизайн сайтів наукових періодичних видань;
- Координація руху авторських статей (для 2-х журналів);
- Забезпечення бібліографічної культури видань;
- Послуги бібліографів, перекладачів, фахівців із авторського права;
- Оцифровка та збереження цифрових архівів (у разі їх наявності) тощо.

Цифрові сервіси з інтеграції наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору.

Доведено, що глибока системна інтеграція університетських наукових видань в міжнародні інформаційні системи (повнотекстові, реферативні й наукометричні БД; системи репозитаріїв; бібліотечні колекції впливових університетів і національних бібліотек різних країн та ін.), дозволяє вченому будь-якої країни ознайомитися з результатами досліджень зарубіжних колег і зв'язатися з ними для подальшої спільної наукової творчості, отримати інформацію про тенденції науково-технічного прогресу, заявити про свої досягнення у світовій науці, дати оцінку аналогічної наукової творчості [1, 3].

Вирішення даного питання, яке ґрунтується на розвитку світової інфраструктури електронної науки (e-science), неможливе без фахівців, що розуміються на збиранні, систематизації, індексації, аналізі інформації, її перетворенні, упорядкуванні в бази даних, збереженні у цифрових архівах та розповсюдженні у глобальному науковому світі. Безумовно, що такими фахівцями є працівники наукових бібліотек [2]

Розглянемо практичну реалізацію інтеграційних сервісів на прикладі НТБ ДНУЗТ.

Номенклатура інтеграційних сервісів виглядає наступним чином:

- Просування наукових статей науковців університету та його періодичних видань до міжнародних інформаційних систем (світових е-каталогів, повнотекстових, реферативних і наукометричних БД, пошукових і довідкових систем світу);

- Роботи з системою CrossRef, отримання та розподіл DOI (цифрового ідентифікатора об'єкта) між редакціями університетської наукової періодики для статей поточних й архівних номерів (з 01.10.2014 р);

- Сприяння авторам в отриманні унікальних ідентифікаторів ORCID; створенні особистих профілів у наукометричних БД Google Scholar, eLIBRARY.ru, Index Copernicus та ін.

- Реклама журналів із метою пропаганди науки ВНЗ (створення сторінок у Вікіпедії, профілів у Google Scholar, флайерів та ін.

Зважаючи на факт відсутності в Україні напрацьованих та опублікованих методик дій із підвищення видимості вітчизняної науки в міжнародному науковому інфопросторі, перед фахівцями бібліотек постає гостре питання: **«А куди ж конкретно інтегруватися?»**.

Досвід НТБ ДНУЗТ доводить необхідність системних дій із просування публікацій

науковців та періодичних видань ВНЗ. Напрямки інтеграції, за якими працює бібліотека, виглядають наступним чином:

1. Для репозитаріїв –

– до міжнародних і національних систем відкритих цифрових архівів:

- ROAR ([Registry of Open Access Repositories](http://registry.of.open.access.repositories), <http://roar.eprints.org>);
- OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories, <http://www.opendoar.org>);
- SSMOUA (Simple Search Metadata in Open Ukraine Archives, <http://oai.org.ua/>).

2. Для наукових видань –

- до різноманітних світових баз даних науково-технічної інформації:

– - реєстраційних систем і каталогів – UlrichswebTM Global Serials Directory, OCLC-WorldCat, DOAJ та ін.,

– - наукометричних систем різного рівня – Web of Science, Scopus, Google Scholar, eLIBRARY.ru, CiteFactor, DRJI, Index Copernicus, Global Impact Factor (GIF), Universal Impact Factor (UIF) та ін.;

– - пошукових служб і метасховищ наукової інформації – DRIVER, BASE, InnoSpace, ResearchBib, ВИНИТИ, Polish Scholarly Bibliography, Україніка наукова, Наукова періодика України та ін.

– до цифрових колекцій університетських бібліотек світу й національних бібліотек різних країн. Наприклад, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна своєю періодикою представлений в: *University of Cambridge* (Велика Британія), *UNIVERSIA* (Іспанія), *The Grove Online Library* (Велика Британія), *California State University* (США), *Monash University* (Австралія), *Erasmus Universiteit Rotterdam* (Німеччина), *University Georgia* (США), *Charles University in Prague* (Чехія), *Education for Scotland* (Шотландія), *State Library of New South Wales* (Австралія), *University of Sainte-Anne* (Канада), *Syracuse University* (США), *Search Texas A & M University-San Antonio Library* (США), *Simpson University* (США), *Leiden University* (Німеччина), *University of Groningen* (Нідерланди), *University of Hong Kong* (Китай), *National library of Australian* (Австралія) та ін. *Leiden University*

(Німеччина), University of Groningen (Нідерланди), University of Hong Kong (Китай), National library of Australian (Австралія), University of Windsor (Канада), University of Oxford (Великобританія), BABORD (асоціація університетів Франції), Stockholm University (Швеція) та ін.

3. Для окремих авторів та їх публікацій:

– самоархівування у тематичних та/або мультидисциплінарних репозитаріях світу ([ArXiv](#) – Physics; [AgEcon: Agriculture and Applied Economics](#); [CiteSeer](#) – Computer and Information Science; [PubMed](#) – Medicine; [Social Science Research Network](#) – Social Sciences; [BEACON eSpace](#), [Crystallography Open Database](#), [ePrints Soton](#) – Engineering; [e-LiS](#) та [ДокШир](#) – Library and Information Science; [World Bank: Open Knowledge Repository](#) ; [ArXiv](#); [Zenodo](#); Figshare та ін.

– створення: авторських профілів вчених у пошукових системах ([Google Scholar](#), [Scirus](#), [Science Research Portal](#), [Science Research Portal](#), [ResearchIndex](#), [BASE](#) та ін.) і соціальних мережах (Mendeley, ResearchGate, Scientific Social Community, [Social Science Research Network](#), UniPHY , [Computer Science Student Network](#), Connotea, NineSigma та ін.);

– створення особистих сайтів і блогів дослідників (Пан Бібліотекар, Могилянська бібліотекарка та ін.).

Цифрові сервіси з вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі.

Бібліотеки вищої школи традиційно є посередниками між потоками інформації та користувачами. Але в останні роки, виступаючи активними організаторами впровадження нових цифрових ініціатив наукової комунікації в своїх ВНЗ, бібліотеки якісно змінюють свій статус. Вони стають центрами інформації в своїх вишах, апріорі повинними вирішувати питання, пов'язані з документальною інформацією навчальної, наукової, культурної та іншої спрямованості (у т.ч. бібліотечно-інформаційної [1]. А це означає, що моніторинг, вимірювання, аналіз і наступна інфометрична діагностика стану результативності наукових досліджень, стану їх інтегрованості та «видимості» в міжнародних БД науково-технічної інформації повинні входити в сферу безпосередньої зацікавленості бібліотек вишів.

Після допомоги авторам у створенні рукописів, їх публікації, забезпеченні доступу до статей, їх довгострокового збереження та поширення / інтеграції до світових БД науково-технічної інформації їх діяльність логічно спрямовується на створення

об'єктивної картини щодо стану «видимості», представництва науки ВНЗ у світі.

Університетські бібліотеки світу, займаючись інформаційно-аналітичною діяльністю, створюють у своїх структурах **служби бібліометрії** [1, 7], які надають вченим та керівному складу послуги із визначення публікаційної активності та цитованості науковців, впливовості періодичних видань закладу, а також допомагають з інтерпретацією цих даних. Надзвичайна важливість такої діяльності обумовлена тим, що бібліометричні показники впливають на розподілення бюджетних коштів, отримання вакансій чи присудження премій. Наприклад, в бібліотеці Віденського університету (Австрія) існує бібліометрична служба, яка веде окремий сайт із цього напрямку – «Bibliometrischer Service der Universität Wien» (<http://bibliometrie.univie.ac.at/home/> та http://bibliometrie.univie.ac.at/grundlagen/?no_cache=1).

Для бібліотек ВНЗ України надання сервісів із бібліометрії – справа нова, якій ніде не навчали, та й досі немає можливості ознайомитись із практичним вітчизняним досвідом у цьому напрямку. Тому перед бібліотекарями постає ряд питань – «А як вимірювати потік наукових документів?», «Що потрібно моніторити?», «Як розумітися на інфометричній діагностиці та до чого тут бібліо- та наукометричні показники?» і «Хто буде цьому навчати?».

Практичний досвід авторки доводить, що розпочинати роботу з отримання об'єктивної картини щодо стану «видимості», представництва науки ВНЗ у світі необхідно **із моніторингу (постійного спостереження) світового наукового документопотоку**, бо тільки це дозволить оцінити стан його окремого сегменту (конкретного ВНЗ, автора, галузі знань та ін.). При цьому алгоритми моніторингу проявляються в процесах: пошуку, вимірювання, статистичної обробки результатів та їх адекватної інтерпретації.

Але моніторинг світових БД науково-технічної інформації **дозволить не тільки визначити рівень репрезентації в ньому публікацій науковців і наукових журналів ВНЗ**. У той же час можливо, наприклад, **виявити та створити ядро тих періодичних видань** (в першу чергу, відкритого доступу), які відповідають напрямам діяльності вишу, з його подальшим корегуванням. Реальною є також **допомога авторам у знаходженні журналів, що входять до «впливових» наукометричних БД, із метою подання до них рукописів**. Надзвичайно цікавою послугою може бути й виявлення кола **іноземних авторів, які займаються тією ж тематикою досліджень, що науковці ВНЗ і, можливо, будуть зацікавлені в спільному створенні нового рукопису** (колаборація).

Статті потрапляють у численні бази даних для індексації в основному 2-ма

шляхами.

- коли вони надруковані в журналах, що входять до цих БД. У цьому випадку:
а) автори самі публікуються у журналах; б) редакції намагаються включити власні журнали до наукометричних БД;

- через репозитарії (інституціональні, тематичні, універсальні).

Тому фахівці НТБ ДНУЗТ, в першу чергу, займаються моніторингом наступних об'єктів: Scopus (після закінчення ліцензії – через окремі вільно доступні сервіси), Google Scholar, eLIBRARY.ru, Index Copernicus, OCLC-WorldCat, DOAJ, Global Impact Factor, InfoBase Index, Scientific Indexing Service, Український індекс наукового цитування (УІНЦ), світові фахові репозитарії e-LiS та ДокШир (напрямок – Library and Information Science) та ін.

Обов'язковим також є **постійний контроль за показниками систем рейтингового оцінювання**, бо місце в рейтингу говорить про реальний вклад ВНЗ у вітчизняну чи світову науку. Для НТБ ДНУЗТ такими ресурсами є – «Консолідований рейтинг ВНЗ України» (Osvita.ua), «Рейтинг МОН України» (публікація у щотижневику «Дзеркало тижня», «Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus», «Бібліометрика української науки», «Вебометрика ВНЗ України» (ТНТУ), Webometrics Ranking of World Universities та ін.

Вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі базується на розумінні, що **наявність статті в одній з міжнародних баз даних ще не є підтвердженням її якості. Важливими є ті кількісні показники**, які розраховуються цими системами для кожної статті / автора / організації.

Цими процесами займається бібліометрика (bibliometric) – наукова дисципліна та комплекс кількісних методів вивчення потоків наукових документів. При цьому **об'єктами дослідження при бібліометричному аналізі виступають публікації**, згруповані за різними ознаками (сегменти документопотоку, мікропотоки): авторами, журналами, тематичними рубриками, странами та ін.

Бібліометричними (наукометричними) показниками вченого є:

- кількість публікацій (публікаційна активність);
- частота (індекс) цитованості публікацій;
- індекс Хірша (H-індекс);
- імпакт-фактор наукового журналу, в якому вони публікуються;
- кількість отриманих вітчизняних та міжнародних грантів;
- участь у міжнародному науковому співробітництві, складі редколегій наукових

журналів.

Номенклатуру сервісів із цього напрямку може бути різноманітною. Але **результатом інформаційного аналізу обов'язковим повинно бути:**

- діагностування стану представництва науки ВНЗ у світі з наданням інформації (аналітичні звіти, довідки) про публікаційну активність науковців університету, індекси цитування їх публікацій в наукометричних БД та рівень впливовості періодичних видань ДНУЗТ;

- надання можливого сценарію заходів щодо підвищення «видимості» університетської науки (із залученням до цього дослідників із науковим ступенем);

- створення та підтримка інтерактивної БД «Публікаційний профіль університетської науки» з максимально повним збиранням та упорядкуванням інформації щодо:

а) публікаційної активності авторів ДНУЗТ (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях тощо) із активною е-адресою повних текстів в репозитарії ВНЗ,

б) наукової метрики вчених.

Висновки.

На основі проведеного дослідження з аналізу цифрових сервісів університетських бібліотек із забезпечення розвитку науки було доведено необхідність впровадження в бібліотеках ВНЗ України послуг:

1. З організації та супроводження інституційних репозитаріїв;
2. Бібліотечного видавництва (Library Publishing);
3. З інтеграції наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору;
4. Вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі.

Системні дії в даних напрямках дозволять запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів ВНЗ, їх консолідуванню на рівнях національного та міжнародного інформаційних просторів, сприятимуть підвищенню значимості наукових періодичних видань та авторитету української науки в цілому, позитивній динаміці ВНЗ у системах рейтингового оцінювання.

І, безумовно, впровадження цифрових сервісів буде впливати на подальше зростання позитивного іміджу бібліотек як інтелект-центрів ВНЗ [2] та наукових структур,

котрі поступово переходять від управління науковими продуктами до управління науковими процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесникова Т. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Тетяна Колесникова // Вища шк. – 2014. – № 4(118). – С. 7–26. – <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/2416>.
2. Колесникова, Т. О. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 11. – С. 21–22; 2013. – № 1. – С. 19–23. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1714>
3. Колесникова, Т. А. Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство: проблемы и решения / Т. А. Колесникова // Наука та прогрес транспорту. Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. – 2013. – № 6. – С. 7–22. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/2066>
4. Колесникова, Т. А. Коммуникационные модели деятельности библиотек высшей школы / Т. А. Колесникова // Библиотекосведение. – 2014. – № 1. – С. 114–122.
5. Колесникова, Т. О. Науково-видавнича модель «Library Publishing» в університетських бібліотеках України та світу / Т.О. Колесникова, А. І. Миргородська // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 3. – С. 24–28.
6. Колесникова, Т. А. Реализация научно-издательской модели в научно-технической библиотеке ДНУЖТ / Т. А. Колесникова, А. И. Миргородская // Сучасні видавництва вищих навчальних закладів : Матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-26 вересня 2014 р.) – Одеса : ОНУ, 2014. – С. 167-185. – режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3596>.
7. Bibliometrischer Service der Universität Wien [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibliometrie.univie.ac.at/home/>.
8. Devakos, R. Synergies: building national infrastructure for Canadian scholarly publishing [Електронний ресурс] / R. Devakos, K. Turko // ARL Bi-Monthly. – 2007. – 252/253. – 16 р. —Режим доступа: <http://www.arl.org/storage/documents/publications/arl-br-252-253.pdf>.

9. Georgiou, P. Digital Scholarly Publishing and Archiving Services by Academic Libraries: Case Study of the University of Patras / Panos Georgiou, Giannis Tsakonas // *Liber Quarterly*. – 2010. – № 20 (2). – P.242–257.
10. Hahn, K. L. Research Library Publishing Services: New Options for University Publishing / Karla L. Hahn. – Washington : ARL, 2008. – 64 p.
11. Library-as-Publisher: Capacity Building for the Library Publishing Subfield [Электронный ресурс] / Katherine Skinner, Sarah Lippincott, Julie Speer, Tyler O Walters // *Journal of Electronic Publishing* – 2014. – Vol. 17, Iss. 2. – Режим доступа: <http://quod.lib.umich.edu/jjep/3336451.0017.207?view=text;rgn=main>.
12. Library Publishing [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Library_publishing.
13. Library Publishing Services: Strategies for Success: Final Research Report [Электронный ресурс] / James L. Mullins, Catherine Murray-Rust, Joyce L. Ogburn, Raym Crow, October Ivins, Allyson Mower, Daureen Neddill, Mark Newton, Julie Speer, and Charles Watkinson. – Washington, DC : SPARC, 2012. – Режим доступа: <http://wp.sparc.arl.org/lps>.
14. Lippincott, Sarah K. Library Publishing Directory. – Library Publishing Coalition. Retrieved 23 October, 2013. – 228 p.
15. Müller, E. E-theses and the Nordic E-theses Initiative. The Impact of the Joint Work on the Role of the Library / Eva Müller // *LIBER Quarterly*. – 2006. – Vol. 16 Issue 3/4. – 3 p.
16. The Balance Point Libraries as Journal Publishers / Anali Maughan Perry, Carol Ann Borchert, Timothy S. Deliyannides, Andrea Kosavic and Rebecca Kennison // *Serials Review*. – 37 (2011). – P. 196–204.
17. What is library publishing? // Library Publishing Coalition website (2014). – Режим доступа <http://librarypublishing.org/about-us>.
18. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / K. Wittenberg // *No Brief Candle: Reconceiving Research Libraries for the 21st Century: Papers from a Meeting Convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008)*. – 2008. – P. 35–41.

ВІД ОНОВЛЕННЯ ЗНАНЬ – ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Кравчук Н.М.

Наукова бібліотека

Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова

В статті висвітлені основні напрямки діяльності бібліотеки ВНМУ ім. М.І. Пирогова як методичного центру бібліотек ВНЗ м. Вінниці. Представлені методи і форми підвищення фахового рівня бібліотечних працівників.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, безперервна освіта.

Повышение квалификации библиотечных работников – это не сумма мероприятий, а постоянный и планомерный процесс, целью которого является существенное улучшение деятельности библиотеки.

Э.Р. Сукиасян

Динамічний процес розвитку бібліотек лежить в основі формування нових професійних вимог, яким повинен відповідати бібліотекар. Сучасний бібліотекар – це не тільки знавець літературної і наукової видавничої продукції та читацьких потреб, але і спеціаліст в області нових цифрових технологій, навігатор в електронних ресурсах Інтернет, провідник інформаційної культури, хранитель гуманістичних традицій суспільства та універсального наукового знання, менеджер і маркетолог в інформаційно-бібліотечній сфері, активний суб'єкт книговидавничого ринку. Кардинальний інформаційний розвиток суспільства зумовив зростання вимог до бібліотекарів.

Престиж бібліотеки і бібліотечної професії в певній мірі залежить від рівня професійної майстерності співробітників. Хочеться згадати вислів відомого вченого-бібліографа К.Дерунова: “Каждая библиотека прежде всего библиотекарем держится, из-за него же и падает”. Ця думка початку ХХ ст. актуальна і сьогодні: ефективність і якість роботи бібліотеки багато в чому залежить від кваліфікації і професіоналізму її працівників. Спеціалісти вважають, що професійні знання застарівають кожні 5 років, особливо під впливом процесу інформатизації. За результатами дослідження у США встановлено, що фахівець щороку повинен оновлювати 5% теоретичних і 20% практичних

професійних знань. Тому діяльність бібліотекаря вимагає регулярного оновлення знань і підвищення професійного рівня.

Кадрове питання турбує бібліотеки ВНЗ м. Вінниці, в яких сьогодні працює 182 працівники. Із них лише 40% мають базову освіту (вищу та середню спеціальну), а 60% працівників – не спеціалісти. Певні проблеми в роботі виникають і в працівників, які не мають належного досвіду роботи, і в досвідчених працівників. Значна частина бібліотекарів отримали освіту у 70-80-х роках (33 %) і їх знання дещо застаріли. Як показала практика, новопризначені працівники оволодівають здебільшого вузькими професійними вміннями певного процесу роботи. Але подібна підготовка не відповідає сучасним критеріям. Тому діяльність бібліотекаря вимагає регулярного оновлення знань і підвищення професійного рівня.

Нове інформаційне середовище суттєво позначилося на діяльності бібліотечних працівників і зумовило появу нових тенденцій у підході до професії бібліотекаря, яке неможливе без спеціальних знань і потребує цілеспрямованого підвищення фахового рівня. В бібліотеці ВНМУ цей напрямок роботи планомірний і обґрунтований. Дирекцією напрацьована певна система безперервної освіти. Як методичний центр бібліотек ВНЗ м. Вінниці, бібліотека ВНМУ поєднує підвищення фахового рівня як своїх працівників, так і працівників бібліотек методоб'єднання. Цей процес має кілька рівнів, залежно від освіти, досвіду, посади працівників бібліотеки та інших чинників.

Позитивним результатом є можливість фахівців бібліотек підвищувати кваліфікацію на загальнодержавному рівні: зональних, всеукраїнських конференціях вузівських і галузевих бібліотек, заходах Української бібліотечної асоціації. Використовуються можливості навчання працівників у Вінницькому обласному навчально-методичному центрі галузі культури, мистецтв та туризму. Протягом останніх років навчання працівникам на курсах частково оплачує «Асоціація бібліотек Вінниччини».

На жаль, не кожна бібліотека, внаслідок певних причин, має можливість періодично підвищувати кваліфікацію працівників на спеціалізованих курсах. Тому, замислившись над новими способами та методами покращення фахового рівня бібліотекарів, виникла ідея розробити власну методичку удосконалення освіти працівників.

Значна робота в цьому напрямку проводиться на внутрішньо бібліотечному рівні. Напрямки роботи з кадрами плануються дирекцією бібліотеки на перспективу. Зокрема, професійний розвиток і підготовка працівників бібліотеки прописані в «Стратегічному

плані розвитку наукової бібліотеки ВНМУ ім. М.І. Пирогова». Підвищення фахової компетентності працівників бібліотеки забезпечує «Програма підвищення кваліфікації працівників бібліотеки ВНМУ», яка складається кожні 3 роки. Девіз попередньої програми був – «Розвиток бібліотеки через розвиток персоналу», а на 2014-2016 рр. – «Від оновлення знань – до професіоналізму». В розділах програми: «Бібліотекар-професіонал», «Професіоналізм, етика та культура бібліотечного спілкування», «Розширення загальноосвітнього кругозору бібліотечних працівників», «Інформаційна культура бібліотекаря», «Бібліотекар і сучасний літературний процес» та ін. намагаємось різноманітними формами і методами залучити своїх працівників до навчання протягом всього життя, тобто до безперервної освіти.

Інтенсивний розвиток комп'ютеризації і автоматизації, входження бібліотеки до інформаційного простору, поява нових технологій вимагають від бібліотекарів оволодіння новими знаннями та вміннями. На вирішення цих завдань спрямовує свої зусилля міжвузівська «Школа IRBIS». В рамках занять проводяться практикуми, консультації, індивідуальні заняття стосовно вивчення окремих модулів АБІС.

Бібліотека ВНМУ виступила ініціатором створення на базі бібліотек ВНЗ міжвузівської «Школи професійної майстерності». Мета школи – консолідація зусиль бібліотек МО у напрямках: формування та оновлення теоретичних знань бібліотекарів; оволодіння працівниками специфікою бібліотечної роботи; навчання бібліотекарів інноваційним формам і методам роботи; удосконалення практичних вмінь і навичків; виявлення творчих особистостей. Розроблена модель професійного навчання включала комплексні заходи, в яких подавалися теоретичні висвітлення питань, практичний досвід, намічалися перспективи. Вона включала навчальний блок (лекції, консультації, практикуми, тренінги), оглядовий блок (інформаційні години, екскурсії), практичний блок (стажування), контрольно-підсумковий блок (анкетування, реферати, співбесіди, атестація, конкурси). Наставниками ставали старші колеги, досвідчені спеціалісти бібліотек. І ентузіазму у них виявилось не менше, ніж у тих, хто навчався. Діяльність Школи визначалася завданнями, які стоять перед вищою освітою та наукою із врахуванням особливостей розвитку кожного ВНЗ. Навчання проводилося диференційовано залежно від освіти, практичного досвіду, стажу, посади та функціональних обов'язків працівників. Програма занять розроблялася з урахуванням складності питань, з якими бібліотекарі стикаються у повсякденній роботі. Були визначені бібліотеки-бази з кожного напрямку. Навчання в Школі допомогло набути нові знання, розкрити здібності та подолати невпевненість в собі.

Сьогодні цю форму роботи замінив експрес-університет, заходи якого розраховані на працівників, які задіяні в однакових бібліотечних процесах: обслуговування, комплектування, автоматизації, культурно-просвітницькій роботі та ін. Тому він збирає працівників з вузьких напрямків діяльності (створення інституційного репозитарію, проведення інвентаризації в автоматизованому режимі та ін.).

Зважаючи на професійні досягнення працівників у «Школі професійної майстерності», керівники бібліотек ВНЗ запропонували створити секцію керівного складу «Лідер». Результати знову ж таки обнадійливі. Розглядалися питання: «Методика підготовки виступів на вчену раду ВНЗ», «Методи і стиль керівництва: проблеми та шляхи їх вирішення», «Номенклатура справ у бібліотеці», «Стан впровадження комп'ютерної технології у бібліотеках ВНЗ м. Вінниці», «Нове в бібліотечному світі», «Вміння бути публічним: майстерність чи талант?» та ін. Ця форма роботи переросла у своєрідний «професійний діалог».

Бібліотечні працівники мають можливість підвищувати свою кваліфікацію на базі обласної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва. Для працівників ВНЗ м. Вінниці був організований майстер-клас по створенню буктрейлерів. Щомісяця в рамках занять Університету культури «Книга і суспільство» відбуваються зустрічі та спілкування з цікавими людьми. Також завжди була можливість обмінятися досвідом роботи.

Цікавими і ефективними формами роботи були літня школа молодих бібліотекарів, ярмарок бібліотечних інновацій «Сучасна бібліотека: рухаємось вперед», які проводила Українська бібліотечна асоціація спільно з міністерством культури України, Національною парламентською бібліотекою України, громадським об'єднанням «Асоціація бібліотек Вінниччини» в рамках програми «Бібліоміст». В обласному тренінговому центрі працівники бібліотеки відвідували навчальні курси по використанню різних технологій у практичній діяльності. За активну участь у молодіжному проекті програми «Бібліоміст» «Сучасний бібліотекар – 2» одна з працівниць вийшла у фінал. Сьогодні свої знання і вміння, набуті в проекті, вона передає колегам методоб'єднання, організувавши групові заняття «Крокуємо в сучасність» по 16 темах (професійні облікові записи, розширений пошук Google, моніторинг та оцінка, бібліотечний блогінг та ін.). Щотижневі практичні заняття, проведені безпосередньо на місцях роботи колег, отримують схвальні відгуки і від тих, хто навчається, і від дирекції бібліотек. З найбільш цікавими темами вона виходить також на всеукраїнський рівень. Зокрема, курс навчання провела у Регіональному тренінговому центрі на базі Львівської обласної наукової бібліотеки.

У бібліотеці щочетверга проводяться заняття колективу з підвищення кваліфікації, на яких звучить інформація з різних питань: професійних, медичних, літературних, мистецьких. Використання мультимедійних презентацій під час виступів уже стало необхідністю. На заняття неодноразово запрошували гостей з цікавою та актуальною інформацією.

Творчий розвиток людини – це та коштовна якість, яку треба виховувати, підтримувати в кожному, хто відчуває себе активною особистістю у житті. Це величезний потенціал для розвитку будь-якої справи і, звичайно ж, бібліотечної. Тому як засіб реалізації творчого бібліотечного потенціалу, розвитку ініціативи в роботі бібліотека використовує таку форму підвищення кваліфікації як конкурси. Вони дають можливість виявити творчі, креативні можливості бібліотекарів, оцінити їх професіоналізм, виходячи із притаманних їм знань, навичок і умінь.

Проводячи конкурси, методична служба бібліотеки ставить мету:

- розширювати діапазон засобів бібліотечної та бібліографічно-інформаційної діяльності;
- удосконалювати нові форми популяризації книг і читання;
- пробуджувати творчий азарт;
- розвивати стимулювання бібліотечних працівників до професійного росту.

Щороку проводяться конкурси у певному напрямку. Якщо у попередні роки це були конкурси на кращу книжкову виставку, бібліографічний огляд, видання, кращого бібліотекаря, то цього року працівники бібліотеки змагаються за кращу електронну виставку. Напередодні був проведений майстер-клас, де розглядалися вимоги та різні нюанси в цій роботі.

Робота здійснюється в кілька етапів: збір матеріалу, підготовка і оформлення роботи, вихід на аудиторію. Зазвичай, відбувається бурхливе обговорення кожної конкурсної роботи, де вказуються і недоліки, і переваги. Такі конкурси передбачають розкриття та популяризацію фонду бібліотеки та інших інформаційних ресурсів; виховання інтересу читачів до літератури різної тематики; знайомство з кращими зразками вітчизняної та зарубіжної літератури; розповсюдження інформації про досягнення у медичній галузі; формування позитивного іміджу бібліотеки; сприяння різноманітному дозвіллю і т. д. Крім цього, прагнемо навчити працівника володіти новими методиками популяризації інформації. До оцінювання робіт залучаються всі колеги. З цією метою розроблені листи оцінювання за певними критеріями, результати яких враховує журі. До Дня бібліотек відзначаються переможці найкреативніших робіт. В

такій роботі читачі помічають нашу індивідуальність, неповторність, інтелект.

В обласному конкурсі видань, який проводила «Асоціація бібліотек Вінниччини», для відзначення біобібліографічного покажчика на CD-Rom «М. І. Пирогов», була оголошена спеціальна номінація «Креативний підхід до електронних видань».

Сьогодні, в епоху розповсюдження Інтернет-послуг, цифрових носіїв інформації, зацікавити читачів творами світової і української літератури – не просте завдання. Тому своєрідним випробовуванням для працівників сектору художньої літератури був конкурс на визначення звання кращого читача року у номінаціях «Суперчитач», «Майстер детективу», «Леді любовного роману», «Закоханий в історію» та «Поезія – частинка душі». Вони нагороджувалися вітальними листівками і невеличкими подарунками. Проте справжніми переможцями були працівники сектору, які зуміли зацікавити і зберегти своїх читачів.

Розвитку фантазії і творчості сприяє не тільки суто бібліотечна тематика. Не залишилася осторонь бібліотека у проведенні міжобласного фотоконкурсу «Люди. Книги. Доли», організованого «Асоціацією бібліотек Вінниччини». Намагаючись актуально та повно розкрити сучасні погляди на бібліотеку, професію бібліотекаря та читача, працівники підійшли до цієї роботи з нестандартним мисленням, проявили неабияку неординарність поглядів у фотографуванні цікавих моментів із життя бібліотеки. Дві наших фотороботи були відзначені преміями. Інтерес до такої роботи розгорівся більше, тож працівники продовжили підбір таких миттєвостей.

Ефективність методичної роботи досягається засобами живого спілкування з бібліотеками міста шляхом взаємовідвідувань на місцях. Безпосереднє знайомство з роботою показує важливість і ефективність обміну досвідом, дає можливість краще усвідомити недоліки та переваги в роботі і зробити конкретні рекомендації стосовно покращення діяльності. До того ж, будь-який досвід не копіюється, а застосовується відповідно до функцій і завдань бібліотеки. Таке особистісне спілкування і створення ділових контактів стимулює до розробки власних ідей.

Методична робота бібліотеки та підвищення фахового рівня працівників поєднуються з видавничою діяльністю, до якої залучаються працівники всіх бібліотек методоб'єднання. Вся корисна і цінна інформація знаходить своє відображення в інформаційних листах, рекомендаціях, виданнях серії «На допомогу бібліотечному фахівцю», представляється на сайті бібліотеки у розділі «Профі-клуб». Викликали інтерес видання «Використання соціальних мереж в роботі бібліотеки», «Традиційні та нові підходи до обліку і зберігання бібліотечних ресурсів», «Автоматизована книговидача в

науковій бібліотеці ВНМУ ім. М.І. Пирогова» та ін. Плануються рекомендації по застосуванню мультимедійних засобів в роботі бібліотеки. На пропозицію бібліотеки ВНТУ у цьому році розпочато роботу над дайджестом «Сучасні орієнтири університетських бібліотек» (досвід роботи Вінницького методоб'єднання), який буде видаватися щорічно у 2-х випусках. В основу видання «Форми і методи роботи з читачами: як привернути увагу до бібліотеки» будуть покладені результати обміну досвідом працівників під час відвідувань бібліотек.

Отож, всі перераховані форми сприяють росту професійної майстерності, формуванню високоерудованого професіонала з творчим відношенням до роботи, засвоєнню нового досвіду, впровадженню інновацій. І якщо після заходів виникають думки типу: «Що нового планується впровадити в свою роботу», «Які є перспективи розвитку бібліотеки», «Що конкретно потрібно зробити», а такі думки здебільшого виникають, то можна сміливо запевнити: наш час був витрачений не даремно, з користю для справи. Бібліотека не зупиняється на досягнутому. Вона в постійних пошуках нових форм і методів роботи на допомогу задоволенню зростаючих читачьких інтересів.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО РЕПОЗИТОРІЮ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Крива А.В., Перелигіна В.Є.

Наукова бібліотека Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне)

У статті репозиторій розглядається як найбільш ефективний шлях поширення наукових публікацій та навчальних видань університету.

Ключові слова: репозиторій, відкритий доступ, наукова комунікація, НУВГП, цитування, Google Академія.

Зростаючі темпи отримання важливих наукових результатів в різних науках вимагають оперативнішого їх розповсюдження для наукової спільноти, аніж це було

можливим через традиційні журнальні публікації. Неможливість своєчасно отримувати інформацію про сучасні світові досягнення в галузі, що цікавить конкретного фахівця, призводить до занепаду науки.

Розвиток, популяризація та просування наукових досліджень вчених є гострою проблемою кожного університету.

Найбільш доступним способом є поширення наукових праць у мережі Інтернет, тому популяризація наукових праць стала одним з ключових напрямків розвитку науки в нашому вузі.

З 2014 року в Науковій бібліотеці НУВГП працює цифровий репозиторій Національного університету водного господарства та природокористування на базі програмного забезпечення EPrints, який забезпечує зберігання цифрових дослідницьких та освітніх матеріалів, підготовлених викладачами та студентами університету, і надає доступ до наукових досліджень університету для світової спільноти.

Цифровий репозиторій НУВГП (відкритий електронний архів) працює на основі «Положення» і виконує місію сприяти розвитку наук по профілю університету шляхом створення, накопичення, систематизації, зберігання в електронному вигляді і надання через мережу Інтернет відкритого доступу до інтелектуальних продуктів університетської спільноти.

Цифровий репозиторій містить наступні матеріали:

- Автореферати, дисертації, монографії.
- Наукові статті, опубліковані у виданнях університету (зокрема, Вісниках НУВГП в серіях «Економічні науки», «Сільськогосподарські науки», «Технічні науки»), Науково-методичному збірнику «Технології навчання», «Студентському віснику НУВГП».
- Навчальні видання (інтерактивні комплекси, навчальні посібники, підручники).
- Методичні вказівки, конспекти лекцій, робочі програми.
- Нормативні документи.
- Студентські роботи.
- Видання бібліотеки (покажчики, бібліографічні покажчики, біобібліографічні покажчики тощо).
- Статистичні матеріали.

Основною особливістю інституційного депозитарію є забезпечення відкритого

доступу до результатів наукових досліджень, які проводяться в університеті, через самоархівування. Але наповнення та супровід цього цифрового архіву все частіше розглядається як природна роль для бібліотек ВНЗ, і майже в усіх університетах України підтримка репозиторіїв знаходиться у компетенції бібліотек. Не є винятком і наша бібліотека.

Наповнення, методичну і організаційну підтримку репозиторію здійснює Наукова бібліотека НУВГП. Технічну та програмну підтримку здійснює Відділ технічних засобів навчання та навчальних комп'ютерних технологій НУВГП.

Першочерговим завданням при створенні репозиторію керівництво університету вважало за необхідність виставлення для широкого студентського загалу методичних вказівок, конспектів лекцій та робочих програм. Таким чином, вирішилось дві проблеми – доступною стала методична інформація по профілю навчання, відпала необхідність друкувати у великих тиражах подібну літературу. Наповненням репозиторію цим типом літератури займається відділ обслуговування навчальною літературою.

Розміщення наукових здобутків у репозиторії стає життєво важливим для університету, для захисту цих праць від втрат та популяризації наукової роботи. Тому наступним кроком для сприяння підвищення рейтингу університету, збільшенню наукометричних показників працівників університету стало виставлення в цифровий репозиторій наукових статей, опублікованих у виданнях університету. Вся інформація виставляється працівниками інформаційно-бібліографічного відділу після підписання авторських договорів.

Основним джерелом наповнення цифрового репозиторію НУВГП є редакційно-видавничий відділ університету, науково-дослідна частина та «Студентський вісник НУВГП», документи з яких потрапляють у бібліотеку і проходять попереднє опрацювання.

Внесенням підручників, посібників, інтерактивних комплексів, іншої навчальної літератури та різних публікацій в цифровий репозиторій, створенням надійної і доступної системи обліку навчальних і наукових творів кафедр і окремих працівників, займається відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки.

Програмне забезпечення EPrints дозволяє роботам та агрегаторам (Google, Yandex, ін.) індексувати вміст архіву і надавати доступ до цих матеріалів через власний програмний інтерфейс. Адже чим більше проіндексовано документів архіву, тим частіше будуть звертатись до архіву користувачі та зростатиме його популярність.

Для науковців одним із важливих ресурсів є Google Академія

(<http://scholar.google.com>). Google Академія дозволяє легко здійснювати пошук наукової літератури серед багатьох дисциплін та джерел, включаючи рецензовані статті, дисертації, книги, анотації та статті академічних видань, а також професійні асоціації, ВНЗ та освітні організації. Google Академія дозволяє знайти дослідження, яке найбільш відповідає запиту.

Цитування, їх кількість, можливість відслідкувати хто цитує, джерело цитування є важливим чинником для того, щоб розміщувати наукову роботу у цифровому репозиторії НУВГП і через Google Академія її відслідковувати.

З кожним днем архів поповнюється новими матеріалами. За неповний рік, на протязі якого працює цифровий репозиторій, було виставлено 35 авторефератів, дисертації, монографії, 493 наукові статті, 193 навчальні видання, 1096 методичних вказівок, конспектів лекцій та робочих програм, 4 бібліографічні покажчики.

Таким чином, використовуючи політику поступовості в наповненні Цифрового репозиторію, Національний університет водного господарства та природокористування отримує:

- накопичення, збереження, довготривалий та постійний доступ до робіт науковців;
- збільшення цитування вчених;
- розповсюдження, представлення і просування досліджень, збільшення кількості запитів до досліджень факультетів, співробітників, студентів;
- реформування системи наукової комунікації університету;
- інтеграція до глобальних наукових баз даних.

Переваги для науковців:

- розміщуючи свої матеріали в інституційному репозиторії, зберігають авторські права, в тому числі право контролювати власні роботи;
- науковий авторитет - розповсюдження та вплив їхніх праць;
- право контролювати власні роботи;
- репозиторій забезпечує доступність і підвищення запитів на індивідуальні дослідження.

Для популяризації ідеї відкритого доступу співробітниками бібліотеки проводяться індивідуальні консультації з роз'ясненням можливостей та переваг архіву співробітникам університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Создание научных архивов с помощью системы Eprints / А. В. Новицкий, К. А. Кудим, В. А. Резниченко, Г. Ю. Проскудина // Пробл. програмування. – 2007 . - №1 - С. 46 – 59. - Режим доступу : <http://eprints.isoftware.kiev.ua/157/>
2. Ярошенко Т.О. Наукова інформація у відкритому доступі : нові моделі комунікації в інформаційному суспільстві [Текст] // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - 2006. - №4. - С. 80-87.
3. Андрухів А. І. Засоби популяризації наукових публікацій університету в середовищі WWW / А. І. Андрухів, Д. О. Тарасов // Сучасні пробл. діяльності б-ки в умовах інформ. суспільства : матер. третьої наук.-практ. конф., 29 верес. 2011 р., Львів / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львівська політехніка», Наук.-техн. б-ка ; [редколегія: О. В. Шишка, Н. Е. Кунанець, Д. О. Тарасов, І. О. Белоус, Р. С. Самотий, А. І. Андрухів]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – С. 193-201. - Бібліографія.
4. Ткаченко, Н.О. Переваги університетських репозитаріїв для просування науки в Україні / Н.О. Ткаченко // Донбас-2020: перспективи розвитку очима молодих вчених: Матеріали V наук.-практ. конф. м. Донецьк, 24-26 квітня 2012 р. – Донецьк, ДонНТУ М-ва освіти і науки, 2012. - Режим доступу : <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/16256/1/lviv.%20tkachenko.pdf>

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ НА РЕЙТИНГ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Левченко Н.П.

Науково-технічна бібліотека

Національного університету харчових технологій (м. Київ)

У статті розглядаються найбільш відомі світові рейтинги вищих навчальних закладів, а також аналізуються основні критерії Webometrics за 2014 рік та вплив інституційного репозитарію на позиції вищого навчального закладу.

Ключові слова: світові рейтинги університетів, Webometrics та його критерії, відкритий доступ, інституційний репозитарій.

Сьогодні, коли світ переживає період формування інформаційного суспільства, побудованого на знаннях, упровадження високих технологій, країна, яка буде володіти такими технологіями, найближчими роками посідатиме провідне місце у світовій економіці. Вищі навчальні заклади є осередками, де зароджуються і розвиваються перспективні технології майбутнього.

Пріоритетом сьогодення є підвищення якості підготовки фахівців, здатних забезпечити процеси розвитку всіх сфер діяльності суспільства. У цьому контексті важливим є врахування загальних тенденцій, створення адекватного інформаційно-освітнього середовища, орієнтованого на реалізацію цілей навчальної діяльності як ефективного механізму отримання якісних знань й адаптації їх до потреб суспільства. Серед головних особливостей даного процесу - інформатизація всіх сфер діяльності вищого навчального закладу, запровадження комп'ютерних технологій, розробка електронних навчальних ресурсів, формування електронних бібліотек, розвиток дистанційного навчання та інформаційних центрів.

Інтернет докорінно змінив практичні та економічні реалії поширення наукових знань і культурної спадщини.

Всесвітня павутина створила можливість для всебічного та інтерактивного відображення людського знання, поширювати культурну спадщину та гарантувати доступ з будь-якого місця в світі [7].

Доступ до українських та світових електронних інформаційних ресурсів є

неодмінною складовою підтримання належного рівня вищої освіти України. Неможливо уявити сучасний університет без доступу до електронних баз даних та належних умов ефективного їх використання.

Основна роль у вирішенні цього важливого завдання належить бібліотекам шляхом створення власних електронних ресурсів, які вміщують навчальні та наукові здобутки університетів, і є складовою загального інформаційного простору та основою оцінювання вагомості навчального закладу в освітньому просторі.

При цьому, одним із вагомих інструментів контролю та підвищення якості вищої освіти стало дослідження рейтингів вищих навчальних закладів.

До найбільш відомих рейтингів відносять: Шанхайський рейтинг (ARWU); Рейтинг QS World University Rankings; Рейтинг «ТНЕ» (The Times Higher Education World University Rankings); Рейтинг «Вебометрикс» (Webometrics).

Так, академічний рейтинг університетів світу ARWU використовує для рейтингу шість показників: число випускників-лауреатів Нобелівської премії (Alumni), число співробітників-лауреатів Нобелівської премії (Award), число найбільш часто цитованих дослідників по всіх предметних областях (HiCi), число статей, що опубліковані в журналах Nature та Science, число статей, проіндексованих в Science Citation Index - Expanded та Social Sciences Citation Index, виробництво на душу населення за попередніми показниками (PCP). Слід зазначити, що жоден український університет не потрапив до рейтингу 2014 року [3].

При складанні рейтингу QS World University Rankings розробники взяли за основу декілька основних критеріїв діяльності вищого навчального закладу: репутація в академічному середовищі, цитованість наукових публікацій представників університету, співвідношення кількості викладачів і студентів, ставлення роботодавців до випускників, а також відносна чисельність іноземних викладачів та студентів. Цього року до рейтингу включено шість [українських вищих навчальних закладів](#), це Харківський національний університет ім. Каразіна; Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка; Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут»; Сумський державний університет; Донецький державний університет та Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Аналіз діяльності навчальних закладів за рейтингом «ТНЕ» складається із 13 показників. Основними оцінюючими критеріями є міжнародна студентська та викладацька мобільність, кількість міжнародних стипендіальних програм, рівень наукових досліджень, вклад в інновації, цитованість наукових статей, рівень освітніх послуг та ін..

Рейтинг вищих навчальних закладів Webometrics вважається одним з найавторитетніших у світі. Українські університети представлені в повному обсязі.

Характерною рисою рейтингу Webometrics є залучення великої кількості вищих навчальних закладів із багатьох країн світу. При цьому для аналізу відбираються як навчальні заклади, так і наукові установи, які мають власний мережевий домен.

Рейтинг Webometrics складається на основі аналізу чотирьох критеріїв: PRESENCE (присутність університету) – 20%, IMPACT (цитованість) – 50%, OPENNESS (відкритість ресурсів) – 15%, EXCELLENCE (науковий рівень) – 15%.

Згідно методології рейтингу, критерій PRESENCE визначає ступінь «потужності» і активності університету. Дані для оцінки веб-доменів за цим показником Webometrics отримує від пошукового сервера – Google.

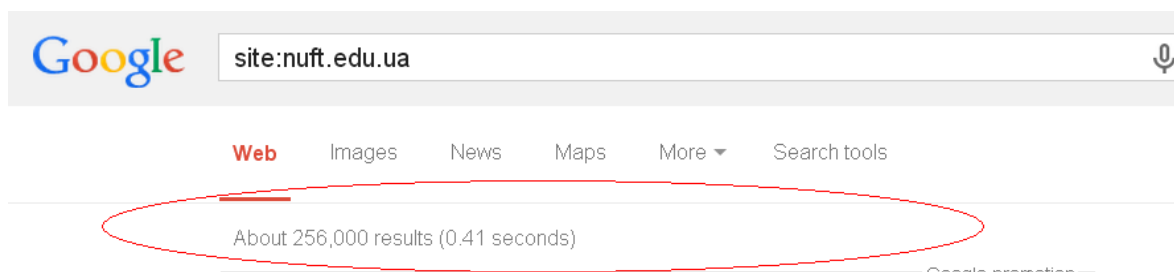
У тій же методології Webometrics передбачається, що йде аналіз університету як цілісного веб-домену з усіма субдоменами.

Сьогоднішнє життя бібліотек, в тому числі і вищих навчальних закладів, полягає в тому, що вони успішно продукують найцінніший товар сучасного суспільства – інформацію.

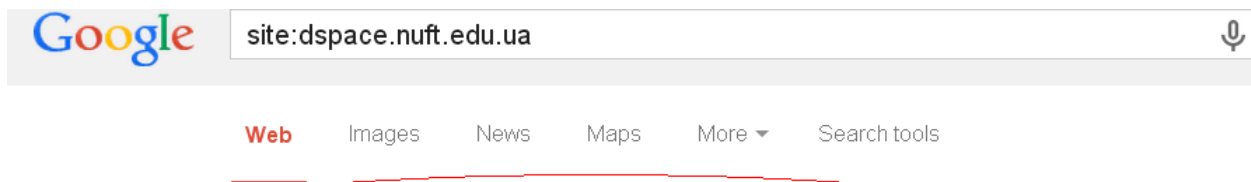
Більшість бібліотек підтримують репозитарії наукових публікацій працівників своїх установ. Науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій не є винятком. Офіційно введений в дію у жовтні 2011 року Інституційний репозитарій університету (eNUFTIR), працює на програмному забезпеченні Dspace, зареєстровано субдомен для репозитарію dspace.nuft.edu.ua. Зареєстрований в директоріях відкритого доступу DOAR та ROAR.

Документи, представлені в інституційному репозитарії (eNUFTIR), впливають на показник PRESENCE, оскільки інституційний репозитарій є субдоменом університету.

Так, станом на 23.10.2014 року, дані домену університету site.nuft.edu.ua становлять 256000 результатів :

З них дані інституційного репозитарію site:dspace.nuft.edu.ua становлять 97500 результатів, що є вагомим внеском для визначення показника PRESENCE.

About 97,500 results (0.36 seconds)

Однією з переваг створення репозитарію стало суттєве зростання цитувань наукових праць співробітників університету, підвищення рейтингу бібліотеки та університету. Інституційний репозитарій переважно є інформаційною базою для визначення показника OPENNESS – як характеристики доступу до електронних ресурсів. При цьому, системою Google Академія індексуються повнотекстові наукові документи за останні п'ять років. Метою цього показника є врахування також нових публікацій.

Критерій EXCELLENCE враховує інформацію про кількість наукових статей, оглядів, доповідей, що Webometrics отримує від наукометричного порталу SCImago, який, в свою чергу, аналізує дані бази SciVerse Scopus. За цим показником враховуються виключно найкращі наукові публікації вищого навчального закладу, що входять в 10% найбільш цитованих робіт відповідного наукового напрямку. Тому для підвищення показників цього критерію важливо друкувати статті у рейтингових наукових журналах, а також розміщувати свої роботи в архівах відкритого доступу.

ІМПАКТ – найбільш вагомий критерій (50 %), який враховує показники цитованості ресурсів домену університету у ресурсах сторонніх доменів. При цьому, системи Majestic SEO та Ahrefs Site Explorer є постачальниками даних для його визначення. Критерій враховує не тільки кількість зовнішніх посилань, але й авторитетність ресурсу, з якого береться посилання. Важливим фактором збільшення зовнішніх посилань на домен вищого навчального закладу є наявність англійської версії домену та субдоменів. Тому однією із вимог щодо розміщення документів в інституційному репозитарії (eNUFTIR) було представлення на трьох мовах (українською, російською, та англійською) назви наукової роботи, анотації, та ключових слів.

Як результат, на кінець липня 2014 р. Національний університет харчових технологій в Webometrics займає 31 місце серед вищих навчальних закладів України та 4578 місце у світовому рейтингу, репозитарій університету за даними Webometrics – 10-те місце серед 39 репозитаріїв України [9].

ranking	World Rank	University	Det.	Presence Rank*	Impact Rank*	Openness Rank*	Excellence Rank*
26	3968	Zhytomyr Ivan Franko State University / Житомирський державний університет і Франка	→	372	9853	283	5442
27	4255	Kharkov National Academy of Municipal Economy	→	1434	10349	84	5442
28	4276	Zaporizhzhya National University / Запорізький національний університет	→	1194	8925	651	5442
29	4548	Odessa State Polytechnic University / Одеський національний політехнічний університет	→	5482	8773	680	4831
30	4554	Dnipropetrovsk National University of Railway Transport Academician V Lazaryan / Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту академіка В.Лазаряна	→	383	10252	1001	5442
31	4578	National University of Food Technologies Kyiv (Kiev) / Національний університет Харчових Технологій	→	1860	10482	210	5442
32	4631	(3) Kyiv National University Trade and Economics Chernivtsi Trade and Economic Institute / Чернівецький торговельно-економічний інститут	→	7720	4415	3094	5442
33	4664	Sevastopol National Technical University	→	1243	9651	3257	4175
34	4747	National University Ostroh Academy / Національний університет Острозька академія	→	3012	9672	414	5442
35	4764	(1) Kyiv National Economic University Vadym Hetman / Київський національний економічний університет	→	2144	9732	1496	4831

Ukraine

ranking	World Rank	Instituto	Size	Visibility	Files Rich	scholar
1	130	Lviv Polytechnic National University Repository	104	809	134	6
2	193	Sumy State University Institutional Repository	125	657	54	83
3	225	Kharkov National Academy of Municipal Economy Repository	466	1017	108	9
4	260	Zhytomyr State University Library	611	819	368	39
5	331	Donetsk National Technical University Electronic Archive	249	982	122	111
6	333	Kharkiv National University Institutional Repository	304	841	275	139
7	440	National University of Ostroh Academy Digital Repository	953	1126	734	78
8	443	Ukrainian Academy of Banking National Bank of Ukraine Institutional Repository	585	1029	210	175
9	548	Volodymyr Dahl East-Ukraine National University Institutional Repository	665	1301	628	153
10	584	National University of Food Technologies Institutional Repository eNUFTIR	726	1484	236	141
11	592	Kyiv Mohyla Academy Institutional Repository	465	811	691	553
12	596	Luhansk Taras Shevchenko National University Digital Repository	1162	1453	906	87
13	612	Electronic Zhytomyr State Technological University Institutional Repository	994	1447	434	148

Проаналізувавши критерії Webometrics, можна з впевненістю стверджувати, що розвиток та підтримка інституційного репозитарію (eNUFTIR), його рейтинг відіграють вагомую роль у загальному рейтингу Національного університету харчових технологій.

Проведений аналіз показує, що основне завдання Webometrics полягає у мотивуванні наукових та навчальних закладів надавати відкритий доступ до своїх освітніх та наукових здобутків.

При цьому, завдання бібліотеки – накопичувати масив електронних документів і надавати відкритий доступ до них, створюючи та підтримуючи інституційні репозитарії. Бібліотека повинна бути невід’ємною та важливою структурою університету, яка впливає на його рейтингові показники. Результати роботи бібліотеки повинні задавати перспективи наукової діяльності навчального закладу, бути інформаційною основою, яка стимулює інноваційні зміни у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська В. Інституційний репозитарій як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності ЧДІЕУ / В. Белінська, Н. Мороз // Вісн. Кн. палати. - 2013. - № 8(205). - С. 22-25.
2. Бакуменко Л. Корпоративні інституційні репозитарії бібліотек вищих навчальних закладів: відкритий доступ до наукових публікацій / Л. Бакуменко // Вісн. Кн. палати. - 2012. - № 10. - С. 18-22.
3. Світові рейтинги [Електронний ресурс] / Євро освіта: центр міжнародних проєктів НДІ прикладних інформаційних технологій. - Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/reyt-world/>, вільний (дата звернення 23.10.2014).
4. Солов'яненко Д. [Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus](#) / Денис Солов'яненко // Бібл. вісн. – 2012. – №1. – С.6.
5. Шемаєва Г. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Бібл. вісн. – 2012. – №3. – С.3.
6. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Тетяна Ярошенко // Бібл. вісн. – 2011. – №5. – С.8.
7. Open Access [electronic resource] - Mode of access: <http://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration/> - Time from screen
8. Ranking web of Universities [Електронний ресурс] / [Webometriks.Info](#). – Режим доступу: <http://www.webometrics.info/en/world>, вільний (дата звернення 23.10.2014). - Заголовок з екрана. – Мова: англ. – Останнє поновлення: липень 2014 р.
9. Ranking Web of Repositories [Електронний ресурс] / [Webometriks.Info](#). – Режим доступу: <http://www.webometrics.info/en/world>, вільний (дата звернення 23.10.2014). - Заголовок з екрана. – Мова: англ. – Останнє поновлення: липень 2014 р.

ВЕБ-САЙТ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КНУКіМ : АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Лук'яненко В. В.

Наукова бібліотека
Київського національного університету культури і мистецтв

Інтернет-асоціація України оприлюднила результати нових досліджень Factum Group Ukraine. Аудиторія українського інтернету, без урахування АР Крим, склала 21.1 млн. осіб, які користуються інтернетом «один раз на місяць чи більше». Це складає 58% від загальної кількості населення України у віці 15+ років.

Для того, щоб зайняти гідне місце у віртуальному просторі, бібліотекам необхідно шукати нові методи і форми роботи, способи залучення користувачів. Враховуючи, що традиційні способи доступу до інформації поступово втрачають свої позиції, перед бібліотеками постає питання створення власних веб-сайтів.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв – це місце, де накопичується і систематизується інформація, забезпечується сучасний рівень інформаційної підтримки процесів навчання та науково-дослідної роботи. Наявність великої кількості інформації призводить до потреби у її систематизації, упорядкуванні і забезпеченню безперешкодного доступу до неї, що, в свою чергу, позитивно впливає на ефективність як наукової роботи, так і навчання.

Веб-сайт наукової бібліотеки КНУКіМ – стратегічний напрямок розвитку інформаційно-бібліографічної діяльності. Серед основних задач веб-сайту бібліотеки слід виділити такі:

- оперативне інформування зовнішніх користувачів про діяльність бібліотеки, забезпечення безперебійного і повного доступу до інформації;
- вивчення інформаційних потреб відвідувачів сайту. Такі сервіси, як «віртуальна довідка», «запитання-відповідь», блоги, форуми, гарно зарекомендували себе як ефективні інструменти спілкування з відвідувачами, з метою задоволення інформаційних потреб і подальшого утримування реальних і потенційних користувачів;
- розвиток професійного співробітництва в різних сферах діяльності;
- формування іміджу бібліотеки як сучасного інформаційного центра.

Сайт бібліотеки дозволяє відслідковувати кількість відвідувачів і рівень їх

зацікавленості, збирати різноманітну статистичну інформацію для того, щоб зробити висновок про якість інформації і послуг, вдосконалювати процес розвитку інформаційних ресурсів і стратегію бібліотеки, враховуючи об'єктивну інформацію.

Як оцінити якість та ефективність функціонування сайту? Сьогодні є багато різних способів оцінки бібліотечних сайтів. В нашому випадку оцінка ефективності сайту - це вивчення суб'єктом оцінки ефективності результатів діяльності бібліотеки у сфері створення і просування сайту з метою отримання кількісних і якісних показників для проведення відповідних управлінських дій.

При розробці системи оцінки слід зазначити наступні структурні складові:

- цілі оцінки – які проблеми вирішує;
- зміст оцінки – принципи побудови моделі, її показники, критерії наповнення;
- методи оцінки – способи отримання, вимірювання, фіксації необхідної інформації для оцінки;
- стратегія проведення оцінки – інструменти (методи і технології) згідно яких проводиться оцінка.

Сайт бібліотеки може оцінюватися з точки зору наукової, дослідницької, соціальної, виховної, інформаційної значимості.

Методи оцінки ефективності сайту поділяються на якісні і кількісні. До якісних відносяться методи експертної оцінки спеціалістів компетентних в питаннях щодо об'єкта дослідження.

Якість оцінки можна покращити за допомогою вивчення думки віддалених користувачів. Це дає змогу досягти максимальної відвертості відповіді, тому що єдиний критерій, яким керувався користувач, – задоволення від отриманої послуги.

Для отримання статистичних даних використовується лічильник або логи сервера (анг. server log). Лог-файли - спеціальні файли, в яких протокуються усі дії користувача на сайті. У лог-файли потрапляє інформація, звідки прийшов той або інший відвідувач, коли і скільки часу він провів на сайті, якою цікавився інформацією, що скачував, який у нього браузер і яка IP-адреса у його комп'ютера. Проаналізувавши лог-файли, можна отримати зведені цифри активності користувачів, вивчити закономірності поведінки груп користувачів.

Лічильник (анг. counter, webrating) – це сервіс, який використовується для зовнішнього, незалежного вимірювання відвідування сайту. Лічильник показує число відвідувачів, кількість переглянутих сторінок, час, який користувач провів на сайті (по кожному джерелу трафіка і типу відвідувача) .

Показником якості є середній час, який відвідувач проводить на сайті. Шлях по сайту показує найбільш популярні маршрути по сайту, що дає змогу планувати, корегувати навігацію. Веб-аналітики, такі як Google Analytics, аналізують показник відмов відвідувачів, які одноразово зайшли на сторінку бібліотеки.

Для створення веб-сайту наукової бібліотеки КНУКіМ було враховано такі фактори: дизайн, структуру, контент, навігацію, способи подачі матеріалу. Один з головних факторів при створенні веб-сайту бібліотеки – вивчення потреб користувачів, саме з урахуванням цього розроблялася структура і наповнення сайту. Бібліотеки мають забезпечувати релевантність наданої інформації. Треба постійно аналізувати статистичні дані з метою оптимізації сайту, що включає аудит ресурсів, наповнення контентом, безпосереднє просування в пошукових системах.

В сучасних умовах недостатньо створити веб-сайт бібліотеки і займатися його наповненням. Важливо, щоб ним користувалися, щоб приносив користувачам задоволення від виконання інформаційних потреб. Це можна досягти лише за умови ефективного вивчення веб-сайту різними інструментами, методами і засобами на основі матеріалів, отриманих під час дослідження. Після отримання даних, їх аналізу слід зайнятися розробкою програми підвищення ефективності сайту бібліотеки.

Бібліотечні електронні інформаційні ресурси, доповнюючи традиційні форми, стають дедалі ефективнішим засобом комунікації. Колектив наукової бібліотеки КНУКіМ впроваджує додаткові інформаційні послуги, які дозволяють підвищити якість обслуговування.

Перспектива розвитку наукової бібліотеки полягає у впровадженні нових інформаційних технологій, орієнтованих на формування якісного інформаційного продукту.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТОРІЙ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА: ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ

Матвійчук О.Є., Зотова В.А.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядаються науково-методичні та організаційні засади функціонування інституційного репозиторію університету, його роль у поширенні наукового доробку у світовому і регіональному інформаційному просторі.

Ключові слова: інституційний репозиторій, наукометрія, наукометричні бази даних, Київський університет імені Бориса Грінченка

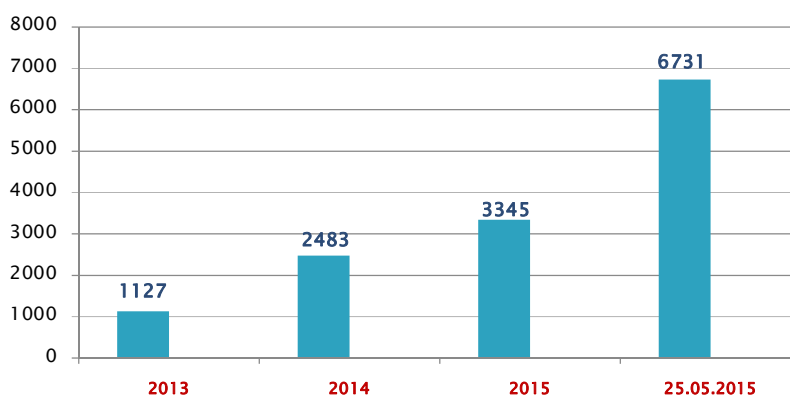
Створення та формування інституційних репозиторіїв відкритого доступу до наукової інформації підтримують сьогодні майже всі вищі навчальні заклади. Найчастіше саме на університетську бібліотеку покладено важливу місію пропагувати відкритий доступ як спосіб поширення знань заради розвитку науки та освіти. Коло питань організаційного і функціонально-змістового характеру функціонування електронних архівів є предметом досліджень вітчизняних науковців та практиків бібліотечної галузі: Т. Ярошенко, Л. Г. Бакуменко, Н. Стрішенець, В. Белінської, Н. Мороз В. Білоус, Н. Пасмор, Н. Фролової, Л. Катаєвої тощо [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Вони розглядають репозитарій як електронний архів для накопичення, довготривалого і надійного зберігання та забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі.

Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка (ІР КУБГ) був введений в дію у грудні 2012 р (наказом № 636 від 25.12.2012 р.). Вченою радою університету була затверджена нормативна документація – «Положення про інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка», «Порядок внесення наукових статей інституційного репозиторію Київського університету імені Бориса Грінченка», «Авторський договір на передачу немайнових прав на використання твору» та його структура. Цифровий архів було створено з метою накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів наукового загалу університету і його поширення у світовому науково-освітньому просторі. Техніко-

технологічний супровід репозиторію здійснює Науково-дослідна лабораторія інформатизації освіти, з якою тісно співпрацює університетська бібліотека.

Наповнення репозиторію здійснюється за чітким алгоритмом, а саме шляхом самоархівації, яка дозволяє науковим підрозділам університету, аспірантам, докторантам, співробітникам та студентам легко розміщувати наукові дослідження в електронній формі. Далі – перевірка відповідального від кафедри на відповідність вимогам до оформлення файлів. Остаточну перевірку (раз на тиждень) здійснює відділ інформаційних технологій бібліотеки. Якщо документ відповідає всім параметрам, він оприлюднюється, якщо ні – відправляється автору на доопрацювання.

Динаміка наповнення Інституційного репозиторію

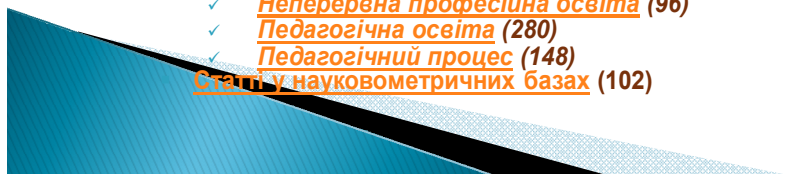

Архітектура репозиторію і його пошуковий апарат (програмне забезпечення EPrints 3) дозволяє переглядати матеріали за авторами, роками, темами, університетськими підрозділами. Політика наповнення репозиторію передбачає розміщення в ньому сканів опублікованих результатів досліджень, а також затверджених адміністрацією університету навчально-методичних матеріалів, що використовуються у навчальному процесі.

Структура репозиторію

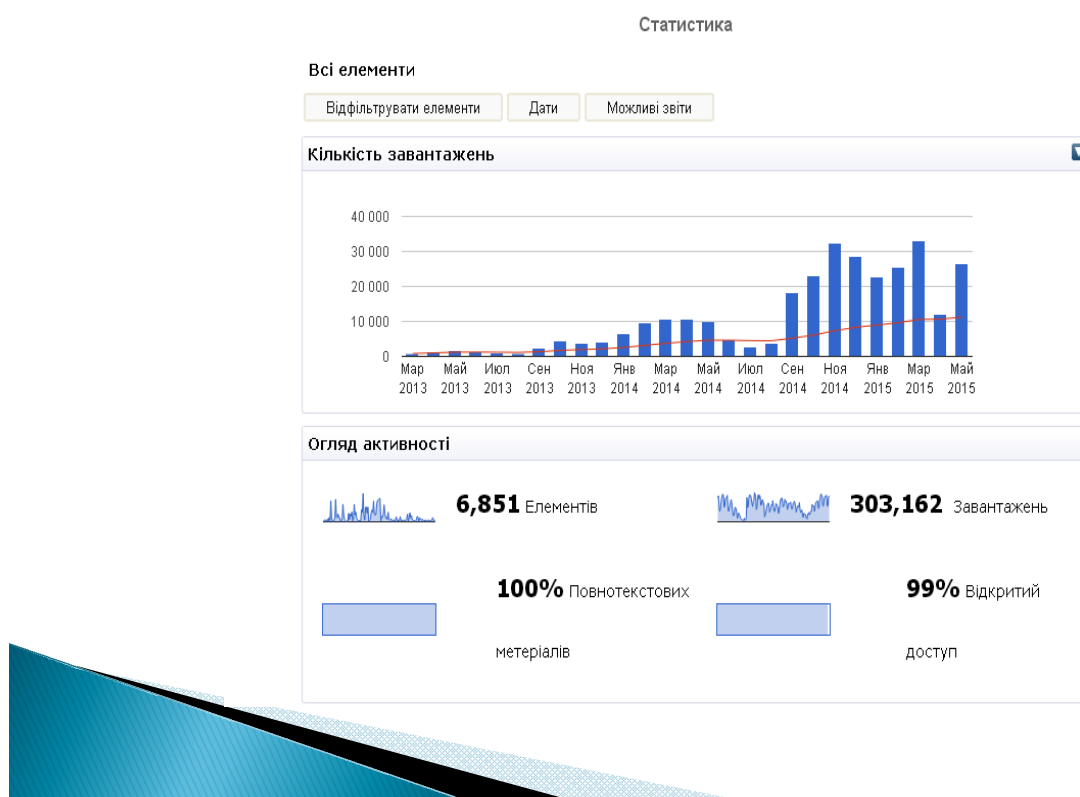
Теми, Topics, Темы (6724)

- [Історія Університету, History of the University, История Университета](#) (3)
- [Автореферати, Abstracts, Авторефераты](#) (67)
- [Звіти структурних підрозділів](#) (1)
- [Монографії](#) (79)
- [Навчально-методичні матеріали](#) (819)
  - ✓ [Методичні рекомендації](#) (162)
  - ✓ [Навчально-методичні посібники](#) (345)
  - ✓ [Навчальні програми](#) (323)
- [Навчальні посібники](#) (232)
- [Наукові конференції](#) (1493)
- [Нормативні документи](#) (745)
  - ✓ [Положення](#) (3)
  - ✓ [Програми](#) (15)
  - ✓ [Робочі програми навчальних дисциплін](#) (730)
- [Патенти на винаходи](#) (1)
- [Підручники](#) (56)
- [Свідоцтва, сертифікати](#) (2)
- [Свідоцтво на реєстрацію авторського права на науковий твір](#) (24)
- [УДК](#) (1337)
- [Дисертації](#) (3)
- [Науково-методичний посібник](#) (8)
- [Статті в журналах, Articles in Journals, Статті в журналах](#) (2742)
  - ✓ [Фахові \(входять до переліку фахових, затверджений МОН\)](#) (144)
  - ✓ [Наукові \(входять до наукометричних баз\)](#) (92)
  - ✓ [Інші \(не входять ні до фахових ні до наукових\)](#) (30)
  - ✓ [Збірники наукових праць](#) (1807)
  - ✓ [Науково-методичні журнали](#) (488)
  - ✓ [Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах](#) (53)
  - ✓ [Видання Університету, Издания Университета, University publications](#) (75)
  - ✓ [Наукові студії студентів-грінченківців](#) (4)
  - ✓ [Неперервна професійна освіта](#) (96)
  - ✓ [Педагогічна освіта](#) (280)
  - ✓ [Педагогічний процес](#) (148)
  - ✓ [Статті у наукометричних базах](#) (102)

Статистика відвідування і завантаження документів систематично відслідковується і оприлюднюється адміністратором ІР КУБГ. Зокрема, станом на квітень 2015 року кількість публікацій в інституційному репозиторії становила 6731.

Статистика відвідувань та завантажень документів

Інституційний репозиторій Університету зареєстровано в українському харвестері й Google Академії, представлено 810 публікаціями науково-педагогічних співробітників, що дає можливість мати вільний доступ до всіх публікацій репозиторію і бачити індекси цитування авторів та відповідних статей. А у міжнародному реєстрі відкритих архівів OCLC WorldCat вміщено 2543 публікацій з вільним доступом до повнотекстових документів.

Цей відкритий ресурс, розміщений на сервері Університету, сприятиме збільшенню впливу результатів наукових досліджень Університету на розвиток вітчизняної та світової педагогічної науки та практики. Саме з цією метою в університеті створено Е-портфолію викладачів, які позиціонують науковців КУБГ у відкритому інформаційному просторі. Публікації з IP, автоматично «підтягуються» у Е-портфолію викладача, тому його якісне наповнення є одним із першочергових завдань бібліотеки. Ознайомитися з ним можна на сайті університету у розділі «Е-середовище».

В цьому розділі представлені електронні ресурси та сервіси Київського

університету імені Бориса Грінченка. Зокрема, доступні з зовнішньої мережі електронний каталог, електронне навчання, сертифіковані електронні навчальні курси, підвищення кваліфікації, Microsoft IT Academy, Вікі, Вулик, інституційний репозиторій, вебіари, електронні видання, наукові доробки магістрантів, наукові конференції та семінари, база магістерських робіт та перевірка на плагіат. З внутрішньої мережі доступні електронний репозиторій, електронне тестування, база магістерських робіт.

Таким чином, інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка є не лише архівом довгострокового зберігання цифрових матеріалів. В першу, чергу він є репрезентатором наукових досліджень його колективу і сприяє інтеграції української науки в глобальний інформаційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакуменко Л. Поняття інституціональний репозитарій: термінологічний підхід /Л.Бакуменко // Вісн. ХДАК.- 2011. - випуск 34
2. Белінська Н., Мороз Н. Інституційний репозитарій як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності ЧДІЕУ / Н.Белінська, Н.Мороз // Вісн. Кн. палати . - 2013. - № 8. - С. 22-24
3. Білоус В. Створення та функціонування інституційного репозитарію Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / В.Білоус // <http://conf.vntu.edu.ua>
4. Стрішенець Н. Наукова комунікація як елемент управління фондом / Н.Стрішенець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія . - 2009. - № 3. - С. 66-69
5. Фролова Н. М., Кашаєва Л. В. Інституційний репозитарій у інформаційному просторі університету / Н.Фролова, Л.Кашаєва // <http://dspace.nulau.edu.ua/>
6. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Т.Ярошенко // Бібл. вісн.- 2011.- № 5.- С.3-10

БІБЛІОТЕКА – ОСЕРЕДОК ОСВІТИ І РОЗВИТКУ

Мельник М.І.

Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету
імені М.І. Пирогова

Висвітлено досвід роботи бібліотеки ВНМУ ім. М.І. Пирогова стосовно організації дозвілля молоді шляхом поєднання творчої самореалізації студентів та викладачів.

Ключові слова: культурно-просвітницька діяльність, масові заходи, зв'язки з громадськістю.

Сучасне суспільство характеризується динамічними змінами в економіці, політиці, культурі, у відносинах між особистістю, суспільством і державою. Під впливом цих змін вища освіта як частина соціальної системи перебудовує власну структуру, зміст і напрями розвитку. Одним з найважливіших компонентів змін є збільшення уваги до особистості, розвиток її свідомості, самосвідомості, культурного та професійного потенціалу. Закон України “Про вищу освіту” зазначає про необхідність розвитку творчої особистості, здобуття нею додаткових знань, умінь та навичок за інтересами, підготовку до соціально-громадської діяльності. Провідну роль у вирішенні цього завдання відіграє бібліотека вищого навчального закладу, яка повина налаштовуватися не тільки на забезпечення навчального процесу, а й на активну виховну діяльність та організацію дозвіллевих заходів. Наше завдання полягає у підготовці майбутнього спеціаліста, здатного до різноманітних видів творчої діяльності, адже студентська молодь у вільний час може обрати будь-який вид занять і повноцінним він буде лише тоді, коли сприятиме розкриттю талантів і здібностей.

Серед суспільно корисних та спрямованих на творчий розвиток і формування всебічно розвинутої особистості студента, підвищення культурного рівня молоді в бібліотеці використовуються різноманітні форми роботи. Перевага надається тим, що забезпечують активну участь студентів. Одним із таких є Студентський клуб «Що? Де? Коли?», який другий рік поспіль активно працює при нашій бібліотеці та бере участь у різних інтелектуальних змаганнях та займає призові місця. І цього року на Відкритому Кубку міста з інтелектуальних ігор на приз міського голови серед студентських команд вибороли III місце, а у Всеукраїнському фестивалі інтелектуальних ігор до Дня

української писемності та мови – II місце.

Нині, зважаючи на міжнародні зв'язки нашої держави, інтернаціоналізацію усіх аспектів життя, знання іноземних мов є необхідним в різних сферах діяльності людини та відіграє вирішальне значення в житті кожної людини. Інформаційний простір займає все більше місця в повсякденному житті. Як виявилось, потреба у вивченні польської мови є у різних вікових категорій читачів нашої бібліотеки. Тому при бібліотеці уже продовж 5 років продовжує свою роботу **гурток польської мови**. Він передбачає вивчення мови від усного мовлення до читання і письма, а також розвиток моральних та естетичних якостей, виховання свідомого громадянина України, який поважає традиції своєї нації, а також толерантно ставиться до інших народів. Навчальний курс є абсолютно безкоштовним і вдало поєднує в собі новітні технології з традиційними методами засвоєння знань.

Студенти-гуртківці активно долучалися до заходів, які проводила бібліотека спільно з товариством «Світлиця польська», а саме:

- брали участь у відкритті молодіжного центру «Відкрий Польщу для себе»;
- приймали участь у літературно-музичних вечорах присвячених творчості Юлія Словацького, Юліана Тувіма, польсько-українського поета Томаша Падури – нашого земляка уродженця м.Іллінці, Ярослава Івашкевича – теж нашого земляка, уродженця м.Кальник;
- з культурною програмою „Zwiedzamy zabytki kraju” відвідали культурні пам'ятки Вінниччини.
- наш захід відвідав Кшиштоф Свідерек – Генеральний консул республіки Польща у Вінниці та як відповідь на гостинний прийом презентував виступ Ансамблю народного танцю університету Марії Кюрі Складовської із м. Люблін ;
- Наші заходи були висвітлені засобами масової інформації газета «Кур'єр галиційський», «Слово Польське», телеканалом ВДТ.

Виховання майбутніх фахівців авторитетними, високоосвіченими, носіями високої інтелектуальної, соціально-психологічної культури полягало у залученні молоді до загальнолюдських цінностей. Використовувалися форми і методи, що спиралися на народні традиції, кращі національні надбання. Серед чисельних заходів хочеться згадати книжково-ілюстративні виставки «Від Різдва до Святого Водохреща», «Великодні барви», «На Трійцю чи Зелені свята в теплі купається земля», що традиційно оформлялися з використанням національної символіки та атрибутики, предметів домашнього вжитку.

Варто згадати і про Свято української писемності і мови «Як парость виноградної лози, плекайте мову», яке проходило у стінах університету. Ініціаторами виступили бібліотека та кафедра українознавства. Заходи проводились таким чином, щоб була можливість залучити якнайбільше студентів. Залучались студенти першого та другого курсів усіх факультетів. Захід перетворився у справжнє свято: звучали вірші, лунали пісні про Україну, українську мову. Студенти першого курсу підготували газети-плакати до тематики свята. На свято були запрошені також члени Клубу бойових мистецтв міста, які продемонстрували бойовий гопак.

Гостей свята, як і належить, за українським звичаєм зустрічали коропаєм, яким потім пригостили і учасників, і глядачів.

Для розширення правових знань студентської молоді, виховання правової культури, поваги до прав і свобод людини та громадянина спільно з кафедрою патологічної анатомії, судової медицини та права був проведений цикл заходів з правових питань. Зокрема, в рамках відзначення Міжнародного дня прав людини додатково до книжкової виставки «Уроки права – уроки життя» була створена презентація, яка демонструвалася на екрані в холі університету.

Тема Єдиної Соборної держави була висвітлена на виставці «Історичний урок єднання». У цьому напрямку роботи заслуговувала на увагу також книжково-ілюстративна виставка-роздум «Розсекречена пам'ять» – до Дня пам'яті жертв голодомору і політичних репресій. Про відомих лікарів – жертв репресій – розповідала виставка «Реабілітовані історією», де були презентовані матеріали з історії Вінниччини, зокрема, про репресованих та реабілітованих викладачів та ректорів ВНМУ ім. М.І. Пирогова, представлені матеріали «Справи лікарів». Виставку ілюстрували також тогочасні плакати, матеріали з газет 50-х рр. ХІХ ст., відскановані матеріали з Державного архіву Вінницької області: обкладинки та сторінки слідчих і кримінальних справ колишніх ректорів Вінницького медичного інституту Бриліант Г.Д., Смолянської О.П., Васильця М.О., а також місця вшанування репресованих та реабілітованих медичних працівників на Вінниччині.

Події в сучасній Україні знаходять відображення у багатьох аспектах виховної роботи. У бібліотеці проводяться бесіди на засіданнях творчого об'єднання «Літературна вежа». Студенти–гуртківці брали активну участь у вечорі-реквіемі «Пам'яті Небесної Сотні», який проходив у актовій залі університету. Вірш студентки Марини Падалко, яка кілька років відвідує «Вежу», надруковано у збірці, присвяченій героям майдану.

За участі працівників бібліотеки та студентів-гуртківців був проведений благодійний ярмарок, виручені кошти з якого надіслані у Військово-медичний центр, де лікуються поранені в АТО бійці. Студенти неодноразово відвідували їх, носили гостинці, розмовляли з ними, намагалися морально підтримати.

Такі заходи і активна участь у них студентів свідчать про зріст патріотичної свідомості молодих людей, небайдужості до тих подій, які відбувалися та відбуваються в державі.

В рамках проведення на обласному рівні Всеукраїнського Дня бібліотек проходили Шевченківські читання в on-line режимі. Бібліотека взяла активну участь у цій формі роботи, залучивши молодь нашого університету, в тому числі іноземців. Хочеться зауважити, що всі студенти проникливо, з почуттям великої любові і шани читали поезії Великого Кобзаря. Відеоролик «Шевченківських читань» представлений в соцмережах. (<https://www.youtube.com/watch?v=rut-Nq9h4LU&noredirect=1>)

Велику аудиторію студентства зібрав вечір «Вогненне слово Кобзаря». Всесвітньовідомий «Заповіт» вітчизняні студенти читали різними мовами: англійською, польською, білоруською, російською, азербайджанською, болгарською, французькою, арабською та мовою есперанто. На наше запрошення взяти участь у читаннях із задоволенням відгукнулися іноземні студенти і навіть самі проявляли ініціативу. Надовго запам'ятається виступ студента з Ізраїлю, який надзвичайно емоційно та артистично прочитав вірш «Садок вишневий коло хати».

Важливу роль у залученні до духовних надбань українського народу, його культури, звичаїв та традицій відіграло залучення іноземних студентів до різних культурно-просвітницьких заходів, які проводила бібліотека. Вони із задоволенням відгукувалися на наші запрошення, а також самі проявляли ініціативу. Також часто зверталися з проханнями допомогти: чи то з перекладом, чи то з читанням або просто доступно пояснити.

Однією з форм роботи бібліотеки є діяльність Творчого об'єднання «Літературна вежа», яке діє при бібліотеці уже 19 років і сприяє розвитку творчої самореалізації особистості кожного студента, додає впевненості у власних силах, допомагає розкрити творчий потенціал.

Ряд заходів, які організовує бібліотека, уже стали традиційними. Це такі, як літературно-музичні вечори «Як у нас на вечорницях», «Два крила однієї любові», «Милосердя – твоє покликання», приурочені річниці «Вежі» та нашим випускникам.

Програма будується таким чином, щоб всі члени об'єднання брали у ньому участь. Все, чого досягли за творчий рік, представляється авторськими піснями, віршами, романтичними сценками та дотепними жартами з життя студента-медика. Всім випускникам вручаються дзвіночки – символ «Літературної вежі» та пам'ятні листівки з побажаннями.

Слід відмітити, що робота творчого об'єднання «Літературна вежа» активізувалась. Діапазон творчих напрацювань значно виріс. Якщо в попередні роки серед студентів в основному були поети-початківці, то тепер – музиканти-аматори, художники, що надзвичайно урізноманітнює форми проведення різних заходів і спрощує їх підготовку. І відрадно відмітити, що з несміливих першокурсників виростають талановиті випускники, які достойно будуть представляти наш університет.

Частими гостями «Літературної вежі» є відомі поети Вінниччини, декани факультетів та інші цікаві особи.

В наш час, коли престиж читання у молодіжному колі став падати, бібліотека намагалася залучити студентів до духовних надбань попередніх поколінь. При цьому використовували різноманітні форми, які впливали на зміст і характер читання молоді, а також на професійне, моральне і етичне виховання. Працівники бібліотеки надзвичайно творчо підійшли до організації надання можливості користувачам висловити власні думки щодо читання. Адже найкраща реклама читання – це самі читачі. В бібліотечній практиці з'явився ще один метод – презентації прочитаних книг, які вилилися в ряд виставок «Читайте класику сьогодні», «Почитай - не пожалкуєш», «Ці книги отримали добрий відгук», «Уподобання наших читачів». Оскільки для наших студентів є взірцем наші викладачі, то серед них було проведено опитування «Що б Ви порекомендували молоді прочитати з «високої» літератури?». Логічним завершенням стало проведення конкурсу «Читач року», у різних номінаціях були визначені та нагороджені переможці.

Прекрасну традицію дарувати бібліотеці книги активно підтримують студенти, випускники та викладачі нашого університету, долучившись до акції «Подаруй бібліотеці книгу». Дарують книги не лише з власних книгозбірень, а й придбані нові видання як українських, так і світових авторів. Підсумки акції та відзначення активних дарувальників буде приурочено до Всеукраїнського дня бібліотек. Книги, подаровані в бібліотеку небайдужими читачами, користуються неабияким успіхом.

Щоб залишатися актуальною, цікавою для читачів, бібліотека впроваджує найрізноманітніші форми і методи у своїй роботі. До того, ж наші студенти – майбутні лікарі, які прагнуть поєднання корисного та прекрасного у своїй професії, адже лікар – це

посланець Бога на землі, який творить вищу волю своїми руками, а тому він має бути людиною гармонійно розвинутою та чуттєвою, щоб лікувати не тільки тіло, але й душу пацієнта, вміти втішити та розрадити, подарувати віру, приписати надію, мотивувати людину до самоцілення... Тому лікар та поет – це не професія, а покликання, талант, божа іскра...

Обдарована молодь не тільки активно долучається до участі у проведенні заходів, які проходять в університеті, але й ділиться з присутніми своїми першими здобутками, ніби першими весняними квітами жасмину, що вражають нас своєю свіжістю та залишають в пам'яті неповторний аромат.... Однією із них стала презентація книги **«Портал»**, студентки 6 курсу Олександри Басько.

Не один рік відвідувала засідання творчого об'єднання «Літературна вежа» та брала активну участь у підготовці і проведенні усіх заходів, які проводить бібліотека, наша випускниця Гюлане Мусаєва. Її творчим доробком став вихід у світ збірки віршів «Вічність – загадка», написаної у стилі синквейн. Перша збілочка з побажанням подальших творчих успіхів була вручена авторці якраз на вечорі випускників. До речі, це вже не перша спроба пера. Інша наша випускниця – Ольга Швець за час навчання в університеті теж видрукувала власну збірку віршів «Схованки душі». Колективним надбанням став вихід збірки віршів «На крилах натхнення», яких вийшло уже два випуски. І робота в цьому напрямку продовжується, тому що з кожним роком з'являються нові творчі особистості, нові таланти. Дуже приємно бачити, що студенти медичного університету встигають гарно вчитися і всесторонньо розвиватися.

Хочеться підкреслити особливу роль Лізановської Лілії Федорівни у творчому згуртуванні молоді. Вона не лише організовує навколо бібліотеки активне молодіжне середовище, але й власним творчим талантом допомагає розкритись юним поетам-початківцям. З під її пера останнім часом вийшло дві збірки віршів «Мелодія золотої осені» та «Троянди від сина».

Гарним прикладом для молоді є завідувач кафедри гістології Пушкар Михайло Степанович – чудовий та обдарований педагог, лікар із душею поета. Маючи золоте серце і щире серце, завжди приємно радіє за успіхи своїх талановитих учнів. На суд студентської молоді та співробітників університету представив свою поетичну збірку «Все побеждает любовь». Він прагне, щоб в майбутньому студенти не тільки майстерно володіли словом, а й зуміли надати хворим допомогу як лікуванням, так і теплою щирою розмовою.

Бібліотеку поважають не тільки студенти, а й викладачі нашого університету. Науковці неодноразово звертаються з питаннями сприяння проведення презентацій їхніх видань, тісна співпраця відбувається також під час підготовки біобібліографічних видань, присвячених ювілейним виданням викладачів університету.

Народження цікавої книги – свято не тільки для автора, а й для читачів. Таким святом для університетської спільноти стала презентація книги професора нашого університету Бориса Федоровича Мазорчука «Дорога в люди: історія мого життя».

Відбулася також презентація книги «І я знов живий світ оглядую...» до 180-річчя від дня народження Степана Васильовича Руданського, співавтором якої є бібліограф-краєзнавець нашої бібліотеки, дослідниця творчої спадщини поета О.А. Юрчишина.

На захід, який проходив двічі, у бібліотеці ВНМУ ім. М.І.Пирогова та у музеї Михайла Коцюбинського, завітали члени Вінницького куреня гумористів імені Степана Руданського: В. О. Цимбал, Л. М. Куций, В. С. Рабенчук та батько з сином А. Г. та А. А. Бендовські. Гості читали власні поезії, багато цікавого про лікаря й поета розповів В. Рабенчук, автор відомого документального кінофільму про життя й творчість С. Руданського «Смерті першої не пригадую» («Укртелефільм», 1993). Лауреати Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Степана Руданського Л.М. Куций та В.С. Рабенчук подарували бібліотеці книги. У відповідь студенти-медики та студенти педагогічного училища продемонстрували власне декламування творів поета-гумориста С.Руданського.

Взагалі великої уваги заслуговував весь цикл заходів присвячений 180-річчю від дня народження поета-гумориста, за фахом лікаря, нашого земляка Степана Руданського, який включав книжково-ілюстративну виставку «Відомий лікар-подолянин Степан Руданський», літературно-мистецький вечір «Степан Руданський – поет, лікар, гуманіст», видання біобібліографічного нарису «Степан Руданський – лікар-гуманіст» та видання біобібліографічного нарису до 80-річного ювілею правнучатого племінника С. Руданського «Лікар Олексій Боржковський – нащадок славетного роду».

Культурно-просвітницький напрям в рамках відкритого інформаційного простору передбачав створення умов для ефективного інформаційного спілкування і ознайомлення користувачів з цінностями світової культури. Саме цьому допомогли презентації електронних виставок, анонси книг, представлених на сайті бібліотеки. Кожен користувач дистанційно, здійснюючи віртуальну подорож, у будь-який час зміг переглянути виставку, отримати повну інформацію за певною темою.

Організація роботи бібліотеки вимагала постійного вдосконалення, пошуку і приведення в дію нових форм впливу на студентів, опрацювання нових методик та видів діяльності. Таким центром віртуального спілкування між бібліотекарем та користувачем сьогодні слугують соціальні мережі, які дають можливість найбільш оперативно анонсувати діяльність бібліотеки та надають можливість віддаленого діалогу з користувачем. Популярними є сторінки нашої бібліотеки вКонтакті та Faisebook.

Працівники бібліотеки, оволодівши новими вміннями та навичками популяризації книги, а саме створення буктрейлерів та відеороликів, почали активно впроваджувати їх в роботу. Цікавим був відеоролик про нашу бібліотеку «Знайомтеся, наукова бібліотека ВНМУ» до Всеукраїнського дня бібліотек. Зацікавив членів Вченої ради університету буктрейлер «Симфонія життя» за книгою професора нашого університету Денесюка В. І. «Етапи життя людини». Також популярним серед користувачів You Tube був буктрейлер за твором Дж. Оруелла «1984».

Творчо попрацювали над створенням фільму «По волнам моеї пам'яті» режисери – працівники бібліотеки, створюючи його для Маєвської Ліни Василівни, яка 52 роки життя присвятила бібліотеці. Це фільм-подарунок, в якому відображено період трудової діяльності, починаючи з часів молодості. У відеозаписі прозвучали слова вдячності від працівників бібліотеки.

Сучасна молодь – креативна, енергійна, талановита, відповідальна. Саме вона значною мірою визначатиме зміст, спрямованість та характер завтрашнього дня суспільства, адже має великий потенціал, запал та енергію, які саме у молодому віці потрібно спрямувати у правильне русло. Тож важливо, щоб у всіх починаннях її у потрібний момент могли підтримати, розрадити та допомогти. Також велику увагу слід приділяти вихованню патріотичної, сильної духом молоді, яка в майбутньому зможе будувати і розвивати нашу Батьківщину.

НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Мельничук Г.-А. Б.

Бібліотека Івано-Франківського національного медичного університету

Актуальність статті зумовлена зростанням впливу нових інформаційних технологій на процес формування розвитку читацького інтересу. У статті запропоновані прийоми, спрямовані на розвиток читацьких інтересів студентів. Розглянуто, що в процесі залучення студентів до літератури, необхідно враховувати і використовувати нові напрямки різних наук, що мають безпосереднє відношення саме до професії лікаря.

Ключові слова: читацький інтерес, проблеми читання, студент, медицина.

Вступ

Читацький інтерес – форма вияву пізнавальної потреби, що спрямовує особистість на усвідомлення цілей читання, а це, у свою чергу, спонукає до свідомої діяльності з книжковою продукцією. З огляду на сказане, читацький інтерес – важливий чинник формування духовно багатой мовної особистості.

Основний текст

Початок третього тисячоліття відзначається серйозними негативними тенденціями в культурі, серед яких – глобальне падіння інтересу до читання, особливо серед молоді. Читання як засіб отримання інформації та необхідна передумова інтелектуального розвитку поступово втрачає свою актуальність поряд із телебаченням та електронними комунікаціями. За даними соціологічних досліджень для 73 % населення країни читання не є провідним інтересом, а кожний четвертий українець не відкриває книг взагалі [17].

Криза читання спостерігається не лише в Україні. В багатьох, навіть розвинутих країнах світу, відбувається зниження інтересу населення до друкованої продукції. В зв'язку з цим, в Німеччині, Франції, Великій Британії, Нідерландах та інших країнах Європи прийняті Національні програми, спрямовані на розв'язання цієї проблеми. А в спеціальній державній програмі США, зокрема, підкреслено: «Для збереження і розвитку американської демократії необхідно терміново перетворити Америку в націю читачів». На жаль, в Україні поки що не прийнято відповідних програм [16].

Дослідження показують складність процесів, що відбуваються в читанні, і

відзначають ряд факторів, що впливають на нього:

- економічна ситуація в країні, яка вплинула на соціальне розшарування в суспільстві;
- реформа системи освіти, перебудова навчальних програм, збільшення навчального навантаження;
- низький рівень усвідомлення підростаючим поколінням важливості процесу читання;
- розвиток нових моделей і напрямів застосування засобів масової інформації та способів електронної комунікації;
- стан бібліотечної справи в країні.

За підсумками масштабних соціологічних опитувань, здійснених Інститутом соціології НАН України, виявилось, що у структурі дозвілля населення України перше місце посідають їхні контакти із мас-медіа (телебачення, радіо, преса).

З кожним роком зростає кількість тих, які вільний час проводять біля комп'ютера. Вони вважають читання менш престижним заняттям, ніж робота з комп'ютером. Проте найчастіше молодь пов'язує комп'ютер не із зручністю, швидкістю отримання потрібної інформації, а дивиться на нього як на один із засобів розваги, проведення дозвілля.

Проблеми читання, потреби і запити, смаки та уподобання, мотиви звернення до книги та бібліотеки аналізують в своїх роботах Т. Долбенко, Л. Драплюк, М.Зніщенко, В. Медведєв, Т. Петелько, О. Прядко, Т. Пилипенко та інші.

Характерною особливістю нинішнього читання є зростання попиту на навчальну, довідкову та нормативно-правову літературу. Найчисельнішими і найактивнішими читачами цієї літератури є молодь, що навчається. Зокрема, в бібліотеках вони складають до 70 % читачів. Соціологічні дослідження свідчать, що ставлення до навчання, особливо студентів, стало серйознішим і відповідальнішим. Адже свій майбутній добробут вони тісно пов'язують з освітою. Тобто вибір літератури диктується суто прагматичною метою – навчанням. Звідси – читання навчальної, наукової літератури і зниження інтересу до читання «для душі», загального, духовного розвитку, підвищення культурного рівня особистості. Така однобічність спричинила обмеження попиту на художню літературу – читають лише ті твори, які передбачені навчальною програмою.

Значний вплив на читання має стан бібліотечної справи в країні, адже одним із основних джерел отримання інформації залишаються бібліотеки.

На мотиви відвідування бібліотеки впливають соціально-психологічні фактори. Чільне місце тут належить настанові на відвідування бібліотеки. Вона формується всім

способом життя – сімейним читанням, кількістю книжок вдома, умовами для читання, звичкою відвідувати бібліотеку з дитинства. Сьогодні відбуваються серйозні зміни у світі книг та читання [16].

Інтерес до читання, з одного боку, є складним психічним утворенням, що характеризується ситуативною чи стійкою мотивацією, скерованістю уваги, емоційно-пізнавальною активністю, а з іншого – формою вияву задоволення читацькою діяльністю. Логічно серед показників читацьких інтересів у студентів можна виділити наявність внутрішніх мотивів, які спонукають до читання літератури, потреб і здібностей читати книжки за власними уподобаннями, знання крилатих висловів, широкий читацький кругозір.

Якщо раніше воно для багатьох було напруженою працею, то нині стає супровідним заняттям, найчастіше, і ми це помічаємо, міське населення читає в транспорті – по дорозі на роботу і з роботи, під час прогулянок, обідів, під час роботи тощо. Інтерес до «серйозної» літератури, в основному, залишається у студентської молоді та науковців.

Розповсюдження нових технологій також призводить до зниження читацької активності.

На жаль, доводиться констатувати, що є люди, які відповідають так : «Читання – не завжди виправдана трата часу, про те ж саме можна дізнатися із телепередач чи радіо». Наявність таких тенденцій бібліотекарі обов'язково повинні враховувати.

Стає очевидним, що зараз уже недостатньо читати багато, необхідно усвідомлено й уміло вибирати літературу для читання. Італійський поет Ф. Петрарка, якого називають «батьком гуманізму», вважав, що «тільки істинно хороші книги варті того, щоб їх читали. Підживлювати свій розум багатьма книгами без усякого вибору – значить позбавити його власної сили польоту і навіть зовсім згубити його». Тому, важливим завданням сьогодення стає формування культури читання.

Читання – це складний процес, який потребує постійної уваги, напруги усіх розумових сил, а головне – бажання. Культура читання – сукупність знань, умінь та почуттів, які дозволяють читачеві повноцінно та самостійно засвоювати інформацію. Цей комплекс навичок у роботі з книгою включає:

- усвідомлений вибір тематики читання;
- орієнтування в джерелах, насамперед у системі бібліографічних посібників і бібліотечних каталогів;
- систематичність і послідовність читання, вибір конкретної книги;
- розуміння, засвоєння та аналіз прочитаного;

- вміння використовувати на практиці отриману з літератури інформацію;
- закріплення та використання прочитаного.

Чи слід «нав'язувати» читання? Як підвищити інтерес до читання у студентів медичних факультетів? Однією з форм зацікавлення майбутніх лікарів є спрямування їхніх читацьких інтересів у професійне русло.

Студент - це молода людина, якій притаманні пошук сенсу життя, роздуми про своє призначення. У професії майбутнього лікаря важливо не тільки лікування, але і зцілення. Щоб стати лікарем, треба бути бездоганною людиною. Безперечні і нерозривні зв'язки, що поєднують медицину та літературу. З одного боку - лікарі, вдаючись до літературної творчості, ставали гордістю і помітною частиною її класичної спадщини. З іншого - письменники, долучаючись до теми медицини, назавжди залишалися в полоні її неповторної людської і професійної чарівності.

Досвід показує, що художня література, твори мистецтва залучаються в роботі лікарів вкрай рідко. А ефективність звернення до такого матеріалу очевидна. Уривки з творів письменників можуть використовуватися при організації презентацій чи виставок в медичних установах, доповідей на конференціях, для усної інформації, бесід за круглим столом. Тому одне із завдань бібліотек вузів полягає в тому, щоб допомогти майбутнім медичним працівникам використовувати висловлювання відомих лікарів, діячів науки і мистецтва в своїй роботі, спрямованій на полегшення страждань хворого.

В процесі залучення студентів до художньої літератури, необхідно враховувати і використовувати нові напрямки різних наук, що мають безпосереднє відношення саме до професії лікаря. До такого напрямку, все частіше останнім часом, відноситься поняття «бібліотерапія», що розглядається як один з видів психотерапії.

З курсу медицини студенти знають, що існує ряд захворювань, для лікування яких дуже важливо впливати на настрій, почуття і характер хворого (наприклад, туберкульоз, неврози та ін.). У цьому випадку вдало підібрана книга здатна подарувати естетичну насолоду, зняти депресивний стан, пробудити віру в свої сили та інтерес до життя.

Особливо необхідні добрі й веселі книги хворим дітям. Лікар повинен чудово розбиратися в психології хворого, що довіряє своє здоров'я і життя незнайомій людині. І від враження про нього, психологічної єдності з ним, віри в успіх зцілення часто залежить не менше, ніж від лікарських препаратів. Вплив художніх творів на дитину найчастіше виявляється набагато сильніше батьківських навіювань, оскільки створює у неї відчуття свободи вибору рішення, а не підпорядкування волі старших. Отже, ще раз підтверджується обґрунтованість твердження про те, що майбутній лікар повинен бути

всебічно освічений, орієнтуватися в літературній творчості, професійно застосовувати принципи бібліотерапії [2].

Підвищити інтерес до книги може сама книга! Пізнання книги, систематична праця з нею розширює кругозір читача, вчить умінню правильно сформулювати читацький запит, дозволяє вільно орієнтуватися в різноманітних джерелах інформації. При правильному цілеспрямованому керуванні читанням, при вивченні багатьох дисциплін у студентів виникає особиста зацікавленість предметом, при постійному читанні зростає рівень досягнень знань і якість освіти. Наприклад, можна проводити заняття по програмі «Позитивне материнство», яке проводиться на базі університету, в рамках курсів для вагітних жінок і містить у собі тематичне консультування, огляди новинок літератури і знайомство з послугами бібліотеки. Теми занять пропонуються не тільки бібліотекарями, але й студентами, майбутніми мамами. Завдяки цим консультаціям у майбутніх мам та лікарів формується потреба в зверненні до книги, приходить розуміння важливості розвивати малюка не тільки з перших днів життя, але ще до народження. Так, під час зустрічей з майбутніми мамами відбувається перша заочна зустріч з майбутніми юними читачами. Знайомство триває під час акції «Привіт, малюк!». У цей день мама і дитина отримують подарункові комплекти з книжками та добрі побажання від бібліотеки. Але ланцюжок зустрічей на цьому не переривається. З народженням малюка у мами і тата з'являються нові питання. Відповіді на ці питання можна отримати на спеціальних зустрічах. Одним із таких заходів є популярна акція для молодих батьків «Мама і малюк». Багато її учасників висловлюють бажання прийти в бібліотеку ще раз, оскільки інформація, пропонована психологом, лікарем-педіатром, фахівцями з дитячого читання і раннього розвитку, дійсно необхідна і своєчасна. Під час проведення акції молоді батьки знайомляться з книгами з розвитку та догляду за дитиною [15].

Також знання, отримані в університеті, розширюються і поглиблюються за допомогою додаткової літератури. Усі ці аспекти досягаються при спільній роботі викладачів, бібліотекарів через читацький попит, читацьку культуру. Самоосвіта, робота над собою, розширення інтелекту сприяє вмінню систематизувати інформацію, задовольняти духовні запити, формує інформаційну компетентність та культуру читання. Бібліотекар може розробити рекомендації про те, як працювати над доповіддю, рефератом, критичною літературою. Кожен повинен вміти працювати не тільки з підручниками, але й з енциклопедіями, довідковими виданнями, вміти користуватися довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки. Для цього потрібно проводити бібліотечно-бібліографічні уроки, інформаційно-пізнавальні години, огляди літератури,

слайд-презентації, інтелектуальні ігри, турніри, літературні подорожі. Теми для них підбираються особливо старанно, з метою зацікавити студентів.

Досить оперативною формою інформування про нові надходження літератури є шорт-листи: «Увага! Я нова книга» – своєрідний інформаційний листок, в якому повідомляється читацьке призначення книги, повний бібліографічний опис, розгорнута анотація тощо.

Ефективною технологією зацікавлення читачів новинками літератури в бібліотеці є книжкові виставки: «На хвилинку зупинись – нову книгу подивись», «Знайомтесь – новинки в бібліотеці», «Прочитайте – це цікаво!», «Про цікаве на планеті – читай в журналі та газеті», «Готуючись до іспитів», «За сторінками твого підручника», виставка-сюрприз «Книгу берегти – життя їй продовжити», виставка-перегляд «Цей чудовий світ поезії», виставка-рекомендація «Читаймер успіху».

Привернути увагу студентів до читання допоможе акція «Краща книга сучасності». Протягом місяця читачі повинні віддати свої голоси за найкращу, на їх погляд, книгу. У бібліотеці мають бути встановлені скриньки або тумби для голосування. Через місяць повинен відбутися підрахунок голосів, а на інший день – розіграш призів. З трьох запропонованих варіантів необхідно вгадати кращу книгу сучасності, вибрану читачами бібліотеки. Доречним буде проведення акції шляхом опитування «Книжкові пристрасті успішних людей», під час якої вивчаються пристрасті та уподобання успішних людей, роль книги, читання в їх житті. Бібліотекарям необхідно попросити їх поділитися враженнями, які справили на них улюблені книги дитинства, твори, які вплинули на вибір життєвого шляху, дізнатися, які книги лежать у них на робочому столі, що вони перечитують, чим захоплюються і що радять прочитати кожному [18].

Практика роботи з молодими читачами вимагає достатньо енергійно реагувати на потреби часу, враховуючи інтереси підростаючого покоління, одночасно збільшуючи творчий потенціал та відточуючи професіоналізм бібліотекарів з метою впровадження в бібліотеках нових, нетрадиційних форм масової роботи. Одним із методів просування читання за допомогою використання новітніх технологій є буктрейлер – невеликий відеоролик, що розповідає у довільній художній формі про яку-небудь книгу. Основне завдання буктрейлера – розповісти, зацікавити, заінтригувати. І для бібліотекаря – це ще одна можливість запропонувати читачеві ту чи іншу книгу. Буктрейлери можна використовувати при створенні інтерактивного плаката, у слайдових презентаціях із вставкою відео, розмістити його на сайті бібліотеки чи в бібліотечному блозі, привернути таким чином увагу читачів до нових книг, що надійшли у фонди бібліотеки. А можна

провести конкурс на кращий буктрейлер. Зазначимо, що без прочитання книги навряд чи реально його створити, навіть якщо ви профі у роботі з соціальними сервісами. У ролик, не більше 3 хвилин, інформація про книгу подається так, що відразу хочеться взяти її і почитати. Буктрейлери націлені на молодіжну аудиторію, на тих, хто має смак до віртуального мистецтва.

Яскраві інноваційні форми роботи по просуванню книги приваблюють молодь. Тому фахівці бібліотек у своїй роботі повинні шукати нове, творчо підходити до проведення заходів. Одним із різновидів подолання «кризи читання» є «Bookcrossing: прочитав – передай іншому!» - міжнародний рух, або просто книгообмін. Поки що ця корисна розвага недостатньо розвинута в нашій країні, але за останній час вона приваблює все більше розумних та творчих людей, які люблять читати та спілкуватися.

Буккросинг – це процес звільнення книг. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її у громадському місці, для того, щоб інша випадкова людина могла цю книгу знайти та прочитати; той у свою чергу повинен повторити процес. Кожен може зробити свій внесок у процес буккросингу – принести прочитану книгу до бібліотеки, щоб звідти вона почала захоплюючу мандрівку, знаходячи нових читачів. Активні буккросери вважають, що просто гріх затримувати у себе гарну книжку – і не поділитися нею з кимсь іншим.

Книги, представлені на спеціальних стелажах, можна брати без запису і залишати у себе для читання або передавати друзям. Якщо у читачів бібліотеки є книги, якими вони можуть поділитися з іншими, нехай приносять їх до бібліотеки. Кожна «відпущена» читачами книга може зробити їх щасливішими, познайомити з цікавими людьми і змінити життя читача.

Розвитку культури студентського читання присвячений проект «Університетська бібліотека». Його мета – поширення читання в студентському середовищі; виховання читацьких смаків; виявлення творчих можливостей студентів. В рамках проекту проведено конкурс на кращу читаючу групу, книжковий практикум на «заразливість» читання.

В арсеналі форм і методів роботи бібліотек, що займаються підвищенням рівня культури читання студентів, широкий розвиток отримали заняття з популяризації бібліотечно-бібліографічних знань (години бібліографічної грамотності, бібліотечні уроки). Саме в бібліотеці студенти мають нагоду на практиці прослідкувати зв'язок інформаційної теорії з практикою, наочно представити результати ефективного рішення різних типів інформаційних завдань, відчутти проблеми непідготовленого користувача при

роботі з реальними масивами інформації, усвідомити наслідки власної інформаційної неграмотності.

Висновок

З усього вище зазначеного можна зробити висновок, що для залучення молоді до книги, бібліотекарям необхідно спільно діяти у вихованні інтересу до читання. У бібліотеках поряд із традиційними формами роботи активно використовувати новітні інформаційні технології, проводити різноманітні цікаві заходи спрямовані на залучення до читання, займатися самоосвітою, адже «Читання – шлях до успіху».

У складних політичних та соціально-економічних умовах, в яких знаходиться наша держава, все більш постає питання про самореалізацію кожної людини. Для цього їй потрібні глибокі знання як професійні, так і загальноосвітні, розвинутий інтелект, широкий світогляд, вольові якості, комунікативна компетентність тощо. Одним із головних засобів розвитку особи, її інтелекту, культури, здобуття і поглиблення знань – є читання. Без читання немислима інтеграція особистості в багатонаціональну культуру, що включає весь комплекс духовних, матеріальних, інтелектуальних рис, систем світогляду, традицій, що характеризують суспільство. Від рівня культурної компетентності громадян великою мірою залежать економіка, політика, національна безпека і конкурентоспроможність.

Тому сучасна бібліотека – це не тільки фундамент освіти і самоосвіти, скарбниця людського знання, вона не тільки забезпечує потреби навчально-виховного процесу в усіх його ланках, а й надає систематичну, цілеспрямовану допомогу студентам в опануванні знаннями, виховує бажання розширювати обсяг знань, знайомить із різноманітними джерелами інформації, навчає розуміти їх, користуватися ними, виховує творчого читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданов Г. Соціологія вивчення інформаційних потреб читачів (Україна – Німеччина) / Г. Богданов // Вісн. Кн. палати. – 2005. – №12. – С.21.
2. Джабарова В. Х. Приобщение студентов-медиков к художественной литературе / В. Х. Джабарова, Д. А. Уста-Азизова // Молодой ученый. — 2014. — №21. — С. 629-631.
3. Кожевникова Е. Читатель и Интернет / Е. Кожевникова // Библиотекосведение. – 2005. – № 2. – С. 31-45.
4. Мастипан О. Читач – основний об'єкт соціологічних досліджень / О. Мастипан // Соціологічні дослідження в бібліотеці : інформ.-аналіт. бюл. – Київ, 1998. – Вип. 22. – С. 3-22.

5. Новальська Т. Читання в Україні в новому столітті / Т. Новальська // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 12. – С. 21-24.
6. Папакіна Л.І. Як зацікавити читача? / Л.І. Папакіна // Шк. б-ка. – 2010. – № 5. – С. 45-46.
7. Рубакин Н.А. Психология читателя и книги / Н.А. Рубакин. – М.: Политиздат, 1977. – 230 с.
8. Савіна З. Сучасний читач та тенденції читання в Україні / З. Савіна // Бібл. планета. – 2001. – № 1. – С. 9-10.
9. Соцков О. Новый взгляд на новую библиотеку / О. Соцков // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 21-23.
10. Стельмах В. Цель – создание нации читателей / В. Стельмах // Библиотека. – 1998. – № 7. – С. 72-73.
11. Хоменко Л. Читацькі інтереси та читацька активність школярів / Л. Хоменко // Психолог. – 2005. – № 3. – С. 5-6.
12. Чупринина Н. Т. Универсальная библиотека: инновационная деятельность в профессиональной практике. – М.: Либерия, 2004. – 117 с.
13. <http://www.slideshare.net/olenabashun/ss-10071797>
14. www.slideshare.net/Oks123/ss-35382360
15. <http://lib.kherson.ua/prosuvannya-chitannya-ta-zaluchennya-chitachiv-suchasni-pidhodi-i-mozhливosti.htm>
16. http://dilovod.com.ua/publ/statti/suchasni_aspekti_teoriji_psikhologiji_chitacha_i_chitannja_v_ukrajini/4-1-0-442
17. <http://www.slideshare.net/yunilibr/ss-34614596>
18. ibr.rv.ua/data/files/n.volyan/7d1a6f877c0b9e5855c1a6a84f8c2f27.doc

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН

Ніколаєнко Н. М.

Наукова бібліотека Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків)

У статті представлено досвід роботи бібліотеки у галузі інформаційно-аналітичної діяльності. Основну увагу зосереджено на просуванні фахових збірників наукових праць академії до бібліо – та наукометричних баз даних та поширенні наукових досліджень вчених академії.

Ключові слова: Наукова бібліотека, інформаційно-аналітична діяльність, наукометричні бази даних, Scopus, Web of Science, Webometrics, Google Scholar, управління.

Інформація сьогодні поступово перетворюється на найважливіший ресурс людства. Її ефективне використання передбачає вдосконалення процесів управління цим ресурсом і управління процесом збору, надання в користування джерел інформації та введенням в обіг необхідних інформаційно-аналітичних продуктів. Тенденції розвитку бібліотечного обслуговування говорять про подальше збільшення частки інформаційно-аналітичних продуктів і послуг в бібліотечному виробництві. В даний час реальні потреби користувачів в такій інформаційній підтримці чітко окреслилися: їм потрібні інформаційні продукти, що містять не тільки окремі інформаційні видання або дані, але й аналітичні висновки та прогнози, які дають можливість приймати кваліфіковані рішення.

У цьому контексті корисним буде досвід Наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (НБ УІПА), яка у своїй діяльності приєдналася до вузівської стратегії з підвищення показників УІПА в міжнародних рейтингах (Webometrics, Scopus, Google Scholar) та просуванню наукового надбання УІПА в національні та світові науково-інформаційні системи. Дана стратегія передбачає розвиток інформаційно-аналітичної діяльності, пов'язаної з моніторингом світового наукового інформаційного потоку, аналізом рівня цитування вчених та індексів впливу періодичних видань академії, просуванням наукових праць (періодики, матеріалів наукових конференцій, монографій) у світові бібліо- та наукометричні бази даних (БД). Це передбачає активізацію роботи в напрямку розвитку інтелектуальних технологій,

зближення бібліотечної діяльності з науково-дослідною, використання творчих та інноваційних підходів до інформаційно-аналітичної діяльності.

Позитивні тенденції в цьому напрямку можливі лише за умови якісного управління новою стратегією діяльності бібліотеки, що дає змогу бібліотеці бути лідером в організації та поширенні ініціатив наукової комунікації в академії.

Що вже зроблено нами і що ще належить зробити в цьому напрямку.

З ініціативи бібліотеки організовано EIAr UIPA – (Electronic Archive of Ukrainian Engineering Pedagogics Academy) – Електронний архів Української інженерно-педагогічної академії. Репозиторій EIAr UIPA, реалізований на базі відкритого програмного коду DSpace, був введений в дослідну експлуатацію в 2012 р., і станом на 01.03. 2015 р. налічує 3772 документи. Це повні тексти статей з фахових збірників наукових праць академії, монографії, підручники, навчальні і навчально-методичні посібників, методичні вказівки, тези доповідей наукових конференцій. Про затребуваність документів, представлених у ньому, свідчать статистичні показники їх використання – за два роки документи були завантажені більше 15 тис. разів користувачами з понад 50 країн світу. Сьогодні перед науковцями академії ставиться завдання з активізації наповнення документів репозиторію, адже відомо, що робота, яка розміщена у відкритому доступі, збільшує кількість посилань на неї у три-п'ять разів. Завдання бібліотеки – ширше популяризувати важливість і переваги відкритого доступу до результатів наукової діяльності вчених.

Зусиллями бібліотеки здійснюється просування збірників наукових праць УІПА «Проблеми інженерно-педагогічної освіти», «Машинобудування» в національні та світові науково-інформаційні системи. Ця робота ведеться в 4-х напрямках:

- Реєстрація журналів та участь у загальнодержавних і регіональних корпоративних проектах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (НБУВ) «Наукова періодика України», «Україніка наукова», у формуванні галузевої реферативної БД з психолого-педагогічної тематики. З цією метою збірники наукових праць проходять аналітико-синтетичну обробку в НБ, а повні тексти їх розміщуються на інтернет-порталі НБУВ «Наукова періодика України» та, відповідно, на сайті ДНПБ України ім. В.Сухомлинського.

- Реєстрація журналів в міжнародних базах даних. У 2014 фахові видання «Проблеми інженерно-педагогічної освіти», «Машинобудування» зареєстровані в міжнародному каталозі «Ulrich's Periodicals Directory», ведеться робота по реєстрації в Index Copernicus. Також було укладено договір про співпрацю з Науковою електронною бібліотекою e-LIBRARY.RU і розміщено наукові збірники за останні 5 років на цій

платформі. Підготовкою архівів випусків журналів та нових випусків фахових видань у форматі XML в онлайнній програмі розмітки Articulat займаються співробітники бібліотеки.

- Участь у роботі з приведення збірників наукових праць академії у відповідність до критеріїв відбору до БД Scopus і Web of Science. Приведенням більшості елементів даних, що містяться в фахових виданнях, у відповідність до критеріїв відбору в Scopus і Web of Science займаються відповідальні редактори фахових журналів УПА за інформаційної підтримки співробітників бібліотеки. Співробітники відділу Наукової інформаційно-бібліографічної діяльності вивчили умови включення журналів до БД Scopus. Ними відредаговані і доповнені вимоги до авторів публікацій, які розміщені на сайті академії у розділі «Наукова діяльність. Збірники наукових праць». Бібліотека забезпечує редагування індексів УДК, пристатейних бібліографічних списків літератури, і здійснює підготовку бібліографії на латиниці (References), використовуючи стандарт Harvard referencing system Harvard style.

- Створення сайтів фахових видань є одним з основних критеріїв відбору в міжнародні бази даних, в тому числі і БД Scopus. Бібліотека виступила ініціатором створення сайту збірників наукових праць УПА «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» та «Машинобудування» на платформі Open Journal System (OJS). Сьогодні редакції збірників наукових праць УПА за інформаційної підтримки НБ активізують діяльність з он-лайн інтеграції у світовий науковий Інтернет-простір і проводять апробацію цієї платформи. У подальшому планується підключитися до нового загальнодержавного порталу «Наукова періодика України», який підтримується і керується Асоціацією користувачів науково-освітньої системи УРАН.

З метою формування знань про бібліометричні методи оцінки ефективності наукових досліджень та розвитку навичок роботи з електронними ресурсами наукової інформації для вчених і співробітників УПА, бібліотека проводить певну цілеспрямовану роботу.

На сайті НБ організовано розділ «Науковцям», в якому знайшла відображення інформація про «Українські часописи у SCOPUS», «Російські часописи у SCOPUS», «Наукометричні бази даних», «Реєстрація вчених у міжнародному реєстрі ORCID», «Наукова Періодика України».

Готується до оприлюднення підготовлених бібліотекою в межах виконання науково-дослідної роботи «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти» (державний реєстраційний номер

0114 U) електронний ресурс «Інформаційні та бібліотечно-бібліографічні знання на допомогу інженеру-педагогу» з методичними рекомендаціями щодо використання інформаційних та бібліотечно-бібліографічних ресурсів галузевої спрямованості. Один з розділів цього ресурсу – «Застосування наукометричних і бібліометричних засобів при вирішенні інформаційно-пошукових завдань» - створений для більш поглибленого ознайомлення зі світом інформаційно-бібліографічних знань для авторів-науковців. У ньому розкрито поняття сучасних бібліометричних і наукометричних баз даних, такі як імпакт-фактор, індекс цитування, індекс Гірша, рейтинги установ і вчених тощо.

В Науковій бібліотеці для референтів кафедр організовані і постійно діють семінари з інформаційно-аналітичної діяльності, на яких обговорюються питання впливу публікаційної активності авторів-науковців на рейтинги академії в Scopus, Webometrics та Українському індексі наукового цитування (УІНЦ), визначаються шляхи їх підвищення. Тематика семінарів уточнюється залежно від побажань учасників. Під час роботи одного з таких семінарів були обговорені сучасні вимоги до наукових публікацій: міжнародні системи транслітерації, складання пристатейних списків літератури в романському алфавіті (латиницею), реєстрація авторів-науковців у цифровому ідентифікаторі ORCID тощо.

Бібліотека постійно ініціює підвищення інтернет-активності співробітників кафедр шляхом розміщення публікацій в архіві EIAr UIPA (Electronic Archive of Ukrainian Engineering Pedagogics Academy), в періодичних виданнях, індексованих системою Scopus, e-LIBRARY.RU, «Наукова Періодика України» Scientific Periodicals of Ukraine (Науково-видавничої інфраструктури УРАН), реєстрації міжнародному реєстрі унікальних ідентифікаторів вчених ORCID і проводить роботу по залученню авторів до створення свого профілю в РІНЦ. Зареєстровані автори матимуть безкоштовну можливість перегляду числа цитувань публікацій в РІНЦ, Scopus і Web of Science, завдяки угодам між РІНЦ і компаніями Thomson Reuters та Elsevier.

Також бібліотека долучилася до участі вчених кафедр у проекті «Бібліометрика української науки» шляхом створення бібліометричних профілів (портретів) вчених на платформі Google Scholar. Співробітниками бібліотеки на платформі Google Scholar створено і зареєстровано на сайті «Бібліометрика української науки» профілі ректора і проректорів академії. Планується продовження роботи з поширення ініціатив наукової комунікації в академії шляхом організації сектора інформаційно-аналітичної роботи та організації науково-дослідної зони в бібліотеці. Діяльність сектору буде спрямована на забезпечення інформаційних потреб академії за допомогою аналітичних технологій

шляхом переробки існуючої інформації та отримання якісно нового знання. На сьогодні це – вивчення галузевого інтернет-ресурсу, організація та доступ до нього, вивчення індексів цитування авторів, рейтингів ВНЗ, для проведення на корпоративному рівні оціночних досліджень з можливістю якісного просування наукового надбання академії.

Таким чином, наявність інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці в умовах комплексних змін інформаційного середовища трансформує бібліотечну установу в центр соціальних комунікацій і потребує організаційної модернізації. Управління цією діяльністю, потребує виявлення наявних ресурсів, розробки нових варіантів рішень, сценаріїв, використання в роботі елементів бенчмаркінгу, контролінгу, реінжинірингу при збереженні базових функцій бібліотеки академії, пов'язаних з інформаційним забезпеченням наукового та освітнього процесів УПА, що посилює роль Наукової бібліотеки у вирішенні завдань, що стоять перед ВНЗ на сучасному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесникова Т. А. Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство: проблемы и решения / Т. А. Колесникова // Наука та прогрес транспорту. Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізнич. транспорту ім. акад. В. Лазаряна. – 2013. – № 6. – С. 7–22.
2. Подрезова М. О. Бібліографічна культура періодичного видання як напрям інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки / М. О. Подрезова // Вісн. ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2013. – Т. 18, вип. 1(9). – С. 105–113.

**ФОНД РІДКІСНИХ ВИДАНЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
(НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРИКАРПАТСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА)**

Олейник С. В., Стрихар І. Я.

Наукова бібліотека
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті описано найважливіші рідкісні видання, які зберігаються в Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, визначено напрями науково-дослідної роботи по вивченню та дослідженню фонду рідкісних і цінних видань.

Ключові слова: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Наукова бібліотека, рідкісні видання, книжкові знаки, колекції.

Виникнення відділу рідкісних видань і рукописів визначає певний етап в історії кожної бібліотеки, є результатом планомірної роботи з формування колекцій пам'яток друку та писемності і, безумовно, свідчить про наявність та розвиток науково-дослідницького напрямку в її діяльності. Безцінні фоліанти промовляють до нас мовою століть про різноманітні проблеми культурної, соціальної, політичної історії суспільства. Тому важливим завданням бібліотек є, власне, створення спеціалізованих фондів книжкових пам'яток, їх наукове опрацювання, забезпечення збереження та раціональної доступності для наукових і просвітницьких цілей.

Одне із завдань Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – забезпечити вивчення та збереження рідкісних книг. Колекція рідкісних видань належить до важливих складових фонду бібліотеки, яка має свою історію. Найбільшого розмаху процес комплектування рідкісних і цінних фондів набув в Україні в 60–80-х роках ХХ ст. Формування нашого фонду теж припадає на цей період, хоча деякі видання надходили в 40-і – 50-і роки. У 1970 році на засіданні вченої ради тодішнього Івано-Франківського педагогічного інституту прийнято рішення про створення Фонду рідкісної книги. Було проведено важливу роботу з опрацювання списків літератури ХІХ–ХХ ст., надісланих з інших бібліотек (як книгообмін) із різних міст

колишнього Радянського Союзу (Москви, Ленінграда, Одеси, Харкова, Києва). Наші працівники мали можливість відвідати інші бібліотеки, ознайомитися з фондами рідкісної літератури та відібрати ті видання, які мали цінність для користувачів нашого регіону. Величезний внесок у цю роботу зробив професор В. Т. Полек, який тоді займав посаду завідувача відділу бібліографії бібліотеки Педагогічного інституту. Він тривалий час працював з обмінними фондами бібліотек міст Львова, Ленінграда, Москви, Одеси, Києва, Миколаїва та ін.

Крім книгообміну з іншими бібліотеками, було переглянуто фонд основного книгозберігання нашої бібліотеки з метою відбору видань XIX–XX ст. (цей процес продовжується і нині). Раніше цей фонд називався «Література до 1917 року». Однак визначення рідкісності та цінності видань не може бути єдиним і однозначним довічно. Це поняття історичне, тому зазнає постійних змін у процесі розширення й трансформації історичних знань та світогляду [1]. Згодом було вирішено розширити хронологічні рамки і зібрати літературу, видану до 1939 року. Пізніше, враховуючи «Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання» [2], що була затверджена наказом Міністерства культури і мистецтв у 2001 році, хронологічні рамки розширено до 1945 року. Обов'язковим при відборі книг було врахування додаткового критерію – національно-територіального. Відтак, з огляду на історичні події, коли українські книги переслідувала влада тих держав, до складу яких входила Західна Україна, особливу увагу працівників бібліотеки було спрямовано на пошук та вивчення видань, які публікувались на цій території у XIX та на поч. XX ст.

Робота з фондом рідкісних видань у бібліотеці була розпочата в 1985 році, коли бібліотека отримала нове приміщення та з'явилась можливість виділити окрему кімнату для збереження унікальних видань. Усе ж детальне вивчення змісту вказаного фонду розпочалося лише у 2005 році, із застосуванням у бібліотеці автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (УФД/Бібліотека). Першим кроком у цьому напрямку стало затвердження науково-методичною радою бібліотеки «Положення про організацію, зберігання та використання фонду рідкісних видань у Науковій бібліотеці ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”» та «Інструкції про порядок обслуговування користувачів документами з фонду рідкісних видань Наукової бібліотеки ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”».

Нині фонд «Рідкісних видань» налічує 4.819 примірників книг і періодичних видань з усіх галузей знань українською та іноземними мовами і охоплює період з 1769 року до

1945 року. Внаслідок багатолітньої роботи сформовано такі тематичні групи видань:

- видання до 1917 року – 1589 примірників;
- видання 1918-1939 років – 1594 примірника;
- видання 1940-1945 років – 575 примірників;
- прижиттєві видання українських письменників – 40 примірників;
- періодичні видання – 22 назви, 1368 примірників;
- видання іноземними мовами – 197 примірників.

Кожні зібрання рідкісних книг унікальні. Історико-культурне і суспільне значення цих документів надзвичайно важливе, оскільки вони підвищують науковий потенціал всього книжкового фонду бібліотеки. Найдавнішими виданнями нашого фонду є «Повсднєныхъ дворцовыхъ времени государей царей и великихъ князей Михайла Федоровича и Олексея Михайловича записок» (М., 1769); Милтон Д. Возвращенный рай (М., 1785); Жуковскій В. Стихотворенія (Санктпетербургъ, 1849). Серед раритетів - «Приручный словарь славено-польскій», виданий 1830 року, Львівським Ставропігійським братством, одним із найбільш культурних центрів православ'я в Західній Україні.

Багатоаспектною та досить чисельною є колекція прижиттєвих видань українських письменників: Ольги Кобилянської (Новелі. – К., 1925); Михайла Коцюбинського (У грішний світ. – Львів, 1905), (Дебют. – Санктпетербургъ, 1911); Анатагела Кримського (Лаговський Андрій. – Львів, 1905) і (В народ! (Побрехенька без тенденції). – Львів, 1892); Пантелеймона Куліша (Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року. – Львів, 1882); Івана Франка (Мойсей. – Львів, 1905) та інших.

Особливою прикметою нашого фонду є відбір та збереження документів краєзнавчого напрямку. І цей «місцевий характер» особливо цінний для людей, котрі цікавляться історією краю. У спеціальній колекції можна побачити видання, присвячені історії та культурі Галичини, публікації літературознавців, мовознавців, як приклад: Матеріяли до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX віку (Львів, 1902); Матеріяли до української етнології. – Т. XV (Львів, 1912), Т. XIX–XX. (Львів, 1919); Галицький літературно-науковий вістник. – Т. IV. 3 книжка (Львів, 1898); Галицький літературно-науковий вістник. – Т. II. 3 книжка (червень) (Львів, 1898); Шараневичъ. И. Памятники галицко-русской старины въ изображеніяхъ. – Ч. I. (Львовъ, 1886); Гординський Я. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX в. (Львів, 1917).

Ім'я Романа Гнатовича Заклинського, уродженця с. Маріямпіль Галицького району Івано-Франківської області, багатьом відоме. Це український письменник, історик,

етнограф, педагог, мемуарист, культурно-просвітницький діяч, член-засновник Руського Товариства Педагогічного, секретар Головної управи «Рідної школи», бібліотекар «Просвіти» у Львові. У 1905 році він домігся відкриття в Станіславові української гімназії. Як літературознавець був дослідником творчості Ю. Федьковича, автором споминів про нього. Першодрук цього тексту зберігається в нашій бібліотеці: Спомини про Федьковича / зібрав Роман Заклинский. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1901.

Надзвичайно цікаві й прижиттєві видання відомих галицьких мовознавців Якова Головацького «Грамматика Руского Языка. – Ч. 6» (Львовъ, 1849) та Івана Верхратського – автора наукових праць з української діалектології й лексикології.

У бібліотеці зберігається унікальне, на наш погляд, видання творів письменника і перекладача, українського католицького священника, прадіда головнокомандувача УПА Романа Шухевича – Осипа Шухевича «Переводи і наслідованя Осипа Шухевича з портретом і житєписом автора» (Львів, 1883). Збірка була видана посмертно його сином Володимиром Шухевичем.

Особливо хотілося б відзначити прижиттєві публікації Василя Стефаника. У 1898 році на сторінках «Літературно-наукового вісника» вперше опубліковано його «Фотографії з життя», «Засіданє», «З міста йдучи», «Вечірня година». Наступного року у цьому ж виданні було надруковано оповідання «Камінний хрест», присвячене темі еміграції (Літературно-науковий вістник. – Т. VI. Річник II. – Львів, 1899). Наразі йде робота щодо збору та формуванню матеріалів до електронної колекції «Василь Стефаник: життя та творчість».

Заслужують на увагу періодичні видання, що зберігаються у фонді. Неабияку наукову та бібліографічну цінність нині складають перш за все українські часописи, які видавали різні культурно-освітні товариства. На жаль, вони тривалий час не були доступними для наших користувачів, бо не мали відповідного бібліографічного розкриття. Першою спробою наукового опрацювання журналів працівниками нашої бібліотеки стали бібліографічні покажчики змісту часописів, зокрема, «Записок Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка», журналу «Кіевская старина»; часописів «Україна», «Червоний шлях», «Літературно-наукового вісника», «Етнографічного вісника». Описуючи матеріали часописів кінця XIX – поч. XX ст., укладачі дотримувались правописних норм, що існували тоді, тобто орфографію часописів збережено. Для зручності користування у кожному покажчику складено довідковий апарат, куди входять покажчик томів, які є у фондах бібліотеки, хронологічний та іменний покажчики. Імена подані за алфавітом,

навпроти – нумерація, що відповідає порядковому номеру публікації в журналі. Після змісту кожного числа журналу є інвентарний номер, за яким здійснюється пошук часопису в фонді.

Кожна книга рідкісного фонду Наукової бібліотеки неповторна і заслуговує на окрему увагу й вивчення. З наданням бібліотеці статусу наукової інституції та з метою поглибленого вивчення змісту фонду була затверджена тема науково-прикладного дослідження: «Фонд рідкісної книги Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: його проблематика та бібліографія», в рамках якої здійснюється наукове опрацювання, дослідження і розкриття цінних колекцій та зібрань.

Нині розпочато роботу щодо паспортизації видань цього фонду. Опираючись на досвід інших бібліотек, ми розробили свій бланк паспорта, де міститься повна інформація про документ – від інвентарного номера до опису фізичного стану видання. Ця робота надає можливість контролювати збереженість видання та використання його користувачами бібліотеки [3].

В процесі паспортизації виникла необхідність створення картотеки книжкових знаків, які роблять книгу рідкісною, особливою та відрізняє її від інших екземплярів. Виявлення та розпізнання власницьких записів і позначок на книзі є одним із напрямів наукової роботи працівників бібліотеки. Виявлено декілька екслібрисів, які належали відомим бібліофілам, колекціонерам та меценатам. Скажімо, Баздирев Володимир Мартинович – одеський землевласник, володів великою колекцією книг, позначених екслібрисами; крім цього, на деяких книгах були печатки з прізвищем власника [4]. Варто згадати також екслібрис Вульфа Ігнатія Владисловича, відомого одеського колекціонера, який зберіг чудові зразки живопису, зброї та книг. Їх відомо загалом 30 варіантів. Серія ярликів Вульфа на кожен літеру алфавіту – явище унікальне й до нині не зауважено у світовій практиці. Ярлик підбирався до першої літери прізвища автора або назви книги, а далі йшов відповідний номер. За кількістю номерів встановлено, що бібліотека колекціонера нараховувала 5–8 тисяч томів, переважно художня та історична література [5].

Прикладом екслібрисів, що належали установі, можна вважати позначки «Бібліотеки Азіатського департаменту», «Бібліотеки “Всемирной литературы”», «Бібліотеки Центрального Педагогического музея», «Бібліотеки Т-ва Д. П. Котляревського» та ін.

На особливу увагу заслуговує вивчення автографів на книгах. Зокрема, під час опрацювання фонду виявлено декілька книг із особистої колекції Пашницького Василя Михайловича – педагога, краєзнавця, книголюбця, магістра філософії, доктора, засновника

і першого директора Станіславської обласної державної бібліотеки (тепер Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка).

Певним підсумком наукового опрацювання видань фонду буде створення електронного каталогу «Книжкові знаки фонду рідкісної книги Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» й низки окремих тематичних колекцій, зокрема, колекції книг з автографами.

Робота з книжковими пам'ятками дуже цікава та захоплююча. Водночас вона потребує знань не тільки з бібліотекознавства та бібліографії, а й із книгознавства, мистецтвознавства та поліграфії. Будь-яке цінне книжкове зібрання стане мертвою скарбницею, якщо зосереджені в ньому багатства не будуть доступні читачеві. Варто пам'ятати, що кожна книжка – це джерело для нових досліджень, і наше завдання – їх зберегти для наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.
2. Інструкція про порядок відбору цінних, рідкісних документів та колекцій (зібрань) з бібліотечних фондів до Державного реєстру Національного культурного надбання України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01>.
3. Лазарева О., Ніколенко Л. Паспортизація стародруків, рідкісних і цінних видань як один із шляхів розв'язання проблеми їхнього збереження // Бібл. планета. – 2006. – № 3. – С. 17–18.
4. Одесский краевед: блок отдела краеведческой литературы и библиографии Одесской областной универсальной библиотеки им. М. Грушевского [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kraevedodessa.blogspot.com/2015/04/blog-post.html>.
5. Ижик Л. В. Книжные знаки одесских библиофилов: монографическое исследование / Ижик Л. В. // Одесская нац. науч. биб-ка им. М. Горького. – Одесса, 2013. – 131 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/sNaykVidan/301894.pdf

УНІКАЛЬНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ РЕПОЗИТАРІЇВ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ УЧЕНИХ У СВІТОВУ E-SCIENCE

Пасмор Н.П., Шахова С.А.

Наукова бібліотека

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)

Розглянуті питання щодо ролі та значення інституційних репозитаріїв у поширенні результатів наукових досліджень як складової інтеграції творчих здобутків учених і університетів у світову e-Science.

Ключові слова: репозитарій, публікаційна активність, інтеграція, e-Science

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту»[1], сучасних завдань створення центрів знань в університетах, удосконалення механізму наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників організація та супровід інституційного репозитарію стає певним трендом у формуванні цифрового архіву досягнень як окремого вченого, так і певних галузей, механізмів інтеграції особистих наукових здобутків у світовий Інтернет-простір.

Нині існує декілька визначень репозитарію. Розглянемо найбільш популярні. Репозитарій – це: 1) місце в мережі для збору, систематизації, забезпечення збереження і поширення в електронному форматі інтелектуальної продукції установи; 2) електронний архів тривалого накопичення, зберігання і забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень кафедр, окремого вченого, студентів; 3) електронне сховище галузевої інформації, що містить великий масив наукових текстів; 4) електронне структуроване середовище, у якому коректно відображається науковий профіль авторів, наукових груп та колективів тощо[2].

З огляду на сказане, можемо констатувати: унікальність інституційного репозитарію полягає в тому, що він як інформаційне сховище одночасно поєднує в собі функції бібліотеки і відкритого електронного архіву із зберіганням великої кількості текстів і метаданих та є не тільки зручним засобом роботи, а й важливим елементом у розвитку інтернет-маркетингової політики вузу в цілому і бібліотеки зокрема.

Оскільки формування і розвиток репозитаріїв тісно пов'язані з онлайновим майбутнім науки, мета їх створення полягає у забезпеченні:

1) відкритості і оперативності доступу до наукових досліджень вчених різних країн світу;

2) отримання наукової галузевої інформації та знань для подальшого використання їх у науково-практичній діяльності;

3) цитування статей із відповідних журналів за допомогою посилання на уніфіковані ідентифікатори ORCID та ResearchID, які є, по суті, складовою рейтингу вченого;

4) збору власних публікацій вченого в єдиному профілі та ідентифікації їх у міжнародних базах Web of Science, Scopus та ін.;

5) підвищення рейтингу як самих учених, так і науково-педагогічних установ та організацій;

6) інтеграції поточних наукових публікацій учених у світовий комунікаційний інфопростір;

7) можливості необмеженого доступу до наукових праць світової наукової громадськості, зростання популярності і цитованості наукових публікацій;

8) розвитку науки та окремої наукової галузі у всьому світі;

9) формування e-Science.

Отже, можна впевнено стверджувати наступне: унікальність репозитарію пов'язана з тим, що роботи, розміщені в ньому, стають більш відомими науковому співтовариству, ніж представлені виключно в якомусь одному виданні. Доведено, що Інтернет-активність, присутність праць вчених у веб-середовищі підвищує їх репрезентативність, а репозитарії стають своєрідними «точками» зростання цитованості в середньому в 4-5 разів. Корисність самоархівації у е-сховищі своїх робіт помітна не зразу, хоча від цього значення інформаційного контенту не стає меншим, оскільки автор отримує, як мінімум, три плюси: підвищення індексу цитування робіт; постійне і тривале зберігання наукових наробок; збереження авторських прав[3]. Необхідно також додати, що розміщення у репозитарії результатів досліджень у формі статей означає негайне електронне депонування наукового пріоритету автора, а також створює сприятливі передумови для 100% представлення результатів наукових пошуків окремих учених у відкритому доступі, збільшує читацьку аудиторію в десятки, а іноді і в сотні разів.

На сьогодні накопичено значний досвід створення подібних електронних наукових архівів, а репозитарії ВНЗ набули популярності завдяки відкритості та доступності інфоконтенту, представленого в них. Цей факт підтверджує зацікавленість вузів у нарощуванні наукового, творчого потенціалу, представлення вищих закладів у різного

роду рейтингів, у т. ч. і стосовно міжнародного рейтингу “Вебометрикс”, який ураховує кількість проіндексованих інформаційно-пошуковими Інтернет-системами сторінок сайту вузу, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, а також обсяги завантажених на сайт файлів, тобто змістовно-галузевої інформаційної активності сайту ВНЗ. Отже, для університетів репозитарій стає якісним ресурсом підтримки, розвитку науково-педагогічної діяльності, джерелом швидкого обміну галузевою інформацією за тематикою досліджень і, як наслідок, сприяє підвищенню рейтингу окремих учених, творчих колективів, інституцій.

Репозитарій Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого – молода структура. Він створений у квітні 2012 р. відповідно до наказу ректора із метою підвищити академічну веб-присутність нашого вишу у глобальних наукових комунікаціях. Однак, ми маємо певні здобутки. Зокрема, станом на 15 травня 2015 р. оброблено і внесено до цифрового архіву понад 7000 електронних текстів статей, авторефератів дисертацій тощо. У березні 2014 р. електронному архіву-репозитарію університету Міжнародним центром ISSN за підтримки інформаційного сектору ЮНЕСКО надано власний International Standard Serial Number 2311-9012. Як бачимо, репозитарій розвивається як повноцінне електронне видання. Для поширення результатів наукових досліджень університету в просторі цифрових комунікацій з проблем правознавства е-сховище представлено в Міжнародному Каталогі відкритого доступу наукових ресурсів ROAD; Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу ROAR; Каталогі репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR та Директорії журналів відкритого доступу DOAJ[4].

Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливість забезпечити ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність. Наприклад, ми дізнаємося, наскільки є активним репозитарист, творчий самоархіватор, тобто бачимо найбільший показник звернень до робіт учених і науково-педагогічного колективу вузу. Нещодавно підключена система, яка дозволяє збирати досить детальну статистично-аналітичну інформацію стосовно науковців, а саме: кількість унікальних відвідувачів, кількість і тривалість візитів, пошукові ключові фрази, слова, теми, посилання на репозитарій із зовнішніх Інтернет-джерел, найбільш популярні сторінки та інші корисні відомості. Зокрема, за даними GoogleАналітикс протягом двох тижнів травня поточного року майже 3,5 тисячі відвідувачів репозитарію переглянули понад 22 тисячі сторінок текстів.

Сьогодні, нарощуючи змістовні та кількісно-якісні показники веб-середовища

репозиторних ресурсів, ми розуміємо необхідність вдосконалення діяльності всіх учасників науково-педагогічної та бібліотечної справи з метою отримання більш достойного місця університетського електронного архіву в наукометричному рейтингу університетів Webometrics “The Ranking Web of World repositories”, який встановлює кількість зовнішніх Internet-посилань, цитувань та активність ресурсів і сайту. Як відомо, починаючи з 2004 року рейтинг університетів Webometrics кожні півроку оновлюється і публікується іспанською дослідною лабораторією "Laboratorio de Internet" та розраховується дослідницькою групою Cybermetrics, що входить до складу Національної Дослідницької Ради Іспанії. Ця система рейтингування охоплює вже 22 тисячі інтернет-сайтів різних вишів з усіх (а їх приблизно 30 тисяч) вищих освітніх установ по всьому світу, доводить перспективність та необхідність подальшого вдосконалення репозитарію.

На думку розробників даного рейтингу, використовувані показники дозволяють отримати досить повну картину діяльності викладачів і дослідників університетів, адаптуючи результати власних наукових досліджень до окремих практичних сфер діяльності. Встановлення високої оцінки показників Webometrics говорить не просто про активну діяльність в мережі, він дає змогу вимірювати об'єм, наочність, логістику, взаємозв'язок і популярність інтернет-сторінок університетського сайту, веб-сайтів окремих учених, кафедр, бібліотек. У своїх оцінках "Laboratorio de Internet" керується чотирма критеріями:

1. Presence (присутність або розмір). На цей критерій впливає кількість сторінок сайту і його піддоменів.

2. Impact (вплив або видимість). Враховуються зовнішні посилання на сайт вузу та його е-ресурси.

3. Openness (відкритість). Розглядається кількість документів (pdf, doc, docx, ppt) на сайті вузу.

4. Excellence (перевага). Кількість опублікованих наукових праць.

Рівень функціонування інституційного репозитарію враховується в усіх вищезгаданих критеріях, але найбільше впливає на третій – відкритість. Розвинений електронний архів може суттєво підвищити рейтинг у Webometrics, оскільки його основною метою є прагнення створити максимальну відкритість більшої кількості наукових робіт та різних матеріалів.

У той же час, послідовне втілення в життя описаних раніше аспектів формування e-Science через інституційні репозитарії сприятиме модернізації взаємин між окремим ученим і науковим співтовариством. У цьому контексті вбачається за потрібне розробка

більш гнучкої і досконалої форми оприлюднення наукового результату вченого, адаптування до нових можливостей, що пропонує дослідницька онлайнова інфраструктура, і краще відповідає духу і вимогам електронної науки. Йдеться також про необхідність посилювати представництво персональних веб-сторінок ученого в Інтернеті, які, по суті, відіграють роль семантичного зв'язку між статтею та її автором. У цьому важлива участь бібліотекаря-фахівця, який забезпечить певне місце статті і автора серед метаданих, що повідомлені зовнішнім бібліографічним системам, а також важливі у пошукових операціях та у підрахунках цитованості автора. Без створення такого центрального елемента репозиторного середовища, як особиста веб-сторінка науковця на офіційному веб-сайті вузу, неможливе реформування системи наукових комунікацій і її входу у світ наукових публікацій on-line. У свою чергу, участь у проектах ORCID та ResearchID забезпечить необхідний рівень доступності, надійності, комфорту персональних веб-сторінок учених. Це, власне, й надасть особистий статус репозитарію як ресурсу, що формує науково-дослідницький капітал вузу, наукове веб-портфоліо окремого вченого, показника його професійної діяльності та рейтингу університету в цілому[5]. Крім того, усе частіше зазначається, що зростання кількості публікацій у відкритому доступі в інститутських електронних репозитаріях створює унікальні можливості для розробки та використання онлайнової метрики в оцінці наукової діяльності (Research Metrics) для професійної перекваліфікації (наукової атестації) або при виділенні грантів тощо, забезпечує важливі мотивації і розвиток професіоналізму.

Підсумовуючи, слід наголосити, що у сучасному цифровому світі вже неможливо обходитися традиційними формами і методами оприлюднення наукових здобутків, і цьому є пояснення: з багатьох причин роботи не отримують своєчасного виходу в друкованому вигляді або взагалі можуть не побачити світло на папері, як наслідок, щось можна загубити, втратити. Для науки і вузу (бібліотеки як його складової) – це неприпустимо. І в такому сенсі унікальність та значення інституційного репозитарію полягає у вільному наданні доступу до масивів інформації швидко і з будь-якої точки світу. Відкритість і наочність веде до ефективної наукової комунікації, збільшує науковий вплив автора-дослідника певної галузі на практичну сферу діяльності. Тому створення і розвиток інституційного інтелектуального сховища електронних ресурсів – важливе завдання бібліотек, інформаційних центрів, кафедр, окремих учених, погляд у майбутнє, а найважливіше – внесок у розвиток науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728.
2. Линден И. Л. Открытый доступ: «зеленый путь» и «золотой путь» / И. Л. Линден, Ф. Ч. Линден // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 7. – С. 30–44.
3. Swan A. The Open Access citation advantage: Studies and results to date [Electronic resource] / Alma Swan // University of Southampton. – Way of access: <http://eprints.soton.ac.uk/268516> (date of appeal: 25.05.2015). – Title from the screen .
4. Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого eNULAIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua> (дата звернення: 25.05.2015). – Назва з титул. з екрана.
5. Паринов С. И. Онлайнное будущее науки: наукометрическая сигнальная система [Электронный ресурс] : препринт WP2/2007/01 / С. И. Паринов ; Гос. ун-т «Высш. шк. экономики». – М. : ГУ ВШЭ, 2007. – 52 с. – Режим доступа: http://www.hse.ru/data/2010/05/04/1216407493/WP2_2007_01.pdf (дата обращения: 25.05.2015). – Загл. с экрана.
6. Пасмор Н. П. Університетський репозитарій – засіб інтеграції наукових здобутків учених у світовий віртуальний простір наукових комунікацій [Електронний ресурс] = University Repository – tool integration of scientific achievements of scientists in the global virtual space of scientific communication : презентація / Н. П. Пасмор // Система наукового цитування та поширення результатів наукових досліджень : наук.-практ. семінар, Харків, 19 трав. 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7772> (дата звернення: 25.05.2015). – Назва з титул. з екрана.
7. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Тетяна Колесникова // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26.

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ (з досвіду роботи)

Пилип Я.А.

Науково-технічна бібліотека Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

У статті розглянуто спектр завдань бібліотек ВНЗ згідно Закону України «Про вищу освіту», зокрема питання інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів на прикладі Науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційна культура, веб-сайт бібліотеки, електронний каталог, бібліотека ВНЗ як інформаційний центр, соціологічне дослідження.

Стрімкий процес інформатизації початку третього тисячоліття торкнувся і освітнього процесу. Сьогодні основне завдання – реформування галузей освіти відповідно до міжнародних вимог і стандартів, а також виведення її на світовий європейський рівень. Питання імплементації Закону України «Про вищу освіту» – тривалий і поетапний процес, тому основним завданням сьогодні є свого роду мобільність – постійний рух, вивчення та узагальнення тих змін, які відбуваються практично щодня. І бібліотека як важлива складова структури вищого навчального закладу, повинна гідно відповісти на виклик часу.

Стаття 33 (п.6) Закону України «Про вищу освіту» говорить: «Вищий навчальний заклад зобов'язаний мати у своєму складі бібліотеку, бібліотечний фонд якої має відповідати вимогам стандартів освітньої діяльності». Особи, які навчаються у вишах, мають право на безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною та науковою базами. Особливий акцент зроблено на безоплатному забезпеченню інформацією для навчання у доступних формах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми проблемами) (ст.62). І саме бібліотека з своїми традиційними фондами та інформаційними ресурсами здатна і повинна брати активну участь в реалізації *основних завдань вищого навчального закладу* (ст. 26 Закону України «Про вищу освіту»), пріоритетними серед яких є: провадження на високому рівні освітньої та наукової діяльності, інформаційне забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу;

участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян та ін. З цією метою вузівські бібліотеки для здійснення вищезазначеного і визначають пріоритетні напрямки своєї діяльності. До речі, кінцева мета реалізації цих завдань співпадає і з основними положеннями проекту «Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року), на основі якої розробляється проект Стратегії розвитку бібліотечної справи до 2025р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». Бібліотеки (в т.ч. вузівські) покликані: забезпечувати вільний доступ до знань і культурного надбання у громадянському інформаційному мережевому суспільстві, допомагати у реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, сприяти навчанню протягом життя, отриманню знань і навичок, важливих для суспільства знань.

Створення у бібліотеках принципово нових видів інформаційних ресурсів, організація доступу до віддалених та локальних джерел інформації стали найважливішим завданням інформаційного забезпечення науки та освіти, соціокультурної діяльності бібліотеки. Інноваційний розвиток вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, постійні освітянські реформи в нинішніх умовах обумовлюють необхідність повноцінного наукового інформаційного забезпечення.

Модернізаційні зміни, що відбуваються в системі сучасної вищої освіти, розширюють спектр завдань бібліотек ВНЗ, є важливою складовою інформаційно-комунікаційного простору навчального закладу, в якому зосереджені основні навчально-виховні ресурси щодо сприяння формуванню світоглядного розвитку компетентної особистості майбутнього фахівця, здатного опанувати нові інформаційні технології та керувати власним знанням. Специфіка напрямів розвитку сучасної бібліотеки ВНЗ полягає в інноваційності її діяльності, а це, передусім, – відповідність вимогам інформаційного суспільства.

Бібліотека вищого навчального закладу сьогодні дедалі частіше асоціюється з поняттями «знання» й «професіоналізм». Тут накопичуються й систематизуються всі можливі види інформації та забезпечується сучасний рівень інформаційної підтримки

процесів навчання та науково-дослідної діяльності. Наявність великої кількості інформації породжує необхідність її упорядкування, систематизації і найголовніше – створення безперешкодного доступу до цієї інформації, що підвищить ефективність як наукової роботи, так і навчання.

Інформаційне забезпечення навчального та наукового процесів вищого навчального закладу є основною функцією вузівських бібліотек, зокрема і науково-технічної бібліотеки (НТБ) Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Бібліотека з максимальною повнотою поєднує традиційні методи роботи з сучасними інформаційними технологіями: ефективним використанням комп'ютерних технологій, спеціалізованих веб-сайтів та електронних баз даних, що допоможе забезпечити широкий доступ користувачів до необхідних ресурсів.

Враховуючи потребу користувачів в отриманні якомога повної і всебічної інформації про бібліотечні фонди, нові надходження взагалі та з фахових питань зокрема, довідково-бібліографічним відділом здійснюється бібліографічне інформування абонентів (керівництва та всіх кафедр університету) в режимі диференційованого забезпечення користувачів (ДЗК): щомісячно виходить з друку інформаційний бюлетень «Вища освіта» та щоквартально «Бюлетень нових надходжень», електронні версії яких представлено також на сайті бібліотеки. Підтримується тісний зв'язок з референтами-інформаторами, які регулярно знайомляться з виставкою «Нові книги». Все це є форми групового бібліографічного інформування, тобто доведення інформації до певної групи користувачів, об'єднаних схожістю інформаційних потреб (запитів). Сюди ж відносимо галузеві і тематичні списки літератури, комплексні виставки-перегляди, усні бібліографічні огляди за відповідними темами, тематичні Дні інформації, Дні фахівця. Традиційним стало проведення інформаційно-ділових зустрічей («Днів кафедри»). Мета таких заходів – розкрити інформаційні можливості бібліотеки, ознайомити з інноваціями в її діяльності та виробити разом з викладачами нові шляхи подальшого ділового партнерства. На зустрічах обговорюються питання ефективного використання електронних ресурсів НТБ, можливості доступу до світових джерел інформації, розглядаються питання комплектування та книгозабезпеченості окремих дисциплін. Також відбуваються презентації Днів кафедри у мультимедійному форматі. Ці заходи вже було організовано із застосуванням новітніх інформаційних технологій для кафедри управління галузевим і регіональним економічним розвитком та для кафедри морських нафтогазових технологій. Так останнім часом науково-технічною бібліотекою підготовлено та видано наступні видання: бібліографічні рекомендаційні списки

літератури «Буріння нафтових та газових свердловин», «Нафтогазова промисловість України: етапи розвитку, реалії та перспективи», «Геофізичні методи дослідження свердловин. Каротаж», «Туристична індустрія на вістрі часу», «Екологічна освіта – пріоритетний напрямок державної політики», «Механіка машин», «Безпека життєдіяльності»; бібліографічний покажчик змісту всеукраїнського щоквартального науково-технічного журналу «Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ» (Вип.1 - 2005-2009рр.; Вип. 2 – 2001-2004рр.; Вип.3 – 2010-2013рр.); «Каталог дисертацій, захищених в ІФНТУНГ з 1999 по 2012рр (з фонду НТБ)»; бібліографічні покажчики «Рідкісні та цінні видання у фондах науково-технічної бібліотеки» в 2-х частинах та «Природно-заповідний фонд України». На особливу увагу заслуговує дайджест «Нафтогазові технології», підготовлений за матеріалами журналу «Время колтюбинга» та інтернет-видань (2013-2014рр.). Вже вийшло 2 його випуски.

Зважаючи на те, що одним із найважливіших показників роботи бібліотек є розвиток та використання прогресивних інформаційних технологій у навчальній та науковій діяльності, рівень виробництва та споживання інформаційних продуктів, послуг, дедалі пріоритетнішими в бібліотечній роботі стають питання формування нової телекомунікаційної культури, піднесення якості освіти. Формування інформаційної культури користувачів НТБ ґрунтується на системності, безперервності, діяльнісному підході до вдосконалення цього процесу. Інформаційна культура формує способи взаємодії студентів і викладачів на основі інформаційної компетентності, розвиває вміння і навички роботи з інформацією. Належний рівень інформаційної культури – це уміння усвідомлювати та формулювати власні інформаційні запити; готовність і уміння оперувати різними джерелами інформації, здійснювати їх свідомий вибір; спроможність створювати, зберігати та розповсюджувати інформацію, використовувати її в навчальній та науковій діяльності. Саме виконання цих завдань і є основною метою занять з інформаційної культури, які проводяться працівниками довідково-бібліографічного відділу та відділу інформаційних технологій. Дуже важливим є момент одночасного підвищення інформаційної культури і тих, хто навчається, і тих, хто навчає.

На сьогоднішній день інформаційна культура користувача є одним з найважливіших показників рівня освіченості. Тому навчання в цьому напрямку – одне з першочергових завдань бібліотеки. Так для проведення занять з інформаційної культури довідково-бібліографічним відділом було підготовлено методичні вказівки «Складання списків використаної літератури до курсових, дипломних та інших наукових робіт». Таким чином, бібліотека стає не тільки інформаційним, але й освітнім центром.

До традиційних напрямів діяльності бібліотеки на допомогу навчальному та науковому процесам університету належать: диференційоване бібліотечно-бібліографічне обслуговування користувачів; комплектування фондів літературою з питань нафтогазової галузі; організація запису, обліку і перереєстрації читачів; виконання бібліографічних довідок; підбір літератури на замовлення (для написання наукових праць професорсько-викладацькому складу та курсових, реферативних робіт іншим категоріям читачів); забезпечення комфортних умов роботи у читальних залах; ведення каталогів і картотек; організація тематичних та інформаційних виставок, переглядів літератури, проведення «Дня інформації», «Дня спеціаліста», «Дня кафедр»; співпраця з використанням МБА (найтісніші зв'язки в цьому напрямі НТБ підтримує з Національною бібліотекою ім. Вернадського, ДНТБ України, НТБ Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», Державною історичною бібліотекою України, Науковою бібліотекою ім. Максимовича КНУ ім. Шевченка, а також бібліотеками Росії та Білорусі). Сьогодні значно скорочено час на отримання інформації про наявність у бібліотеці необхідного документа. До послуг читачів – документи з фонду бібліотеки для користування в читальних залах та на абонементях; виставки нових надходжень та видань професорсько-викладацького складу; виставки документів та матеріалів з питань ведення наукової роботи та організації навчально-виховного процесу, з нагоди визначних дат у суспільному та культурному житті країни.

Нові інформаційні технології спричинили істотні зміни й у системі бібліотечного сервісу: зникло багато видів бібліографічної діяльності і розвинулися зовсім нові форми пошуку та зберігання навчальної та наукової інформації. Сучасні книгозбірні постійно поповнюють перелік послуг, серед яких найбільш поширеними стають створення електронних каталогів, формування електронних баз даних та надання інформації з електронних ресурсів бібліотеки, з мережі Інтернет для ознайомлення з навчальними планами, програмами та підвищення професійного рівня, виготовлення електронних копій, а головними вимогами технологічного процесу є простота, зручність та ефективність.

Поряд із традиційними формами бібліографічного інформування, працівники бібліотеки активно працюють над створенням віртуальних виставок нових надходжень, тематичних книжкових виставок, повнотекстових електронних баз даних (створено електронні БД «Нафтогазове обладнання», «Праці викладачів і науковців», «Історія ІФНТУНГ»). В електронному читальному залі НТБ можна переглянути електронні журнали на оптичних дисках «Винаходи в Україні», які бібліотека отримує з 2006 року.

Програмне забезпечення «УФД/Бібліотека» дало змогу на більш високому рівні накопичувати електронний інформаційний ресурс, займатися ретроконверсією фондів, надавати сервісні послуги користувачам, автоматизувати всі процеси в діяльності бібліотеки, створювати максимально повне інформаційне забезпечення наукового, навчального та виховного процесів університету.

Традиційні способи доступу до інформації поступово відходять на другий план. Серед актуальних напрямків діяльності вузівських бібліотек – підтримка й просування бібліотечних веб-сайтів, використання в навчальному та науково-дослідному процесах електронних ресурсів віддаленого доступу, розвиток он-лайнних послуг на основі власних фондів документів.

В умовах тотального впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в усі сфери суспільної діяльності реалізація основних функцій бібліотеки ВНЗ – інформаційне забезпечення, необмежений доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, інформаційний супровід навчального та наукового процесів – покладається на веб-сайт. Сьогодні веб-сайт розглядається фахівцями як інструмент, що дозволяє виконувати функції, притаманні реально існуючій організації у віртуальному просторі, та надає додаткові можливості користувацькій аудиторії.

Для користувачів НТБ інформаційний простір стає ближчим завдяки оновленому в 2011р. власному сайту бібліотеки (<http://library.nung.edu.ua/>), який налічує на сьогодні близько 190 тис. звернень та 495 тис. переглядів сторінок. Через електронний каталог на сайті бібліотеки зареєстрований користувач отримує доступ до інформаційних повнотекстових ресурсів власної генерації (кількість електронних копій праць викладачів університету становить понад 4 тис.). Також створено розділ сайту «ЧитальняONLINE», який містить повнотекстові документи (близько 2 тис.), доступ до яких здійснюється лише в локальній мережі університету. Електронний каталог бібліотеки сьогодні налічує близько 365 тис. бібліографічних записів, які є результатом науково-аналітичної обробки усіх видів та типів видань. Користувачі НТБ мають можливість здійснювати електронне замовлення на літературу, переглядати власний електронний формуляр.

Перейти до пошуку в електронному каталозі (ЕК) НТБ ІФНТУНГ (АБІС «УФД/Бібліотека») можна, обравши відповідний лінк у стрічці меню веб-сайту бібліотеки. Зареєстрованим користувачам можна скористатися розділом «Ваш персональний формуляр» та замовити необхідні документи, відібрані за результатами пошуку. Для комфортності користування ЕК у рубриці «Користувачам» міститься «Інструкція з пошуку документів програми «УФД/Бібліотека» та «Інструкція з пошуку документів по

електронному каталогу з можливістю їх замовлення через сайт науково-технічної бібліотеки». На сайті, крім текстової та графічної інформації щодо користування ЕК, міститься відеоінструкція, яка наочно демонструє послідовність виконання операцій пошуку інформації.

Оскільки специфіка інформаційних ресурсів університетських бібліотек полягає в тому, що об'єктом інформаційного забезпечення є наукова та навчальна діяльність вузу, то пошукові форми ЕК мають посилання на спеціальні та/або профілізовані БД. Варто відзначити широкий вибір класифікаторів, що сприяють інформаційному забезпеченню навчального процесу у ВНЗ: «Видання з грифом МОНУ», «Каталоги НТБ ІФНТУНГ», «Напрямок підготовки», «Рекомендована література в електронному вигляді для студентів 1-5 курсів».

Сучасний стан інформаційно-комунікаційного простору університету якісно відрізняється від його стану в попередні роки, оскільки сьогодні потенційну глобальність отримує будь-яка інформація, яка «потрапляє» у світову телекомунікаційну та комп'ютерну мережу. Комунікація у ВНЗ забезпечує рух навчальної інформації в часі та просторі за допомогою створення, зберігання та розповсюдження навчальних документів не лише в паперовій формі, а й в електронній. Навчальна документація ВНЗ є наочним прикладом еволюційних змін у тенденціях, засобах, змістовно-формальному відображенні інтегрованого інформаційно-комунікаційного й освітнього простору ВНЗ, специфіка якого полягає в тому, що в ньому відбувається високоорганізоване та формалізоване поєднання виробництва документів з їх накопиченням, обробкою, зберіганням і розповсюдженням. Перевага такого простору спрямована на оновлення та розширення роботи з навчальними документами в електронному форматі. Електронні документи веб-сайта ВНЗ (або веб-документи) значно розширюють свої комунікаційні властивості, забезпечуючи гнучкішу комунікацію «документ-користувач» і комунікацію «користувач–документ–користувач» завдяки використанню Інтернет-комунікацій та сервісів. Комунікаційні властивості навчальних документів впливають на інтегрований інформаційно-комунікаційний простір вишу і формують його.

Так розділ сайту НТБ «Інформаційні ресурси» створений на допомогу науковій роботі та навчальному процесу університету, сприяє ефективному пошуку інформації. База даних «Періодичні видання університету» містить інформацію про видавничу діяльність університету, зокрема відображає зміст та текст статей фахових журналів «Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ», «Науковий вісник», «Нафтогазова енергетика», «Методи та прилади контролю якості», «Журнал енергетики вуглеводнів»

(вих. з 2014р. ; в англomовному виданні публікуються матеріали актуальних проблем нафтогазової енергетики і шляхів їх вирішення за допомогою фундаментальних і прикладних досліджень, нових наукових підходів до розробки та удосконалення технологій роботи підприємств). В журналах публікуються результати наукових досліджень та виробничої діяльності нафтогазового комплексу України.

Рубрика «Бібліографічні видання» містить електронні версії бібліографічних покажчиків, посібників, тематичних списків літератури на актуальні теми, зокрема щомісячного інформаційного бюлетеня «Вища освіта», створених та виданих науково-технічною бібліотекою. Назви періодичних видань, які передплачує НТБ за той чи інший період, вміщає розділ «Перелік періодичних видань НТБ». База даних «Дисертації, захищені в ІФНТУНГ» представлена «Каталогом дисертацій, захищених в ІФНТУНГ з 1999р.» (з фонду НТБ).

На сайті бібліотеки відкрито доступ до реферативних журналів ВІНІТІ нафтогазового профілю. Електронний Реферативний Журнал ВІНІТІ – це інформаційна система, що дозволяє користувачеві переглядати вміст реферативних журналів на персональному комп'ютері. Кожний користувач має можливість завантажити образ оптичного диску з необхідними номерами журналів.

На базі науково-технічної бібліотеки ІФНТУНГ створено “SPE-Library”, яка складається з примірників журналів провідних нафтогазовидобувних компаній. На сайті бібліотеки в он-лайн режимі можна ознайомитися з журналом Journal of Petroleum Technology (JPT), який випускає міжнародна організація SPE (спілка інженерів нафтовиків).

Через сайт бібліотеки користувачам за допомогою Інтернет-технологій доступні і зовнішні джерела інформації. Це посилання на наступні наукові інтернет ресурси: «Перспективні винаходи України», «Електронна версія акумулятивного офіційного бюлетеня «Промислова власність», «Цифрова патентна бібліотека», «Наукова періодика України», «Електронні наукові фахові видання», «Електронна бібліотека авторефератів дисертацій», «Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України» та ін., а також корисні посилання на освітні сайти [«Вища освіта - інформаційний портал»](#), [«Бібліотечний інформаційно-освітній портал»](#), [«Педагогічна преса - освітній портал»](#) та ін.

Відомо, що найпотужніший науковий потенціал зосереджено у вищих навчальних закладах світу. Україна не є винятком, викладачі котрої не лише продукують нові ідеї, а й активно апробовують їх у студентській аудиторії, формуючи нову генерацію вітчизняних

фахівців (бакалаврів, магістрів), які складають інтелектуальну еліту країни. В цьому сенсі слід згадати афористичний вислів — «хто володіє інформацією, той володіє світом».

Веб-сайт ВНЗ слід розглядати як комунікаційне середовище розміщення та поширення електронної навчальної документації та важливу складову інформаційного простору ВНЗ, оскільки його функціонування забезпечує типовий набір Інтернет-сервісних служб, що якісно реалізують дистанційну взаємодію з користувачами. Тобто веб-сайт ВНЗ здійснює комунікаційну взаємодію користувачів та доповнює традиційні джерела інформації для суб'єктів інформаційного середовища ВНЗ (студенти, викладачі). Електронна навчальна документація є основною складовою веб-сайта ВНЗ, має тенденції поширюватися в майбутньому завдяки комплексній Інтернет-комунікаційній сутності веб-сайта. Таким чином, веб-сайт ВНЗ можна визначити як комунікаційний канал, що забезпечує користувачам доступ до електронних навчальних документів ВНЗ, як інформаційно-комунікаційний засіб долучення електронного навчального документа до інформаційно-комунікаційного простору та міжнародного інформаційно-мережевого середовища Інтернету, а також як засіб, що суттєво підвищує повноту й оперативність надання користувачам освітніх послуг.

Розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії учасників навчального процесу постійно прискорюється завдяки вдосконалюванню цифрових технологій. Найближчим часом всім учасникам навчального процесу (в т.ч. бібліотекам) потрібно буде враховувати та використовувати:

- розширення можливостей у комунікаціях викладачів і студентів;
- забезпечення мобільності всіх наявних апаратних засобів;
- активізацію процесів оцифрування навчального контенту;
- нові сучасні інструменти керування великими обсягами інформації;
- навички обробки неструктурованої й непідготовленої інформації;
- планування розвитку з урахуванням хмарних технологій;
- активне підвищення кваліфікації викладачів і студентів у сфері інформаційних технологій.

Всі ці питання вдосконалення інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів університету постійно вивчаються провідними спеціалістами науково-технічної бібліотеки. Так, виконуючи протягом 2008-2011рр. наукове дослідження «Основні напрямки діяльності науково-технічної бібліотеки в забезпеченні інформаційних потреб користувачів університету та паливно-енергетичного комплексу України», фахівці бібліотеки не тільки вивчали ринок інформаційних ресурсів, а й і сьогодні приділяють

велику увагу багатоаспектному аналізу інформаційних потреб користувачів, всебічному вивченню використання ними первинної інформації та створення вторинної. Інформаційна функція, що стала пріоритетною для бібліотеки, зумовлює поглиблене дослідження проблеми задоволення читацьких потреб.

Науково-технічна бібліотека ІФНТУНГ також велику увагу зосереджує на проведенні соціологічних досліджень та анкетних опитувань користувачів. Бібліотека періодично проводила вивчення читацької аудиторії. Це були різні категорії користувачів. Останнє соціологічне дослідження «Бібліотека ВНЗ та її роль в забезпеченні навчального та наукового процесів за оцінкою викладачів» проводилося в 2013р., метою якого було визначення потреб у певних видах електронних ресурсів, удосконалення обслуговування користувачів бібліотеки та більш успішного впровадження нових сучасних форм бібліотечного обслуговування, а також полегшення доступу до інформації та скорочення часу на її пошук. Узагальнюючи та підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що університетська бібліотека за оцінкою викладачів відіграє важливу роль в забезпеченні навчального та наукового процесів. Аналіз результатів дозволяє не тільки отримати об'єктивну картину окремих напрямків діяльності бібліотеки, визначити шляхи її подальшого функціонування та розвитку, але й створити узагальнений портрет представника категорії користувачів професорсько-викладацького складу, основним мотивом звертання якого є наукова робота. Найважливіше джерело інформації для них є традиційна система каталогів та картотек, хоча інформацію про послуги бібліотеки дізнаються в першу чергу через бібліотечний сайт. Найважливішою характеристикою сучасної вузівської бібліотеки вважають повноту книжкового фонду, тому й обов'язковою умовою його поповнення є придбання навчально-методичної літератури на паперових носіях (навіть якщо є їх електронні копії). Представники даної категорії користуються послугами міжбібліотечного абонементу. Більшістю опитуваних визнано, що технічне оснащення бібліотеки недостатнє. Позитивно оцінюємо той факт, що дана категорія користувачів не є пасивною та байдужою в оцінюванні ролі бібліотеки; це підтверджує ціла низка пропозицій та побажань, висловлених в анкетуванні. І в першу чергу вони стосуються оновлення бібліотечного фонду (зокрема забезпечення актуальними періодичними виданнями та науковою літературою), більш активного наповнення електронної бібліотеки, покращення матеріально-технічної бази.

Стратегію розвитку бібліотек вищих шкіл України та шість діяльнісних домінант, які визначають цю стратегію, гарно окреслено Т. Колесниковою. Це стосується і покращення статусно-рольових позицій бібліотеки у ВНЗ, і посилення інформаційно-комунікаційних

зв'язків бібліотек з науковими колами, і розробка концепції довгострокового збереження цифрового контенту, і формування високопрофесійного кадрового складу та ін. Реалізація цих доміант зробить бібліотеки реальними інформаційними центрами вишів, в яких вирішується будь-яке інформаційне питання, здійснюється максимально повна інформаційна підтримка процесів навчання та, наукових досліджень.

Працівники науково-технічної бібліотеки активно працюють над розширенням асортименту бібліотечних послуг на допомогу навчальному та науковому процесам університету, підвищення їх якості на основі технічного оснащення книгозбірні. Сьогодні основне завдання бібліотеки – постійне вдосконалення традиційних і запровадження нових форм і методів їх діяльності, насамперед упровадження сучасних бібліотечних технологій, спрямованих на поліпшення якості обслуговування усіх категорій користувачів. Оптимально організована робота бібліотеки сприяє успішному навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності в університеті.

Колектив науково-технічної бібліотеки намагається зробити бібліотеку науковою лабораторією, центром культури, духовного та інтелектуального спілкування в університеті. Адже тут зосереджено «основний капітал країни» - інтелектуальні, науково-інформаційні ресурси. Саме тут велика увага приділяється оновленню теоретичних знань і практичних навичок спеціалістів відповідно до постійно зростаючих вимог державних стандартів і застосування новітніх технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіц. вісн. України. - 2014. - № 63. - С. 7-90.

Бібліотека ВНЗ та її роль в забезпеченні навчального та наукового процесів за оцінкою викладачів : результати соціолог. дослідж. / уклад. Л. В. Цок. – Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2013. – 12 с.

Колесникова Т.О. Стратегія розвитку бібліотек вищих шкіл України на 2013-2015рр.: бачення професіонала / Тетяна Колесникова // Вісн. Львів. ун-ту. – 2014. – Вип. 8. – С. 142-148. – Сер. Книгознавство, бібліотечознавство та інформаційні технології.

Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) : проект / Українська бібліотечна асоціація. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3089-kontseptsiiia-iaakisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-roku>. - Назва з екрана.

Сищенко С.В. Навчальні видання в сучасному бібліотечно-інформаційному просторі

України / С.В. Сищенко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2014. – Вип. 42. – С.161-167.

Сучасні тенденції розвитку бібліотеки в структурі інформаційного забезпечення навчального процесу і наукової діяльності ВНЗ : матеріали наук.-практ. конф., Чернігів, 29 жовт. 2014р. / [уклад.: Н.В. Мороз, Г.В. Макаренко] – Чернігів : Наук. б-ка ЧНТУ, 2014. – 80 с.

Шелестова А.М. Характеристика сучасного інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору вищого навчального закладу / А.М. Шелестова // Вісн. Харків. Держ. акад. культури. – 2013. – вип.. 39. – С. 235-241.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РІДКІСНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИДАНЬ XVIII – XIX СТОЛІТЬ

Пинда Л. А.

Наукова бібліотека Львівського національного аграрного університету

Проаналізовано книжкові фонди європейських сільськогосподарських видань XVIII –XIX ст. Подано історико-книгознавчий аналіз польськомовних, німецькомовних сільськогосподарських видань зазначеного періоду. Охарактеризовано основні довідково-бібліографічні видання підготовані НБ ЛНАУ за 2001 – 2014 рр.

Ключові слова: рідкісні європейські видання XVIII – XIX ст., сільське господарство, польські аграрні інституції, бібліографічні посібники, історико-книгознавчі дослідження, аграрна освіта і наука.

У сучасній Україні набувають актуальності наукові дослідження, присвячені історії книги, бібліотечних колекцій та книжкових зібрань, які набули важливого значення для розвитку знань про історію, літературу, освіту. Бібліотечні книжкові колекції і зібрання є важливою частиною матеріальної і духовної культури. Дослідження їхньої історичної долі та реконструкція їхнього складу, а також вивчення обставин надходження у фонди наукової бібліотеки Львівського національного аграрного університету (ЛНАУ) становить провідний напрям науково-дослідної роботи.

Джерельною базою історико-книгознавчих досліджень стали іноземні рідкісні видання XVIII – початку XX століть, які наукова бібліотека отримала у спадок з часів

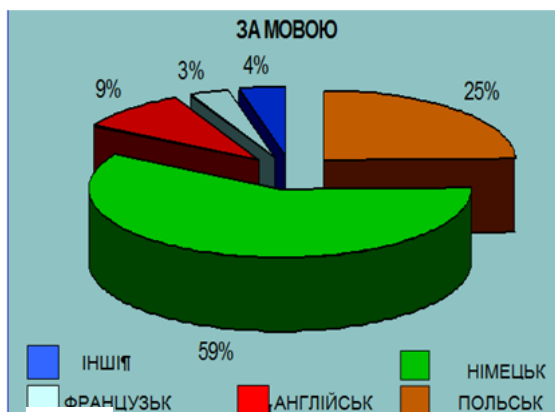
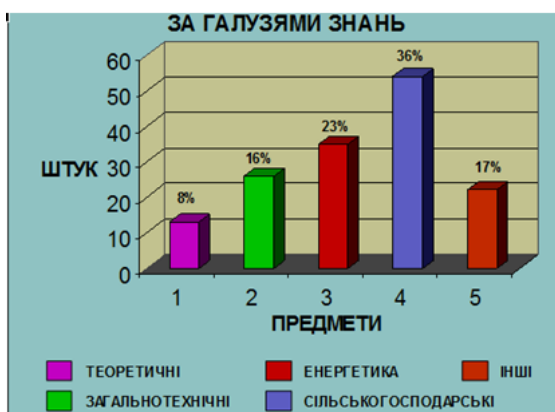
діяльності аграрних студій у Дублянах (1856 – 1919 рр.).

Рішенням вченої ради університету була затверджена робоча група з вивчення іноземних рідкісних видань. Науковці університету у співпраці з працівниками наукової бібліотеки ведуть активну роботу щодо дослідження унікального книжкового фонду, який налічує понад 10000 примірників рідкісних видань XVIII – XIX, першої половини XX ст. німецькою, польською, англійською, французькою, латинською, чеською мовами. Ці унікальні книги, які вийшли у світ у видавництвах Берліна, Лондона, Відня, Парижа, Варшави, доносять до сучасного читача інформацію про історію, здобутки та рівень розвитку природничих, технічних і сільськогосподарських наук у минулому.

До 2001 року вивчення іноземних рідкісних видань здійснювалося фрагментарно. Ініціатором систематичного вивчення іноземних рідкісних видань стала ДНСГБ НААНУ, яка у 2001 році створила центр історії аграрної науки України. Інструктивно-методичною основою для систематичного дослідження іноземних рідкісних книг стала інструкція Міністерства культури України від 20.11.2001 р. «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до державного реєстру національного культурного надбання». Згідно з інструкцією рукописними вважають видання до XVII ст., а починаючи з XVIII ст. – лише унікальні з урахуванням особливостей письма, матеріалів, мови, оформлення та змісту. Щодо інших основних груп документів включених до державного реєстру слід назвати інкунабули – книги надруковані у XV ст.; палеотипи – видання першої половини XVI ст.; іноземні стародруки – видання 1551 – 1800 рр.

У процесі досліджень проаналізовано 5500 книг, починаючи від найдавніших; зроблено спробу їх класифікації, а для найцікавіших, на наш погляд, стародруків проведено ґрунтовніші обстеження.

Результати кількісного та якісного перегляду обраних книжок бачимо на діаграмах (мал. 1). Велика частка сільськогосподарської літератури є цілком природним явищем для рільничого навчального закладу, а те, що домінують саме наукові джерела (47%), дає підстави стверджувати про високий науковий рівень навчально-наукових установ.

Мал. 1 Класифікація видань із фонду рідкісної книги книжок НБ ЛНАУ

Найпродуктивнішим щодо кількості видань виявилось ХІХ століття, однак, мабуть, революційні події в Європі 1848 р. дещо пригальмували видавничий процес. Доволі цікавим є розподіл літератури за мовними ознаками. Оскільки за статутом навчальних закладів у Дублянах австрійського періоду офіційною мовою викладання була польська за обов'язкової німецької термінології, як бачимо з діаграми, майже 60% книжок припадає німецькій і 25% – польській мовам. У польській період (1918 – 1939 рр.) зростає частка наукових видань польською мовою.

Першим виданням, яке було підготовлене у 2001р. Науковою бібліотекою ЛНАУ на основі аналізу польськомовних видань, став бібліографічний словник **«Професори, доценти та асистенти Рільничої, високої Рільничої школи та академії рільництва в Дублянах (1856 – 1910 рр.)»**. Дослідження містило 143 персоналії, складалося з бібліографічної довідки та стислої бібліографії друкованих праць вчених. Особливість біографій тогочасних дублянських вчених полягала в тому, що всі навчалися і практикувалися у багатьох країнах Європи, що послужило доброю підставою для розвитку наукових студій в Дублянах.

У 2004 р. словник зазнав перевидання, розширивши хронологічні рамки з 1856 по 1947 роки, та охоплює 306 персоналій. Видання супроводжується іменним покажчиком та списком вчених за напрямками науково – педагогічної діяльності. [1]

В 2009 році центром аграрної історії започатковано бібліографічну серію «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН, науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю». За фінансової підтримки посольств іноземних держав (Польщі, Німеччини, Чехії, Франції) впродовж 2009 – 2013 рр. підготовлено 4 випуски даної серії. Першою книгою серії стало видання **«Польська сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН, науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю»(1771 – 2008 рр.)**. До бібліографічного покажчика увійшло 2 519 документів, що зберігаються у фондах 23 галузевих бібліотек України. Фонд польськомовних видань нашої бібліотеки виявився найбагатшим (близько 1000 документів). За цю роботу бібліотека була відзначена Почесною грамотою міністерства аграрної політики України. На прохання посольства Республіки Польща в Україні науковці університету (доцент О.Ф. Юрчук та працівники бібліотеки – доцент Л. Пинда та головний бібліотекар Л. Шарикіна) підготували історико-книгознавчий посібник «Польські стародруки 1771 – 1830 рр.». Було проаналізовано 85 назв польських стародруків, здійснено їх книгознавчу експертизу, що включала біографічні відомості про авторів, книгознавчий аналіз видання, необхідну бібліографічну

інформацію (згідно з бібліографією Estreicher K. «Bibliografia Polska XIX stolecia»). Наукове консультування здійснювала завідувач відділом рідкісної книги НБУ ім. Вернадського професор Ковальчук Г.І.

Польські стародруки становлять особливу складову бібліотечних фондів ЛНАУ. Їхню наукову цінність визначає низка факторів, котрі у контексті наукових досліджень кінця XVIII – початку XIX ст. становлять ґрунтовне джерело з вивчення тенденцій розвитку сільськогосподарських наук окресленого періоду.

Найпершою і визначальною рисою більшості польських стародруків є багаторівнева структура викладу наукової інформації, відповідно до якої спочатку окреслено загальнонаукове значення проблеми дослідження, її актуальність.

Перехід до спеціальної, вузької інформації відбувається виключно через призму попередньо окреслених концептуальних положень.

Типовими зразками таких стародруків є фундаментальні визначення П. Яроцького (5 томів, зоологія або загальний опис тварин, укладений відповідно до найновішої класифікації 1820-х. рр.)

Другою характерною ознакою є їх ґрунтовна джерельна база, яка висвітлює багату історіографію питання.

Наступною характерною ознакою є географія видань, насамперед фундаментального характеру. Серед усіх польських стародруків переважно видання Кракова, Варшави, Львова та міста Вільно. При чому 50% всіх видань становлять варшавські, 25% – львівські.

Польськомовний масив рідкісних сільськогосподарських видань XVIII – XIX ст. умовно можна поділити на дві складові. Значна частина масиву видань (близько 45%) тісно пов'язана з видавничою діяльністю польських аграрних інституцій, що функціонували в другій половині XIX – на початку XX століть, таких як:

1. Галицьке господарське товариство (1845 р.);
2. Товариство рільничих кружків (1883 р.);
3. Польське товариство природознавців імені Коперніка (1875 р.);
4. Товариство ветеринарних лікарів (1885 р.);
5. Товариство лісівництва (1882 р.);
6. Рільнича школа (1856 р.) в Дублянах (з 1901р. рільнича академія);
7. Цісарсько-королівська Ветеринарна школа (1881 р.).

Галицьке господарське товариство, що об'єднувало великих польських землевласників, було засноване в 1845 р. і активно працювало до 1939 р. Його основним

завданням упродовж усього періоду діяльності було піднесення ефективності сільського господарства Галичини. Для цього воно організовувало сільськогосподарські з'їзди, виставки, фахові навчання, проводило польові дослідження, захищало в Галицькому Сеймі права польських землевласників. Важливим напрямом роботи товариства була видавнича діяльність. Першим періодичним виданням стали **«Rozprawy c.k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego»** – Lwow : Narodowego zakladu Ossolinski (праці галицького сільськогосподарського товариства). Видання виходило впродовж 1846 – 1867 рр. і налічувало 32 томи. Воно висвітлювало основні напрями аграрних досліджень краю, освітні та економічні питання розвитку Галичини як сільськогосподарської території. У фондах рідкісних видань зберігаються всі томи періодичного видання.

Своєрідним продовженням «Rozpraw...» став друкований орган галицького господарського товариства **«Rolnik, czasopismo dla gospodarzy wiejskich, organ urzedowy c.k. Towarzystwa gospodarskiego galicyjskiego»**. Naczelnny redactor, wlasciciel i wydawca Antoni Gostkowski. – Lwow – 1867, №1 (Рільник: часопис для сільських господарів) видавався протягом 72 років (1867 – 1939 рр.), впродовж яких вийшло понад 100 томів.

Протягом 1875 – 1887 рр. близько 40% фахових статей «Rolnika» були підготовлені вченими Дублянської рільничої школи (С. Рильський, К. Тучинський).

Упродовж 1972-х років у виданні «Rolnika» змінювались його редактори, періодичність, обсяги, структура, автура, проте незмінним залишилось завдання часопису – об'єднання членів Галицького господарського товариства навколо ідеї поступу сільського господарства краю.

У фонді рідкісної книги на сьогодні зберігаються майже всі томи «Rolnika».

Крім Галицького господарського товариства, діяльність якого мала універсальний характер, у Східній Галичині діяли спеціалізовані галузеві центри, зокрема: Рільнича школа (згодом академія) в Дублянах, Академія ветеринарної медицини, Товариство кружків рільничих. [6]

Становлення аграрної науки і освіти у XIX столітті пов'язано з історією розвитку аграрних студій в Дублянах. Заслуги у відкритті рільничої школи (згодом академії) в Дублянах належить Галицькому сільськогосподарському товариству, яке своїми клопотаннями перед австрійською владою наполягало на заснуванні вищої сільськогосподарської школи.

Упродовж 80 – 90 рр. XIX століття при вищій рільничій школі створюється мережа науково-дослідних лабораторій, станцій, полів. Так у 1884 р. розпочинає діяльність контрольно-насінна станція, з 1890 р. проводить дослідження метеорологічна станція, з

1895 р. започатковують наукову діяльність дві станції: ботаніко-рільнича та технічно-рільнича.

Отримання статусу «Високої рільничої школи» (1878 р.) дало дозвіл, відповідно до ухвали Галицького сейму (11 січня 1886 р.), на видання Щорічника Крайової вищої рільничої школи в Дублянах (*Roczniki Krajowej Wyzszej Szkoły Rolniczej w Dublanach*, 1, Lwow. 1988.). Вийшло 3 томи «Щорічника...» (I Т. – 1888, II Т. – 1889, III Т. – 1894). У збірниках праць висвітлювались наукові звіти про висновки теоретичних, експериментальних і виробничих студій у галузі рільництва, тваринництва, агрохімії, економіки сільського господарства та інших наук, звіти професорів і студентів про результати спеціальних наукових студій, кращі студентські наукові праці. [7]

У фондах бібліотеки маємо наукові праці дублінських професорів, які видавалися окремими брошурами, друкувалися в багатьох широкопрофільних і спеціалізованих виданнях тогочасної Європи. Науковці тісно співпрацювали з видавцями наукових журналів, що давало їм змогу оперативно знайомити широкий загал з новинками продуктивного господарювання. Архівні матеріали свідчать, що професор Каземир Паньковський редагував журнал «Рільник», а професор Ян Паліковський – журнал «Польський економіст».

Серед дублянських науковців і студентів популярністю користувався щорічний науковий часопис «Космос» Польського товариства природознавців ім. Коперніка в Львові (*Kosmos: czasopismo polskiego towarzystwa przyrodniczego im. Kopernika. Lwow*), який подавав інформацію про найновіші досягнення тогочасної науки. Книгозбірня університету налічує 44 томи часопису «Космос», видані в проміжку між 1876 – 1927 рр.

У 2010 р. результатом історико-книгознавчого аналізу рідкісних європейських видань стало наукове видання **«Аграрна наука і освіта Галичини XVIII – XX ст. (історичний аспект)»**. / за ред. В.В. Снітинського. – Львів, 2010. – 297 с.

У виданні вперше аналізуються фонди рідкісних видань XVIII – початку XX ст. НБ ЛНАУ. Вміщено 19 статей вчених університету, присвячених тематичному аналізу фонду рідкісних видань. Подано бібліографічний покажчик стародруків (474 позиції). Наведено огляди окремих фондів за галузями знань, періодичні сільськогосподарські видання Східної Галичини другої половини XIX – початку XX ст., розкрито цінність європейських енциклопедичних видань XVIII ст., проаналізовано польськомовні та англійськомовні сільськогосподарські книжкові колекції фонду. Заслужують на увагу ілюстрації, подані до бібліографічного покажчика стародруків XVIII ст.

У 2011 р. в рамках бібліографічної серії «Іноземні сільськогосподарські видання...»

вийшов науково-бібліографічний покажчик **«Німецькі сільськогосподарські видання у фондах державної наукової сільськогосподарської бібліотеки національної академії аграрних наук України та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1820 – 2010 рр.)**: зб. Наук. Джерел – К. : НААНУ ДНСГБ. 2011. – 540 с. До бібліографічного покажчика увійшло 2750 назв німецьких видань НБ ЛНАУ.

Німецькомовні видання кінця XVIII – поч. XX ст. цікаві своєю особливою тематикою, методикою укладання та структурування інформації. Німецькомовна література цього часу вражає широтою тем і глибиною знань. У фонді стародруків бібліотеки ЛНАУ є відома енциклопедія Брокгауза «Konversations – Lexikon» 1897 р. видання в 16 томах і 17-ти додатках. Оригінальність видання Брокгауза полягає в легкості і зручності подачі інформації. До бібліотеки рільничої академії це видання передав музей ботаніки Львівської політехнічної школи.

Серед німецькомовних видань XIX століття заслуговують уваги книги Йозефа Мейера, гуманіста, книговидавця, який у 1826 р. заклав у Готі видавництво під назвою «Бібліографічний інститут». У нашій бібліотеці зберігається «Meyers Neues Lexikon» («Новий лексикон Мейера») у 8-ми томах, над яким працювало 600 відомих спеціалістів. Видання охоплює 100 тис. гасел. [8].

Серед галузевих видань треба виділити енциклопедію з ветеринарії та розведення тварин з найбільшою інформацією із спеціальності етимології Алоїза Коха «Encyklopedie der Gesammten Thierheilkunde und Thierzucht mit in begriff aller einschlagigen disciplinen und der speciellen Etymologie». Перший том з'явився у 1885 р. У фондах бібліотеки зберігається тільки три томи – це 1 (1885), 3 (1886), 7 (1890).

Чільне місце посідає багатотомна німецька економічна енциклопедія або загальна система домашнього, міського, державного та сільського господарювання Йогана Георга Крюніца (Oekonomische Encyklopedie, oder allgemeines System der Staats-Stadt-Haus und Landwirthschaft, in alphabetischer Ordnung). У 1787 – 1823 рр. вийшло 129 томів у Брунському видавництві Йозефа Треслера. У книгозбірні НБ ЛНАУ є тільки 75 томів. Кожний том ілюстрований численними таблицями. Це видання охопило близько двох мільйонів гасел, що розкривають економічні засади господарювання в аграрному секторі.

Під час інформаційного пошуку по БД «Рідкісні видання» та безпосередньо перегляду de visu було віднайдено 146 назв періодичних видань. Здійснено історико-книгознавчий аналіз колекції німецькомовної періодики, бібліографування та анотування зазначеного блоку видань.

Систематизовано зібраний матеріал у розділи бібліографічного довідника

«Німецькомовні періодичні видання з природничих наук і сільського господарства XVIII – поч. XX сторіч». Основні результати дослідження масиву німецькомовних фахових видань знайшли відображення у двох статтях доцента Пинди Л.А. «Колекція німецькомовних видань з природничих наук і сільського господарства» – Вісник державного університету. Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2013 – Вип.8.

У 2011 р. у серії «Іноземні сільськогосподарські видання...» вийшов науково-допоміжний покажчик **«Колекція французьких сільськогосподарських видань у фондах ДНСГБ УААН (1802 – 2008)».**

Серед французькомовних рідкісних видань зацікавлення у читачів викликає довідково-енциклопедичне видання французького абата Розьє під назвою «Повний курс з сільського господарства» в десяти томах. Розьє задумав створити практичні рекомендації зі сільського господарства. Але видання енциклопедії затягнулося. Зокрема, десятий том «Cours Complet D'Agriculturs» вийшов у 1798 р., а два додаткові – у 1880 р. У наших фондах зберігається тільки дев'ять томів енциклопедії.

У 1791 р. у Ліоні Вальмонт Боманре видав «Distionnaire raisonne universel D'Historie Naturelle» (Універсальний словник з природознавства). Видання налічує п'ятнадцять томів.

У 2012 р. у серії «Іноземні сільськогосподарські видання...» вийшов тематичний бібліографічний покажчик «Чеські сільськогосподарські видання у фондах державної сільськогосподарської бібліотеки національної Академії аграрних наук України та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1894 – 2012 рр.)».

У співпраці викладачів ЛНАУ та працівників наукової бібліотеки у 2014 р. підготовлено до друку історико-бібліографічний довідник **«Соціально-економічні відносини в Галичині другої половини XIX – поч. XX століть»** (за матеріалами польськомовних рідкісних видань НБ ЛНАУ). Цей період характеризується новими підходами до господарсько-кооперативної політики краю, що сприяло активізації видавничої діяльності аграрних товариств, гуртків, установ у Східній Галичині. Головна мета видання показати розвиток соціально-економічних відносин краю через діяльність Галицького господарського товариства, товариства кружків рільничих, праць вчених аграрних студій в Дублянах (Стефан Павлік, Францішек Буяк та ін.).

Проаналізовані видання мають науково-публіцистичний характер з елементами наукового дослідження та з чітко окресленим практичним спрямуванням. Вони написані з

метою ознайомлення широкого загалу з реальними можливостями і перспективами галицької аграрної економіки другої половини XIX – поч. XX ст.

Під час підготовки до Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого 130-річчю виходу книги професора В. Докучаєва «російський чорнозем» (який проходив 10 грудня 2013 р. в ННСГБ НААН (м. Київ), було здійснено історико-бібліографічний аналіз іноземних рідкісних видань, присвячених питанням генетичного ґрунтознавства. Впродовж дослідження було опрацьовано і проаналізовано близько п'ятдесяти іноземних видань XVIII – поч. XX ст.

За результатами дослідження вченими ЛНАУ опубліковано 3 статті:

Снітинський В.В. Розвиток ідей генетичного ґрунтознавства в працях європейських учених кінця XIX – початку XX століть. // матеріали Міжнародного науково-практичного семінару / В.В. Снітинський, В.І. Лопушняк. – К. : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – С. 122–124.

Лопушняк В.І. З історії ґрунтознавчих досліджень у Львівському національному аграрному університеті (друга половина XIX – початок XX століть) // матеріали Міжнародного науково-практичного семінару / В.І. Лопушняк, А.Д. Копитко. – К. : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – С. 83 – 85.

Пинда Л.А. Внесок учених аграрних студій в Дублянах у розвиток природничих наук Європи (друга половина XIX – початок XX століть) // матеріали Міжнародного науково-практичного семінару / Л.А. Пинда. – К. : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2013. – С. 261 – 263.

До 160 річчя ЛНАУ (1856 – 2016 рр.) заплановано видання довідково-бібліографічної книги «Вчені-педагоги аграрних студій у Дублянах», яка дасть змогу розкрити суть, напрями, практичні результати наукового доробку близько 500 вчених педагогів вищої школи в Дублянах.

Детальний аналіз європейських рідкісних видань з фондів ЛНАУ дає змогу з'ясувати динаміку становлення європейської аграрної науки та освіти, прослідкувати тісні контакти вчених аграрних студій у Дублянах з науковцями європейських країн. Проведенні наукові дослідження фонду рідкісних видань зацікавлять широке коло українських і зарубіжних науковців та спонукають до подальшого ґрунтового вивчення історії аграрної освіти і науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856-1947) : бібліогр. словник / укл. Ю. Токарський. – Львів : ЛДАУ, 2004. – 119 с.

2. Токарський Ю. Дубляни : Історія аграрних студій (1856-1946) / Ю.Токарський. - Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича З АН України, 1996. – 384 с.
3. Skrijka P. Dublacska Akademia Polski bochenek chleba na ukraickim haftowanym obrusie / P. Skrijka. - Krakow; Lwyw, 2002. – 215 с.
4. Au Juliusz Historya Krajowej Wyi'szej Szkoiy Rolniczej w Dublanach / Juliusz Au // Roczniki Krajowej Wyi'szej Szkoiy Rolniczej w Dublanach. - Lwyw, 1888. – Т. 1. – Р. 36-42.
5. Brzozowski Stanislaw Marian. Wydzial Rolniczo-Lasowy. Politechnika Lwowska 1844 – 1945. – Wroclaw : Wydawnictwo Politechniki Wrociawskiej, 1993. – 216 p.
6. Dublany (Szkoiy i zakiady Krajowe w Dublanac) / [red. Stefan Pawlik, Jan Pawlikowski, Ignacy Szyszylowicz], – Lwyw : Nakiadem wydawnictwa krajowego, 1897. – 186 p.
7. Polski slownik biograficzny. – Wrociaw ; Warszawa ; Krakow : Zakiad Narodowy Imienia Ossoliczkich. Wydawnictwo PAN. – 250 p.
8. Meyers Konversations- Lexikon. – Leipzig Bibliographichen Instituts, 1852. – 1036 s.
9. Encyklopedie der Gesamnten Thierheilkunde und Thierzucht mit in begriff aller einschlagigen disciplinen und der speciellen Etymologie – Leipzig, 1885.

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП – РУХ OPEN ACCES ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Подрезова М. О.

Наукова бібліотека

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

У статті висвітлені основні види науково-видавничої та інформаційно-аналітичної діяльності Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. Особливу увагу зосереджено на просуванні наукової періодики університету у міжнародний інформаційний простір. Розповсюдженню результатів наукової діяльності вчених університету сприяє політика відкритого доступу з принципу вільного поширення наукової інформації, яка забезпечується завдяки платформі Open Journal Systems, на

базі якої розробляються сайти журналів університету.

Ключові слова: Наукова бібліотека, ОНУ імені І. І. Мечникова, періодичні видання, інформаційні технології, інформаційно-аналітична діяльність, наукометричні бази даних.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій та сучасні зміни у сфері вищої освіти України стрімко змінюють модель діяльності бібліотеки університету. Сьогодні вже сучасна бібліотека – це не тільки зібрання книжкових колекцій, але й величезний світ соціальних комунікацій для людей, об'єднаних пошуком знань. Звісно, що реальне майбутнє є у тих бібліотек, які поєднують як традиційні, так й інноваційні моделі комунікації, культуру спілкування з книгою та нові інформаційні технології. Саме такий стратегічний напрямок обрала Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова як соціальна інституція на шляху модернізації української бібліотечної системи.

НБ ОНУ вже давно стала ініціатором запровадження багатьох нових напрямків. Найважливішими з них є перенесення науково-видавничої діяльності університету до сфери власної відповідальності бібліотеки, поширення бібліотечних процесів на масиви первинних наукових даних та результатів науково-дослідної діяльності вчених університету, організація сайтів періодичних видань університету та інтеграція їх в наукометричні бази даних, організація науково-практичних семінарів з представниками редколегії періодичних видань ОНУ тощо.

Постійні виступи директора Наукової бібліотеки на ректоратах, Вченій раді університету та Вчених радах факультетів вже стали традиційною формою втілення інноваційних проектів.

Орієнтація на потреби науковця сприяла появі інформаційних фахівців нового типу, які краще розуміють інтелектуальне середовище науковця, принципи розповсюдження інформаційних ресурсів і значення збереження даних. У структурі інформаційно-бібліографічного відділу створено сектор інформаційно-аналітичного забезпечення, який сьогодні моніторить світові ресурси, проводить аналіз рівня цитування та індекса Хірша вченого, відстежує імпаکت-фактор періодичних видань Одеського національного університету, здійснює пошук матеріалів у глобальній мережі на допомогу навчальному процесу та науковій діяльності університету, інтегрує гетерогенні інформаційні потоки вчених у наукометричні бази. Отже, в бібліотечній роботі з'явився новий сегмент – відповідальність за поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених.

Наукова бібліотека стала видавцем електронних журналів та Інституційного репозитарію та створення електронної бібліотеки стародруків шляхом оцифрування. Ця робота базується на філософії відкритого доступу.

На головній сторінці офіційного сайту Наукової бібліотеки ОНУ можна знайти електронний каталог стародруків, електронну повнотекстову бібліотеку рідкісних стародрукованих видань, основою якої є колекції бібліотеки (оцифровано понад 400 книжок). Ми стали першою вузівською Науковою бібліотекою, якій керівництво ОНУ надало фінансову можливість для створення імідж-каталогу, виставленому на бібліотечному сайті. Імідж-каталог має розділи: «Стародруки» (XV-XVIII ст.); «Іменні колекції», «Алфавітний каталог українською мовою (АК)», АК російською мовою, АК латиницею (XVIII-1970 р.); періодичні видання, журнали, газети (XVIII-1970 р.), які інформують про книжкові пам'ятки, що зберігаються в наших фондах.

За ініціативи Наукової бібліотеки в рамках проекту ELibUkr «Електронна бібліотека України: створення Центрів Знань в університетах України» в 2010 р. було створено Інституційний репозитарій відкритого доступу, як окремої платформи, що дає можливість продемонструвати весь науковий потенціал університету. Інституційний репозитарій розміщено на сервері НБ ОНУ. Наповнення та реклама про його функціонування покладено саме на працівників бібліотеки. За наказом ректора, вчені ОНУ, в обов'язковому порядку постачають наукові публікації до репозитарію. При передачі своїх праць, автори підписують з університетом «Авторський договір» та дають згоду на публікацію праць в мережі Internet.

На сьогодні репозитарій включає вже близько 6100 документів (кількість переглядів за рік становить понад 215000). Великий відсоток користувачів з країн: Франція, США, Китай, Нідерланди, Росія, Канада, Данія, Німеччина та ін. країн. Архів уже зареєстрований у міжнародних гарвестерах:

- у світовому реєстрі ROAR (Соутгемптонський університет, Великобританія);
- у «Покажчику Репозитаріїв відкритого доступу» (Ноттінгемський університет, Великобританія);
- а також в українському гарвестері Simple Metadata in Open Ukraine Archives (система пошуку у відкритих архівах України).

В 2013 році в ЮНЕСКО стартував Проект *Directory of Open Access Scholarly Resources* (ROAD) в якому проводився аналіз баз даних (репозитаріїв). В результаті, міжнародним центром ISSN, за підтримки комунікаційного та інформаційного сектору

ЮНЕСКО, електронний архів-репозитарій ОНУ зареєстровано в міжнародному реєстрі ISSN та надано власний ISSN 3210-7731 й отримано статус повноцінного відкритого електронного видання, у якому можна публікувати результати досліджень як у першоджерелі нарівні з друкованими періодичними виданнями. Слід відзначити, що багато хто з науковців виявились прихильниками руху відкритого доступу, чимало хто з них тепер сповідує прагматичний підхід, вважаючи, що ця ініціатива насамперед забезпечить зручний доступ до їх результатів наукових досліджень.

Нагадаємо, що в 2007 р. бібліотека стала засновником друкованого періодичного видання «Вісник ОНУ. Серія Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство», де публікуються результати досліджень з бібліотечної, бібліографічної та книгознавчої справи, з історії книжкових колекцій, стародруків та рідкісних видань, дослідження інноваційних процесів у бібліотечній справі, а також розвідок з історії бібліотеки ОНУ, університету та діяльність окремих вчених. Журнал виходить двічі на рік, вже вийшло 13 випусків. В 2012 р. бібліотека створила електронний аналог цього журналу, розробивши особистий сайт «Вісника ОНУ» та завантажила весь архів випусків цього журналу. На сьогодні - сайт є важливим джерелом інформації про видання. Обидві версії журналів, друкована та електронна, мають особистий Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN).

В 2014 р. бібліотекою було створено ще один електронний періодичний журнал «Biblio-Колегіум», в якому розміщуються матеріали секції «Бібліотечно-бібліографічна справа», що є невід'ємною частиною щорічної Звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Іл. 1). В своїх дослідженнях співробітники розкривають фонди бібліотеки, історію розвитку бібліотечної справи, актуальні проблеми комп'ютерних технологій у галузі бібліотечної справи, нові можливості зберігання та використання інформації. Періодичність журналу – один раз на рік. Глибина архіву журналів – з 2007 року.

Сайти обох журналів було розроблено на базі платформи *Open Journal Systems (OJS)* (версія 2.4.4.1). Програмний пакет якої є найпопулярнішим технологічним рішенням в індустрії наукового видання. Слід зазначити, що *OJS* – це платформа для організації масивів даних, створена з метою надання саме вільного доступу до них, а отже і журнали, створені за допомогою такої платформи, підтримують політику відкритого доступу, виходячи з принципу вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

Створені журнали на платформі *OJS*, безкоштовно розповсюджуються через Інтернет і встановлюються на власному локальному сервері – доменному просторі університету *onu.edu.ua* за адресою: <http://minilib.onu.edu.ua>.

Специфічні особливості технології передачі інформації через комп'ютерні мережі надають інтернет-виданням принципово нові можливості. Інтернет дозволяє запровадити цілу низку послуг, найпопулярніші з яких – інструмент пошуку, архів номерів і забезпечення зворотного зв'язку читачів з редакцією.

Система дає можливість розміщення на сайті журналу архівних випусків та дозволяє здійснювати зручний пошук за авторами, назвами публікацій, анотаціями та у повному тексті.

Важливою складовою створення сайту для повноцінного електронного видання є ретельне розроблення політики журналу, яка має базуватися на державних та міжнародних стандартах, висвітлюючи основні вимоги, критерії та правила публікації у журналі. Сайти відображено у трьох мовних версіях (українській, російській та англійській). Повний цикл методичної, організаційної, підготовчої та редакційної роботи видання покладено також на інформаційно-аналітичний сектор.

Слід зазначити, що принципи політики відкритого доступу вимагають поставити питання захисту авторських прав у цифровому середовищі. На сьогодні в усьому світі поширеним є застосування ліцензій Creative Commons, які зараз вводяться в правове поле України. Creative Commons пропонує перевіреним часом гнучкий і справедливий підхід до використання об'єктів авторського права відкритого контенту, що дозволяє авторам та іншим суб'єктам авторських прав самим визначати засади подальшого використання їх творів, захищають їх від несанкціонованого використання і створюють легальне середовище для вільного обміну контентом. Наукова бібліотека для захисту своїх авторських прав обрала саме цю ліцензію, яка дозволяє вільно використовувати ресурс на некомерційній основі.

Вже декілька років поспіль Наукова бібліотека займається відстеженням публікаційної активності вчених ОНУ за показниками наукометричної бази даних Scopus. Результати досліджень щомісяця подаються до науково-дослідної частини університету, що стало новим видом діяльності в роботі бібліотеки. Станом на березень 2015 р. на платформі Scopus представлено 2481 публікацію, 414 науковців нашого університету. Кількість цитувань – 10061, індекс Хірша – 43 (h-index). На загальнодержавному рівні Одеський національний університет імені І. І. Мечникова займає 4 сходинку.

Підтримуючи політику відкритого доступу, Наукова бібліотека спрямувала всі

зусилля на просування наукової періодики ОНУ в інформаційний міжнародний простір для підвищення наукового рівня у національному й міжнародному просторах.

Для реалізації цього завдання необхідно було взяти під свій контроль усі періодичні видання ОНУ. Бібліотека щомісяця проводить моніторинг цих видань. Співпрацює з видавцями журналів. Координує питання періодичності, фаховості, а також представленості цих видань у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, в українському реферативному журналі «Джерело» та НБ ОНУ імені І. І. Мечникова. Особливу увагу бібліографи приділяють культурі видання, а саме: оформленню журналу та статей за діючим ДСТУ, не оминають і вимог наукометричних БД. Робота повністю координується інформаційно-аналітичним сектором.

Для отримання експертної оцінки якості журналів Наукова бібліотека зареєструвала періодичні видання ОНУ в декількох каталогах та наукометричних базах: в передплатному американському каталозі видавництва Bowker, **Ulrich's Periodicals Directory** – що є найбільшою БД, яка описує світовий потік періодичних видань по всіх тематичних напрямках. Зареєстровано 14 періодичних видань ОНУ. **В міжнародній наукометричній базі Index Copernicus** (Польща), що включає індексування, ранжирування, реферування журналів і статей зареєстровано та проіндексовано 10 журналів ОНУ. До міжнародної бібліографічної бази **Російський індекс наукового цитування (РІНЦ)** включено 8 періодичних видань. В базі даних **WorldCat** - найбільшому світовому бібліотечному контенті, створили профіль Наукової бібліотеки ОНУ, що тепер дає можливість читачам з усього світу здійснювати пошук необхідної інформації і за нашими каталогами.

Наукова бібліотека розпочала введення журналів і до пошукової служби (Німеччина) **Bielefeld Academic Search Engine (BASE)**, яка є одним з потужних постачальників актуальних даних про наукові публікації європейських вчених, вже включено три серії «Вісник ОНУ». До Японської мультидисциплінарної бази наукових журналів - **ResearchBib** зареєстровано – 9 серій «Вісника ОНУ».

Примітно і те, що бібліотечна серія «Вісника ОНУ» входить до кожної з цих перерахованих баз, зокрема й до **Citefactor** - сервіс, який надає доступ журналам, які контролюють якість публікацій з відкритим доступом. Каталог, індексуючи журнали, прагне бути всеосяжним і охоплювати всі наукові та академічні журнали відкритого доступу, які використовують відповідні системи контролю якості.

Цими базами Наукова бібліотека не обмежується. Бібліографи постійно проводять моніторинг та освоєння актуальних ресурсів для охоплення більшої групи потенційних

читачів та авторів. Наприклад, на даний час розглядаються такі бази для включення, як **Advanced Sciences Index** та **DOAJ**. Метою проведення даної роботи є підвищення наукового рівня та авторитету періодичних видань університету.

Нагадаємо, що в Україні також поступово впроваджується **Український індекс наукового цитування** як нормативного показника оцінювання ефективності діяльності суб'єктів наукової діяльності.

Одна з причин впровадження даного проекту в Україні пов'язана з тим, що вітчизняні наукові видання недостатньо представлені на наукометричних платформах. Власні індекси наукового цитування успішно вже функціонують в Індії, Ірані, Іспанії, Китаї, Російській Федерації, Сербії, Тайвані, Туреччині, Хорватії, Японії та ін. Найбільш успішні з цих проектів тісно інтегровані з **Web of Science** та/або **SciVerse Scopus**, що дозволяє проводити нам сьогодні моніторинг діяльності вчених як у межах своєї держави, так і на міжнародному рівні.

«**Український індекс наукового цитування**» (<http://uincit.uran.ua/>) — система наукометричного моніторингу суб'єктів наукової діяльності України. Призначення цієї системи – забезпечення збору, обробки та надання доступу до даних щодо показників активності індивідуальних та колективних суб'єктів наукової діяльності України, надання можливостей аналізу загальних тенденцій розвитку наукового комплексу України, ролі і місця окремих учених та установ у розвитку національних наукових шкіл. Програмні шлюзи зв'язку "Українського індексу наукового цитування" з зовнішніми наукометричними джерелами дозволяють отримувати найважливіші комплексні показники ефективності діяльності індивідуальних та колективних суб'єктів наукової діяльності:

- перегляд довідкової інформації про учених та їх публікації;
- перегляд довідкової інформації про наукові установи України та їх співробітників;
- перегляд аналітичної інформації про індивідуальні показники публікаційної активності учених, показники цитування їх робіт та ключові наукометричні показники;
- перегляд аналітичної інформації про показники публікаційної активності та динаміки цитування робіт співробітників наукових установ України різних систем та відомств;
- перегляд зведених звітів про публікаційну активність учених України (окремого регіону) за визначений період часу.

В базах даних сайту зберігаються реєстри індивідуальних та колективних суб'єктів

наукової діяльності, інформація про публікації й показники їх цитування отримується сайтом із зовнішніх наукометричних джерел.

З 2013 року Наукова бібліотека розпочала співпрацю з Асоціацією УРАН, «Наукова періодика України», директором видавничої служби є - Д. В. Солов'яненко, а у 2014 році прийняла участь у Проекті Асоціації. Проект - це загальнодержавна технологічна платформа, яка розроблена також на базі **Open Journal Systems (OJS)**, і забезпечує процеси редакційного опрацювання, публікації та після публікаційної підтримки наукових періодичних видань України. Ресурс розвивається на засадах добровільного взаємовигідного партнерства видавців, які здатні та готові працювати у високотехнологічному веб-орієнтованому середовищі OJS.

На сьогодні в цьому проекті бере участь вже вісім періодичних видань ОНУ. Отже, участь нашого закладу в національному проекті дозволить нам перейти на новий рівень повноти та оперативності моніторингу діяльності своїх наукових підрозділів, збільшити присутність видань університету у світових науково-інформаційних базах даних і системах, підвищить шанси вигравати гранти та конкурси, активно впроваджувати нові прогресивні стандарти інформаційної галузі, зокрема **ORCID** та **DOI**, що підвищить рейтинг як окремо вченого, так і університету в цілому.

Зазначимо, що Український індекс наукового цитування отримує інформацію про авторів тільки з міжнародної реєстрації вчених **ORCID**. Для отримання можливості відстеження наукової активності вчених Одеського національного університету в обов'язковому порядку необхідна була реєстрація всіх науковців вузу в даній системі. Таким чином, було видано наказ ректора про обов'язкову реєстрацію у міжнародному реєстрі вчених **ORCID (Open Researcher and Contributor ID)**. Саме Наукова бібліотека виступала в ролі координатора в цьому питанні. Бібліографи забезпечували науковців формами анкет, організували методичне та консультативне обслуговування.

Співпрацюючи з «Видавничою службою УРАН», Наукова бібліотека стала координатором в Одеському університеті ще в одному питанні – це отримання ідентифікатора для статей – **DOI**.

На виконання цих завдань протягом 2015 року бібліотекою було проведено 11 презентацій та виступів, присвячених відкритому доступу. На факультетах проводились виступи з презентаціями за тематикою культури періодичних видань та їх впровадження до наукометричних баз. Своїм досвідом Наукова бібліотека ОНУ ділилась з колегами одеських вузів, Одеської методичної зони та на міжнародних конференціях.

В рамках підвищення кваліфікації бібліотечних працівників м. Одеса **Наукова**

бібліотека ОНУ організувала ряд науково-практичних семінарів, серед яких:

- «Бібліотечна культура періодичного видання»;
- «Роль бібліотеки ВНЗ в підвищенні показників університету в світовому рейтингу Webometrics»;
- вебінар «Науково-допоміжна література з біографістики».

Впродовж року було проведено 11 презентацій та виступів, присвячених відкритому доступу до наукового потенціалу університету. На факультетах проводились виступи з презентаціями за тематикою впровадження періодичних видань до наукометричних баз.

Розглядалися такі питання, як: «Необхідність використання основної довідкової та допоміжної літератури за факультетським спрямуванням», для написання наукових робіт. «Проблеми оформлення списку використаної літератури», «Оформлення наукових публікацій у журналах та збірках», «Біографістика в Одеському (Новоросійському) університеті», «Україна у світових інтеграційних процесах», «Міжнародні зв'язки України у ХХ ст.». Читались інформаційні доповіді щодо «Необхідності шифру зберігання видання, як необхідного елемента вихідних відомостей» та «Поняття наукометричних показників та наукометричних БД».

Отже, як бачимо політика відкритого доступу вирішує багато проблемних питань, в т.ч. й з накопичення, збереження та поширення культурного та наукового спадку університетської бібліотеки.

Упевнена, що наша з вами співпраця буде плідною, і спільними зусиллями ми створимо єдиний інформаційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бахчиванжи Г. П.* Інформаційно-аналітичний сектор університетської бібліотеки / Ганна Павлівна Бахчиванжи // Вісн. ОНУ. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2014. – Т. 19, вип. 1 (11). – С. 93-100.
2. *Зайченко А. В.* Репозитарій відкритого доступу – архів наукової інформації ОНУ імені І. І. Мечникова / Алла Вікторівна Зайченко // Вісн. ОНУ. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2010. – Т. 15, вип. 21. – С. 205-207.
3. *Зайченко А. В.* [«Biblio-Колегіум»: нові інформаційні можливості для наукового середовища бібліотечарів](#) / Алла Вікторівна Зайченко // Вісник ОНУ. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2014. – Т. 19, вип. 2 (12). – С.161-164.

4. *Подрезова М. О.* Наукова бібліотека у видавничій діяльності класичного університету / Марина Олексіївна Подрезова // Сучасні вид-ва вищих навч. закладів. – Одеса, 2014. – С. 40-55.
5. *Подрезова М. О.* Стратегія розвитку наукової бібліотеки в умовах інформатизації суспільства / Марина Олексіївна Подрезова // Вісн. ОНУ. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2014. – Т. 19, вип. 1 (11). – С. 11-31.
6. *Подрезова М. О.* Інформаційно-аналітична діяльність Наукової бібліотеки – пріоритетний напрямок розвитку бібліотечної справи / Марина Олексіївна Подрезова // Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки освіти та культури : матеріали наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 7-10 жовтня 2013 р.). – Севастополь : Купол, 2013. – С. 89-99.

**ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ЛИСТУВАННІ РЕКТОРА
ІВАНА ОГІЄНКА**

Прокопчук В. С.

Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

У статті аналізується листування професора Івана Огієнка й досліджуються раніш невідомі факти, які стосуються формування книжкового фонду фундаментальної бібліотеки створеного 1918 року Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Ключові слова та словосполучення: Кам'янець-Подільський, державний український університет, ректор, фундаментальна бібліотека, фонд, бібліотекар.

Про фундаментальну бібліотеку Кам'янець-Подільського державного українського університету написано чимало. Серед активних дослідників проблеми – О. М. Завальнюк, В. П. Ляхоцький, Т. І. Ківшар, В. С. Лозовий, В. М. Пархоменко, В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк, М. С. Тимошик, Л. М. Бабій та ін. [4; 9; 5–6; 8; 10–12; 1].

Однак час вносить свої корективи, у науковий обіг вводяться нові архівні документи, які дозволяють уточнити, поглибити відомі сторінки історії бібліотеки,

доповнити новими фактами. Наприкінці 2014 року побачила світ збірка листування Івана Огієнка за 1909–1921 рр., упорядкована відомим дослідником, доцентом Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, нині першим заступником голови Хмельницької обласної ради Віктором Романовичем Адамським [7]. У ній вміщено 620 особистих і ділових листів ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету професора Івана Івановича Огієнка до різних осіб, організацій, установ, а також листів, звернень до нього. Уважне знайомство із запропонованою епістолярією дало можливість виділити низку листів, які прямо стосуються формування і діяльності у 1918–1920 рр. бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, містять важливі факти, які дають можливість по-новому поглянути на раніш відомі й висвітити невідомі сторони життя бібліотечного колективу. Таких листів налічується 96. Хронологічно їх можна поділити на:

- листи доуніверситетського періоду (1916–1918), що розкривають характер стосунків Івана Огієнка з його учителем, а згодом організатором університетської бібліотеки Іваном Сливкою (3 листи);
- листування Кам'янецького періоду діяльності Івана Огієнка (1918–1920 рр.) – 83 листи;
- епістолярія еміграційного періоду життя (1921 р.) – 10 листів.

У статті ставиться мета через призму фактів, наведених у листах, проаналізувати окремі проблемні аспекти історії університетської бібліотеки, проілюструвати їх цитатами з документів 582 фонду Державного архіву Хмельницької області, введених в активний обіг завдяки публікації збірника «Листування Івана Огієнка (1909–1921)».

Читачам, які цікавились історією Кам'янець-Подільського державного українського університету та його бібліотеки, відомо, що вже 1 вересня 1918 року очільником бібліотеки був призначений брусилівський учитель Івана Огієнка Іван Григорович Сливка. Звичайно, прийняв його ректор Іван Огієнко на цю відповідальну посаду не просто з почуття вдячності своєму учителеві за роки навчання, спілкування й підтримки, а з огляду на досвід створення ним двох бібліотек у Брусилові та рідному містечку Тальному. Ще задовго до створення університету в Кам'янці-Подільському Іван Сливка звертався до Івана Огієнка: «... У мене з'явилася думка вступити до українськ[ого] університ[ету] ... Чи міг би я, вступивши до універ[ситету], не з'являтися на лекції, а з'являтися тільки на іспити?» [7, с. 223]. Можна передбачити, що з відкриттям українського університету на Поділлі ректор Іван Огієнко пригадав це звернення і в слушний момент зреалізував: І. Г. Сливка став студентом і, водночас,

зайнявся створенням університетської бібліотеки в статусі помічника бібліотекаря.

Значний масив листів Кам'янецького періоду стосується формування книжного фонду – інформаційної основи любої бібліотеки. Вже 12 вересня 1918 року з'явився перший лист, адресований Київській духовній академії, в якому ректор інформував київських колег про створення з 1 липня 1918 року університету в Кам'янці-Подільському у відповідності з законом, підписаним гетьманом Української Держави П. П. Скоропадським, і повідомляв: *«Особливо відчувається брак необхідних для наукових занять книг, яких тепер дуже часто немає можливості придбати навіть за гроші»*. І далі: *«... звертаюсь с палким проханням до Славної Академії докласти свою посильну частку до заснування нового культурного разсадника і пожертвувати до Бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету книги, які знайдете необхідним і можливим»*. Він просив виділити по примірнику «Трудов» за всі роки, інших документальних праць, дублетів з академічної бібліотеки, а також книги з особистих книгозбірень. З допомогою дарувальників, у тому числі викладачів академії, сподівався, що *«... університетська бібліотека вже зможе хоч частково задовільнити духовні запити своїх багаточисельних вихованців»* [7, с. 256–257].

Таких листів – кілька десятків. Вони відображають не тільки турботу ректора, а й тривогу за своєчасне створення книгозбірні, без якої, на його думку, *«не може бути університету»*. Заблокований ворожими військами Кам'янець-Подільський не мав виходу до книгарень великих українських міст, тому у значній мірі ректор комплектував фонд за рахунок книжкових пожертв як окремих діячів, так і установ.

Листи передають проблеми і труднощі, з якими зіткнулися фундатори університетської бібліотеки, зокрема в отриманні бібліотеки губернського статистичного комітету. Викладачі просили ректора не втратити час й придбати бібліотеку губернського статистичного комітету негайно, оскільки її хотіла забрати до Києва дирекція департаменту народного самоврядування. З цією метою він створив комісію (П. Клименко, І. Сливка, М. Вікул), яка 28 лютого 1919 року повідомляла, що в бібліотеці ліквідованого як юридична особа губернського статкомітету виявлено до 6000 томів зі статистики, географії, природознавства, що чимало книг з історії, археології вже зникло. Члени комісії просили ректора Івана Огієнка вжити негайних заходів, аби бібліотека попала до університету. Цей лист також спонукає більш вдумливо підійти до вже відомої цифри 6600 книг, нібито отриманих університетом з бібліотеки губстаткомітету. Вона ввійшла в усі публікації про фонд університетської книгозбірні без опертя на переконливе документальне джерело. У той же час створена ректором комісія підтвердила наявність в

губстаткомітеті *«приблизно до 6000 томів ріжного змісту»* [7, с. 325].

З такими ж труднощами дісталась університету частина книг з бібліотеки Подільської духовної семінарії. Ректору довелося листуватись з подільським архієреєм Пименом, ректором семінарії, міністерством культів. Листування тягнулося кілька місяців. І лише 31 грудня 1919 року книги із семінарії були перевезені до університету, про що бібліотекар С. Сірополко повідомляв ректора: *«Маю честь довести до Вашого відому, що сьогодні закінчено перевозку книжок з бібліотеки Подільської духовної семінарії. Одержано 1421 книжку, з приводу чого маю честь просити зробити розпорядження про виплату бібліотекарю Духовної семінарії п[ані] Криловій 1000 крб. за її працю»* [7, с. 473].

Дарували книги викладачі університеті, підтримуючи почин ректора, із 114 книг якого, власне, й почалося формування бібліотечного фонду. Ще до урочистого відкриття університету В. О. Біднов, професор, декан університету, звернувся до ректора листом від 18 жовтня 1918 року, в якому просив прийняти до бібліотеки низку катеринославських видань, серед яких були *«Православная Церковь в Польше и Литве»* (1908), *«К истории бывших запорожских старшин и козаков»* (1915) та ін. [7, с. 268–269]. Згодом дарування книг працівниками бібліотеки стало традицією: 272 примірники передав бібліотеці професор Петро Бучинський, 642 – Софія Русова, 2230 книг – Микола Хитьков. Батько Олімпіади Пащенко Михайло Федорович, завідувач початкової школи в с. Великий Карабчійів, не тільки передав створену за 40 років педагогічної праці особисту книгозбірню, а й попросився допомогти упорядкувати бібліотечний фонд [11, с. 18].

Використовували й таке джерело поповнення фонду, як бібліотеки розграбованих поміщицьких палаців, зокрема Панівецького маєтку, палацу графа Холоневського з м. Янова, що на Вінниччині [11, с. 20–21].

Сприяли в цьому й військові. 17 жовтня 1919 р. Державний інспектор 7-го пішого полку 3-ої пішої дивізії Дієвої армії УНР Г. Шеремет повідомляв ректора: *«Перебуваючи під час бойових подій в с. Романках Ольгонільського повіту на Поділлі, я натрапив випадково на останки бібліотеки бувш[ого] місцевого землевласника д[обродія] Іокиша. Як внутрішній вигляд будинку, де містилася бібліотека, так і сама бібліотека являли собою повну руїну: книги, малюнки, альбоми і інші речі були порозкидані, пошматовані, потоптані брудними ногами. По заяві представників місцевої влади, все це є наслідки недавно минулого дикого панування більшовиків-комуністів. На тих руїнах мені удалося вшукати і врятувати чимало книг, які по згоді, з сільським Комісаром передані до місцевої народної школи. В числі тих книг знайшовся також повний збірник (86 том[ів])»*

«Энциклопедического словаря» вид[ання] Брокгауза.

Зважаючи на цінність цього збірника в сучасний момент, а також маючи на меті збагачення бібліотеки молодого хвального Кам'янець-Подільського Українського Державного Університету, я, в порозумінню з представниками громадян с[ела] Романок, дозволяю собі надіслати цей збірник у Ваше розпорядження...» [7, с. 430–431].

23 жовтня 1919 року ректор задресував Грицькові Шеремету подяку: *«Високоповажний Пане Добродію. Від себе і від імені Правління приношу Вам щиру подяку за Ваш цінний дарунок, повне видання Брокгауза «Энциклопедический Словник» ...» [7, с. 437].*

Таких прикладів було чимало. Полковник Шандрук, приміром, передав університетові цілу полкову бібліотеку, законодавчий відділ Головної військової судової управи – добірку фахової літератури [7, с. 426]. Університетська бібліотека була включена до переліку закладів, яким згідно із законом від 26 січня 1919 року, ухваленим Радою народних міністрів, друкарні, літографії та металографії мали надсилати обов'язковий примірник [7, с. 551].

Посилки книг надходили навіть із закордону. 28 травня 1920 року голова надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії Попівський повідомляв ректора Івана Огієнка, що на його звернення Румунська академія наук передала для бібліотеки 10 пудів книг, які він обіцяв у найближчий час надіслати до університету [11, с. 23].

Підручники і навчальні посібники творили самі викладачі й поповнювали ними бібліотеку. Упродовж 1919–1920 рр. були опубліковані лекції С. Бачинського, Л. Білецького, П. Бучинського, В. Гериновича, М. Драй-Хмари, І. Огієнка, С. Остапенка, М. Столярова, М. Хведорова та ін.

Однак літератури для інформаційної підтримки навчального процесу і наукових досліджень явно не вистачало, про що з тривогою повідомляли ректора викладачі. 12 серпня 1919 року приват-доцент Олексій Полонський звертався до ректора: *«Повний брак книжок в хемічному кабінеті і в книгарнях, становище в цій справі не тільки гірке, а навіть катастрофічне як для професора, так і для студентів. Не краще ця справа, як я довідався, стоїть по других катедрах, і тому тут виявляється загальне питання про необхідність дістати якою б то не було ціною хоч мінімум потрібних книжок» [7, с. 362].*

У відповідь професор І. Огієнко 13 серпня 1919 року доручив деканам терміново підготувати і подати інформацію, *«... яких книжок, конче необхідних для забезпечення наукових викладів на університеті, бракує університетській бібліотеці, і яких заходів*

повинно вжити для того, аби потрібні книги можна було за всяку ціну для неї придбати» [7, с. 363].

У процес формування книжкового фонду університетської бібліотеки включився увесь професорсько-викладацький колектив.

У зв'язку із закордонною поїздкою Івана Огієнка в державних справах на чолі місії професор Михайло Хведорів просив ректора *«для задоволення потреб тих катедр, що я їх обслуговую»*, придбати цілий перелік навчального приладдя, а також *«накупити французьких книжок приблизно на суму 40–50 тис. карбованців по відділах математики, механіки, прикладної механіки та електротехніки»* [7, с. 356].

Викладач Микола Чайковський повідомляв із Відня: *«Мені вдалося закупити для мат[ематичного] семінара і для нашої університетської бібліотеки багато-багато гарних книжок... Прошу мені подати цифру, до якої можу піти при закупах для університ[етської] бібл[іотеки]. Чи може треба Вам купити що по Вашій спеціальності?»* [7, с. 365].

13 вересня 1919 р. ректор І. Огієнко порушив клопотання перед Міністерством закордонних справ про *«перепустку проф[есора] В. Біднова за кордон до м[іста] Чернівців строком на 2 тижні»* для закупівлі книг для богословського факультету [7, с. 395, 398].

24 жовтня 1919 р. приват-доцент Л. Бялковський доповідав, що з виділених 10 тис. крб. на придбання книг потратив половину, оскільки дирекція польських залізниць дозволила йому перевезти, як особистий багаж, лише 8 пудів літератури [7, с. 443].

Ця практика продовжувалася і 1920 року. 5 і 8 травня Рада професорів своїми ухвалами вирішила відрядити для закупівлі літератури: *«... Тимченка, Остапенка, Гериновича, Оксіюка, Любарського до Києва, Столярова, Васильківського й Плевако – до Києва й Харкова, Малинівського – до Києва й Одеси, Хведорова – до Києва, Харкова, Катеринослава та Одеси, Оленича – до Харкова й Миколаїва, Біднова – до Катеринослава, Клепатського – до Одеси і Драй-Хмару – до Києва, Одеси й інші міста України»*. Рада професорів, сповіщаючи про це Головноуповноваженого уряду УНР, просила затвердити вказаним професорам наукові відрядження з видачею їм відповідних коштів [7, с. 524].

Так, спільними зусиллями за короткий час був сформований фонд бібліотеки, який викликав захоплення навіть представника польського уряду на окупованих українських територіях А. Мінкевича під час його відвідання 10 лютого 1920 р. університетської бібліотеки. Левко Биковський, свідок цього візиту, пізніше згадував: *«... Нараз великі*

двері з коридора відчинилися і на помості з'явилися воєвода А. Мінкевич і ректор. За ними в дверях було видно їхній почот. Вони стали на помості лицем до залі. Ректор рукою показав воєводі всю бібліотечну залю, заставлену з долу до гори полицями з книжками, і щось йому сказав. Воєвода ахнув зі здивовання й задоволення, бо очевидно не сподівався побачити щось подібне. Потім він з виглядом великого пана, «зверхника краю», обернувся до ректора і подаючи йому руку, по-польському сказав: «Дякую!» [2].

Книжковий фонд зріс від перших 114 книг, подарованих ректором, 1686 примірників, що були зібрані на початок навчального процесу, до 35951 прим. на час першої реорганізації закладу в січні 1921 року [3; 11, с. 22]. Це забезпечило бібліотеці статус фундаментальної і надало можливість у нормальній інформаційній обстановці провадити навчальний процес і наукові дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Л. М. Директори бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / Л. М. Бабій // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2008. – С. 72–78. – (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 1).
2. Биковський Л. Книгарні – бібліотеки – академія : спомини (1918–1922). – Мюнхен ; Денвер : Дніпрова хвиля, 1971. – С. 49–50.
3. Геринович В. О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / Володимир Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Т. 2. – 22 с.
4. Завальнюк О. М. Іван Огієнко – творець національної освіти в Україні, фундатор і ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету / О. М. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2008. – С. 311–320.
5. Ківшар Т. І. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923) / Таїсія Ківшар. – Київ : Логос, 1996. – 344 с.
6. Ківшар Т. І. Вплив І. Огієнка на розвиток бібліотечної справи в добу Директорії УНР (листопад 1918 – листопад 1920) / Таїсія Ківшар // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук : зб. доп. міжнар. наук.-практ. конф. 7–8 черв. 2007 р., м. Київ. – Київ, 2007. – С. 101–103.

7. Листування Івана Огієнка (1909–1921) / упорядн. та автор передмови В. Р. Адамський. – Кам'янець-Подільський : «Медобори–2006», 2014. – 687 с.
8. Лозовий В. С. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / В. С. Лозовий, В. М. Пархоменко // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матер. наук.-практ. конф., присвяченої 40-річчю бібліотеки ГУП. – Хмельницький, 2003. – С. 93–103.
9. Ляхощкий В. П. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – Київ : Вид-во Олени Теліги, 2000. – 663 с.
10. Пархоменко В. М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В. М. Пархоменко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – С. 59–65.
11. Прокопчук В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розвитку : іст. нарис / В. С. прокопчук, Л. Ф. Філінюк ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с. : іл.
12. Тимошик М. С. «Лишусь навіки з чужиною...» Митрополит Іларіон і українське відродження / Микола Тимошик. – Вінніпег ; Київ : Укр. правосл. собор Св. Покрови ; Наук.-видав. центр "Наша культура і наука", 2000. – 548 с. : іл.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ КНУКІМ

Рибка Л. А.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв

В наш час, в умовах інформатизації суспільства, досить актуальною є проблема формування інформаційної культури. Вміння знаходити і використовувати потрібну інформацію є важливим елементом освіти. А головна роль у навчанні основам інформаційних знань традиційно відводиться бібліотекам, бо саме вони формують інформаційне середовище. Без глибокого і різнобічного оволодіння обсягами і потоками інформації, які весь час зростають, культурний розвиток суспільства неможливий.

Формування інформаційної культури є дуже важливим завданням і для вузівських бібліотек.

Автоматизація бібліотек поставила це завдання на якісно новий рівень і зробила можливим його виконання в нових умовах. Високий рівень технологій передбачає високий рівень культури. Для студентів інформаційні технології відкривають доступ до світової інформації, дають нові можливості для підвищення професіоналізму. В умовах постійного збільшення потоку інформації необхідні вміння та навички різноманітного пошуку інформації та її використання: від роботи з електронним каталогом бібліотеки до пошуку, сортування, відбору інформації в мережі Інтернет.

У період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати людину до швидкого сприйняття і обробки великих обсягів інформації, оволодіння сучасними засобами, методами і технологією роботи. Бібліотеки вишу - доступне джерело інформації для студентів, яке забезпечує їх інформаційними ресурсами; місце соціальних комунікацій, де зустрічаються студенти, викладачі. Бібліотека є обов'язковим структурним підрозділом будь-якого навчального закладу, що здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу.

Наукова бібліотека КНУКіМ забезпечує популяризацію книжкового фонду в галузі науки, культури, мистецтва, та наукових праць професорсько-викладацького складу університету.

Бібліотека приділяє велику увагу формуванню інформаційної культури користувачів. Працівниками інформаційно-бібліографічного відділу була складена програма проведення занять за дисципліною «Інформаційна культура» для студентів першого курсу. Вона передбачає проведення лекційних і практичних занять. План лекційних занять включав розгляд таких **питань**:

- наукова бібліотека КНУКіМ, її структура;
- правила користування науковою бібліотекою КНУКіМ;
- система бібліотечних каталогів і картотек;
- алфавітний та систематичний каталоги, їх призначення і структура, принципи організації;
- алфавітно-предметний покажчик – «ключ» до систематичного каталогу;
- знайомство з роботою залу електронних ресурсів, електронним каталогом.

Практичні заняття:

- пошук документів в алфавітному каталозі книг;

- пошук і визначення індексу теми за допомогою алфавітно-предметного покажчика до систематичного каталогу;
- тематичний пошук в систематичному каталозі;
- оформлення бібліографічного опису використаної літератури;
- оформлення читацької вимоги на документ;
- пошук документів в електронному каталозі (за автором і ключовими словами);
- доступ до внутрішніх локальних ресурсів університету – сайтів КНУКіМ.

Окрім проведення занять з «Інформаційної культури», працівники бібліотеки проводять масові заходи, такі як: «День кафедри», «День інформації», надають користувачам довідки в традиційному та автоматизованому режимі. Проводиться також опитування (анкетування) користувачів з метою з'ясування, чи вміє студент здійснювати пошук в картковому та електронному вигляді, чи користується він допомогою чергового бібліотекаря при цьому, чи вміє він користуватися інформаційними ресурсами, що доступні через мережу Інтернет, адже основна функція бібліотеки – це задоволення інформаційних запитів користувачів.

Найбільш пристосованою для просування інформаційних ресурсів, продуктів та послуг бібліотека вважає мережу Facebook, яка привертає увагу бібліотек порівняно з іншими соціальними мережами з огляду на ряд критеріїв: цільова аудиторія ресурсу, велика кількість груп (спільнот) за інтересами, можливість рекомендувати ту чи іншу інформацію сторінки друзям (обмін посиланнями), високі рейтинги використання порівняно з іншими соціальними мережами та ін. Не відстає за популярністю найбільший в Інтернеті відеохостинг YouTube, де можна публікувати буктрейлери. Від самого початку основним завданням буктрейлерів було створення реклами для тих користувачів, які надають перевагу відеореklamі, але згодом міні-презентації книг почали набувати самостійної форми.

В Україні цей спосіб просувати книги прийшов у 2009 р. Першими створювати буктрейлери почали видавництва, потім долучилися бібліотекарі. Наразі — це перспективний жанр. Буктрейлери поки що розвиваються швидше як творча ініціатива, можливість спробувати себе в новому форматі, а не як частина піар-стратегії чи бізнес-плану.

Буктрейлер покликаний просувати книгу, сприяти доведенню її змісту до читача, залишити слід у його свідомості. Водночас, він має інтригувати, викликати бажання самостійно прочитати книгу. Для того, щоб буктрейлер став ефективним медіаресурсом

сучасної бібліотеки, він має виконувати чотири базові функції: інформаційну, комунікативну, естетичну та культурно-просвітницьку. Наукова бібліотека КНУКіМ активно створює та використовує буктрейлери у своїй роботі.

Сучасна вузівська бібліотека – це комплексний медіацентр, у якому можна задовольнити будь-яку інформаційну потребу навчального, просвітницького і науково-дослідного плану. Незважаючи на розвиток сучасних інформаційних технологій, навіть впровадження електронного каталогу або електронна доставка документів все ще часто сприймається лише як додаткова інновація, яка полегшує інформаційний сервіс.

Таким чином, на нинішньому етапі розвитку освіти значення бібліотеки як «воріт» доступу до різноманітних інформаційних ресурсів зростає, і визначається вже не тільки традиційними показниками величини бібліотечного фонду та кількістю підписаних періодичних видань, а й рівнем комфортності доступу до інформації незалежно від її формату. Наскільки високий цей рівень – це одночасно і показник ступеня інформатизації бібліотеки, і умова успіху впровадження сучасних освітніх технологій.

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: БІБЛІОТЕЧНА ЖУРНАЛІСТИКА

Ріжко Р. Л.

Наукова бібліотека

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті акцентовано на необхідності підвищення медіа-грамотності бібліотечного фахівця, що сприятиме формуванню іміджу сучасної бібліотеки.

Ключові слова: масова комунікація, імідж бібліотеки, бібліотечна журналістика, бібліотечний журналіст, нові медіа, соціальні мережі, медіа-грамотність.

Сьогодні важливого значення набуває розвиток бібліотечної журналістики як нового напрямку діяльності в системі масової комунікації. Активне використання бібліотеками новітніх каналів, форм, засобів і технологій масової комунікації створює необхідні передумови для цього. Бібліотечна журналістика як навчальна дисципліна нині ще не викладається в курсі підготовки майбутніх бібліотекарів (бакалаврів, спеціалістів,

магістрів), однак в Україні вже здійснюється практика організації навчання бібліотекарів основ журналістської майстерності – підготовка публічного матеріалу статей, репортажів, прес-релізів; уміння брати інтерв'ю; навички професійної фото- і відеозйомки тощо.

Так, за ініціативою Міністерства культури України, Харківського обласного відділення Української бібліотечної асоціації, грантової підтримки програми «Бібліоміст» (IREX/Україна), інформаційного партнерства НВП «Ідея» та журналу «Бібліотечний форум України» на базі Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка започатковує роботу навчально-інноваційний проєкт «Школа бібліотечного журналіста». Цей проєкт передбачає опанування учасниками методів, прийомів, засобів журналістської діяльності та набуття практичних навичок за напрямками: взаємодія бібліотек із засобами масової інформації, пресова журналістика, теле- і радіожурналістика, Інтернет-журналістика, фотожурналістика [1]. Відповідні знання сприятимуть:

- 1) формуванню позитивного іміджу бібліотек як «безкоштовних загальнодоступних центрів доступу до інформації» [2, с. 64];
- 2) оптимізації роботи із залучення користувачів до бібліотек (збільшення кількості читачів та партнерів) через популяризацію бібліотеки та читання;
- 3) поліпшенню взаєморозуміння з її цільовими аудиторіями;
- 4) удосконаленню фахової майстерності, творчих та ораторських здібностей бібліотечних працівників, уміння спілкуватись, аналітичних якостей тощо.

Бібліотека XXI століття не повинна залишатися осторонь актуальних подій, тенденцій та течій в освіті, культурі, науці. Створення журналістського продукту, реалізація його за допомогою різних засобів (текст, звук, відео) і каналів комунікації (преса, телебачення, радіо, Інтернет) має стати однією з її основних цілей.

Сучасні завдання, що стоять перед бібліотекарем у його діяльності, закликають звертатися до різних форм роботи, постійно вдосконалювати професійні навички. Для кваліфікованого виконання своїх обов'язків бібліотечний фахівець повинен володіти теоретичними основами та практичними навичками підготовки інформаційних продуктів у різних жанрах журналістики:

- *інформаційних* – звіт, замітка, анонс, прес-реліз, інтерв'ю, репортаж, інформаційний лист;
- *аналітичних* – кореспонденція, бесіда, коментар, рецензія, стаття, огляд, анкета;
- *художньо-публіцистичних* – есе, нарис, етюд (*сатиричних* – фейлетон, памфлет, сатиричний коментар, анекдот, пародія) тощо.

Журналістська діяльність бібліотечного фахівця, за твердженням О. О. Косачової, включає два фактори: смисловий та організаційно-технологічний.

Смисловий фактор передбачає майстерність бібліотечного журналіста зі створення якісного смислового контенту (ідей та культурних смислів). Журналіст виконує не механічну роботу (зйомка, монтаж), а насамперед формує суспільну свідомість.

Організаційно-технологічний фактор передбачає наявність у бібліотечного журналіста організаційних навичок зі створення та трансляції медіа-продукту. Основна якість медіа-фахівця – вміння швидко визначити кращий формат подання інформації [5].

Зазначимо й те, що бібліотечному працівникові необхідно постійно підвищувати та вдосконалювати свою медіа-грамотність – організовувати і проводити тренінги, тематичні заняття, майстер-класи, семінари, подіум-дискусії із залученням професійних журналістів; проходити стажування у спеціальних ЗМІ; здійснювати дистанційне навчання; займатися самоосвітою.

Отже, бібліотечний журналіст – професіонал своєї справи, який є активним, допитливим, комунікабельним і ерудованим. Він повинен:

- логічно мислити, чітко і грамотно висловлюватися;
- володіти навичками підготовки матеріалів у різних жанрах журналістики, зокрема, вміннями писати/знімати так, щоб привернути увагу читачів/глядачів;
- мати журналістську інтуїцію (відчуття тем, які є актуальними);
- максимально достовірно, точно і неупереджено представляти інформацію, оперативно і лаконічно характеризувати проблему, пропонувати шляхи її вирішення;
- досконало володіти культурою спілкування, вдало використовувати художні засоби мови;
- лаконічно та влучно відповідати на запитання ЗМІ;
- виявляти креативні здібності;
- репрезентувати високий рівень інформаційної і медіа-грамотності.

Так, особливо вагомими для реклами бібліотек є різні аспекти взаємодії із масмедійними структурами (зв'язки з пресою, телебаченням і радіо). Публікації в пресі сприяють створенню *пабліситі*¹³, адже громадська думка (90%) формується багато в чому саме під впливом того, що люди читають у національній або місцевій періодиці. Крім

---

¹³ *Пабліситі* (англ. *publicity*) – це продуманий спосіб керування громадським сприйняттям певного суб'єкта комунікацій (людей, товарів, послуг, організацій та інституцій всіх видів). Пабліситі – це спосіб залучення уваги медіа для отримання кращого висвітлення серед громадськості, який не може бути створений внутрішньо, тобто ізольовано без журналіста (*publicist*), який створює та виконує пабліситі [7].

того, ніщо так не шкодить іміджу, як стаття негативного характеру [8, с. 10–11].

Основними формами взаємодії бібліотек із пресою є прес-конференції, прес-релізи, листи до редакції, постійні колонки, присвячені бібліотеці, публікація статей працівників бібліотеки, інтерв'ю з ними, а також журналістські статті [8, с. 11].

Розуміючи всю важливість преси, радіо, телебачення в житті людини, бібліотеці потрібно активно встановлювати тісні зв'язки з регіональними ЗМІ [8, с. 11]. Для спілкування з професійними журналістами найчастіше використовується такий інформаційний привід, як досягнення та успіхи бібліотеки, поточне інформування про її діяльність. Серед тем, що цікавлять журналістів:

- організація різноманітних заходів (виставок (книжкові новинки), зустрічей, презентацій, книжкових ярмарків), конференцій;
- проблеми читання;
- нові послуги бібліотеки;
- креативні форми роботи.

Висвітлення діяльності книгозбірень у програмах телебачення та радіо сприятиме підвищенню авторитету бібліотечних закладів.

За допомогою реклами можна сформувати стійкий інтерес до бібліотеки, інформувати про її роботу (послуги), а також позитивно вплинути на існуючі в суспільстві стереотипні уявлення про бібліотечну професію. Презентуючи фонд, книгу, треба насамперед наголошувати на тому, яку користь матиме відвідувач від читання та співробітництва з бібліотекою [4, с. 36].

Сьогодні дієвими інструментами максимально швидкої та якісної комунікації є *нові медіа*¹⁴ – *сайт бібліотеки* та *соціальні мережі* (Facebook, Twitter, Instagram, Однокласники, Вконтакте тощо). «Від ефективного позиціонування закладу в мережі певною мірою залежить його успішність та популярність» [3, с. 44].

За словами О. О. Косачової, бібліотекам необхідно активніше діяти у соціальних мережах не тільки з підтримки власних акаунтів, а й із моніторингу інших груп і спільнот; інформувати про проблеми літератури, історії, політики, психології тощо. Ця діяльність

---

¹⁴ *Нові медіа* (англ. *New Media*) – інтерактивні електронні видання, що комбінують формати подання інформації; різновид цифрових медіа. Наприклад, контентом нових медіа може бути відео, онлайн-радіо, телевізійна трансляція, анімація, звукове оформлення, та, власне, текст. Від традиційних нові медіа також вирізняє користувацький контент. Нові медіа є відкритими для взаємодії з читачами та надають їм можливість створювати та модифікувати зміст повідомлень. На відміну від мас-медіа, де комунікація здійснюється за схемою «від одного до багатьох», схема комунікації у нових медіа – від багатьох до багатьох. Доступ до нових медіа можливий з усіх електронних пристроїв із виходом у мережу Інтернет. Для визначення нових медіа також вживають термін «конвергентні» [6].

може включати в себе такі етапи:

- 1) дослідження тематики, якою цікавляться користувачі соціальних мереж, особливостей спілкування, характерів учасників;
- 2) спілкування, надання фахових консультацій із залученням експертів, за допомогою джерел із фондів бібліотек, використовуючи технології Веб 3.0;
- 3) організація спеціалізованих та/або дискусійних клубів (психологічних, історичних, культурологічних, філософських, політичних та інших клубів за інтересами) у бібліотеках, засідання яких має відбуватися в бібліотеці з метою психологічного контакту учасників, знайомства, пізнання одне одного та самого себе [5].

Унікальність нових медіа насамперед полягає в тому, що вони дають можливість взаємодіяти безпосередньо із користувачами. «Бренд у соцмережі по-справжньому оживає, коли на його акаунті з'являються пости з питаннями, живим зверненням і оперативними відповідями, незалежно від теми та змісту діалогу. Враховуючи те, що соціальні мережі – ефективний і недорогий інструмент для спілкування з читачем, розширення аудиторії, створення позитивного іміджу, просування бібліотеки та її послуг, втрачати цей шанс не варто. Бібліотекарі повинні використовувати соціальні мережі як сферу для вивчення запитів читачів, щоб дізнаватись про те, чим живуть користувачі, які мають уподобання, інтереси, пріоритети тощо» [9].

Слід зазначити, що нові медіа не обмежуються тільки веб-сайтом та наявністю сторінки в соціальних мережах. Є набагато ширший спектр інструментів і засобів комунікації, які активно може використовувати у своїй діяльності бібліотечний журналіст. Розглянемо деякі з них:

1. *Блоги* – це сайти, на яких записи зроблені у вигляді журнальних статей, заміток або просто цікавих посилань.
2. *Мікроблоги* – короткі оновлення статусу, що передбачають обмеження обсягу тексту.
3. *Фото- та відеосервіси* – сайти, які дають можливість користувачам ділитися власними фотографіями та відеофайлами. Крім того, на відміну від звичайних файлових сховищ такі сервіси функціонують спільно із соціальними мережами.
4. *Соціальні закладки* – це модернізовані звичайні закладки у браузері, які слугують для збереження необхідних сторінок. Однак соціальні закладки мають певні відмінності, оскільки зберігаються не в комп'ютері користувача, а в мережі Інтернет, що гарантує їх безпеку у разі непередбачених проблем.

5. *Соціальні новини.* Сайти соціальних новин збирають посилання на події, статті, зображення, опубліковані в мережі Інтернет. Усі новини оцінюються користувачами і найпопулярніші відображаються на головній сторінці ресурсу.

6. *Подкасти.* З технічного погляду podcast – цифровий медіа-файл або низка таких файлів, які розповсюджуються Інтернетом для відтворення на портативних медіа-програвачах чи персональних комп'ютерах. За змістом вони можуть нагадувати радіо шоу, звукову виставу, містити інтерв'ю, лекції тощо.

7. *Інтернет-форуми.* Це спосіб організації спілкування відвідувачів інтернет-сайту, завдяки якому можна обговорювати певне питання, читати та відповідати на повідомлення інших учасників форуму.

8. *Геосоціальні мережі* – соціальні медіа, що пропонують користувачам можливість за допомогою мобільних телефонів, смартфонів чи комунікаторів позначати місця, які вони відвідують [3, с. 44].

Так, здійснення ефективної комунікації через нові медіа є важливим фактором успішного просування бібліотеки, її послуг для зростання кількості читачів (користувачів), розширення цільової аудиторії та підтримання, а в разі необхідності – покращення її репутації.

Отже, традиційна бібліотечна діяльність, бібліотечне масове інформування завдяки багатоканальній і різнорідній комунікації нині є міжсистемною, здійснюється із використанням технологій масово-комунікаційної, соціокультурної, просвітницької, інформаційно-освітньої сфери, що суттєво впливає на особливості функціонування бібліотеки як організатора трансляції в часі й просторі соціально значимої інформації.

Сучасний бібліотекар – це журналіст, здатний оперативно та якісно працювати у багатьох напрямках (політика, економіка, спорт, соціальні проблеми, культура, освіта та ін.). Бібліотечний журналіст відрізняється наполегливістю та активністю у своїй діяльності, опануванням інноваційних ресурсів. Він повинен: використовувати різні види журналістики (газетно-журнальну, інтернет-журналістику, тележурналістику та радіожурналістику), готуючи аудіо- та відео-подкасти; активно взаємодіяти із представниками ЗМІ; систематично підвищувати медіа-грамотність співробітників як власними силами, так і на базі інших бібліотек; вдосконалювати свій професійний рівень. Все це сприятиме формуванню іміджу сучасної бібліотеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Библиотечная журналистика и профессиональное развитие [Электронный ресурс] // Методист библиотеки: блог научно-методического отдела Харьковской государственной научной библиотеки им. В. Г. Короленко. – Режим доступа: http://methodist-biblioteki.blogspot.com/2013/06/blog-post_17.html
2. Глазунова Л. Всеукраїнські школи бібліотечного журналіста: огляд роботи та враження учасників / Людмила Глазунова, Антоніна Тіщенко // Бібл. форум України. – № 3 (45). – 2014. – С. 64–69.
3. Киричок А. Використання нових медіа у формуванні іміджу ВНЗ / Андрій Киричок // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 42–45.
4. Кондратенко Л. В. Забота об имидже / Л. В. Кондратенко // Библиотека. – 2003. – № 8. – С. 36–38.
5. Косачова О.О. Медіа-простір харківських бібліотек / О. О. Косачова [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://en.calameo.com/books/00063294535fffb92a9e0>
6. Нові медіа [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Нові_медіа
7. Пабліситі [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Пабліситі>
8. Проценко Т. Формування іміджу сучасної бібліотеки / Т. Проценко // Бібл. планета. – 2013. – № 3. – С. 10–12.
9. Таланчук О. Б. Образ бібліотеки в соціальних мережах / О. Б. Таланчук [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека Хмельницького національного університету. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2013/tal_obr.htm

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТА ТРАДИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЛЯ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ

Селезінка С. М.

Науково-технічна бібліотека

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Ключові слова: книга, користувач, інформаційні потреби, електронний підручник, традиційний підручник, новітні інформаційні технології, соціологічні дослідження, анкетування

Одним із ключових показників успішного національного розвитку, конкурентоспроможності держави на освітньому ринку є рівень культури та освіти кожного її громадянина. Головною ознакою, що визначає цей рівень, завжди було і залишається читання, яке можна розглядати як ключ до інформації [3].

Неможливо переоцінити значення книги для людства. Впродовж багатьох століть книга була основним, невичерпним джерелом знань для багатьох поколінь, і такою залишається для нас та нащадків.

Книга не має багатьох недоліків засобів масової інформації (ЗМІ). Це найстабільніший, найменш схильний до змін засіб інформації. Конкуренція книги і сучасних ЗМІ не так відчутна, як її іноді представляють, нові ЗМІ часто навіть сприяють читанню [6].

Для студента книга, традиційний навчальний посібник, підручник розкривають безмежний світ наукових відкриттів, винаходів з найдавніших часів і до наших днів, допомагають оволодіти певними знаннями з фахових та загальних дисциплін, без яких неможливо стати висококваліфікованим спеціалістом, здатним використовувати ці знання на практиці та бути конкурентоспроможним серед спеціалістів вищих навчальних закладів (ВНЗ) з інших країн. Крім того, у ВНЗ велика увага приділяється підготовці майбутнього спеціаліста як всебічно розвиненої особистості, його національно-патріотичному та гуманітарному вихованню, вихованню духовності, моралі, культури, що без читання художніх творів, знання культурних надбань, звичаїв, традицій неможливо.

Кінець ХХ століття увінчався новими науковими відкриттями, серед яких перше

місце, по праву, належить новітнім інформаційним технологіям. Почалась ера інформатизації, яка охопила всі сфери суспільства – економічну, наукову, освітню, культурну, соціальну та інші - в усьому світі. Особливо помітним це стало в першому десятиріччі XXI століття.

Соціально-економічні зміни, які відбулися в останні десятиліття в Україні, викликали необхідність переосмислення ролі бібліотек у суспільстві.

Новий вид діяльності сучасної бібліотеки ВНЗ – створення власних електронних інформаційних ресурсів на основі традиційного бібліотечного фонду. Він забезпечує формування ресурсів, які подають наукову інформацію на новому якісному рівні, гарантують покращення інформаційного обслуговування користувачів і збереження раритетних фондів.

Характерною ознакою сьогодення є поєднання моделей діяльності бібліотек ВНЗ з паралельним застосуванням традиційних та нових форм роботи з використанням новітніх інформаційних технологій.

Бібліотека є основним підрозділом ВНЗ. У пункті 6 ст. 62 (Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах) Закону України «Про вищу освіту» сказано про «безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій...» [1].

Саме запровадження новітніх інформаційних технологій в бібліотечні процеси роботи, можливість вільного доступу до використання інформаційних ресурсів, Інтернет, зменшення кількості друкованих видань для вищої школи та збільшення кількості інформації на електронних носіях привело до помітного зниження інтересу до читання літератури взагалі.

На превеликий жаль, сьогодні все частіше ми говоримо про те, що студенти менше звертаються до друкованих видань, не мають бажання читати.

Це, в свою чергу, привело до того, що в останні роки намітилась тенденція до зменшення кількості відвідувань та книговидачі – основних статистичних показників, які характеризують роботу бібліотеки, що викликає глибоке занепокоєння у бібліотечних фахівців різного рівня.

Проблема розвитку читацького інтересу стає проблемою століття. Читання і читацька грамотність, читацька культура сьогодні високо ціняться і усвідомлюються світовим співтовариством: 2003-2012 р.р. були оголошені ООН десятиріччям грамотності.

Національна політика нашої держави направлена на подолання цієї проблеми. Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію Державної цільової

національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки. Метою Програми є відродження соціальної ролі книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного та інтелектуального збагачення людини, створення сприятливих умов для розвитку видавничої галузі та системи інформування про вітчизняну видавничу продукцію, що дасть можливість підвищити конкурентоспроможність України як європейської держави [4].

Читання є важливим засобом опанування інтелектуального потенціалу та соціального досвіду людства. Його роль у формуванні інтелекту та духовності неможливо переоцінити.

Причини, через які не читають, усім відомі: надмірне захоплення телевізором, відео, комп'ютером, недостатня кількість цікавих книг, високі ціни на книги, низька матеріально-технічна база бібліотеки, нестабільність комплектування фондів, переваги ділового читання над читанням для душі.

Колишній читач трансформувався в користувача, який став споживачем інформації. Працюючи з підручником, читач думає, аналізує, запам'ятовує, вибирає необхідний матеріал. І це може бути не один підручник, щоб знайти відповідь, успішно виконати те чи інше завдання. До того ж, в підручнику, окрім змісту, є посилання на використані джерела під час його написання, які, при бажанні, читач може теж переглянути. На жаль, не завжди бібліотекар може виконати запит користувача через відсутність необхідного документу в бібліотечному фонді. Необхідно скористатися послугами міжбібліотечного абонементу (МБА). Але для цього потрібний час.

Інформаційні потреби користувача та спосіб їх задоволення змінилися. Для нього головним є швидкість у виконанні свого запиту. Цю можливість надає Інтернет, ресурси якого бувають не завжди перевіреними і достовірними, немає посилань на використані джерела. Але в більшості випадків користувач не бере це до уваги.

Сучасні технології дають можливість отримувати та зберігати інформацію за допомогою ксероксів, сканерів, мобільних телефонів, планшетів, ноутбуків та Інтернету, який стає всесвітнім зберігачем та поширювачем інформації. Задоволення користувачем своїх інформаційних потреб в більшості випадків виглядає приблизно так: користувач прийшов, знайшов, скопіював, записав на флешку, роздрукував, пішов. За лічені хвилини можна «скачати» з електронної бібліотеки необхідний навчальний посібник, підручник чи інше видання, або замовити в Інтернет-магазині. Саме в цьому полягає перевага електронного видання перед друкованим.

Бібліотечні електронні інформаційні ресурси, доповнюючи традиційні форми,

стають дедалі ефективнішим засобом комунікації. В бібліотеках активно проводиться робота щодо автоматизації всіх бібліотечно-бібліографічних процесів роботи.

Інформаційні технології та поширення електронної інформації унеможливили виконання основних функцій традиційної бібліотеки – забезпечення літературою та інформацією навчально-виховного та наукового процесу вищого навчального закладу. Це привело до втрати бібліотеками виключного права володіння та надання інформації.

Як у сучасній ситуації організувати роботу бібліотеки, щоб вона відповідала інтересам користувачів? Це можливо завдяки вивченню інформаційних потреб користувачів, дані про які можна отримати при проведенні соціологічних методів досліджень серед різних категорій читачів.

Так, із 2003 р. науково-технічна бібліотека нашого університету розпочала роботу з проведення вивчення якості бібліотечного обслуговування користувачів. У 2003-2004 р.р. було проведено три етапи анкетування серед студентів, викладачів, науковців, аспірантів на тему *«Як Вас обслуговують на абонементах та в читальних залах науково-технічної бібліотеки»*. У 2008 р. з метою проведення моніторингу якості бібліотечного обслуговування було розроблено питання, об'єднані в 6 блоків, що послужило подальшому соціологічному опитуванню шляхом анкетування на тему *«Вивчення якості обслуговування користувачів НТБ ІФНТУНГ»*. Отже, у 2008-2011 р.р. проводилось вивчення якості бібліотечного обслуговування користувачів серед: студентів денної форми навчання (2008-2009 р.р.); студентів заочної форми навчання (2009-2010 р.р.); студентів, які навчаються згідно вимог Болонської декларації (2010-2011 р.р.). В анкетах основну роль було відведено питанням, що стосуються оцінювання бібліотечних послуг, які надаються при обслуговуванні працівниками структурних підрозділів бібліотеки; зосереджено увагу на шляхах отримання інформації студентами та забезпеченості інформацією на паперових та електронних носіях; виявленню найбільш поширених звернень користувачів щодо надання їм відповідних бібліотечно-інформаційних послуг; забезпеченості літературою; вивчення мети відвідувань бібліотеки; яким носіям інформації надають перевагу, пропозицій щодо покращення роботи бібліотеки та ін. Нам вдалося визначити коло найважливіших питань, які необхідно було вирішити найближчим часом керівництву бібліотеки. А пропозиції респондентів щодо запровадження та надання їм можливостей використання новітніх інформаційних технологій в бібліотеці були співзвучними з стратегічним планом розвитку бібліотеки, і на сьогодні, більшість із них втілено в практику роботи бібліотеки.

Зрозуміло, що сьогодні виникає необхідність перегляду пріоритетів, визначення

нової орієнтації бібліотечної діяльності, яка полягає у тісній взаємодії бібліотеки з суспільством, а також у врахуванні реальних потреб користувачів та використанні можливостей сучасної техніки і технологій. Це дозволить кожній бібліотеці стати активною часткою світового інформаційного простору. Але слід сказати, що саме зараз від відповідності фондів інтересам користувачів, від кількості нових надходжень літератури, яка б відповідала їхнім інформаційним потребам, залежить, яким буде подальше відвідування бібліотеки та використання традиційних ресурсів.

Ситуація, в якій опинились бібліотеки сьогодні, має безпосереднє відношення і до нашої бібліотеки. У нас відбулись певні зміни в структурі бібліотеки та бібліотечно-бібліографічних процесах роботи.

У читальних залах та абонементних бібліотеки обслуговування користувачів проводиться в автоматизованому режимі. Здійснюється наповнення новими надходженнями електронного каталогу бібліотеки, створено різні бази даних, отримано значну кількість електронних копій наукових праць професорсько-викладацького складу університету.

Користувачам бібліотеки надана можливість користуватися комп'ютерами в електронному читальному залі, працювати в Інтернеті, доступу до мережі Wi-Fi, друку необхідної інформації та ін. До послуг користувачів сайт бібліотеки, який надає їм змогу завантажувати електронні копії книг та методичних вказівок. Кожний відвідувач може ознайомитись з матеріалами бібліотечного сайту.

Однак результати дослідження серед професорсько-викладацького складу, які були проведені в 2013 р. щодо визначення найважливіших джерел інформації, засвідчили, що провідні позиції серед інформаційних ресурсів продовжує займати традиційна система каталогів та картотек – 57,6%; другу позицію займає електронна бібліотека – 40,2%; на третьому місці електронний каталог – 35,8% [2].

А також цікавим є результат відповідей проведеного дослідження в 2011 р. шляхом анкетування «Бібліотека ІФНТУНГ – основний центр отримання інформації для студентів 1 курсу?» серед студентів першого курсу Інституту нафтогазової інженерії. На питання «З якою метою Ви відвідуєте бібліотеку?», 67,9% респондентів відповіли, що з метою отримання рекомендованих викладачами друкованих видань на абонементі навчальної літератури; 28,6% – попрацювати в читальному залі, підготуватися до занять – 48,2%; опрацювати матеріал, рекомендований для самостійної роботи – 27,7%; виконання практичних завдань – 42,8%; підготовка до сесії – 14,3%; почитати цікаву книгу – 9,8% та ін. (деякі респонденти дали по кілька відповідей).

Варто взяти до уваги той факт, що наш університет єдиний ВНЗ, який готує фахівців для нафтогазової галузі як на теренах нашої країни, так і за кордоном. Відповідно, фонди нашої бібліотеки від початку її заснування і до наших днів комплектуються згідно до профілю університету та запитів користувачів, які вивчають бібліотекарі. Тому цікавими і водночас несподіваними для нас були результати відповідей цієї категорії респондентів на запитання *«Бібліотека ІФНТУНГ – єдина вузівська бібліотека, де Ви можете ознайомитись з необхідними інформаційними джерелами?»*. Виявилось, що із загальної кількості опитуваних 74,1% респондентів дали відповідь «Так», а 25,9% – «Ні».

Виявляється, що необхідну інформацію студенти також отримують і з інших джерел, що підтверджують результати проведеного анкетування серед студентів першого курсу Інституту нафтогазової інженерії. Отже, на питання *«Яким чином Ви отримуєте необхідну інформацію»* відповіді 112 респондентів, які взяли участь в анкетуванні, не були однозначними і розподілились так: 42,8% респондентів отримують інформацію шляхом опрацювання матеріалу з літератури (книг) та конспектуванням (на парах); 58,9% – ксерокопіюванням будь-якої інформації з підручників, навчальних посібників, методичних вказівок та періодичних видань; 35,7% – фотографуванням; пошуком інформації в електронному вигляді: «Вдома» - 46,4%; «У бібліотеці» - 25%; «На кафедрі» - 9,8%. Користуються інформацією, отриманою друзями: 14,3% – «Завжди», 57,1% – «Інколи», 8,04% – «Ні».

Незважаючи на те, що питання щодо виконання основних статистичних показників роботи бібліотеки розглядаються на засіданнях рад при директору, методичних рад і не тільки, контролюються директором бібліотеки, у відвідуваннях студентами бібліотеки і користуванні традиційними носіями інформації позитивної динаміки немає. Тому необхідно шукати нові методи роботи з користувачами, продовжувати вивчати їхні запити, співпрацювати з викладачами університету та студентами, працювати над наповненням сайту бібліотеки інформацією, яка б зацікавила користувача, більше уваги приділяти рекламі заходів, що проводяться в бібліотеці, організації тематичних виставок та виставок нових надходжень друкованих видань з метою залучення користувачів до їх перегляду, комплектування фонду необхідною літературою, відновлювати інтерес до книги, її читання та ін.

Так, у 2013 році нами започатковано новий метод роботи - проведення зустрічей зі студентами різних курсів та спеціальностей у відповідних читальних залах бібліотеки. Ми старались більш повно відкрити та популяризувати основний бібліотечний фонд та фонди

кожного залу з метою більш активного використання їх студентами.

Для того, щоб в'яснити, що думає колектив бібліотеки та чи бачить він шляхи виходу з цієї незадовільної ситуації, було заплановано підготувати на підвищення кваліфікації в 2013 р. питання «*Трансформація інформаційних потреб користувачів: електронний чи традиційний підручник?*» і провести у вигляді інформаційного диспуту. Нами було проведено опитування шляхом анкетування. Анкети містили всього шість питань, які, на нашу думку, мали глибокий смисл. Участь в опитуванні взяло 53 співробітники бібліотеки.

На перше питання «*Чим для Вас була і залишається книга?*» відповів 51 респондент (96,2%), не відповіло 2 респонденти (3,8%). Більшість опитуваних вважають, що книга – це джерело знань, інформації. Деякі респонденти характеризують книгу більш глибоко. Отже, для когось книга була і залишається «безмірною глибиною думок, знань, інформації, що спонукає до аналітичних роздумів», «Книга – це скарбниця мудрості, знань. Вона завжди буде основним джерелом інформації. Коли людина читає, то між нею та книгою існує невидимий діалог чи зв'язок», «Любов до книги стала поштовхом до вибраної професії», «Книга – це довідник мудрості, що дає змогу отримати знання, без яких немає ні минулого, ні теперішнього, ні майбутнього. Вона є джерелом доступу до світових культурних надбань, чинником розвитку особистості, її морального світосприйняття та професійного зростання», «Книга – це вірний друг, до якого звертаєшся в різні часи життя і отримуєш знання», «Крім загальновідомих тверджень (книга – джерело знань, інформації, друг та порадник), для мене книга – це інший світ, в якому живу за власним бажанням та власним вибором» та багато інших цінних думок, висловів.

Електронні чи друковані книги? Це ключове питання, яке визначає майбутнє бібліотеки. Тому думки таких респондентів, як бібліотекарі, є надзвичайно важливими.

На питання «*Яким носіям інформації Ви надаєте перевагу?*» із 53 респондентів 40 надають перевагу традиційним носіям інформації (75,5%); 5 респондентів – електронним носіям (9,4%); 8 респондентів – паперовим і електронним носіям інформації (15,1%).

Відповіді студентів, з якими були проведені соціологічні дослідження шляхом анкетування (2009-2011 р.р.), на це питання, розподілились так:

- 45,5% респондентів, які взяли участь в опитуванні з числа студентів стаціонарної форми навчання (перший курс) надають перевагу традиційним носіям інформації, а 59,8% респондентів – електронним, є респонденти, які використовують традиційні та електронні ресурси;

- 40,6% респондентів з числа опитуваних студентів четвертого курсу (стаціонар), які навчаються згідно вимог Болонської декларації, надають перевагу традиційним носіям інформації, а електронним – 52,2% респондентів, електронним і традиційним – 2,9% респондентів, не відповіли на дане питання – 4,3%.

- 26,6% респондентів з числа студентів різних курсів та факультетів (стаціонар), які брали участь в опитуванні, надають перевагу традиційним ресурсам, електронним – 72,7%, не дали відповідь – 0,7% респондентів;

- 61,6% респондентів заочної форми навчання різних курсів надають перевагу традиційним ресурсам, а електронним – 38,4%.

Таким чином, ми бачимо з відповідей наших респондентів, що вони використовують електронні та традиційні носії інформації. Звичайно, серед студентів денної форми навчання переважає користування електронними ресурсами, а більшість студентів заочної форми навчання надають перевагу традиційним ресурсам.

Останнім часом навчально-методична література викладачів нашого університету надходить в бібліотеку в електронному варіанті. Це не може залишати нас байдужими, тим більше, що є категорія користувачів, які хочуть працювати з паперовим носієм інформації. Тому закономірним було питання *«Чи є обов'язковою умовою, на Вашу думку, поповнення фонду навчально-методичною літературою на паперових носіях, якщо є їх електронні копії?»* - 53 респонденти з 53 опитуваних відповіли - «Так» (100%).

Дуже важливою для нас була відповідь професорсько-викладацького складу на це питання. Аналіз результатів проведеного соціологічного дослідження у 2013 р. серед цієї категорії респондентів показав, що 66,3% від загальної кількості опитуваних вважають обов'язковою умовою поповнення фонду навчально-методичною літературою на паперових носіях (навіть якщо є їх електронні копії), 28,3% - так не вважають, 5,4% - важко визначитись [2].

Характерною тенденцією університетського книговидання на сучасному етапі стало зменшення випуску літератури за кількістю назв, що спостерігається з 2008 року. Аналіз показує, що це мало пов'язано з економічною ситуацією, а, переважно, залежить від читацької кризи, засилля інформації з Інтернету, піратської продукції та зниження вимог до кількості опрацьованої літератури при підготовці до заняття.

Зосередження випуску видавничих по суті матеріалів на різних носіях у межах видавництва сприяє зміцненню позицій книги: коли, яку і в якому вигляді інформацію публікувати, вирішуватиме видавець [6].

Нині небезпека для книги перебуває в іншій площині – у ставленні до неї дітей і

молоді. Перед дорослими стоїть нелегке завдання: не допустити, щоб дитина або підліток надавали перевагу комп'ютерові або телевізору. На заході це вже усвідомили, і виробленню навичок читання у дітей приділяють надзвичайно велику увагу, адже покоління, які не читають книги, спричиняють регрес у розвитку людської цивілізації. До того ж, традиційний підручник був і ще довгий час залишатиметься основним знаряддям учня, оскільки будь-який текст здебільшого зручніше сприймати у паперовій формі, ніж в електронній [6].

Тому на сьогоднішній день перед нами, працівниками бібліотек, стоїть питання, яке в найближчому майбутньому вирішить долю бібліотек. І саме від кожного з нас залежить яке буде це майбутнє.

На питання «*Чи є у нас шанс вплинути на відродження у студентів інтересу до книг, читання?*» - 48 респондентів із 53 висловили свої думки (90,6%). 5 респондентів не відповіли на це питання (9,4%). А думки, пропозиції бібліотекарів такі: «Безперечно, у нас є шанс. Нам необхідно запроваджувати нові методи роботи, перш за все з професорсько-викладацьким складом університету, співпрацювати зі студентами. Багато залежить від того, з якою оперативністю обслуговуємо читача. Наявність необхідних видань у бібліотечному фонді відіграє надзвичайно важливу роль в цьому», «Проводити презентації книг», «Щоб вплинути на відродження у студентів інтересу до книг та читання, необхідно, щоб вони мали необхідність у них. Наш шанс збільшиться, коли буде взаємозв'язок: викладач → студент → бібліотека», «При умові, якщо студент розуміє значення книги в житті людини. Якщо цьому сприяє домашнє оточення, школа, викладач у вузі, тоді є шанс вплинути на читача», «Свідомість молодого покоління формують ЗМІ і тільки тоді, коли політика держави не буде цілеспрямовано направлена на знищення культурних, духовних та моральних цінностей українського суспільства, то тільки тоді молодь, і, зокрема, студенти зрозуміють яку роль відіграє книга і традиції книгочитання загалом», «За умови надання студентам більшого часу на самостійне вивчення дисциплін - це можливо», «Я вважаю, що шанси невеликі, так як більшість студентів користуються мережею Інтернет», «В цьому полягає робота бібліотекаря», «Мабуть, немає. Інтерес до книг і читання формується ще в дитячому віці. А може з ним народжуються?», «Є. При умові співробітництва викладачів університету і працівників бібліотеки», «Думаю, що є. Одним із методів відродження є оновлення книжкового фонду для технічних спеціальностей», «Думаю, що ні. Розвиток комп'ютерної техніки привів до того, що студенту цікавіше і швидше отримувати інформацію через Інтернет», «Шанс є завжди і повинен бути. Потрібно робити пошук нових методів роботи з метою зацікавлення

студентів до книги та щоб була підтримка і співпраця викладачів».

Як бачимо, думки респондентів - різні.

Проаналізувавши ці відповіді, однозначно можна сказати, що нам як ніколи потрібно приділяти більше уваги пошуку більш ефективних методів співпраці з керівництвом університету та викладачами з метою відновлення в студентів інтересу до книги та читання. А для цього необхідний взаємозв'язок «викладач → студент → бібліотека».

Відомо, що для сучасних носіїв електронної інформації притаманні такі ознаки, як недостатня стійкість, певна здатність до різного виду та ступеня трансформацій. Головна проблема - забезпечення насправді довготривалого і постійного, гарантовано аутентичного збереження цифрової спадщини - не може бути вирішена на базі сучасних технологій. Більш надійними носіями, крім традиційних, поки що залишаються мікрофільми та мікрофіші [5].

Володіючи такою інформацією, ми задумались над тим «*Чи можна переконати читача в тому, що саме бібліотека є гарантом в отриманні ним необхідної і достовірної інформації?*». Респондентам було надано можливість висловити свої думки з цього приводу: «Так», «Ні» та обґрунтувати відповідь. 31 респондент із 53 відповів «Так» - 58,5%, 20 респондентів відповіли «Ні» - 37,7%, 2 респонденти відповіли «Не знаю» - 3,8%. 29 респондентів із 53 (54,7%) обґрунтували свою відповідь.

Відповіді «Так»: «Тільки в бібліотеці читач зможе отримати достовірну інформацію, попрацювати з джерелом. При необхідності йому буде надана консультація працівником», «Тільки в тому випадку, коли дійсно бібліотека буде гарантом в отриманні інформації (книгозабезпеченість + дизайн бібліотеки)», «Це повинен робити не працівник бібліотеки, а викладач, при цьому визначаючи список літератури при захисті лабораторних чи захисті модуля, що студент опрацював у НТБ ІФНТУНГ», «Для користувача, який шукає глибокі знання, бібліотека є більш пріоритетним місцем отримання інформації».

Відповіді «Ні»: «Є недостатність нової літератури на паперових носіях, а також електронних копіях», «Сучасна молодь для отримання інформації широко використовує Інтернет», «На мій погляд, в наш час ніхто не може бути гарантом інформації. Навпаки, інформацію потрібно отримувати з різних джерел та вміти її глибоко аналізувати», «Переконати - не знаю. Але зобов'язати отримувати таку інформацію при підготовці до семінарів, виконанні різних видів робіт можливо (за сприяння викладачів)».

Щодо питання «*Якою Ви бачите нашу бібліотеку в майбутньому?*» 48

респондентів із 53 відповіли гібридною - 90,6%, 3 респонденти - електронною (5,6%), 2 респонденти (3,8%) виразили своє бачення щодо майбутнього бібліотеки («цікавою для багатьох читачів, наповненою необхідною інформацією», «треба бути екстрасенсом, щоб щось передбачити»). Цікаві думки деяких респондентів, які вважають, якщо бібліотека має бути гібридною, то: «Бажано, щоб була достатня кількість комп'ютерів для роботи і читачів, і працівників, та щоб читачі мали можливість завжди отримати потрібну їм інформацію оперативно та у зручному для них варіанті (електронний, паперовий)»; «синтез новітнього інформаційного центру та традиційної бібліотеки. Головним завданням бібліотеки майбутнього стала необхідність допомогти користувачу впоратися з неймовірним потоком інформації, розпізнати і відібрати найякіснішу і надати її в будь-який час в будь-якому місці, щоб впоратися з конкуренцією у вигляді Інтернету».

Приймаючи тезу про збереження позицій книги в інформаційному просторі як аксіому, більшість зарубіжних експертів вважають: у жодному разі не можна допустити альтернативності книги і ЗМІ. Це означає, що робота усіх учасників, професійно пов'язаних із книгою, має ґрунтуватись на взаємодії книги і ЗМІ [6].

Таким чином, результати досліджень підтверджують, що запровадження нових технологій в діяльність бібліотек не замінює і не відмінює традиційних, а дозволяє розширювати нові послуги без яких неможливо досягти підвищення рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування. Тому необхідні комплексні зміни і модернізація обслуговування, нові методи і принципи взаємодії з читачем, щоб читачі повертались у бібліотеку. А це можливо лише тоді, коли бібліотека відповідатиме бажанням і потребам користувачів у їх повсякденному житті, коли вона перетвориться в центр інформаційних електронних ресурсів, зберігаючи за собою функції звичайної бібліотеки по обслуговуванню користувачів документами на традиційних носіях. Отже, бібліотека майбутнього - це гібридна бібліотека.

І все-таки, незважаючи ні на що, кожний з нас зобов'язаний зробити все можливе для подолання проблеми нечитання в Україні, поки вона не переросла в гуманітарну катастрофу. Зробімо це. Поки що в нас є шанс.

У вік новітніх технологій,
Інтернету
Та інших наукових відкриттів
Ніхто не має права забувати
про книгу
Та роль її у нашому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. №1554-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. - №63. – С. 7-90.
- 2 Бібліотека ВНЗ та її роль в збереженні навчального та наукового процесів за оцінкою викладачів : результати соціолог. дослідж. / Л. В. Цок. – Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2013. – 12 с.
- 3 Вилегжаніна Т. Криза читання як сучасна проблема світового рівня / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. - 2011. - №4. - С. 4-6.
- 4 Концепція Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2013 р. №257-р // Офіц. вісн. України. – 2013. - №33. – Ст.1169. – С. 66-69.
- 5 Лосієвський І. Московська конференція за участю ЮНЕСКО / І. Лосієвський // Бібл. планета. - 2012. - №2. - С. 36-37.
- 6 Мураховський А. Формування стратегії розвитку книжкової індустрії / А. Мураховський // Вісн. Кн. палати. – 2015. - №1.- С. 3-7.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Стисло Т.Р.

Науково-технічна бібліотека

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Університетські та публічні бібліотеки в Україні, Росії та інших країнах СНД використовують ряд систем для обслуговування користувачів в автоматизованому режимі. У даному дослідженні ми проаналізували наступні системи: “ALEPH”, “MAPK-SQL”, ІРБІС, “МегаПро”, LIBER MEDIA, “УФД/Бібліотека” [1,2]. Виконаний аналіз показує, що найбільш поширеними є системи ІРБІС і «УФД/Бібліотека».

Дані системи є типовими інтегрованими рішеннями в області автоматизації бібліотечних технологій і призначені для використання в бібліотеках будь-якого типу й

профілю. Такі системи цілком відповідають міжнародним вимогам до подібного роду систем, і підтримують усі вітчизняні бібліографічні стандарти й формати.

У даних системах реалізовані всі типові бібліотечні інформаційні задачі, включаючи технології комплектування, систематизації, каталогізації, читацького пошуку, книговидачі й адміністрування.

Системи мають ряд прикладних функцій: комплектування літератури; облік бібліотечного фонду; створення і ведення електронного каталогу; систематизація та предметизація документів; технічна обробка нових видань; довідково-інформаційне обслуговування; обслуговування читачів; ведення статистичної звітності; аналіз книгозабезпеченості; робота з повнотекстовими та мультимедійними ресурсами; застосування технології штрих-кодів; доступ до ресурсів бібліотеки через Інтернет.

Існуючі системи забезпечують комплексну автоматизацію інформаційних бібліотечних задач, ефективне управління інформаційними ресурсами і організацію доступу до них. Функціональні можливості систем дозволяють підтримку форматів MARC21, RUSMARC, UNIMARC; підтримку UNICODE на рівні зберігання та представлення даних; підтримку різних видів лінгвістичного забезпечення; пошук по різних елементах бібліографічних записів; навігацію по функціях та інформаційних ресурсах систем; підтримку довільної кількості бібліографічних баз даних; обслуговування читачів, відповідність вимогам до захисту персональних даних; функціонування в локальних і глобальних мережах; інтеграція в корпоративні системи на основі протоколів Z39.50, HTTP, OAI – PMH.

Дані системи є інтегрованими, тобто видом бібліотечно-програмного забезпечення яке має гнучку адаптацію до потреб конкретної бібліотеки і забезпечує комплексну автоматизацію всіх процесів бібліотечної технології. Інструментальні засоби систем дають змогу підтримувати графічні зображення і повні тексти документів; MARC-сумісні формати; ISO-стандарти; інформаційно-пошукові мови дескрипторного й класифікаційного типів з наявною в них системою посилань; файли авторизації; штрихові коди (бар-коди); протоколи передачі даних для роботи в локальних, корпоративних і глобальних мережах; WWW-сервер, який надає широкий спектр послуг через Інтернет.

Метою пропонованих тез доповіді щодо виконуваного дисертаційного дослідження є формування необхідних формально-логічних основ для побудови інтелектуального рішення в рамках існуючого інформаційно- програмного забезпечення університетських бібліотек України та для забезпечення оптимального підбору навчально-методичного забезпечення процесу вивчення фахових навчальних дисциплін з використанням

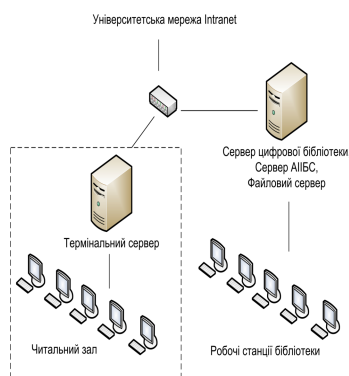
технології баз знань та методів добування даних.

Розгляд питань пов'язаних з логічною структурою програмних комплексів, в нашому випадку це цифрова бібліотека, доцільно розглядати в межах інтеграції системи в існуючий машино-програмний комплекс. Пропоноване рішення побудови цифрової бібліотеки базується на існуючому технічному забезпеченні науково-технічної бібліотеки і вимагає мінімальних матеріальних витрат на її розробку та впровадження [3]. Принципова схема мережі бібліотеки представлена на рис. 1.

Таке рішення забезпечує централізовану підтримку таких функцій:

- адміністрування;
- наповнення бібліотеки;
- надання послуг (сервісів);
- супровід програмного забезпечення.

Таким чином, наповнення цифрової бібліотеки контентом може здійснюватися користувачами як в межах самої бібліотеки так і віддаленими користувачами на своїх робочих станціях через мережу Internet/Intranet.

Рис. 1 Принципова схема мережі бібліотеки

Структура цифрової бібліотеки повинна володіти наступними властивостями:

- централізоване ведення репозиторіїв та надання послуг;
- надання можливостей віддаленого наповнення цифрової бібліотеки інформаційними ресурсами;
- адміністрування прав доступу до системи;
- створення електронних архівів інформаційних ресурсів різних видів;
- надання функцій інтелектуального пошуку (повнотекстового та розширеного з використанням метаданих) і перегляду (в тому числі медіа-ресурсів);
- використання міжнародних стандартів (розширене Дублінське ядро) і протоколу OAI-PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting) при збереженні описів публікацій (метаданих);

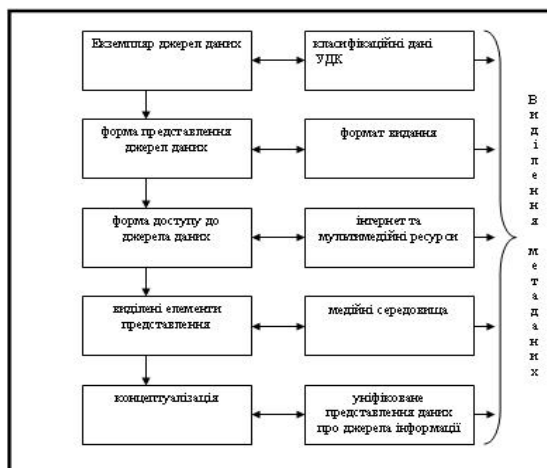
- надання можливості для інтеграції з іншими каталогами, реєстрами та репозиторіями;
- індексація Web-сервісу пошуковими системами.

Проектована система підтримки прийняття рішень при виборі навчальних та навчально-методичних матеріалів в бібліотеці університету базується на методології експертних систем для того щоб мати достатню функціональність для управління процесами обробки даних в контексті вирішення задачі класифікації ресурсів університетської бібліотеки. Тому, основне завдання такої системи є побудова рекомендацій щодо методу добування домінуючих особливостей того чи іншого навчального джерела згідно множини оцінок заданих експертами (викладачами навчальних курсів), а також задання класифікатора для заданого набору даних відповідно до наявної множини правил, що описують певну навчальну проблему, яка вирішується при вивченні відповідної теми з навчального модуля.

Одним із ключових питань з точки зору математичного моделювання процесу побудови інформаційних інтелектуальних систем для бібліотечної справи є спосіб представлення знань, на основі якого система повинна приймати рішення в певній ситуації. Таким чином представлення знань повинно бути задано способом, який дозволяє перехід до представлення фрагментів інформації про бібліотечний ресурс в термінах структур баз знань (БЗ), зокрема баз знань метаданих як засобу підтримки логічного виведення на множині метаданих. Розглядатимемо таку базу знань з точки зору фактів і процесів, що призводять до їх зміни, тобто з погляду семантики і синтаксису такого представлення. Під синтаксисом будемо розуміти набір правил для поєднання символів в логічно коректні вирази, а під семантикою – спосіб інтерпретації виразів, що одержуються в результаті конкретних реалізацій синтаксичних правил [4].

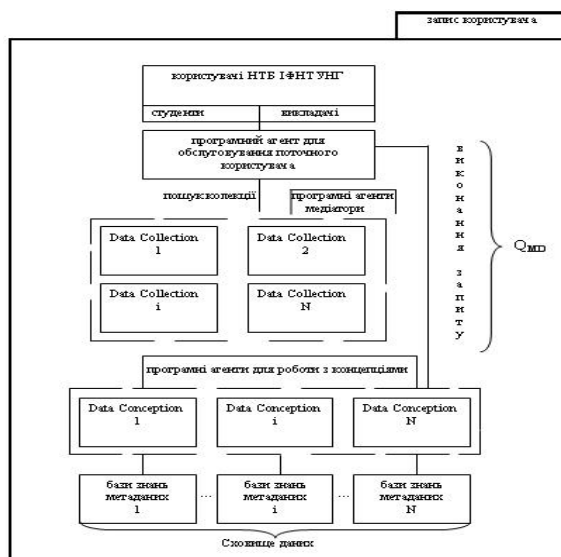
Ми використовуємо метадані, що базуються на формальних онтологічних принципах підтримки належного обчислювального обґрунтування. Формальні онтологічні принципи використовують логіку для визначення зв'язків з іншими концепціями. Тому множину інформаційних ресурсів бібліотеки ми розглядаємо виходячи з множини онтологічних концепцій. Це дає можливість досліджувати зв'язки між властивостями, що визначені в онтології, а також зв'язків з бібліотечними входженнями. Так, наприклад, можна визначити, коли одна послуга є специфікацією іншої, навіть якщо це співвідношення не представлено у визначенні. Тому заслуговує уваги виділення та представлення у вигляді БЗ множини метаданих цифрової бібліотеки.

Рис. 2 Робоча ієрархія і зв'язані атрибути

Формальна онтологія є відповідною технікою для моделювання комплексних доменів. Визначені концепції можуть утворювати мережі відносин без прив'язки до моделюючого інформаційного дерева. Концепції можуть мати багато описових вимірів (атрибутів), можуть бути також частково описані на будь-якому рівні концептуалізації (з будь-якою комбінацією вимірів) і можуть розглядатися з багатьох перспектив (оцінюватися різними послідовностями атрибутів). Вибір певного входження в онтології дозволяє підтримувати доступ з будь-якої перспективи на будь-якому рівні концептуалізації. Для порівняння, декларативні формалізми з меншою виразністю, такі як бази даних, створюють основу для побудови комбінацій та класифікацій вимірів відповідної бази знань.

Рис. 3 Використання програмних агентів

Розглядатимемо БЗ метаданих онтології, як набір інформаційних сутностей атомарних предикатів з деякого скінченного інформаційного простору O . Всі зміни, що відбуватимуться в БЗ, будемо розглядати, як наслідок запитів користувача по

бібліотечним ресурсам, що генеруються. Основою самих запитів є набір модифікаційних предикатних правил. Розглядатимемо два типи правил:

$$KB_{MD+}(o) \ll KB_{MD+}(o_1), \dots, KB_{MD+}(o_l), \quad (1)$$

$$KB_{MD-}(p_1), \dots, KB_{MD-}(p_m)$$

$$KB_{MD-}(o) \ll KB_{MD+}(o_1), \dots, KB_{MD+}(o_l), \quad (2)$$

$$KB_{MD-}(p_1), \dots, KB_{MD-}(p_m)$$

де $o, o_i, p_i \in O$. Основна ідея такого запису правил полягає в тому, що $KB_{MD+}(o)$ означає, що атомарний предикат o повинен бути включений в БЗ KB_{MD} , а KB_{MD-} означає, що o – повинен бути виключений з бази знань.

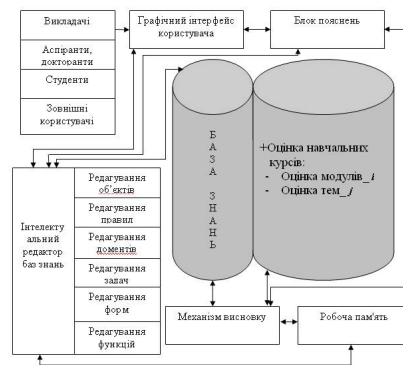

Рис. 4 Структура інтеграції баз знань у інформаційному середовищі бібліотеки

Семантично ініціалізації БЗ метаданих KB_{MD}^{init} позначають об'єкти, концепції позначають множини об'єктів і відношення позначають множини (кортежі) об'єктів [5]:

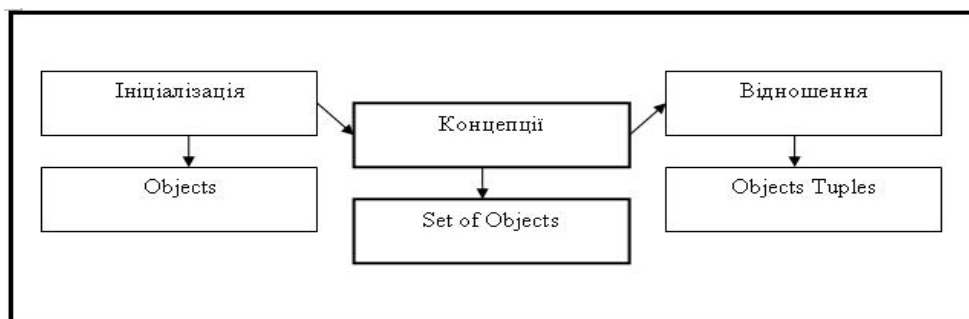

Рис. 5 Семантична ініціалізація баз знань метаданих

Означення 1. Будемо вважати, що концепція $Conception^1$ для KB_{MD} продукує іншу концепцію $Conception^2$ якщо кожна ініціалізація структури бази знань метаданих теж є відповідною продукцією.

Твердження 1. Модифікація $Conception^1 \rightarrow Conception^2$ має місце тоді і тільки тоді якщо $[Conception^2]^{Models} \subseteq [Conception^1]^{Models}$ для всіх логічних моделей бази знань метаданих $Models_{KB_{MD}}$, що задають відображення введених символів на універсум об'єктів

предметної області, де $[Conception^2]^{Models}$ і $[Conception^1]^{Models}$ є розширеннями (тобто множинами об'єктів для цих концепцій).

Означення 2. Значення концепцій можна інтрептувати функцією, що задає відображення з множини логічних моделей на множини розширень концепцій

$$f_{Conception} : Models_{KB_{MD}} \rightarrow Conception^{Models_{KB_{MD}}}.$$

Означення 3. Формальну онтологію FO будемо розглядати як множину обмежень $Constr_{set}$, що накладена на множину можливих моделей $Models_{KB_{MD}}$.

Означення 4. Нехай Q_{MD} -модифікаційний запит по базі знань метаданих у виділеній концепції $SelectedConception$, а KB_{MD1} і KB_{MD2} дві БЗ. Означимо залишок для Q_{MD} стосовно (KB_{MD1}, KB_{MD2}) як $Q_{MD}^{KB_{MD2}}|KB_{MD1}$, який одержується в результаті:

- 1) видалення з Q_{MD} кожного модифікаційного правила, body-частина якого не співставляється з KB_{MD2} (в результаті одержимо $Q_{MD}^{KB_{MD2}}$) згідно введеної множини $Constr_{set}$.
- 2) видалення кожного модифікаційного літералу з body-частин правил в $Q_{MD}^{KB_{MD2}}$, що співставляється з KB_{MD1} в множині $Constr_{set}$.

Означення 5. Нехай Q_{MD} -модифікаційний запит по базі знань метаданих у виділеній концепції $SelectedConception$ і KB_{MD1}, KB_{MD2} – дві БЗ. Тоді справедливо:

$$\lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD1}, KB_{MD2}}) \text{ є когерентним і } KB_{MD2} = KB_{MD1} \circ \lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD1}, KB_{MD2}})|_{Constr_{set}},$$

$$\lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD2}}|KB_{MD1}) \text{ є когерентним і } KB_{MD2} = KB_{MD1} \circ \lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD2}}|KB_{MD1})|_{Constr_{set}}.$$

Означення 6. Нехай Q_{MD} -модифікаційний запит по базі знань метаданих у виділеній концепції $SelectedConception$ і KB_{MD2} є Q_{MD} -модифікацією для KB_{MD1} в заданій системі обмежень $Constr_{set}$. Тоді

$$\lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD1}, KB_{MD2}})|_{Constr_{set}} = \lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD2}}|KB_{MD1})|_{Constr_{set}} = head(Q_{MD}^{KB_{MD2}}).$$

Означення 7. Виходячи із вищесказаного, справедливим буде наступне :

- 1) БЗ KB_{MD2} є Q_{MD} -модифікацією БЗ KB_{MD1} в заданій системі обмежень $Constr_{set}$
- 2) $\lambda_{nm}(Q_{MD} \cup \{o \stackrel{SelectedConception}{\ll} o \in O : (KB_{MD1}, KB_{MD2})\}) \subset KB_{MD2}$.
- 3) $\lambda_{nm}(Q_{MD}^{KB_{MD1}, KB_{MD2}}) \cup O_I(KB_{MD1}, KB_{MD2}) \subset KB_{MD2}$.

Означення 8. Нехай Q_{MD} -модифікаційний запит по базі знань метаданих у виділеній концепції *SelectedConception* і KB_{MD1} – БЗ. Якщо БЗ KB_{MD2} є Q_{MD} -модифікацією для KB_{MD1} , тоді KB_{MD2} є моделлю $Model_{KB_{MD}}$ для Q_{MD} .

Введене нами означення модифікаційного запиту задовольняє також принцип мінімальності. Тобто, якщо виконати $Q_{MD}^{Constr_{set}}$ -модифікацією для KB_{MD1} , то одержана БЗ KB_{MD2} відрізнятиметься від вихідної мінімально. Для вимірювання цієї характеристики використаємо принцип симетричної різниці для БЗ. А саме:

$$dist(KB_{MD1}, KB_{MD2}) = (KB_{MD1} \setminus KB_{MD2}) \cup (KB_{MD2} \setminus KB_{MD1}) \Big|_{Constr_{set}}$$

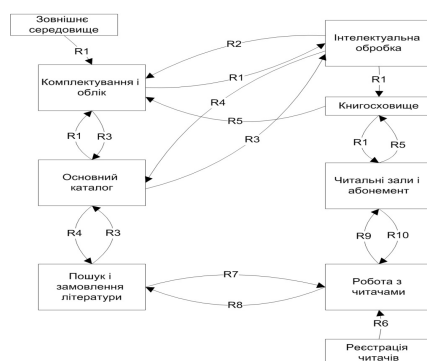
Означення 9. Добування бібліотечних даних, документів та інформації будемо розглядати у формі стратегії добування RS при якій метрична міра оцінки EM дозволяє визначити ступінь схожості (метричної близькості) між множинами документів добутих у стратегії RS і множиною релевантних документів $RD^{set} \rightarrow [KB : RD^{set}]$, яка внесена у базу знань системи експертом предметної області наприклад, лектором профільної кафедри вузу.

Означення 10. Запитом у бібліотечній системі університету будемо вважати певне формулювання інформаційної потреби студента. В літературних джерелах [6-8] найпростішим видом запитів вважаються запити на основі ключових слів, які у своїй природі є інтуїтивними, простими у вираженні, дозволяють швидке ранжування і, як наслідок, система знаходить всі документи, що містять задані ключові слова. Тому запити на основі одного або кількох ключових слів розглядаються як базові. Результатом таких запитів є множина, яка містить хоча б одне з ключових слів, вказаних в запитах. На наступному кроці результуючі документи ранжуються відповідно до ступеня схожості до кінцевого запиту. Основа механізму ранжування результатів полягає в використанні характеристики частоти входження слова у документ та інверсної документної частоти, яка вказує кількість документів, у яких з'являється задане слово. У даному контексті також слід враховувати проблеми багатозначності слів.

Представлена в роботі структура цифрової бібліотеки і висунуті вимоги до функціонування такої системи, дають змогу представити дану систему у вигляді моделі взаємодії підсистем ЦБ за допомогою орієнтованого графа (рис. 6):

$$G = (V, A)$$

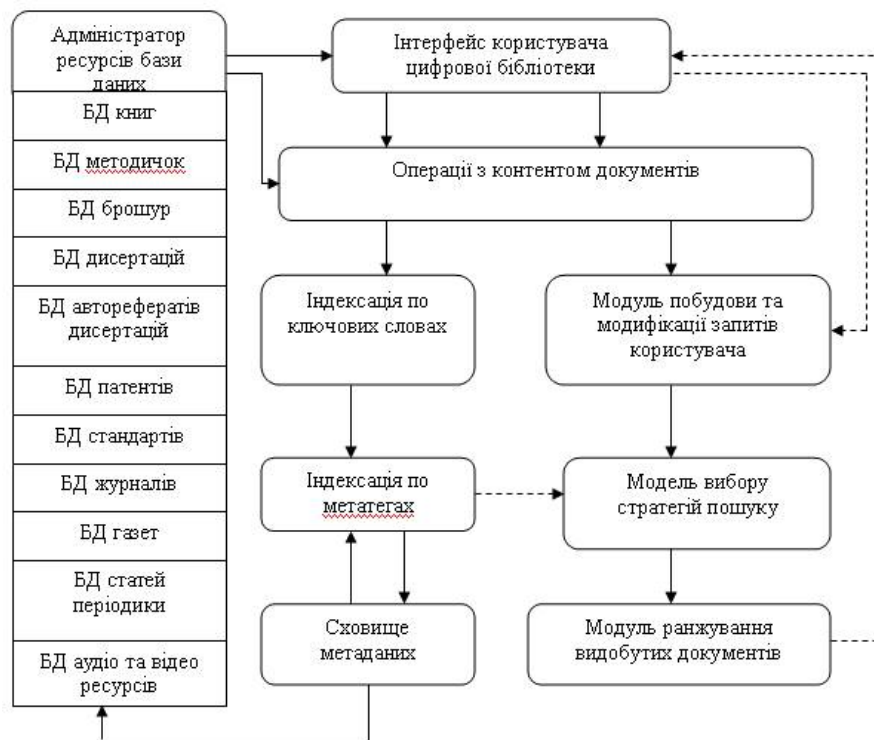
Інформаційний простір формують такі процеси (сервіси) та об'єкти (вершини орграфа – множина V): комплектування та облік; інтелектуальна обробка; книгосховище; основний каталог; пошук і замовлення літератури; робота з читачами; читальні зали і абонемент; реєстрація читачів; робота з читачами. А також наступні комунікації (ребра орграфа – множина A): $R1$ – надходження літератури; $R2$ – узгодити ідентифікатори карток каталогу; $R3$ – знайти літературу; $R4$ – отримати знайдену літературу; $R5$ – списати літературу; $R6$ – реєстрація нового читача; $R7$ – здійснити замовлення літератури; $R8$ – читач є боржником; $R9$ – обслужити читача; $R10$ – читач повернув літературу.

Рис. 6 Орієнтований граф взаємодії процесів в інформаційному просторі

Для інтеграції інформаційного простору бібліотеки в єдиний інформаційний простір університету, необхідно забезпечити взаємодію АБС з системами адміністративно-організаційного управління, а саме – системами відділу кадрів, бухгалтерії і деканатів. Це дозволить спростити роботу бібліотекарів з читачами, які є боржниками, спростити процедуру підпису обхідних листів, а також забезпечити автоматичну реєстрацію нових працівників вузу та студентів [9].

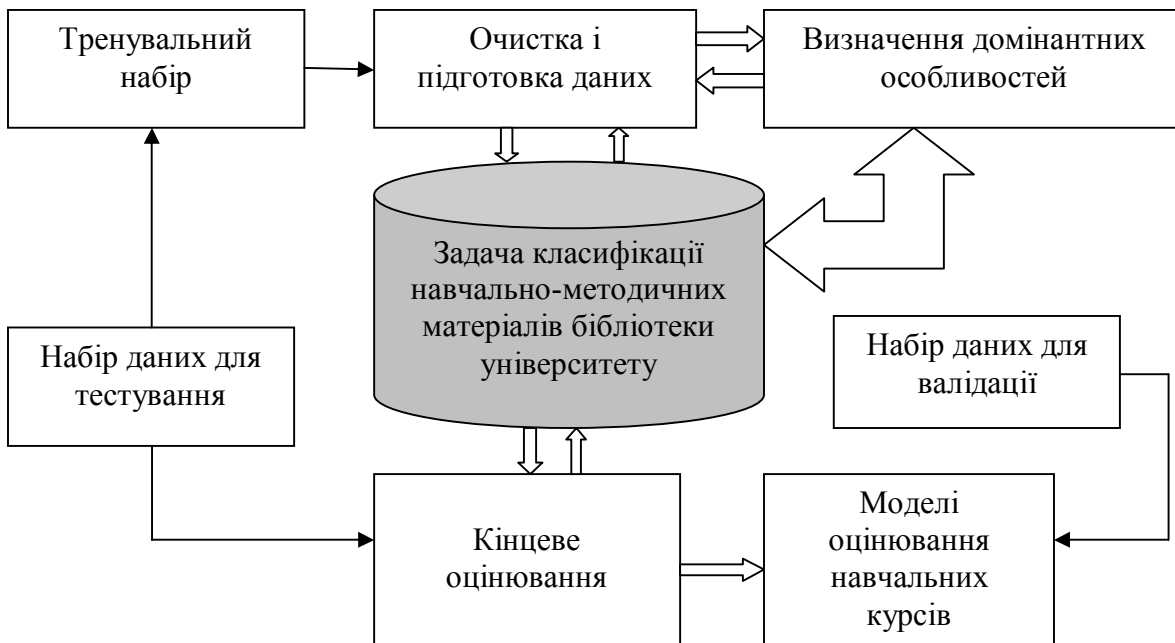
Важливу роль в навчальному процесі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу відіграє науково-технічна бібліотека. Основною задачею розвитку її інформаційних ресурсів на сьогоднішній день є задача побудови інтелектуальної інформаційної системи підтримки цифрової бібліотеки [10]. Представлений підхід в роботі дозволяє виконувати інтерпретацію даної задачі на рівні метаданих і відповідно структуру процесу видобування інформації можна представити як

Рис. 7 Структуризація процесу видобування інформації

Для практичної реалізації даної задачі необхідно детально проаналізувати процес видобування інформації в WEB та в існуючому інформаційному програмному забезпеченні бібліотеки. Важливими умовами даного процесу є: 1) виділення документів для використання; 2) визначення операцій, що будуть виконуватись над текстовим контентом; 3) визначення структури текстового контенту. Таким чином кожна операція над контентом використовуватиме перетворення початкових концептів і генерацію відповідного логічного представлення. Після того як визначено логічне представлення документа система виконує побудову систем індексації. В якості основних ресурсів виступає час і доступний дисковий простір необхідний на визначення текстового контенту БД і відповідно процедура побудови індексів базуватиметься на процедурі побудови запитів для процедури видобування. Враховуючи, що БД документів є індексованими можна ініціалізувати процедуру видобування інформації. Для цього виконуються такі кроки: 1) користувач визначає та специфікує власні інформаційні потреби; 2) використовується парсинг і трансформація визначеної інформаційної потреби на основі операцій визначених для текстового контенту; 3) застосовуються операції перетворення запиту у процесі генерації логічного представлення інформаційної потреби користувача; 4) виконується обробка запиту з метою отримання видобутих документів. Швидкість обробки запитів визначається вибраною структурою індексації. Перед відправкою користувачу видобуті документи ранжуються відповідно до імовірності їх релевантності

інформаційним потребам користувача. Кінцеве сортування виконує користувач будуючи кінцеву множину ранжованих документів. Інтелектуальна система використовує документи вибрані користувачем для зміни сформованого запиту. Кожна послідовна модифікація запиту буде відповідати кращому представленню його інформаційних потреб. В даному дослідженні представлено аналіз підходів до побудови інтелектуальних методів видобування релевантної інформації та документів.

Рис. 8 Структура застосування процесу добування даних в бібліотеці університету

Згідно концепції Болонського процесу навчальний курс складається з змістовних модулів LM_j , які відображають відповідно певні концептуальні напрями навчального курсу. В реальних навчальних курсах, що читаються у національному університеті нафти і газу, кількість змістовних модулів варіюється від одного до кількох. У свою чергу, кожен навчальний модуль складається з сукупності навчальних елементів LE_k , які по суті є переліком тем (або підтем) навчального модуля. На рівні формального представлення це зобразимо у вигляді $LC_i = \{LM_j\}$, $LM_j = \{LE_k\}$, $i, j, k \in N$.

Така структуризація необхідна нам для введення підходу контролю знань студента та формування відповідних проєкцій його зони найближчого розвитку по введених вищих характеристиках. Тобто, у термінах множин ключових слів, що виражають сутність навчального матеріалу на рівні навчального курсу, навчальних елементів та змістовних модулів, отримаємо наступне представлення

$$LC_i \rightarrow KeyWords_{LC_i}^{set}, LM_j \rightarrow KeyWords_{LM_j}^{set}, LE_k \rightarrow KeyWords_{LE_k}^{set}$$

$$PDZ \cong [KeyWords_{LC_i}^{set}] =$$

$$= \mathbf{Y}_j \left\{ \begin{array}{l} KeyWords_{LM_j}^{set} = \\ = \mathbf{Y}_k [KeyWords_{LE_k}^{set}] \end{array} \right\}_{j,k \in N}$$

Таким чином, проєктований модуль забезпечуватиме певне попереднє тестування знань студента для визначення рівня його володіння множинами ключових слів заданих рівнів та формування на їх основі проєкцій його зони найближчого розвитку. Відповідно лектор як автор навчального курсу забезпечує ранжування навчально-методичного забезпечення по введених рівнях представлень множинами ключових слів.

Список літератури

1. <http://library.kr.ua/irbisu.html>.
2. <http://www.matriks-pres.com.ua>.
3. Стисло Т. Структуризація інформаційних ресурсів цифрової бібліотеки університету / Тарас Стисло // Комп'ютерні науки та інформ. технології: матеріали 4-ї Міжнар. наук.-техн. конф. CSIT-2009, Львів, 15-17 жовт. 2009р. – Львів, 2009. – С. 367-370.
4. Стисло Т. Підтримка запитів користувача по бібліотечних ресурсах на основі баз знань метаданих / Тарас Стисло // Комп'ютерні науки та інженерія: матеріали III Міжнар. конф. молодих вчених CSE-2009, Львів, 14 – 16 трав. 2009р. – Львів, 2009. – С. 86-88.
5. Стисло Т.Р. Концептуалізація запитів користувача по базах знань метаданих про бібліотечні ресурси / Т.Р. Стисло, В.І. Шекета, Р.М. Федорак // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Техн. науки. – 2009. - №4. - С.132-138.
6. Korfhage R. Information Storage and Retrieval / Robert Korfhage. - New York: John Wiley & Sons, Inc., 1997. – 510 p.
7. Shaw Jr M., Burgin R., Howell P. Performance standards and evaluations in IR test collections: Vector-space and other retrieval models. *Information Processing E Management*, (1997), pp. 15-36.
8. Tague – Sutcliffe J. Measuring the informativeness of a retrieval process, in *Proc. of the 15th Annual Int. ACM SIGIR Conference on R&D in Information Retrieval*, Copenhagen, Denmark, (1992), pp. 23-36.

9. Стисло Т.Р. Структуризація інформаційного простору цифрової бібліотеки з допомогою орієнтованих графів / Стисло Тарас // Теоретичні та практичні аспекти побудови програмних систем (ТАAPSD'2009) : тези доп. шостої міжнар. конф. (8-10 груд. 2009). – К., 2009. – С. 108-109.
10. Стисло Т.Р. Структуризація процесу видобування інформації в цифровій бібліотеці університету / Т.Р. Стисло, О.Р. Стисло // Математичне та програмне забезпечення інтелектуальних систем (MPZIS-2010) : тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : Нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2010. – С. 218-219.

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ТРАДИЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ

Тачинська О. Б.

Науково-технічна бібліотека

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Розглянуті питання щодо формування фондів бібліотеки на сучасному етапі.

Ключові слова: бібліотечні фонди, книжкова продукція, джерела постачання, книго забезпеченість.

Бібліотека, згідно Закону про вищу освіту, є обов'язковим структурним підрозділом університету, а її фонд повинен відповідати вимогам стандартів освітньої діяльності [1].

Фонд вузівської бібліотеки – це головне джерело задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів, працівників ВУЗу, основа її функціонування. Він повинен залишатись збалансованим як за змістом, так і за розмірами, тобто постійно якісно оновлюватись, майже не змінюючись кількісно. Але в умовах обмеженого фінансування гостро постає питання про підбір і використання джерел знань, які мають найбільшу інформаційну цінність. Тому бібліотеки постійно ведуть пошук найбільш вигідних постачальників книжкової продукції, перш за все, з економічної точки зору, і укладають з ними угоди для придбання профільних видань. Так, у 2014 році були підписані угоди з видавництвами «Ліра-К», «Знання України», «Компанія СМІТ», Фірма «Періодика» (м.Київ), ПП «Новий Світ – 2000», НІЦ «Леонорм»

(м. Львів), видавництвом НУ «Львівська політехніка», «Університетська книга» (м. Суми).

З іншого боку, у навчальних планах майже половина робочого часу відводиться студентам на самостійну підготовку, а це означає роботу з підручниками, навчальними посібниками, методичною літературою, періодичними виданнями.

В цих умовах залежність навчального процесу від його забезпеченості навчально-методичною, довідковою і науковою літературою очевидна.

Книгозабезпеченість навчального та наукового процесу університету є одним з головних завдань роботи бібліотеки університету, зокрема. відділу комплектування та обробки літератури. Точний облік усіх нових надходжень до бібліотечного фонду за навчальними дисциплінами дає можливість аналізувати політику комплектування, а для університету дані цієї статистики мають одне з вирішальних значень під час акредитації кафедр та дисциплін. Тому бібліотека керується принципом формування фонду відповідно до рекомендацій кафедр.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу – це сукупність документів, наукових, навчальних, методичних матеріалів, які описують зміст, встановлюють структуру, визначають результат, регламентують перебіг навчального процесу. Основними компонентами науково-методичного забезпечення навчального процесу є:

- програми всіх видів практики;
- підручники та навчальні посібники;
- методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- матеріали поточного та підсумкового контролю;
- методичні матеріали для самостійного опрацювання студентами фахової літератури, написання курсових, дипломних робіт та проектів.

Існує думка, що через розширення переліку основних компонентів науково-методичного забезпечення навчального процесу можна скорегувати безсистемність в організації студентами самостійної роботи.

Особливого значення надають навчально-методичному комплексу дисципліни – комплексу спеціально розроблених матеріалів, що є цілісним утворенням, і забезпечує опанування студентами певної навчальної дисципліни.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни містить:

- підручник, навчальний посібник або конспект лекцій;
- матеріали до семінарських, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи студентів;
- контрольні завдання з навчальної дисципліни – методичні вказівки для студентів

щодо виконання індивідуальних завдань, курсових, дипломних робіт тощо.

На виконання вимог Міністерства освіти і науки України, при проведенні ліцензування враховують наявність друкованих підручників і навчальних посібників, авторами яких є штатні викладачі ВУЗу. Крім того, існує «Положення про видавничу діяльність», згідно якого у вузівські бібліотеки повинен направлятись будь-який документ, виданий ВУЗом. Тому мала б спостерігатись тенденція до збільшення кількості вузівської друкованої продукції. Та, як свідчать дані таблиці 1, реальні находженн з видавництва «Факел» (одного з головних джерел комплектування бібліотеки) зменшились від 21330 примірників у 2003 році до 1684 примірники в 2014 році.

Рис.1 Надходження літератури (в примірниках) з видавництва «Факел» за 2003-2014 роки

Ситуація, що склалася, пов'язана, з одного боку, зі зростанням вартості витратних матеріалів. З іншого боку - в зв'язку з розширенням можливостей використання комп'ютерних технологій - в НТБ створенв електронна бібліотека методичних вказівок і конспектів лекцій з багатьох дисциплін.

Електронний варіант видання, приєднаний до дисципліни, дає 100% забезпеченість, навіть при повній відсутності паперових примірників. З більше як двох

тисяч (2483 назви в тематико-типологічному плані) навчальних дисциплін 45 забезпечується електронними варіантами видань основної літератури. Щодо методичних вказівок, то 473 дисципліни (а це приблизно п'ята частина) забезпечені електронними варіантами.

В ході реформ зі структури джерел комплектування було практично виключене таке джерело комплектування, як документообіг. Звичайно, в умовах дефіциту фінансування видань для обміну залишається все менше. Але, на думку спеціалістів, документообмін має перспективу, оскільки зростає інтерес до видань минулих років, а саме вузи є власниками і виробниками цінного продукту – малотиражних друкованих документів. Тому бібліотекам необхідно відбирати для обміну частини тиражів вузівських періодичних видань, різноманітних збірників, навчально-методичних посібників[3].

Не варто недооцінювати такого джерела комплектування, як дарчі. З одного боку, дарувальників необхідно заохочувати і стимулювати, з іншого – чітко визначити критерії приймання дарчих з метою запобігання засміченню фонду непрофільними документами [2]. В 2014 році від дарувальників наша бібліотека отримала 1238 примірників книг (порівняно з 1166 примірниками – у 2010 році), а з початку 2015 року вже надійшло 450 примірників подарованих видань, в основному, від колишніх працівників університету.

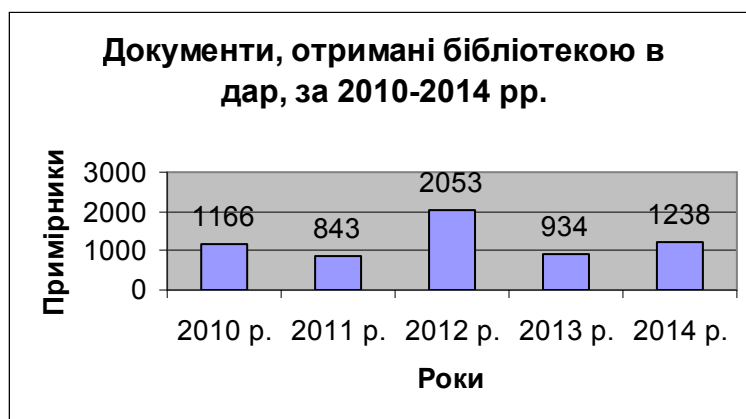

Рис. 2 Надходження до бібліотеки документів, отриманих в дар, за останні 5 років

Підвищується ефективність такого джерела комплектування, як читачі бібліотеки, які повертають нанесені фондам збитки. Втрачені видання компенсуються шляхом заміни рівноцінними профільними виданнями (аналогічним документом - назва, вихідні дані співпадають; новішим перевиданням на заміну документів, які є в бібліотеці в 1-2 примірниках і користуються попитом; виданням, що визнано працівником, який проводить заміну, рівноцінним за змістом, вартістю і є необхідним). Соціально-

економічна і гуманітарна література, що приймається замість втраченої та пошкодженої, повинна бути за останні 2 роки видання, література з інших галузей знань - за останні 5-7 років видання. За рахунок цих надходжень бібліотека нарощує інформаційну складову.

Фонди вузівської бібліотеки включають в себе і неопубліковані документи – дисертації і автореферати. Враховуючи їхню наукову цінність та актуальність, інформацію про них відображають в систематичному каталозі та в каталозі авторефератів дисертацій. За останні роки збільшилась кількість дисертацій, що надходять до бібліотеки (рис.3).

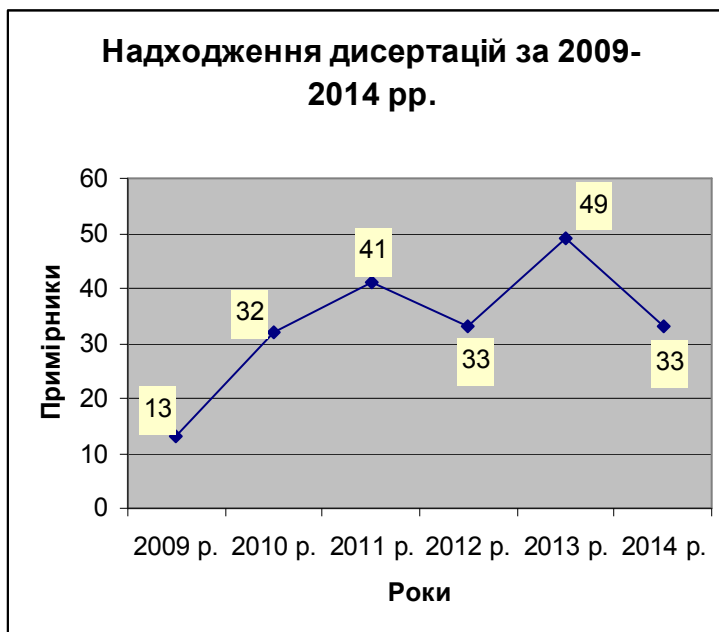

Рис. 3 Надходження дисертацій

Фонд бібліотеки поповнюється періодичними виданнями. Про важливість цього джерела комплектування свідчить зростаючий інтерес до нього всіх категорій користувачів, адже періодика є оперативним, а в деяких випадках чи не єдиним джерелом отримання інформації з окремих питань. На даний час сформовано оптимальне ядро періодичних видань, яке забезпечує запити користувачів. Та через несвоєчасне проведення коштів Головним управління державної казначейської служби бібліотека в останні роки втрачає початкові номери обласних, всеукраїнських та зарубіжних видань.

Вирішуючи питання про використання електронних версій періодичних видань, бібліотека повинна проводити відповідну роботу і цілеспрямовано вивчати [4]:

- переваги електронних видань в порівнянні з традиційними формами;

- економічні затрати на комплектування традиційних і електронних фондів;
- якість інформації.

Механізм поширення електронних і друкованих періодичних видань практично однаковий. Деякі видавництва надають перевагу прямим зв'язкам з бібліотекою, але не виключають співробітництва з підписними агентствами, інші надають право розповсюджувати електронні видання посередникам.

Серед переваг електронного періодичного видання слід зазначити:

- зручність роботи з електронними текстами – копіювання, формування власних файлів;
- спрощення пошуку необхідної інформації;
- можливість надання постійного доступу до відкритих ресурсів;
- скорочення затрат на збереження видань.

Але практичний досвід висвітлює недоліки електронних журналів, зокрема, - невелика кількість користувачів старшого віку з числа професорсько-викладацького складу, що зумовлено фактором консерватизму.

Загалом, джерела комплектування у 2014 році залишались традиційними.

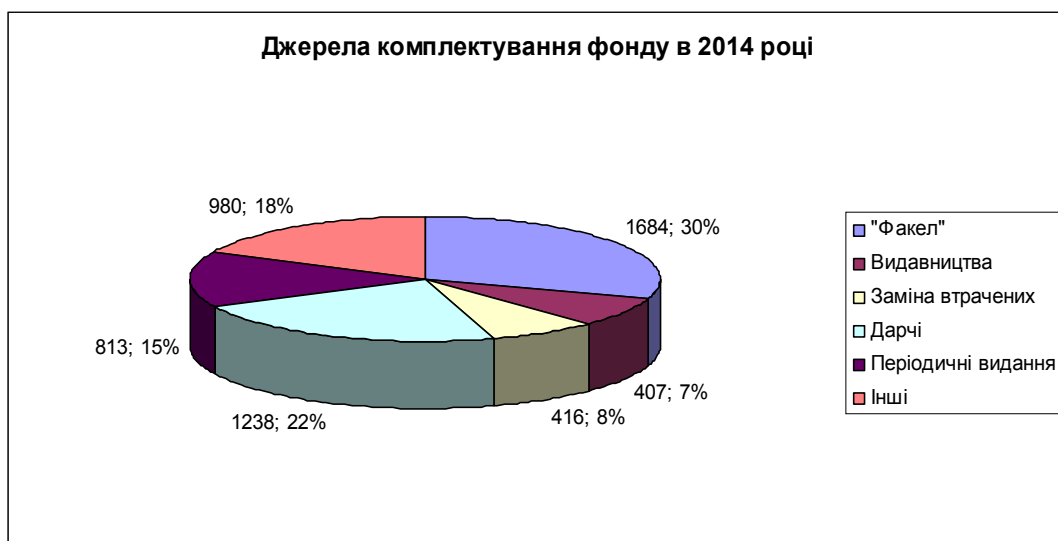

Рис. 4 Джерела комплектування

Варто зауважити, що комплектування останніх років характеризує тенденція до зменшення кількості паперових видань. Цьому є об'єктивні причини. По-перше, в час інформаційних технологій наявність електронного видання робить можливим одночасний доступ до нього необмеженої кількості користувачів. Тому керівництво університету, з

метою економії коштів, націлює бібліотеку на придбання 3-5 примірників певної назви. Дедалі важче стає зацікавити кафедри переглядом каталогів видавництв. Така пасивність зумовлена певною недовірою викладачів щодо можливості придбання необхідної кількості літератури.

Крім того, Головне управління державної казначейської служби у попередні роки затримувало на невизначений час оплату, а, відповідно, і отримання літератури.

Таким чином, поточне комплектування бібліотечного фонду відчуває на собі всі ускладнення періоду, який характеризується економічною кризою в державі, відсутністю стабільного фінансування бібліотек, знищенням державної системи книговидання і книгорозповсюдження на основі попередніх замовлень. Все це дуже ускладнює процеси комплектування і робить неможливим перспективне планування їхнього розвитку.

Проте відбувається адаптування до нових умов, утверджуються шляхи виживання в сучасних реаліях.

Змінюється і роль наукової бібліотеки в системі комплектування, завданням якої стає не тільки створення власних фондів, але й забезпечення доступу до нової інформації шляхом мережевих технологій. Тому все частіше піднімається питання про те, чи витіснить електронна продукція традиційні паперові носії. В усьому світі актуальним напрямом є вивчення способів узгодження, поєднання комплектування фондів друкованими електронними джерелами.

Доцільно звернутися до зарубіжного досвіду [4]. Одним з напрямів виявлення запитів на електронні книги є порівняння даних про затребуваність одних і тих самих назв, доступних як в електронному, так і в друкованому вигляді. Результати досліджень, проведених в навчальних закладах Пенсильванії, свідчать про те, що потрібно з великою обережністю говорити про повну відмову від друкованих джерел на користь електронних. Наведений ними аналіз показав, що затребуваність аналогічних колекцій практично однакова: 37% найменувань – продукція в друкованому вигляді, 38 % - в електронному.

Аналогічні дослідження проводились в Університеті Окленда, де розглянули запити на масив з 219 друкованих книг, які були доступні і в електронному вигляді. В результаті виявлено: 53 видання затребувані в друкованому вигляді, і тільки 34 – в електронному. Дослідження бібліотеки університету Денвера показали, що тільки 7,1% користувачів читають електронну книгу повністю, 56,5% - потрібна частина або окрема глава, а 36,4% проглядають початкові або одиничні сторінки. Також було виявлено, що 60% опитаних віддають перевагу друкованій версії, виняток – побіжний перегляд видання, 80% респондентів віддали б перевагу вибору між двома форматами. Крім того, були

зроблені висновки, що поява в бібліотеці електронних видань не має значного впливу на затребуваність друкованих – популярні книги користуються попитом в обох варіантах. Багато книг з електронних колекцій не використовується зовсім. Більше того, якщо книгу не запитували в друкованому варіанті, то вона не популярна і в електронному.

Широко проводились дослідження, спрямовані на аналіз використання власних традиційних друкованих фондів з метою їх зменшення і вивільнення місця, розширення інших форм обслуговування. На перший погляд, видавці сьогодні надають широкі можливості для використання електронних ресурсів, що демонструє як зарубіжний, так і вітчизняний досвід, однак реалізувати дані можливості можна тільки при наявності належного фінансування.

Трансформація сучасних наукових бібліотек і заміна друкованих джерел у фонді електронними пов'язана з великими затратами праці і фінансів, а нерідко і розчаруванням тих, хто втягнутий в цей процес.

Незаперечним фактом є те, що настає нова інформаційна епоха. Бібліотека допомагає читачеві отримати інформацію незалежно від того, чиє вона в її фондах, чи знаходиться в мережі Інтернет. Головне, її знайти або допомогти в її пошуку. Швидко розвивається ринок повнотекстових електронних видань, і перед фахівцями постає питання: друкована чи електронна книга? Деякі переконані, що друковані видання мають зникнути. Але чи готові українські видавці і книгорозповсюджувачі надати нашому читачеві необхідний репертуар електронних видань?

Крім того, вчені довели, що у тих, хто не читає звичайну книгу, різко знижується обсяг оперативної пам'яті, хоча, з іншого боку, електронна книга – це інноваційне явище, яке демократизує можливість процесу читання у різних груп людей.

Що ж стосується рідкісних фондів, які знаходяться в книгозберіганні, то сама бібліотека оцифровує і створює власний інформаційний продукт, щоб надавати його читачеві. Це дозволяє забезпечити належне зберігання оригіналів рідкісних видань.

Таким чином, на сучасному етапі ми маємо справу з так званими "гібридними бібліотеками", у яких поєднуються елементи традиційних і цифрових бібліотек, співіснують традиційні та цифрові фонди, а також є можливість необмеженого доступу до розташованих цифрових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.14 №1556-VII //Офіц. вісн. України. –

2014. - № 63. – С. 7-90.

2. Савина Е.А. Система источников комплектования документных фондов региональных вузовских библиотек на рубеже XX и XXI вв. Ч. I // Науч. и техн.б-ки. – 2011. - № 7. – С. 27-34.

3. Савина Е.А. Система источников комплектования документных фондов региональных вузовских библиотек на рубеже XX и XXI вв. Ч. II // Науч. и техн.б-ки. – 2011. - № 8. – С. 70-82.

4. Каленин Н.Е., Слащева Н.К. Комплектование фондов библиотек: печатные или электронные источники? // Науч. и техн.б-ки. – 2013. - № 7. – С. 21-31.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ НАПОВНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ БІБЛОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ «ACTA DIURNA»

Фігель О. М.

Наукова бібліотека

Львівського національного університету ім. Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню проблеми щодо збереження фондів періодики та необхідності створення спільного загальнодержавного каталогу періодичних видань з фондів бібліотек України різного рівня та статусу.

Науковою бібліотекою ЛНУ ім.Івана Франка був започаткований проект електронного репозитарію газетних видань до 1945-го року – “Acta Diurna”. Електронний каталог в даному проекті застосовується не лише для створення широкого інформаційно-пошукового контексту для користувачів, але й для з’ясування комплектності та стану збереження документів, які у перспективі можуть бути розміщені в репозитарії, а також, визначення перспектив наступного оцифрування.

Ключові слова:

Періодичні видання XIX - поч. XX ст., електронний каталог газетних видань, електронний репозитарій, бібліографічний опис.

Основою діяльності кожної бібліотеки є її фонд, який відображає історичний шлях формування установи. За період свого існування бібліотеки зосереджують вагомий надбання інтелектуальної думки з усього світу.

Повноцінне комплектування фондів Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка періодикою розпочалося з 1807 року в австрійський період історії Університету (1784-1918 рр.). До 1918 року, на правах Крайової публічної, бібліотека отримувала обов'язковий примірник літератури, який видавався на території Королівської землі Галичини та Лодомерії у складі Австро-Угорської імперії. Станом на 1912 р. фонд періодики налічував понад 1000 назв з різних галузей науки та суспільного життя, в тому числі – 150 назв львівських часописів. Кожного року бібліотека отримувала 500 назв періодичних видань. Від 1918 до 1939 р. бібліотека Університету отримувала обов'язковий примірник усієї періодики, яка видавалася в Польщі.

У фонді відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки зберігаються найстаріші львівські газети. Серед них – фотокопії першої львівської газети – “Gazette de Leopold”, що почала виходити з 1776 р. і друкувалася французькою мовою. Перша газета українською мовою – політичний часопис “Зоря Галицька” – почала виходити з 15 травня 1848 р. Зберігається повний комплект львівських газет “Gazeta Lwowska” (польською та німецькою мовами) з численними художніми та науковими додатками.

Особливе місце займає галицька періодика першої половини ХХ ст., де відображено численну та ще досі маловідому інформацію про важливі для вивчення історії України події періоду 1917-1945 рр. Серед них такі газети, як “Діло”, “Громадський голос”, “Львівські вісті”, “Слово польське”, “Хвиля” тощо.

У відділі книгозберігання знаходиться періодика ХVІІІ – початку ХХ ст., що видавалася на теренах Австро-Угорщини, Польщі, України, Росії та інших держав.

В сучасному бібліотечному середовищі з кожним роком все частіше постає питання про збереження фондів. Особливо це стосується газетних видань, які відрізняються низькою здатністю до збереження. Пов'язано це з тим, що для друку газет використовується дешевий папір низької якості. Навіть оправлені в підшивки примірники з часом жовтіють і стають крихкими. Ситуація зі збереженням газетних видань, яким понад 100 років, з кожним наступним роком стає більш катастрофічною.

Саме тому у Науковій бібліотеці ЛНУ ім. Івана Франка був започаткований проект електронного репозитарію ретроспективних періодичних видань – “Acta Diurna”.

Виходячи з того, що в першу чергу необхідно рятувати найстаріші видання, “Acta Diurna” має стати електронним репозитарієм газетних видань до 1945-го року. Разом із тим, не слід забувати про авторське право. Тому опрацювання періодики саме до 1945-го року на даному етапі є найоптимальнішим.

Що являє собою “Acta Diurna”?

Це масштабний проект, який складається з двох основних напрямків діяльності:

- створення та наповнення електронного каталогу газетних видань,
- наповнення репозитарію відсканованими копіями цих газет.

Електронний каталог в даному проекті застосовується не лише для створення широкого інформаційно-пошукового контексту для користувачів, але й для з'ясування комплектності та стану збереження документів, які у перспективі можуть бути розміщені в репозитарії, а також, визначення перспектив наступного оцифрування.

Головною відмінністю, яка відрізняє цей проект від десятків подібних, є те, що його основою є ідея створення спільного загальнодержавного каталогу періодичних видань з фондів бібліотек України різного рівня та статусу.

В ідеалі для читача кінцевий результат має виглядати наступним чином: в інтернеті користувач заходить на сторінку ресурсу, вводить назву потрібного видання і в результаті пошуку отримує інформацію, по-перше, про наявність усіх номерів газети в базі даних; по-друге, дізнається про місцезнаходження паперового оригіналу.

Припустімо, в проекті бере участь три бібліотеки і потрібний примірник є в двох з них. Система видає інформацію: наприклад, один екземпляр знаходиться в Науковій бібліотеці ЛНУ ім. Івана Франка, а ідентичний примірник – в одній з бібліотек міста Івано-Франківська. По-третє, клікнувши мишкою на необхідний номер видання, читач отримує відскановану копію газети, а в лівому куті – статті цього номера у текстовому форматі.

На початковому етапі проекту працівники Наукової бібліотеки ЛНУ імені Івана Франка провели підготовчу роботу зі збору інформації, що є основою для побудови єдиної моделі опису газетних видань для електронного каталога. На перший погляд, проблеми, як такої, не мало б виникнути, і спеціалістам, які створюють комп'ютерну програму, достатньо було б переглянути бібліографічні описи газет та звести в межі однієї програми усі варіанти опису і виробити шаблон.

Основною проблемою на початку співпраці бібліотекарів та програмістів виявилось те, що нам усім прийшлося ламати стереотипи та підвищувати освітній рівень. Бібліотекарі мали зрозуміти принципи написання комп'ютерних програм; в свою чергу програмістам довелося опановувати особливості бібліографічних описів.

Труднощі були пов'язані з тим, що було необхідно систематизувати дані, які складають опис періодичних видань, для написання комп'ютерної програми. Майже кожна опрацьована назва містить суттєві відмінності в записі не тільки дати, а і нумерації.

Дещо несподіваною для нас виявилася кількість описок, що слід враховувати при написанні програми.

Працівники Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка провели справжню дослідницьку роботу, під час якої було переглянуто десятки назв, тобто, без перебільшення, тисячі примірників газет за період XIX - поч. XX ст. Як результат – ми отримали різноманітні записи періодичності виходу газет, деякі з яких змогли здивувати навіть нас, людей, що працюють з періодикою не один десяток років. Поряд із датою та номером на титульному листі газети може бути зазначена регулярність друку. Наприклад: кожної суботи о п'ятій годині дня (“Głos Rzeszowski”), 1 і 15 числа кожного місяця (“Gazeta Jarosławska”), кожної другої суботи (“Straznica Polska”), газета “Kurjer Stanislawowski” виходила о 8-й годині ранку, “Dzien” виходила о 4½ пополудні тощо. Нерідко, окрім години деякі видавництва часом випуску вказували частину дня, наприклад: видання “пополудневе”, “ранішнє”, “вечірнє”, “післяобіднє”.

Серед опрацьованих нами щоденних газет зустрічалися такі, що виходили 2, а нерідко, і 3 рази на день. Причому, примірники з однією датою могли мати як різні, так і однакові номери. При вводі даних в комп'ютер, програма не розпізнає відмінностей між ранішнім та вечірнім випусками, тому що їхні описи є ідентичними, і зараховує до матриці один примірник. Також, періодичність виходу в світ могла змінюватися до кількох разів протягом календарного року.

Значна кількість газетних видань відрізняється наявністю додатків. Додаток може мати свої нумерацію і дату, ідентичні основному випуску, бути прив'язаним до номера, тобто, виходити з основним номером як одне ціле, або видаватися окремо від газети і мати свої окремі нумерацію і дату, або взагалі – не мати ні нумерації, ні дати. Усі ці нюанси необхідно було врахувати при написанні програми.

Перелік різноманітних нюансів в записах періодичності виходу газет XIX – поч. XX ст. можна продовжувати дуже довго. Майже кожне видання цього періоду відрізняється притаманною тільки йому періодичністю виходу в світ і записами основних відомостей на титульному аркуші.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався для деяких країн зміною літочислення, відповідно, видання цього періоду можна умовно розподілити на:

- такі, що датовані за старим стилем,
- датовані за старим і новим стилями одночасно,
- датовані за новим стилем.

Перехідний період, протягом якого на титульному аркуші газети вказували дату

одночасно за старим і новим стилями, редактори видань визначали довільно.

Відображення дати в різних форматах створило додаткові труднощі при написанні програми. Саме тому перед нами було поставлене завдання – виробити такий **єдиний** шаблон опису газет, який би відповідав загальноприйнятим правилам опису, і за яким внесення відомостей про видання не тільки з фондів Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка, а й інших бібліотек, які братимуть участь у проекті “Acta Diurna”, має відбуватися без зайвих труднощів та запитань.

У відповідності з державними стандартами України – ДСТУ 2394-94, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, методичними рекомендаціями щодо загальних вимог та правил складання бібліографічних описів, були розроблені **Форма** опису у вигляді таблиці та загальні **Правила** опису газет при введенні даних до каталогу “Acta Diurna”, які заплановано згодом ухвалити у формі інструкції.

На даному етапі Науковою бібліотекою ЛНУ імені Івана Франка у співпраці з Львівською національною науковою бібліотекою України імені Василя Стефаника проводиться наповнення електронного каталогу періодичних видань. На сьогодні описано вже близько 43000 примірників періодичних видань. Це число є змінним, у зв'язку з щоденним опрацюванням газет.

Підсумовуючи, слід відзначити, що працівники Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка здійснили велику роботу з виявлення низки деталей та варіантів бібліографічного опису, що склали основу рекомендацій до технічного завдання з розробки електронної програми каталогу “Acta Diurna”. Разом із тим, ми розуміємо, що робота триває і попереду на усіх учасників проекту “Acta Diurna” очікують нові знахідки, відкриття та усвідомлення відповідальності за збереження для нащадків важливої частини нашої інформаційної історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 2394-94 Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. - К. : Держстандарт України, 1994. – 89 с.

2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)» . - К. : Держстандарт України, 2007.

3. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання: Методичні рекомендації з впровадження / укл. Галевич О.К., Штогрин І.М.. – Львів, 2008. – 20 с.

4. Кметь В.Ф. Інвестиція в майбутнє //Каменяр.- № 7, жовтень.- 2012.- Режим доступу.- <http://kameniar.lnu.edu.ua/?p=2937>

5. Кметь В.Ф. Acta Diurna – бібліотека майбутнього? // Каменяр.- № 1, вересень.- 2014.- Режим доступу.- <http://kameniar.lnu.edu.ua/?p=4484#more-4484>

6. Романюк, М. М. Схема повного бібліографічного опису періодичного видання [Text] / М. М. Романюк, М. В. Галушко ; НАН України, Львівська наук. б-ка України ім. В Стефаника. - Л. : [s. n.], 1994. - 22 с.

РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО КНИГИ ТА ЧИТАННЯ – ОСНОВНА СКЛАДОВА РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Циганок О.М.

Наукова бібліотека Подільського державного аграрно-технічного університету
(м. Кам'янець-Подільський)

Стаття висвітлює розвиток інтересу до читання у студентської молоді. Роль бібліотек в популяризації традиційних паперових книг і використання книг на електронних носіях.

Ключові слова: книга, читання, керівництво читанням, бібліотека, робота з користувачем.

Процеси глобалізації в усіх сферах життя суттєво впливають на рівень культури суспільства, основним показником якої були і залишаються книга і читання.

На початку тисячоліття, в епоху технологічної революції, людство, як і раніше, цінує книгу. Книга фіксує і поширює наукові і культурні досягнення цивілізації, є дієвим інструментом формування суспільних цінностей. Завдяки книзі ми дістаємо доступ до знань, духовних і моральних цінностей, творчих досягнень. З книгою – продуктом писемної культури – тісно пов'язана доля нашої національної культури.

Читаюча нація – це мисляча нація. На державному рівні є усвідомлення значення розвитку інтересу до читання. Про це свідчить Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 р. №1228-р про схвалення концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року.

В цій концепції викладені причини виникнення проблеми. Зазначено, що

інтенсивна інтеграція України у світовий інформаційний простір в сучасних умовах глобалізації та науково-технічного прогресу призводить до того, що разом із поширенням кращого світового досвіду у сфері інформаційного забезпечення суспільства країна повною мірою зазнає наслідків загальносвітових негативних тенденцій, зокрема, зниження інтересу до читання.

Сучасна соціокультурна ситуація призвела до зниження авторитету друкованого слова.

Підтримка читання – це стратегічно важливий елемент культури, інструмент підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчого розвитку особистостей.

Сьогодні книга і читання дещо втрачають свої позиції по відношенню до інших високотехнологічних засобів комунікації. Але прихильників читання традиційної паперової книги завжди буде багато, адже спілкування з друкованою книжкою викликає особливі відчуття, ніби спілкуєшся з живою людиною.

Сучасна паперова книга пройшла довгий віковий шлях. Зародкова писемність виникла біля п'яти тисяч років до нашої ери. Перші алфавіти з'явилися у євреїв і фінікійців біля 1 500 років до н.е. Приблизно тоді ж виникли китайські ієрогліфи.

Книги писались на дощечках, глиняних табличках. В Єгипті використовувався папірус.

В 105 році нашої ери було винайдено папір.

Всі книги писались вручну. Тиражувати їх було дуже трудомістким процесом. В ІХ ст. китайці навчилися друкувати книги. В Європі друкування книг з'явилося в XV ст.

Винахід друкованих видань дозволив зробити книгу більш доступною. Звичайно, в ті часи поширення книжок було невелике. Причина – люди не вміли читати. Але книга і читання набували все більшої популярності.

Поступово книжка набула того вигляду, до якого ми звикли сьогодні: прошиті сторінкові зошити в середині і обкладинка зовні.

В Україні книгу шанували здавна, з часів Київської Русі. Книжкова наука в нашій Батьківщині почалася за часів князя Володимира. І ще більшого розвитку здобула при Ярославі Мудрому.

Книга – дотик до вічності, а бібліотека з її фондами – осередок знань багатьох поколінь.

Читання – це головне уміння людини, без якого вона не може пізнавати оточуючий світ. Французький письменник Д.Дідро ще в XVIII ст. сказав: «Люди перестають мислити, коли вони перестають читати».

Основними центрами, які накопичують і зберігають інформаційні документи, є бібліотеки. Книгозбірні є важливою складовою соціуму, що покликаний забезпечити духовний розвиток і саморозвиток особистості, навчити молодь мистецтву творити себе і своє життя.

Бібліотеки країни переживають складні часи. Брак коштів зменшив поповнення книжкових фондів. Інформатизація суспільства заміняє читання традиційних паперових книг, читанням з екранів моніторів, або слуханням аудіокниг.

Сьогодні читання пронизує усі сфери життєдіяльності людини. Воно є основою освітньої, пізнавальної, інформаційної, професійної сфери її діяльності.

Культуру читання слід всіляко виховувати, формувати і пропагувати, щоб вона не канула в забуття.

Є декілька факторів, що спричинили падіння читацької культури, зниження інтересу до читання. Серед них:

- зниження економічного та морально-культурного рівня життя нашого суспільства;
- засилля мас-медійної культури;
- захоплення сучасної молоді комп'ютерними технологіями та Інтернетом;
- відсутність комплексної програми розвитку читацької культури особистості.

Читання – це творчий процес, в якому людина співвідносить свій особистий досвід, свої індивідуальні особливості, інтереси, цінності із змістом книги. Саме в цьому випадку книга стає частиною внутрішнього світу читача, сприяючи збагаченню його досвіду.

При допомозі читання засвоюються базові цінності, формується особистість. Люди, що читають, вміють чітко мислити, адекватно оцінюють ситуацію, швидко знаходять правильне рішення. Науково доведено, що люди, які читають, мають більший обсяг пам'яті і краще володіють мовою.

В умовах сучасних інформаційних технологій спосіб читання дещо змінився. «Цифрова революція» не оминула і книгу. В теперішній час в Інтернеті функціонує велика кількість ресурсів, на яких можна знайти версії книг найрізноманітніших жанрів.

Розповсюдження текстової інформації в електронному вигляді дозволяє користувачеві реалізувати ряд нових можливостей: перехресні посилання, тобто операції, які зв'язують різні текстові одиниці; контекстний пошук; звернення до словників і

довідників тощо. Тим самим «електронний» текст ставить під сумнів саме поняття «книги». Виникає віртуальний простір, у якому стираються відмінності між жанрами. Усі тексти стають рухливими і відкритими. Електронну книгу можна миттєво переслати в любий куточок світу.

E-book зробив запаморочливу кар'єру. Продаж пристроїв для їх відображення стрімко росте. На них читають не тільки белетристику, але і учбову літературу.

Однак вчені довели, що людський мозок віддає перевагу друкованому тексту. Інформація, яку почерпнули з традиційної паперової книги, довше залишається в пам'яті, а саме читання більш вдумливе і спонукає уяву працювати активніше, ніж при користуванні електронними пристроями.

Університетська молодь в зв'язку з поширенням інформаційних технологій, Інтернету менше любить і цінує книгу. І це факт, який важко заперечити. А книга – це не лише паперовий носій інформації, це символ розуму, знання, культури.

Традиційне читання вступає в конкуренцію з віртуальними образами. Але якщо потрібно щось вивчити, треба читати текст на папері, він краще запам'ятовується, аніж текст з електронної книги, стверджує Кейт Гарленд із Британського Університету Ластера. Тому, хоча читачі все частіше звертаються до електронних книжок, вони ще довго не відмовляться від фоліантів, які мають запах паперу і типографської фарби.

Підтримувати інтерес до традиційної паперової книги покликані бібліотекарі. Розвиток інтересу до читання – це основна складова бібліотечної роботи.

Досвід роботи з користувачами в науковій бібліотеці Подільського державного аграрно-технічного університету свідчить про те, що пробудження стійкого бажання читати, навіть захоплення читанням, вимагає не епізодичного звернення до книги, а систематичної роботи по керівництву читанням на протязі декількох років.

В бібліотеці студент, молода людина, формується як читач. В цьому полягає мета і зміст діяльності бібліотекаря.

В наш час, коли інтерес до читання зменшується, важливо конкретно, дієво допомогти кожному читачеві вибрати книгу, яка його зацікавить. Опитуючи студентів перших і других курсів про їх інтерес до читання, бібліотекарі наукової бібліотеки ПДАТУ відзначили, що після вступу до вишу молодь стала читати менше, ніж у школі. Читають, як правило, навчальну літературу (і на паперових, і на електронних носіях), а художніми творами цікавляться дуже мало. Причому читання з екрана опитуванні вважають досить комфортним.

Паперова книга – це одна реальність тексту і одна практика читання, а електронна

– зовсім інша.

На читання впливають різноманітні фактори: об'єктивні умови життя, особливості людини, індивідуально-психологічна характеристика. Для дієвого впливу на цікавість до читання, для керівництва читанням необхідно систематично вивчати користувача, як в соціальному, так і в психологічному плані. Одна з найважливіших умов формування читача – знання його психології. Правильним є твердження, що бібліотека має справу з читачем, який є об'єктом її діяльності і суб'єктом читання.

Основне покликання бібліотек – це популяризація книги як джерела інформації. Бібліотеки вищих навчальних закладів, для розкриття своїх фондів і залучення студентів до читання, повинні використовувати як традиційні бібліотечні методи роботи, так і нові, пов'язані з інформаційними технологіями.

Бібліотека повинна бути там, де її читач. Реалії такі, що читач все більше звертається до електронних пошуків інформації. Тому формою пропаганди книги стають електронні тематичні списки літератури, анотовані списки літератури, списки нових надходжень. В практику бібліотечної роботи увійшли віртуальні книжкові виставки, презентації книг і таке інше.

Враховуючи тенденції інформатизації суспільства, бібліотеки повинні дедалі більше уваги приділяти керівництву читанням. При цьому акцент робити на твори художньої літератури, тому що це є духовний розвиток молодої особистості.

Практика показує, що краще за все використовувати малі мобільні форми бібліотечної роботи. Наприклад, огляд однієї книги, невелика бесіда про дві-три книги, книжкова полицка одного автора або одного видання.

Популяризація книги і читання неможлива без індивідуальної роботи з читачем. В цьому сенсі особливого значення набуває найважливіша ланка індивідуальної роботи з читачем – бесіда. Це найтрудомісткіша ланка, тому що методика і зміст її проведення завжди суто індивідуальні.

Індивідуальна робота з читачем дає можливість бібліотекарю кваліфіковано керувати вибором видань, впливати на їх сприйняття та оцінку. Висока культура індивідуального спілкування з читачем включає вимогу вміння бібліотекаря знаходити і використовувати проблемні ситуації, елементи нового, раптового, причинно-наслідкові зв'язки. Наприклад, виконуючи запит користувача, йому пропонують приймати участь в бібліографічному пошуку. При цьому з літературою по основному запиту пропонуються видання, які також можуть зацікавити читача.

Таким чином, одночасно використовується комплекс бібліотечно-бібліографічних

засобів. Бібліотекар створює цілісну систему читання, сприяє постійному підвищенню культури читання.

Серед форм популяризації книги і керівництва читанням (книжково-ілюстровані виставки і огляди, лекторії тощо) особливе місце займають клубні форми пропаганди книги. Ця форма бібліотечної роботи пов'язана, здебільшого, з творами художньої літератури.

В бібліотеці ПДАТУ працює літературний клуб «Ліра», який не тільки розповсюджує знання, але і об'єднує людей, формує спільні погляди і психологічну єдність. В літературному клубі широкі можливості для спілкування читачів, в основі якого лежить спільність думок, оцінок направленості інтересів.

Нині перед бібліотеками гостро стоїть проблема втрати читача, яка пов'язана з надмірною інформатизацією особистості. Цей процес поглинає пріоритет книги як джерела знань.

Вся діяльність університетської бібліотеки повинна бути направлена на те, щоб спілкування студента з книгою стало особливою потребою. Тому що читаюча молодь – це громадяни держави, від яких залежить рівень розвитку науки, виробництва, бізнесу, культури.

Бібліотекарі в європейських державах не страждають відсутністю читачів в бібліотеках. Там бібліотека – це серце університету. Студент розуміє, що без допомоги бібліотекаря, без ресурсів бібліотеки, він не напише грамотно наукову роботу. Це як аксіома. І ми також перейдемо до такого положення речей. Але для цього бібліотека повинна мінятися разом з читачем.

Відповідно завданням бібліотек на сучасному етапі є: позиціонування бібліотеки як соціального інституту підтримки та розвитку читання; організація роботи щодо залучення студентів до систематичного читання; формування в студентській спільноті довіри до бібліотеки як місця, де завжди можна знайти розуміння та отримати потрібну інформаційну допомогу.

Читання поки що є єдиною інтелектуальною технологією засвоєння накопиченого людством знання. Ця характеристика зберігається незмінною незалежно від того, як здійснюється читання, – з листа чи екрану. Саме ця характеристика робить читання незмінним як для розвитку суспільної особистості, так і для нового інформаційного суспільства в цілому.

Без книги і читання неможливі розвиток особистості, її освіта, професійне становлення.

Читання має бути стратегією усього життя кожної людини. Будь-коли людина може знайти допомогу і пораду в книзі, читанні, бібліотеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О.В. Культура читання як фундамент інформаційної культури особистості [Електронний ресурс] / О.В.Антонюк.- Режим доступу до ст.: <http://knyhobachennia.com/?category=2&article=188>
2. Бібліотека – територія читання: метод. посіб. / [уклад.: І.А.Пилипенко та ін.]- Донецьк: С.г. вид. дім, 2009.- 33 с.
3. Іщенко Л.І. Книга на тлі доби / Л.І.Іщенко // Бібліотека в освітньому просторі / МОНУ; ХНУ НБ.- Хмельницький, 2012.- Інформ. бюл. №13.- С.6-11.
4. Михеев Д. Книга бумажная, книга электронная [Электронный ресурс] / Денис Михеев.- Режим доступа: http://traditio-ru.org/wiki/Денис_Михеев:Книга_бумажная,_книга_электронная.
5. Чепелева Н.В. Читання як чинник інтелектуального розвитку особистості [Електронний ресурс] / Н.В.Чепелева.- Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1252134.html>.
6. Шевчук В.А. Індивідуальна робота з читачем – запорука успішної роботи бібліотекаря / В.А.Шевчук // Наук. пр. КПНУ ім. Івана Огієнка.- Кам'янець-Подільський, 2015.- Вип.4.- С.224-229.- (Серія «Бібліотекознавство. Книгознавство»).

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

Цимбалюк С.Я., Добрянська Н.Б.

Наукова бібліотека

Національного університету державної податкової служби України (м. Київ)

У статті проведено аналіз процесу взаємодії бібліотеки вищого навчального закладу і користувачів інформаційних ресурсів у сучасних умовах перетворень, що виникають під впливом вимог часу і розвитку інформаційних технологій у бібліотечній сфері та освіті

вцілому. Розкривається місце бібліотеки в інформаційному просторі та її роль у процесі підготовки фахівців нової формації.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні ресурси, інституційний репозитарій, соціальні мережі, бібліотека вищого навчального закладу.

Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів став однією з найбільш помітних і суттєвих рис нинішньої цивілізації. Для бібліотеки вищого навчального закладу (ВНЗ) сьогодні характерним є зростання значущості інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору, який сприяє об'єднанню інформації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій. На сьогодні нагальною тенденцією є перетворення обміну навчальними та науково - дослідними документами у електронну форму.

Стратегічними для діяльності бібліотеки в умовах інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору є наявність професійного «бачення», як запорука вірного вибору пріоритетів у інформаційному забезпеченні підготовки фахівців вищого гатунку. Звичайно, перш за все, пріоритети визначаються законодавчими та нормативними актами, програмами розвитку, як глобальних проблем, так і суто професійних університетських.

Питання ролі і значення інформаційних ресурсів, що їх надає бібліотека вищого навчального закладу, для формування якісно нового рівня фахівців, активно обговорювались як на наукових форумах, так і у фаховій пресі, зокрема, у дослідженнях: Гарагулі С., Головахи С., Онищенко О., Мар'їної О., Шемаєвої Г. та ін., однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених даній проблематиці, деякі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо дослідженими.

Метою цієї статті є аналіз ролі бібліотеки вищого навчального закладу у процесі формування фахівців у контексті появи нових сучасних можливостей використання інформаційних ресурсів.

Зростаючі обсяги продукованої суспільством інформації, удосконалення інструментів керування інформаційними потоками, щодалі глибше проникнення нової інформації в соціальну структуру та діяльність суспільства, розширення доступу до неї для дедалі більшої кількості людей відкрили нові можливості щодо реалізації продуктивних сил суспільства, зростання його інтелектуального та духовного потенціалу. Усі зазначені вище чинники забезпечили перехід людства до інформаційного суспільства. За Ф. Уебстером [7, с. 24], інформаційне суспільство – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються у єдиному інформаційному просторі.

Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства стають інформація і знання. Електронні технології прийшли у бібліотечні установи – традиційні центри збереження й використання інформації, що дало відчутний поштовх усім напрямам бібліотечної справи. А якщо говорити про удосконалення сервісної роботи у бібліотеках вищих навчальних закладів, то вони дали змогу значно розширити коло користувачів за їх межами.

Інформаційне суспільство характеризується зростанням у ньому ролі інформації і знань, кількості людей, зайнятих виробництвом інформаційних продуктів і послуг, домінуванням інформаційних технологій у суспільних та господарських відносинах, створенням глобального інформаційного простору тощо. Найсуттєвішою зміною, що супроводжувала становлення інформаційного суспільства, став перехід від концепції володіння інформацією до концепції відкритого доступу до неї. Електронні засоби зв'язку уможливають доступ до інформації незалежно від часу і її реального місцезнаходження. Концептуально нове інформаційне середовище вимагає від сучасної вузівської бібліотеки гідної відповіді на виклики сьогодення. [1, с. 92]. Бібліотечне співтовариство мало великі, і небезпідставні, побоювання щодо здатності нових пошуково-довідкових інструментів Інтернету витіснити класичне бібліотечне обслуговування та нівелювати його значення у ціннісній парадигмі суспільства. Справді, статистика невинного зменшення числа відвідувань бібліотеки та книговидачі з поширенням інтернет-технологій та збільшенням їхньої доступності свідчить про втрату бібліотекою монопольного становища в царині задоволення інформаційних потреб читачів. Філософія інформаційного суспільства, ґрунтована на концепції самообслуговування, отримання інтелектуального продукту без посередників, залишає традиційній бібліотеці мало конкурентних переваг. Проте, об'єктивно оцінюючи становище, варто акцентувати увагу на тих інструментах і технологіях, залучення яких у бібліотечний контекст дасть змогу істотно осучаснити методику бібліотечної роботи та актуалізувати бібліотечну практику відповідно до вимог сьогодення [4, с. 28]. Йдеться, насамперед, про застосування технології неформальної бібліотечної комунікації та PR-технологій для поширення бібліотечних інформаційних продуктів серед користувачів як у вищому навчальному закладі, так і за його межами.

Чільними функціями вузівських бібліотек протягом усього періоду їхнього існування була комунікаційна та інформаційна діяльність, спрямована на налагодження зворотного зв'язку з користувачем, вивчення та задоволення його потреб. Яким же чином вони трансформуються на сучасному етапі існування бібліотек вищих навчальних закладів? Сучасна бібліотека створює можливості для користувачів задовольняти свої

інформаційні потреби через сукупність документів, накопичених у фондах, а також використовуючи для цих цілей інші інформаційні ресурси бібліотеки. Технічна і технологічна модернізація бібліотечної діяльності дають змогу зміцнити інформаційну функцію сучасної бібліотеки ВНЗ й стати не просто повноправним суб'єктом інформаційного простору, а центром продукування фахівців нової формації в умовах збільшення годин на самостійну роботу з вивчення дисциплін згідно до вимог нового Закону «Про вищу освіту» та Рекомендацій до розробки нових навчальних планів.

Сьогодні удосконалення технологій формування науково-інформаційних ресурсів та обслуговування неможливе без досліджень походження, характеру та динаміки інформаційних потреб користувачів. Одним з основних критеріїв оцінювання досконалості бібліотечних технологій є ступінь задоволення інформаційних потреб користувачів та ефективність використання різних засобів доступу до інформації, як прямого відображення відповідності бібліотечно-інформаційної ресурсної бази потребам професорсько-викладацького складу, аспірантів, співробітників та сприяння розвитку їх інтелектуального і духовного потенціалу [5, с. 43]. При цьому, практика доводить, що формування інформаційної культури користувачів, їх уміння користуватися інформаційно-пошуковими системами, електронними носіями інформації, а також професійна компетенція бібліотечного персоналу залишаються актуальними для дослідження як з наукової, так і практичної точок зору.

Бібліотекарі працюють над модернізацією бібліотечних каталогів, щоб зробити їх більш корисними при пошуку, організації та взаємодії з інформацією, максимально підлаштовуючись під користувача, однак фахівці справедливо вважають недостатнім «суто інформаційний підхід до ролі бібліотек у сучасних комунікаціях, адже користувач – майбутній спеціаліст, перш за все, бажає отримати не лише інформацію, а достовірні знання, які відрізняються від інформації тим, що вони можуть бути усвідомлені та засвоєні індивідуумом, накладені на певний клас явищ, умов та ситуацій і застосовані для вирішення завдань або вироблення оперативних рішень» [6, с. 99–100]. Саме таку можливість доступу до знань і мають створювати сучасні бібліотеки вищих навчальних закладів, використовуючи найкращі здобутки бібліотечних технологій опрацювання інформаційних потоків. На нашу думку, за умов подальшої інформатизації бібліотечної сфери, розвиток і пріоритет отримують ті її елементи, які здатні виробляти і обробляти інформацію, стимулювати і управляти знанневими процесами. У зв'язку з цим, специфічною рисою інформаційного суспільства визнається зростання ролі бібліотеки ВУЗу як головного консультанта, експерта у галузі надання інформації, провідного

інтелектуального інституту.

Інформаційне суспільство, суспільство знань понад усе потребує орієнтирів. Справді, накопичення та поширення інформації сягнуло небачених меж, але сам по собі цей масив інформації не має інтелектуальної цінності і не може бути конкурентоздатним продуктом на ринку. Тож, саме фаховий відбір, систематизація та репрезентація інформаційного контенту з розпорошених джерел є наразі ключовим завданням бібліотечної наукової спільноти [3, с. 147]. Така діяльність, за всієї неминучості автоматизації процесу, не тільки не втрачає своєї актуальності, а навпаки, надає значно ширших повноважень працівникам наукової бібліотеки. Адже часто для отримання посправжньому релевантних і верифікованих результатів пошук має бути максимально гнучким, персоналізованим. Звісно, наявний пошуковий інструментарій надає для цього широкі можливості. Однак, «жива», нероботизована консультація з фахівцем, залучення до процесу наукового пошуку масиву нових знань та професійних навичок бібліотекаря, як і раніше, становлять неабияку цінність. З цього ж випливає логіка формування фондів наукової бібліотеки: «у процесі розробки стратегії комплектування фондів бібліотекам необхідно бачити свого користувача, прогнозувати еволюцію його запитів як до змістовної форми обслуговування, так і до форм співробітництва бібліотеки з користувачем у напрямі якомога більш ефективного використання інформації» [8, с. 223–224].

На важливості електронних ресурсів бібліотек як інтеграційного чинника у системі наукових комунікацій наголошує у своїй монографії Г. В. Шемаєва: «Зростання кількості різних видів і типів електронних ресурсів у системі наукових комунікацій висуває до фахівців сучасних бібліотек нову вимогу – їх інтеграцію з метою надання користувачам, по-перше, уявлень про наявність наукових електронних ресурсів, їх якість, змістовне наповнення, формальні властивості, по-друге, доступу до різномірних електронних ресурсів, по-третє, формування середовища комунікації між ученими» [8, с. 29].

Для бібліотеки вищого навчального закладу сьогодні характерним є зростання значущості інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору, який сприяє об'єднанню інформації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій, комунікаційної інфраструктури.

У Науковій бібліотеці Національного університету державної податкової служби України (далі – НБ НУДПСУ) виділяють три основні складові сучасного інформаційного простору: веб-сайт, сторінки у соціальних мережах та інституційний репозитарій бібліотеки, завдяки яким формується інформаційна база для наукового та навчально-

виховного процесів підготовки майбутніх фахівців.

Для узагальнення, локалізації, поширення, зберігання інформації та оперативного донесення її до користувача фахівцями НБ НУДПСУ у 2006 році власноруч було розроблено пробну версію веб-сайту, який сьогодні не просто функціонує, а й, по мірі появи нових сучасних інформаційних можливостей, удосконалюється, що дозволяє користувачам – студентам, курсантам, аспірантам, професорсько-викладацькому складу, отримати доступ до необхідної інформації незалежно від часу, місця перебування та режиму роботи бібліотеки університету.

Сьогодні користувачі веб-сайту Бібліотеки НУДПСУ мають можливість: 1) отримати он-лайнний доступ до детального опису подій, що відбуваються у бібліотечному середовищі; 2) ознайомитися з пошуком у електронному каталозі «УФД – Бібліотека», з пропозиціями українських та закордонних видавництв, каталогом періодичних видань, новинками бібліотечного фонду, переглянувши віртуальні виставки; 3) здійснити пошук необхідної інформації про структуру, режим роботи бібліотеки, ознайомитися з правилами користування бібліотекою; 4) попрацювати з навчально-методичними комплексами кафедр університету, базою електронних книг «ЦУЛ», окремими періодичними виданнями у електронному вигляді.

На сайті користувач має змогу перевірити наявність документів на власному електронному читацькому формулярі та уточнити кінцевий термін здачі літератури.

Електронна навчальна документація є одним із важливих компонентів веб-сайту Бібліотеки НУДПСУ, тому наповнювати його контентом необхідно з урахуванням навчальних, науково-дослідних, інформаційних та навчально-виховних потреб користувачів. Змістовне наповнення є запорукою привабливості та довговічності бібліотечного веб-сайту. Впродовж останніх п'яти років бібліотека університету через власний веб-ресурс намагається забезпечити своїх користувачів доступом до якомога більшої кількості власних та передплачених інформаційних ресурсів, але в умовах обмеженого фінансування кошторис витрат невинно зменшується. Як свідчать дані (Таблиця 1.), у 2010 році університетом було передплачено п'ять баз даних, зокрема: база електронних книг «ЦУЛ»; законодавча база «Ліга-Закон»; база електронних періодичних видань «e-Library.ru»; база Електронної бібліотеки дисертацій Російської державної бібліотеки (ЕБД РДБ); база електронної версії журналів «East View»; база даних «EBSCO». У поточному році передплачено лише дві: база електронних книг «ЦУЛ»; законодавча база «Ліга-Закон».

Таблиця 1.

Передплачені інформаційні ресурси Бібліотекою НУДПСУ
за період 2010 – 2015 рр.

Назва передплаченого ресурсу	Період дослідження (рік)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
База електронних книг «ЦУЛ»	+	+	+	+	+	+
Законодавча база «Ліга-Закон»	+	+	+	+	+	+
База даних «EBSCO»	+					
Електронні періодичні видання «e-Library.ru»	+	+				
Електронна бібліотека дисертацій Російської державної бібліотеки (ЕБД РДБ)	+	+	+	+		
Електронні версії журналів «East View»	+					
«Рубрикон» тестовий доступ (т/д)			+		+	+
Російські електронні періодичні видання «Россотрудничество» (т/д)					+	+
«Полпред» огляд ЗМІ (т/д)					+	+

Зменшення витрат на придбання інформаційних баз негативно впливає на якість надання інформаційних послуг, однак співробітники бібліотеки намагаються популяризувати свої фонди усіма можливими способами та забезпечити його якісною інформацією, оскільки донесення до користувача, майбутнього фахівця, необхідних знань – це важлива складова освітнього процесу та одне із пріоритетних завдань бібліотеки вищого навчального закладу. Одним з менш вартісних, проте досить ефективним інструментом надання інформаційних послуг, є залучення користувачів через соціальні мережі. Це – другий, після веб-сайту, спосіб передачі важливої інформації від бібліотеки НУДПСУ до користувача.

Соціальні мережі стають дедалі важливішим осередком зберігання та розповсюдження інтелектуального продукту [2, с. 31]. Бібліотека НУДПСУ створила своє електронне представництво у низці соціальних мереж, зокрема Facebook, що дало можливість збільшити відвідуваність офіційного сайту бібліотеки на 10 % протягом

листопада 2014 – березня 2015 року. Циркуляція інформації відбувається наступним чином: на офіційному сайті бібліотеки висвітлюється певна подія, наприклад, відкриття виставки, проведення презентації книги тощо. Потім ця інформація дублюється на сторінці у соціальній мережі, наприклад Facebook, і далі по ланцюжку вона передається відвідувачам каналу у соцмережі. Така активна стратегія, експансія в інформаційне середовище дає змогу бібліотеці ВНЗ рекламувати власну діяльність, анонсувати події, встановлювати зворотний зв'язок із користувачами, залучати нових відвідувачів без істотних ресурсних витрат. Завдяки появі принципово нових мережевих платформ (соціальних мереж, агрегаторів лінків, блогів, мікроблогів тощо) та аналітичного апарату нового покоління (зокрема, Google Analytics) бібліотекар озброєний значно більшими відомостями про потреби та запити читачів. Сукупність інтернет-ресурсів дає змогу отримувати та персоналізувати інформацію щодо уподобань читачів, їхніх скарг та пропозицій, а відтак, аналітичним шляхом коригувати характер і якість надання бібліотечних послуг та створення інтелектуального продукту, штучно збільшувати питому вагу найбільш популярних серед читачів ресурсів залежно від кон'юнктури запитів, а також відстежувати шлях користувача бібліотечними ресурсами.

Не менш важливим елементом сучасного інформаційного простору для наукового та навчально-виховного процесів підготовки майбутніх фахівців у НБ НУДПСУ є інституційний репозитарій. Саме у 2011 році почалася активна діяльність із впровадження та поширення цифрових ініціатив наукової комунікації у бібліотеці НУДПСУ у напрямку створення власного електронного архіву, яка передбачала оволодіння потужною інформаційно-технологічною платформою з відкритим кодом – DSpace – для сприяння у створенні, зборі та збереженні наукової документальної інформації університету, що є його інтелектуальною власністю, а також її інтеграції в глобальний простір наукових комунікацій. Так, бібліотекою був ініційований, створений і нині підтримується цифровий архів наукових праць університету – репозитарій «iRNUDPSU». Під час реалізації проекту співробітники бібліотеки оволоділи не тільки технічними аспектами й можливостями експлуатації DSpace, а й методиками, пов'язаними, наприклад, з основними загальноприйнятими правилами оформлення документів, із перекладом анотацій на англійську мову, дотриманням авторського права. У 2014 році репозитарій став активно наповнюватися документами і бібліотека, попри гостру проблему відсутності окремого сервера для зберігання інформації, намагається задовольнити потреби користувачів у цьому надзвичайно важливому інформаційному ресурсі. Варто зазначити, що, завдяки зусиллям бібліотекарів, які доносили інформацію про вагомність інституційного

репозитарію у науково-дослідницькій роботі університету, зв'язок між виставленими документами та рівнем цитування науковця, у 2014 – 2015 роках значно зросла зацікавленість професорсько-викладацького складу університету до даного проекту. Більшість дослідників йдуть назустріч бібліотекарям твердо розуміючи, що таким чином підвищують свій рейтинг. На сьогоднішній день робота з наповнення інституційного репозитарію ведеться виключно працівниками бібліотеки, але, в найближчому майбутньому, Наукова бібліотека планує стати на шлях самоархівування, що дозволить спростити процес подачі матеріалу у відкритий доступ.

Сучасна університетська бібліотека організовує процес інформаційної комунікації з користувачем як у реальному, так і у віртуальному просторі, насамперед, у мережевому інформаційному середовищі. При цьому, вона сприяє освоєнню цього простору, оцінці і включенню його об'єктів у культурну практику, забезпечує їхнє збереження. Сучасна бібліотека ВНЗ не лише формує інформаційний стержень майбутнього фахівця, а й бере участь у поширенні соціально значущої інформації, знань через організацію доступу до них, долаючи за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій власні фізичні кордони, сприяє закріпленню у свідомості своїх користувачів кращих зразків культурної спадщини, закладає норми, стандарти, правила, котрі забезпечують сталий розвиток суспільства, подолання наслідків глобалізації та технократизації суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарагуля С. С. Бібліотека та веб 2.0: зміна фахової парадигми / С. С. Гарагуля // Наукові праці Нац. б-ки ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 91–95.
2. Головаха С. Наукова бібліотека у соціальних мережах / С. Головаха // Бібл. вісн. – 2013. – № 1. – С. 29–32.
3. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 247 с.
4. Лобузін К. В. Бібліотека 3.0: знання, сховища даних та експерти / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 1. – С. 26–35.
5. Мар'їна О. Ю. Бібліотека у процесах формування цифрового контенту / О. Ю. Мар'їна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 41–46.
6. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко та ін.; бібліогр. ред. І. П. Антоненко] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка

України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 245 с.

7. Уэбстер Ф. Теории информационного общества: пер. с англ. / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 398 с.

8. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харківська державна академія культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В БІБЛІОТЕКАХ ВНЗ

Ширєнкова-Білійчук А. О.

Бібліотека

Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці)

Проаналізовано методи та особливості використання Інтернет-ресурсів у бібліотеках вищих навчальних закладах на прикладі Буковинського державного медичного університету. Узагальнено здобутки в інформаційно-аналітичній діяльності щодо створення та використання електронних інформаційних ресурсів на базі університету.

Ключові слова: Інтернет-ресурси, бібліотека БДМУ, ВНЗ, освіта, інформаційно-бібліотечне обслуговування.

Одним з головних завдань діяльності бібліотеки ВНЗ є забезпечення успішного інформаційного супроводу навчального процесу, підвищення інформаційної культури, формування творчої атмосфери та створення комфортних умов при ознайомленні з різноманітними інформаційними джерелами як у традиційній, так і електронній формах.

Вища освіта є фундаментом людського розвитку та прогресу і виступає гарантом індивідуального самовдосконалення, сприяє формуванню інтелектуального, інформаційного, духовного та виробничого потенціалу суспільства.

Сьогодні інформатизація освіти, охорони здоров'я, на основі впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) і формування мережевої інфраструктури системи освіти, ставиться в ранг державної політики. Відповідно до Закону України №537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 –

2015 роки», утверджується один з головних пріоритетів розвитку України – побудова інформаційного суспільства[8]. Наприкінці ХХ ст. під впливом інформатизації суспільства та в умовах євроінтеграції України національна вища освіта реформується згідно з основними положеннями Болонського процесу.

Для досягнення нової якості освіти, успішного її розвитку визначальним є рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування, максимальне забезпечення науковою, науково-методичною та навчальною літературою в тому числі і фахового медичного рівня, що досягається за допомогою світових електронних ресурсів в мережі Інтернет. Нові інформаційні технології, впровадженні в традиційні інформаційно-бібліотечні процеси, вплинули на забезпечення науки необхідною інформацією без обмежень у часі і просторі, покращивши якість обслуговування користувачів, відкрили шляхи для розвитку інноваційного мислення та інформаційної культури.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, пріоритетом стає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві[4].

Розвиток науки відбувається досить швидкими темпами, і тому оптимально забезпечити наповнення фондів наукової бібліотеки відповідно до запитів професорсько-викладацького та студентського складу досить проблематично. Пошук раціональних рішень у будь-якій сфері вимагає збору та обробки величезних масивів інформації, її осмислення, аналізу й упорядкування, без яких неможлива серйозна наукова та практична лікувально-профілактична діяльність спеціалістів. У процесі здобуття знань та освіти все частіше використовуються нові технології, тому саме в студентські роки повинні прищеплюватися навички обробки запропонованої інформації, пошуку необхідних публікацій, щоб надалі медичні працівники будь-якого рангу могли працювати максимально продуктивно. Без сучасних комп'ютерних технологій та доступу до Інтернет-ресурсів це практично неможливо.

Звертаючись до електронних каталогів вітчизняних та закордонних бібліотек, можна отримати виключно відомості про видання в цілому: про книгу, періодичне видання, карти, мікрофільми тощо. Отримати інформацію про аналітичний опис матеріалу – статтю з періодичного видання чи збірника – досить проблематично. Значна частина читачів обмежена в доступі, а, отже, їхня науково-дослідна діяльність стає менш ефективною.

Аналогічно відбуваються зміни і в системі бібліотечного сервісу: розвиваються нові форми пошуку інформації, наповнення фондів набуває іншого вигляду, бібліотечна система стає більш доступною. Нові технології, зокрема Інтернет, стають все частіше запитуваними, це дає змогу не тільки ознайомитися із каталогами бібліотеки власного вузу, але й інших закладів[1].

Сучасні бібліотеки дедалі більше заглиблюються у роботу з цифровими ресурсами, модернізуючи роботу фондів, упроваджуючи сучасні соціоінформаційні технології, що потребує розвитку інноваційних форм співробітництва між вітчизняними бібліотеками та видавництвами. На часі сьогодні є реалізація спільних видавничо-бібліотечних проектів у сфері реклами творів друку, їх аналітико-синтетичного оформлення та довготермінового зберігання у друкованій та цифровій формах, експорту продукції вітчизняних видавництв на світові інформаційні ринки, використання комплексної інформатизації у бібліотечній діяльності. Крім того, варто зауважити на забезпеченні участі більшої кількості видавців у дискусії з питань корпоративної каталогізації і впровадження єдиних стандартів бібліографічних записів та класифікаційних форм, створюючи та об'єднуючи локальні, корпоративні та відомчі мережі. Паралельно підтримуючи мету Національної програми інформатизації [7], створюючи необхідні умови для забезпечення громадян та суспільства в цілому своєчасною, достовірною та повною інформацією, використовуючи інформаційні технології, з метою забезпечення інформаційної безпеки держави.

Книгозбірні завдяки глобальним комп'ютерним мережам мають змогу трансформуватися в «бібліотеки без стін» і втілювати у життя задуми бібліотекознавців. На сьогодні фактично склалося «дві» мережі Інтернет[2].

Одна – загальнодоступна та безкоштовна, використовується зазвичай для реклами та загальних довідок, що не носять комерційного характеру. Інша, в свою чергу, створена для фахівців. Саме у ній сконцентровано 90% усієї інформації, доступ до якої потребує відповідної реєстрації читача.

Використовуючи електронні інформаційні технології, бібліотеки всього світу активно вливаються в систему сучасних соціальних інформаційних комунікацій і починають освоювати їх, долучаючись до глобального інформаційного простору. Нині бібліотека стає складовою інфраструктури інформаційного суспільства, і починає поступово трансформувати свою діяльність у відповідності зі змінами та вимогами, набуваючи віртуального вигляду із можливістю дистанційного доступу.

Освоєння бібліотеками глобальної мережі передбачає два взаємопов'язаних напрями, що досить перспективно впливають на здобуття вищої освіти:

- використання інформації з віддалених зовнішніх ресурсів;
- забезпечення доступу до власних ресурсів для зовнішніх користувачів.

Підключення до мережі Інтернет означає появу віртуального довідково-бібліографічного апарату, який несе величезний потенціал. Тому досить важливим є правильність підходу щодо поєднання традиційних і електронних інформаційних ресурсів, на основі створення розподіленої системи зберігання універсальних бібліотечних ресурсів з інтегрованим довідково-бібліографічним апаратом, який орієнтований на розкриття видової різноманітності та галузевої багатоаспектності фондів бібліотеки.

Принципово новою формою впорядкування та збереження інформації є розміщення наукових матеріалів в мережі Інтернет у вигляді відкритих архівів на умовах відкритого доступу. Оцифрування фондів бібліотек, оперативне введення в суспільний обіг малодоступних матеріалів вкрай важливе для вирішення актуальних проблем суспільного розвитку.

Сьогодні наукові електронні журнали стають важливим джерелом інформації та здобуттям знань щодо світової медичної науки. Згідно Наказу Міністерства освіти та науки України, Національної академії наук України, ВАК України «Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання» від 30.09.2004р. за № 768/431/547 електронні журнали вважаються вагомою складовою існуючої системи наукових комунікацій і включені до затверджених ВАК України переліків наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт[5].

У 2012 році на базі університетського серверу БДМУ було створено Цифровий репозиторій «Інтелектуальні фонди БДМУ» із використанням програмного забезпечення DSpace. Представлені повнотекстові електронні документи науковців закладу дають можливість вільного доступу для ознайомлення інтернет-аудиторії з науковими статтями та працями, повними варіантами фахових журналів: «Буковинський медичний вісник», «Клінічна та експериментальна патологія», «Клінічна анатомія та оперативна хірургія», «Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина», «Актуальні питання суспільних наук та історії медицини», Всеукраїнський журнал студентів та молодих вчених «Хист».

І вже наприкінці 2012 року за результатами «RankingWebofWorldRepositories» серед ВМ(Ф)НЗ України наш вуз отримав І-ше місце і до сьогодні продовжує тримати позиції.

Зокрема, на базі БДМУ з'явилася змога отримувати та перевіряти свої знання в дистанційному форматі, шляхом реєстрації на сервері дистанційного навчання <http://moodle.bsmu.edu.ua>.

У січні 2014 року наш університет отримав 1-ше місце серед ВМ(Ф)НЗ за рейтингом Webometrics. В цьому ж році нагороджений золотою медаллю «Сучасні заклади освіти -2014» у номінації «Сучасні програми, інноваційні підходи та рішення для підвищення якості освіти». На міжнародній виставці «Освіта та кар'єра – 2015» вуз отримав почесне звання «Лідер вищої освіти України» за багаторічну інноваційну педагогічну діяльність з модернізації вищої освіти в Україні.

З 2000 року у бібліотеці Буковинського державного медичного університету було розпочато роботу над створенням автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи. Після вивчення ряду програм близького зарубіжжя, вибір було зупинено на «LiberMedia» (виробник Франція, адаптація і обслуговування ЗАО компанія «Liber», м. Москва). Формування електронного каталогу стало чи не найголовнішим завданням бібліотеки, що посприяло швидкому наповненню каталогу книгами, аналітико-синтетичним описом статей з періодичних видань, наукових збірників, наукових студентських робіт, кандидатських та докторських дисертацій, авторефератів. Сформований і постійно доповнюваний електронний каталог на сьогодні налічує більше 400 тисяч одиниць і користується популярністю серед читачів.

Вже три роки як бібліотека перейшла на АБІС «ІРБІС-64», саме ця система на сьогодні запущена та повноцінно працює у більш ніж 50 бібліотеках вищих навчальних закладів України. На сьогодні каталог продовжує стрімко наповнюватися. Електронний каталог налічує п'ять баз даних. З 2014 року бібліотека входить до корпорації медичних бібліотек України, що значно полегшує роботу по наповненню електронного каталогу аналітичними описами статей. Паралельно із цим співробітниками бібліотеки було опановано систематизацію журнальних статей за міжнародним рубрикатором MESH.

Саме завдяки Інтернет-ресурсам виникає можливість пришвидшувати та поступово удосконалювати інформаційне обслуговування наших користувачів, що дало поштовх для створення нового більш сучасного вигляду бібліотеки. П'ять років тому було створено і запущено офіційний веб-сайт бібліотеки БДМУ <http://medlib.bsmu.edu.ua>, вхід на який можна здійснити з будь-якої пошукової системи. Оновлюючи інформацію на сайті, ми намагаємося не тільки повідомити наших користувачів про нові події та заходи, які плануються, а й прагнемо знайти зацікавлену аудиторію, яка орієнтована на стандарти

ерудованого та культурного суспільства. Щороку відвідуваність зростає більше 10000 відвідувань на рік.

Веб-сайт бібліотеки виступає в ролі візитної картки, надаючи інформацію про установу, до якої належить, історію створення та існування бібліотеки, яка розрекламована на даній сторінці, новини, віртуальні виставки тощо. Він визначає інформаційне наповнення, пертинентність, стабільність роботи, оперативність оновлення, інтуїтивність навігації, безоплатну доступність інформації та естетичну привабливість.

Нові можливості несуть й нові труднощі. Проблемою є малий досвід бібліотечних працівників в сфері новітніх технологій, відсутність професійного знання іноземної мови при пошуку специфічних суто медичних термінів (особливостями специфіки термінології, яка є досить складною), незначна грамотність у роботі з комп'ютерною технікою та роботи з Інтернет-ресурсами.

Наш заклад є інтернаціональним. Тому робота бібліотекарів у значній мірі спрямована на формування толерантного ставлення до інших культур і традицій, орієнтована на потреби іноземного студента. Все більший відсоток студентства в цілях отримання кращих знань і полегшення здобуття освіти схильються до придбання комп'ютерної техніки з різними гаджетами для доступу до мережі Інтернет. Для зручності, у навчальних цілях на базі бібліотеки користувачам запропоновані комп'ютерні місця із доступом до мережі Інтернет та безкоштовна можливість підключення через відкритий доступ Wi-Fi.

У 2014 році в бібліотеці університету були відкриті додаткові комп'ютерні зали для відвідувачів, де в локальній мережі можна ознайомитися або скористатися в навчених цілях повнотекстовими виданнями фахівців вузу. Дана можливість відкрита і через Web-ІРБІС.

Нажаль, нині спостерігається скорочення фінансування для передплати літературних видань ближнього та дальнього зарубіжжя.

Бібліотекам пропонуються доступи до різноманітних міжнародних наукометричних баз даних, які є передплатними і володіють великою електронною бібліотекою повнотекстових електронних журналів, кількість яких постійно зростає.

Це дозволяє студентам та викладачам поглибити пошук та підвищити свій рівень знань з профільних дисциплін, а бібліотеці вийти на новий етап розвитку сучасної модернізованої бібліотечної системи.

Інформатизація бібліотечних процесів у вищих навчальних закладах на практиці – це нові можливості в обслуговуванні читачів і абонентів, розкриття та доступності фонду, збереження каталогів, вивільнення співробітників від рутинної роботи з підготовки картотек, видань, списків, замовлень, листів, звітної документації. А головне – можливості виходу в новітній інформаційний простір для задоволення потреб користувачів[3].

І одночасно розвиток інформаційно-комунікаційних технологій бібліотеки ВНЗ повинен поєднувати освоєння цифрового середовища альтернативних джерел інформації, створення та придбання електронних ресурсів, із паралельним доповненням своїх фондів друкованими виданнями. Таке поєднання є складовою частиною трансформації її діяльності у зв'язку з модернізацією вищої освіти в Україні у відповідності до вимог Болонської декларації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лемківський К. Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі/К.Лемківський // Вища шк. – 2008.-№5.-С.31-33
2. Радчук, І.І. Web-сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського // Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів РДГУ, 25-27 лютого 2008 року. Секція «Актуальні проблеми бібліотекознавства і бібліографії».- Рівне, 2008.-С.30-31
3. Слісаренко, Л.С. Розгортання інноваційних методів господарювання у період впровадження інформаційних технологій у Рівненській ОУНБ//Бібліотеки Рівненщини:інновації, досвід роботи:Зб.ст./Рівнен.держ.обл.б-ка.-Рівне,2008. – С.35-42
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні 2012-2021роки[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
5. «Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання» наказ Міністерства освіти та науки України, Національної академії наук України, ВАК України від 30.09.2004р. за № 768/431/547[Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1329-04>
6. «Про інноваційну діяльність»: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

7. «Про національну програму інформатизації»: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/lams/show/74/98-вр>
8. «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки»: Закон України від 9 січня 2007 року №537-V ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

ХАРАКТЕР МОДЕЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В БІБЛІОТЕЧНОМУ ПРОСТОРИ

Шкира О. І.

Бібліотека ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»

Донедавна найважливішим завданням бібліотек ВНЗ була автоматизація внутрішніх процесів, вирішення якого, безумовно, оптимізувало управління фондами, підвищило якість обслуговування користувачів тощо. Проте уваги заслуговує проблема бібліотеки як місця спілкування і взаємодії відвідувачів, як своєрідного соціально-комунікаційного простору, а не лише як пункту отримання інформації. На жаль, діяльність кожної бібліотеки, і університетської також, у нашій країні офіційно регламентована, затиснута в рамки різних вимог, норм і стандартів, давність яких очевидна, і які часто уповільнюють розвиток книгозбірень. Співробітники бібліотек змушені витратити багато часу на рутинну роботу, користі від якої ані бібліотекарям, ані користувачам немає [1; 2].

Суспільство сьогодні змінюється стрімко, час вимагає миттєвої реакції на зміни. Бібліотекам потрібні професіонали - молоді фахівці, які володіють новими інформаційними технологіями та можуть реалізувати сміливі бібліотечні проекти, набуваючи нових знань у процесі самоосвіти, професійної взаємодії, шляхом так званого «каскадного» навчання. Це й участь у міжнародних, всеукраїнських, загальноуніверситетських наукових конференціях, семінарах, майстер-класах, круглих столах, відвідування наукових бібліотек ВНЗ України у рамках проведення бібліотечних турів для ознайомлення з формами і методами інноваційної роботи і запозичення передового досвіду. У практиці підвищення кваліфікації та удосконалення фахової

майстерності працівників книгозбірні Переяслав-Хмельницького ДПУ цей метод застосовується дуже широко та дає істотну віддачу. І університети, і університетські бібліотеки, котрим властива не просто співпраця, а синергія, комбінована взаємодія, повинні оперативно прогнозувати запити дня завтрашнього, працювати на випередження, адже прогресивний поступ ґрунтується на прогнозі контурів майбутнього [7].

Метою збалансованого розвитку суспільства є творення нової людини, яка гармонійно поєднує пізнавальний, соціальний, психосемантичний та духовний потенціал, яка здатна жити у злагоді зі світом й утверджувати паритетність взаємостосунків з іншими людьми. Тому завдання будь-якої вищої школи полягає не лише у передачі майбутньому спеціалісту певної кількості знань, формуванні умінь орієнтуватися у потоці інформації й користуватися нею, але й у розкритті істинного таланту молодої людини до певної сфери діяльності, формування вміння знайти своє місце у світі, вихованні перспективно мислячих людей, котрі вибудовують майбутнє на основі загальнолюдських цінностей. Вирішити це завдання може те унікальне інтелектуальне університетське середовище, яке створюється завдяки зусиллям науковців і бібліотекарів. У бібліотеці студенти доповнюють інформацію, отриману на заняттях, розширюють кругозір новими знаннями.

Завданням бібліотеки університету є насамперед задоволення інформаційних потреб, пов'язаних з навчальною та дослідницькою діяльністю студентів і викладачів[6].

.....Тема організації бібліотечного простору неодноразово розглядалася на сторінках зарубіжних та вітчизняних періодичних видань, зокрема таких, як «Библиотечное дело»(2009,№1,4,12,17; 2010, №23); «Библиотечные технологии» (2011,№7), «Библиотека», «Научные и технические библиотеки», «Шкільна бібліотека», «Бібліотечний вісник». Серед російських учених даному питанню приділяли увагу С.Г.Матліна, В.В. Зверевич, К.Б.Лаврова, Д.К. Равинський, С.А. Єзова, О.М. Мокша, Е.Р. Сукіасян та інші. Значний внесок зробив Я.Л. Шрайбер, досліджуючи різноманітні аспекти розвитку бібліотеки як інформаційного інституту в контексті побудови суспільства знань. Тема формування бібліотечного простору активно почала обговорюватися на початку нового тисячоліття, і на сьогодні уявлення фахівців щодо проблеми створення електронної бібліотеки ВНЗ постійно розширюються та поглиблюються. Також багато уваги у науковій літературі приділяється питанню забезпечення бібліотечного комфорту - інтелектуально-інформаційного, психологічного та фізичного.

Метою роботи являється на прикладі книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

ДПУ імені Григорія Сковороди розкрити характер моделювання бібліотечного простору. Сьогодні саме поняття «бібліотека» інтерпретується як інтелектуальний простір і центр культури. Переважна більшість бібліотек вищих навчальних закладів володіють великими і різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії, їхня діяльність спрямована на виконання всіх стратегічних освітньо-виховних завдань. Процес виховання і розвитку сучасної молодої людини потребує постійних пошуків оптимальних варіантів створення необхідних гуманних, освітніх, духовних умов впливу на її формування відповідно до вимог нашого динамічного часу. Нинішньому студентові, котрий відчув усю принадливість доступу до ресурсів Інтернету, сьогодні замало звичних для нього пропозицій використання інформаційних і культурних ресурсів, які пропонуються у книгозбірнях з традиційно організованим бібліотечним середовищем. Створення відкритого бібліотечного простору - це вияв поваги до читача і його вибору, оскільки передбачає забезпечення максимального комфорту для користувачів при радикальному розширенні форм обслуговування, а якісно нова організація приміщень спонукає до роботи з різними видами інформації і стає більш ефективною, перебування в бібліотеці сприяє вільному вияву потреб і бажань. Тому пріоритетним напрямком діяльності бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди» останніх років став перехід на якісно новий рівень роботи—моделювання бібліотечного простору, здатного забезпечити інформаційні потреби читачів шляхом створення максимально можливого за наших умов відкритого доступу до бібліотечних фондів, створення такого середовища, компоненти якого відповідають особливостям розвитку читача, допомагають реалізувати різноманітну мотивацію, надання можливості вибору найбільш прийнятної для нього моделі поведінки та будь-якої форми діяльності.

З розширенням місії бібліотеки вищого навчального закладу, яка дозволяє їй стати стрижневим компонентом якісно нової системи освіти, загострюється увага на питаннях професіоналізму працівників наукових книгозбірень. Справжній бібліотекар народжується не в училищі і не в університеті, а на практичній роботі. Тоді і тільки тоді визріває потреба в отриманні професійних знань, їх набуття стає усвідомленим. Тільки практик може зрозуміти всю глибину ідеї безперервної освіти, яка продовжується все життя. Бібліотечна робота захоплює, а хороші бібліотекарі, бібліографи передають свій ентузіазм іншим. Лише в бібліотеці людина відчуває себе причетною до універсалу знань, лише тут є можливість для самоосвіти та самовдосконалення [8].

Бібліотекарі виявилися здатними до професійного розвитку, опанували процеси,

пов'язані з організацією і пошуком інформації засобами сучасної технології, оперативному наданні її користувачам. Однією з найважливіших професійних рис стало володіння метазнаннями (знаннями про те, як здобувають знання). Нині особливої ваги набирають фахівці, які готують і упорядковують інформацію, здійснюють її інтерактивний пошук, навчають користувачів інформаційної культури та грамотності.

У бібліотеці діє творча лабораторія «Книга. Бібліотека. Суспільство.», яка успішно працює протягом останніх п'яти років, має на меті впровадження бібліотечної інноватики, формування творчої особистості бібліотекаря. Програма діяльності лабораторії передбачає: навчання бібліотекарів, ознайомлення їх з науковими досягненнями, досвідом у бібліотечній галузі як України, так і світу шляхом проведення проблемних семінарів, занять, тренінгів тощо; зміцнення творчих зв'язків, обмін досвідом та співпрацю бібліотекарів наукових, вишівських, шкільних книгозбірень, педагогічних працівників, майстрів народного мистецтва та залучення молоді до творчості; підготовку бібліографічних покажчиків, бюлетенів, листівок тощо; розроблення проектів краєзнавчого спрямування, у рамках яких здійснюється добір, систематизація та популяризація матеріалів про Київський регіон та Переяславщину.

У рамках творчої бібліотечної лабораторії реалізуються творчі проекти, мета яких—втління ідей національного, морального, трудового виховання молоді, розвиток інтелекту та духовне зростання молоді людини. Це, зокрема, такі проекти, як «Київщинознавство», «Сковородіана», «Козаччина», «Наукова еліта Переяславщини», «Космічна Україна». У плані реалізації передбачено зв'язок із місцевим ЗМІ, обмін досвідом, ексклюзивні зустрічі з цікавими людьми, корпоративні культурно-просвітницькі заходи, формування архіву персональних колекцій, організацією мультимедіахрестоматійних тематичних повнотекстових баз даних, «інформаційні марафони», формування тематичних картотек, випуск бібліографічних покажчиків та нарисів. Завдяки участі у наукових конференціях, семінарах, Майстер-класах, перекваліфікації, підвищенню кваліфікації, обміну передовим досвідом із бібліотекарями провідних вишів України в рамках культурно-просвітницьких турів, творчих експедицій (загалом проведено 20 поїздок до міст Умань, Полтава, Чернігів, Черкаси, Ніжин, Київ, Житомир, Глухів, Дніпропетровськ, Вінниця, Яготин, Харків, Острог, Канів, Бердичів, Радомишль) з'явилися нові ідеї, знання, сформувалися нові навички, розроблено концепцію подальшого розвитку бібліотеки тощо. Суттєво змінилася робота бібліотекарів: від вузької спеціалізації та обмеженої відповідальності за доручену роботу - до широкіх профілів, від спланованого професійного і кар'єрного росту - до

інформованого і гнучкого вибору траєкторії професійного розвитку і творення можливостей для всебічного зростання кожного учасника освітнього процесу. Персонал бібліотеки свідомий того, що коли бібліотека як внутрішньою архітектурою, технічним оснащенням, так і культурою обслуговування та зручністю користування фондами відповідає побажанням читачів, а іноді й випереджає їх, тоді вони із задоволенням користуються нею. Комфорт бібліотечного простору сьогодні немислимий без нових технологій. Повністю автоматизовані всі бібліотечні процеси, пов'язані з обслуговуванням читачів: запис до бібліотеки, виготовлення електронного читацького квитка, видача документів. Колектив максимально використовує ресурс програмної системи «УФД/Бібліотека», у співпраці з її розробниками створює нові параметри, необхідні для удосконалення бібліотечної діяльності. У читальних залах працюють бібліотекарі-консультанти, тематичні бібліографи. Забезпечено діалог читача і бібліотекаря[7].

Діяльність колективу книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» спрямована на створення академічної бібліотеки шляхом збору наукових документів із максимально широким репертуаром назв, серед яких повні зібрання наукових праць, наукові збірники та монографії, автореферати дисертацій, а також дублюючий фонд університету, архівні документи.

Робоча взаємозалежність усіх відділів і кафедр Переяслав-Хмельницького ДПУ та університетської бібліотеки стала запорукою якісного проведення бібліотечних уроків та днів інформації(заходи проводять бібліотекарі спільно з викладачами), процесу комплектування (замовлення літератури відбувається у тісній взаємодії з науковцями кафедр), виставкової діяльності, літературних вечорів, навчальних занять, наукових заходів, книжкових ярмарок тощо. Сьогодні співробітники книгозбірні спрямовують свої зусилля на те, щоб зробити її відкритим центром життя студентів, тобто максимально врахувати всю різноманітність сценаріїв перебування читача в бібліотечному просторі, корисність і наповненість діяльністю. Важливим є створення для користувачів таких умов, які стали б продовженням їхнього щоденного життя з усіма його складовими: навчанням, відпочинком, розвагами [4].

Реформуєчи діяльність бібліотеки, колектив та адміністрація університету дбає насамперед про новий дизайн, що змінило імідж та сприяло зростанню престижу установи. Застосовано нові підходи до вибору конфігурації функціональних зон, досягнутої оригінальним та зручним для працівників і користувачів розміщенням робочих місць, скляних перегородок панелей, стелажів, мобільних деталей інтер'єру, зокрема

вітрин, каталожних шаф, зелених насаджень, що наддали приміщенням особливої теплоти тощо. Приділено уваги вимогам кондиціонування, освітленню залів та індивідуальних робочих місць, тонуванню функціональних зон, дизайну бібліотечних меблів. Максимально використано не синтетичні, а природні матеріали. Наприклад, лінолеум замінено на покриття з дерев (ламінат, паркет). Загалом бібліотечні меблі та їх розстановка гармоніюють із дизайном приміщень. У кожній читальній залі досягнуто єдності стилю. Так, зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» отримала назву в честь символу Галактики Чумацького шляху, який уособлює нескінченність зоряного світу, довгої дороги, а отже, і шлях до пізнання Всесвіту, дорогу до знань; це символ астральної батьківщини, національної історії та культури. Приміщення має у своєму оформленні зображення зодіакальних сузір'їв, картини-пейзажі, автори яких - студенти відділення образотворчого мистецтва педагогічного факультету. В освітленні зали використано як індивідуальне освітлення робочих місць, так і оригінальні люстри із синім випромінюванням. Зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» укомплектована 20 комп'ютерами з доступом до Інтернету, сайту та БД бібліотеки. Впроваджено БД онлайн-підручників видавництва ЦУЛ [3]. Це спеціалізований поліфункціональний зал, що спроможний виконувати оперативне інформаційне обслуговування читачів зібранням вітчизняних і зарубіжних періодичних видань, наукових видань.

Головна ідея інтер'єру книгозбірні –компактне зберігання книг і мінімальний час доставки їх на стіл читача, оперативне поінформування. Доповненням до традиційних читальних залів та абонементу стали автоматизовані читальні зали, дисплей-зали, конференц-зал з технічним устаткуванням, зал релаксації з комфортною зоною відпочинку (м'які меблі, оригінальне вирішення озеленення). Дизайн всіх приміщень – сучасний і функціональний.

В оформленні інтер'єрів семи читальних залів бібліотеки все спрямовано на турботу про читачів та дотримання їхніх інтересів. Відомо, що вища освіта сьогодні все більше тяжіє до колаборативного навчання. Тому студентам часто доводиться виконувати завдання не поодиноці, групою. Враховуючи це, зали укомплектовано столами, розташованими по периметру та в центрі (ЧЗ №1), а також по два в групі на вісім осіб на певній відстані одна від одної (зала «Чумацький шлях»). Таке розміщення вирішило питання групової роботи студентів і забезпечило ефект певної звукової ізоляції. Адже сучасні студенти—люди мобільні, внутрішньо розкуті, примус до напруженої розумової праці чи тиск замкнутого простору сприймається ними часто негативно. Вони прагнуть до ефективного спілкування, у тому числі в режимі он-лайн, що також було передбачено у

проектуванні залів бібліотеки та планування її діяльності. Забезпечено гнучкість читацької зони—відвідувач може, за бажанням, варіювати використання як традиційного, так і електронного фонду в межах одного приміщення. Тим студентам, які бажають працювати в максимальній тиші, пропонуємо займати місця в залі наукової літератури, де, як правило, невелика кількість відвідувачів, ніхто не відволікає увагу.

При модернізації бібліотечних приміщень великого значення надавалося питанню освітлення та створення такого інтер'єру, який би не «тиснув» на читача своєю замкнутістю, а створював враження безкінечного простору, а відтак - і комфортності перебування у бібліотеці, тому внутрішні стіни зроблені зі скла, зали добре провітрюються, функціонують кондиціонери.

Всі дизайнерські рішення від самого початку були спрямовані на організацію зручного для користувачів середовища, адже дизайн за своїм характером, методом і цілями належить до естетичної діяльності і його завдання - змінити світ саме так, щоб людина могла найкраще задовольнити в ньому свої потреби жити радісно, творчо, інтенсивно і отримувати художню насолоду. Бібліотека знаходиться в одному навчальному корпусі, читальні зали розташовані на першому і другому поверхах таким чином, що максимально забезпечується «відкритість» бібліотечного простору: читачеві забезпечується свобода вибору того чи іншого виду діяльності з використанням бібліотечних ресурсів в одному приміщенні чи на суміжних площах, користувач може читати, споглядати книжкові виставки та твори мистецтва, відпочивати, спілкуватися з цікавими людьми, відвідати науковий захід, працювати в соцмережах тощо. Практика засвідчила, що багатофункціональність залів, зонування бібліотечного середовища, вдалий дизайн інтер'єру запобігають великому психологічному навантаженню студентів, дають можливість зміни характеру оточення.

Максимально витриманий єдиний стиль оформлення - світло-жовтий колір стін, однакове покриття підлоги, сучасні вікна та меблі бібліотечного призначення. Читальні столи та кафедри світлих відтінків, зручні м'які стільці, а також оригінальне вирішення приміщень—поєднання зелені та декоративних квітів з іншими матеріалами. Новим словом в оформленні автоматизованого залу бібліотеки стала ексклюзивна експозиція персональних колажів вчених, працівників університету, а також відомих діячів науки та культури України і зарубіжжя, котрі відвідали наш університет. Колажі презентують особистість вченого за допомогою добору написаних ним книг, автографа, відгуку про відвідування бібліотеки, фрагменти зустрічей із студентами. Для студентів вони є своєрідною фіксацією історичної миті в їхньому житті, незабутніх моментів навчання та

спілкування з цікавими і видатними людьми.

Важливим елементом бібліотечного інтер'єру стали твори декоративно-ужиткового мистецтва, які виконують роль не лише виставкових експонатів, а і елементів декору приміщень. Авторами робіт є студенти та викладачі університету, народні умільці. Такі прийоми художнього оформлення читальних залів, підпорядковуючись загальному образному задуму, надають інтер'єру гармонійної завершеності. Надаючи кожному читачеві простір для навчальної, пізнавальної діяльності та реалізації своїх творчих здібностей, колектив співробітників прагне максимально використати можливості бібліотеки як культурно-інформаційного центру: неординарна, креативна організація розгорнутих книжкових виставок неодмінно супроводжується створенням експозицій мистецьких творів, що сприяє розвитку інтелектуального світу студентів, поглибленню знань з краєзнавства, отриманню естетичної насолоди на візуальному рівні. Чимало своїх робіт народні майстри, чії роботи експонувалися в бібліотеці університету, передають в дар університетській книгозбірні, і вони знаходять своє місце в бібліотеці.

Університет і бібліотека настільки органічно поєднуються і взаємодоповнюють один одного, що створюють єдиний культурно-освітній простір. Бібліотека розміщена в навчальному корпусі. Читач, за потреби, може вільно переходити до різнофункціональних читальних залів - читальної зали гуманітарних дисциплін, читальної зали суспільних дисциплін, університетського інформаційного центру «Чумацький шлях», дисплей зали, зали для науковців. Користувачі мають змогу копіювати документи, користуватися послугами книжкового магазину на орендованих площах університету, відвідувати концерти в актовій залі та наукові заходи в конференц-залі, котрі розташовані у суміжних із бібліотекою приміщеннях тощо. Мета, яку поставили перед собою працівники бібліотеки й адміністрація ВНЗ вже кілька років тому, - моделювання бібліотеки як частини повсякденного життя студентів і викладачів, сьогодні успішно втілена в життя. Наразі триває копітка праця над удосконаленням інтелектуально-культурологічного простору, який доповнював і об'єднував би в собі характерні ознаки бібліотек, архівів, музеїв(БAM).

В організації зали «Чумацький шлях» оптимально втілено ідею взаємодії навчального закладу і книгозбірні. Залу поділено на функціональні зони: зона прес-інформації, комп'ютерна зона, навчальна зона, презентаційна зона, фонди наукової та приватних колекцій літератури, 2 музеї-архіви, а саме Юрія Бойко-Блохина та Михайла Сікорського. У зазначених музеях зберігається архів, особисті речі академіка Ю. Бойко-Блохина, передані університету його дружиною, доктором філософії, президентом

Наукового німецько-українського товариства ім. професора Ю. Бойко-Блохина професором Дариною Тетериною-Блохин та архівні документи; особисті речі Героя України М. Сікорського, які передала рідна племінниця Валентина Сікорська. Приватні книжкові колекції науковців України І.М. Ярового, родини Коцурів, Б.О. Чернова, Д.С. Мазохи, Ю.І. Шаповала, Д.М. Яківця, родини Мільошиних, Романа Ференцевича(США) та ін. розміщені в спеціально обладнаній залі архівних документів, розташованій поряд із музеями-архівами.

У залі «Чумацький шлях» проводяться різноманітні наукові заходи—круглі столи, конференції, діалогічні спілкування, зустрічі з цікавими людьми. Особливо запам'ятались знайомства із відомими українцями в рамках просвітницького проекту «Космічна Україна». 24 лютого 2011 відбувся круглий стіл «Космічна Україна. Переяславщина», на якому відбулася зустріч із Героєм України, першим космонавтом незалежної України Леонідом Каденюком, який презентував і подарував бібліотеці книгу «Місія-космос». Це видання стало переможцем рейтингу «Книжка року-2009» у номінації «Обрії». У книзі відгуків бібліотеки Леонід Каденюк зробив запис: «Із захопленням і відчуттям вдячності», а на стенді «Автограф»: «З побажанням добра, щастя, здійснення мрій». Важливими моментами зустрічі стали обговорення питань формування у молоді активної життєвої позиції, здорового способу життя, залучення студентства до активної діяльності зі збереження духовної спадщини. 29 квітня 2015 року відбувся круглий стіл «Клим Чурюмов - людина сторіччя», метою якого є популяризація теми космосу серед молоді і який успішно реалізується університетською бібліотекою вже більше чотирьох років. З цікавою лекцією «Космічна місія «Розетта» - проект тисячоліття» перед присутніми виступив Клим Іванович Чурюмов, український астрофізик і дитячий письменник, першовідкривач комет Чурюмов-Герасименко (1969) та Чурюмов-Солодовникова (1986), член-кореспондент НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор КНУ імені Тараса Шевченка, директор Київського планетарію. Вчений розповів про сутність комет, наголосивши, що їх вивчення має велике значення для науки, адже вони несуть інформацію про речовину, з якої утворилася Сонячна система. Клим Іванович розповів про посадку дослідницького модуля «Філі» місії «Розетта» Європейського космічного агентства на ядро комети Чурюмова-Герасименко, за якою він особисто спостерігав з офісу Європейського комісного агентства в місті Дармштадт (Німеччина), про рельєф ядра комети, виявлені на ній органічні сполуки.

В інформаційно-ресурсній залі регулярно проводяться дні інформації, на яких відвідувачі мають змогу в режимі вільного доступу знайомитись і працювати з новими

вітчизняними та зарубіжними виданнями.

Бібліотечне середовище формує у студентів:

- здатність до самомотивування та саморозвитку, професійного в тому числі;
- готовність до постійного підвищення рівня фахового розвитку;
- прагнення до самостійного набуття знань, готовності до роботи;
- відповідальність за результати своєї праці;
- адаптацію до нових умов життєдіяльності.

Проведене бібліотекою анкетування користувачів засвідчило популярність бібліотеки у студентському середовищі. Студенти зазначили такі мотиви вибору як місця для занять: зручні робочі місця, швидкий доступ до комп'ютерів та Інтернету, місця для роботи з ноутбуками, спокійна атмосфера та, за бажанням, швидка зміна видів діяльності. Також вказувалося на сучасний дизайн приміщень, який позитивно впливає на сучасну молоду людину, підвищує працездатність, створює почуття естетичної насолоди, психологічного комфорту.

Інформаційна діяльність бібліотеки позначена оперативністю. Виставкове експонування документів (традиційні та он-лайн виставки) спрямоване на популяризацію не лише документальних ресурсів, а й інтелектуального капіталу університету. Виставки створюються колективом бібліотеки та співробітниками наукового відділу університету. Щорічна (започаткована у 2005 р.) розгорнута виставка «Наукові досягнення. Успіх» демонструє наукові праці викладачів та співробітників відділів: підручники, посібники, монографії, методичні розробки, статті у вітчизняних та зарубіжних наукових і науково-методичних виданнях, а також численні відзнаки та нагороди студентів і науковців за вагомі досягнення в різних сферах діяльності. Такі щорічні виставки мають великий резонанс серед викладачів і студентів, оскільки стають джерелом інформації про стан науково-навчального процесу, демонструють нові навчальні видання, необхідні студентам, дають повну картину діяльності вищого навчального закладу протягом року.

Тематичні книжкові виставки, розміщені у читальній залі №1, створюються згідно з календарем пам'ятних дат і тому постійно оновлюються, надаючи нову і актуальну інформацію користувачам. Інші книжкові виставки (ювілейні, авторські, з теми загально університетського наукового заходу, демонстрування бібліотечних новинок тощо), ілюстровані додатковими матеріалами, інформаційно насичені, створюються з розрахунком на певне випередження, передбачення актуальних тем, які будуть розроблятися науковою і суспільною думкою. Такі виставки позначені динамічністю і

гнучкістю, постійно оновлюються, доповнюються документами, музейними експонатами, ілюстративними матеріалами тощо. Постійно діючою є виставка «Експрес-інформація», на якій представлено наукові збірники, а також видання, авторами яких є науковці університету. Стало доброю традицією створення виставок у бібліотеці силами бібліотекарів, студентів і викладачів. Експонуються високої якості та естетики студентські роботи - картини, художні вироби. Тісно співпрацюють із бібліотекою викладачі та студенти університету. Виставкова галерея «Творчий автограф читача» презентує самодостатність студента, неординарність, глибину і яскравість думки. Експоновані на ній виставки «Мистецький колаж: творчі асоціації», «Українська народна лялька-мотанка», «Мальовнича Україна», «Душі одкровення: фарбами, звуками, відчуттям», «Благословенне місто - Переяслав», «Дім там, де твоє серце» тощо засвідчили високу професійну підготовку студентів, майбутніх учителів початкових класів. У кожній роботі відобразилися життєвий досвід молодої людини, особливості її світовідчуття. Організуючи такі виставки, першочергове прагнення не лише продемонструвати обдарованість студентів, а і стимулювання всіх інших повірити у свої сили, активізувати творчу діяльність, розвивати здібності, самовдосконалюватися. Впевнено йти до своєї мети з установою «я цього досягну». Такий підхід спрацьовує. Часто студенти самі звертаються в бібліотеку, пропонуючи свої роботи, послуги, співпрацю.

В основі успішної виставкової діяльності –загальна фахова підготовка бібліотекарів, а ще бажання творити нове, щоб зацікавити відвідувача, вразити. У такому традиційному виді бібліотечної діяльності, якою є виставкова робота, велику роль відіграє вміння прогнозувати, передбачати те, що викличе непідробний інтерес у студентів, викладачів, гостей університету. Адже книжкова виставка, повз яку пройде студент, не помітивши її, засвідчить лише її звичність, буденність, можливо, набридливості і нецікавості. Тому акцентується увага на неординарності експонатів, їхній змістовності, інформаційній цінності виставки, наявності інноваційних елементів. Щоб глибше, доступніше і, найголовніше, цікаво проілюструвати подію чи явище, заздалегідь відбувається пошук документів, предметів, виробів тощо. Так, до прикладу, до різдвяно-новорічного циклу свят створюються виставки книг та матеріалів, на почесному місці серед яких є Дідух - старовинний український обряд, зроблений бібліотекарями та викладачем кафедри мистецьких дисциплін із заготовлених заздалегідь сухих колосків пшениці. Відповідно бібліотекарі не лише урізноманітнили виставку, а досягли відчутного впливу на відвідувачів: пізнавального. Стало доброю традицією проводити у бібліотеці майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок та художніх виробів із соломи.

Двосторонній процес «бібліотека-університет» має свій розвиток у такій взаємодії, як проведення «Акцій нової книги», коли до університету запрошуються представники видавництв із урахуванням актуальності й затребуваності серед студентів і науковців закладу. Переконалися, що такі заходи потрібні. Адже на них завжди людно. Викладачі й особливо студенти-заочники, які часто не мають змоги ознайомитися з репертуаром пропонованих ринком навчальних видань через брак вільного часу чи неможливість відвідати книжкові ярмарки, чекають їх із нетерпінням. На цих акціях успішно вирішуються оперативне придбання потрібної літератури та питання друку власних наукових доробків[10].

До бібліотеки як осередку, де накопичуються і зберігаються знання, йдуть не лише за інформацією. Часто звертаються за порадою, допомогою. Багато загальноуніверситетських заходів проходять саме у бібліотеці: літературні , вечори, засідання секцій наукових конференцій, навчальні заняття аспірантів, репетиції публічних виступів, номерів художньої самодіяльності тощо. До бібліотекарів звертаються із проханням організації книжкових виставок в аудиторіях університету, надання у користування документів, різних виставкових засобів, підготовки бібліографічної продукції тощо. Працівники книгозбірні через відповідні структури університету залучаються до процесу викладання бібліотечно-бібліографічних знань, участі у різноманітних заходах як екскурсоводи, консультанти, члени журі, доповідачі. Книгозбірня стала незамінним партнером і помічником для багатьох кафедр університету в їхній життєдіяльності.

Бібліотекарі із розумінням і вдячністю ставляться до своїх відвідувачів. На початку кожного календарного року проводиться акція «Читач року», на якій відзначаються активні читачі серед викладачів та студентів, котрі утримують у подарунок книги. Такі заходи проходять у теплій атмосфері, де бібліотекарі і користувачі відчувають себе однією дружною сім'єю. Загальновідомо, що бібліотека сама по собі не може приваблювати читача, якщо її внутрішнє наповнення, стиль роботи бібліотекарів несучасні й нецікаві. Студент у такому разі може лише відвідувати книгозбірню, так би мовити, з виробничої потреби і там довго не затримуватися. Значення університетської бібліотеки сьогодні відзначається не лише розміром і складом фонду, але й розмаїттям послуг, які вона може надавати користувачеві [9].

Оснащення бібліотеки університету сучасною комп'ютерною технікою розпочалося в 2001 р. Книгозбірня має свій сайт, який дозволяє користуватися її електронним каталогом, а також повнотекстовою базою навчально-методичних матеріалів. Сайт бібліотеки - це дієвий засіб реклами та створення позитивного іміджу

навчального закладу, удосконалення навчально-виховного процесу в університеті. Бібліотека працює в напрямі розширення бази електронних книг[10].

В автоматизованому режимі здійснюється запис до бібліотеки і виготовлення пластикового читацького квитка, видача та повернення документів, ведеться бібліотечна статистика, облік фонду та читачів, комплектування та списання літератури. Для підвищення рівня фахової підготовки користувачам зали інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» дозволено користуватися ресурсами мережі Інтернет для пошуку інформації з навчальною метою, вести пошук в електронному каталозі книг та періодичних видань, а також у повнотекстовій базі навчально-методичних видань університету, використовувати мультимедійний фонд бібліотеки, здійснювати набір та редагування курсових робіт, дипломних проектів, рефератів в програмах Microsoft Office з подальшим перенесенням на електронні носії, вести спілкування он-лайн. Технічні можливості бібліотеки створили можливість надання студентам доступу до модульного середовища для здійснення поточного та підсумкового контролю знань. Бібліотека співпрацює з усіма структурними підрозділами вишу, надаючи ресурси та сервіс для підтримки та проведення дослідницьких програм, проектів, наукових заходів тощо.

Наявність сучасної комп'ютерної техніки дає можливість формувати електронну БД та вести роботу з розкриттям своїх фондів шляхом підготовки інформаційно-бібліографічних видань у друкованому та електронному вигляді, таких як «Бібліокур'єр», «Прес-дайджест», «Прес-реліз».

Колектив бібліотеки працює у напрямку вдосконалення інтелектуально-культурного простору книгозбірні на основі впровадження інноваційних форм і методів бібліотечної роботи та новітніх інформаційних технологій. Працюючи в контексті сучасної концепції культурологічної освіти, яка передбачає широке використання бібліотеки для здійснення гуманізації освіти, бібліотекарі спрямовують свої зусилля на те, щоб книга стала постійним супутником молодого людини, її другом і порадником. Багато уваги надається вивченню запитів користувачів. Тому систематично проводиться моніторингове опитування, анкетування відвідувачів. Триває постійний пошук ефективних форм діяльності, які б відповідали очікуванням читачів, несли пізнавальну інформацію, були б видовищними, емоційними, цікавими.

Співробітник університетської книгозбірні здатний оперативно реагувати на виклик сьогодення, володіти як бібліотечними знаннями, так і знаннями з багатьох галузей, орієнтуватися в масиві інформації і вміти не лише надавати її користувачам, а й

виявляти, аналізувати та узагальнювати їхні запити, прогнозувати появу нових, відповідних аналітичних матеріалів, наочно представляти інформацію. Робота в цьому напрямку проводиться різноманітна: це і участь в міжнародних, регіональних, всеукраїнських наукових конференціях, семінарах бібліотечних працівників та працівників сфери освіти, виступи на сторінках фахових і освітянських газет та часописів, організація культурно-просвітницьких експедицій з метою відвідання історичних місць, музеїв, театрів, бібліотек вищих навчальних закладів інших міст України для ознайомлення з передовим досвідом роботи. Співробітники прагнуть підходити до роботи творчо, збагачувати та урізноманітнювати бібліотечне середовище, створювати такі умови, щоб сучасні користувачі зберігали зворушливе ставлення до книги і до бібліотеки.

Отже, стрімкі процеси оновлення освітньої галузі, розвиток і застосування нетрадиційних інформаційних та комунікаційних технологій в побудові нових архітектурних підходів в бібліотечному середовищі університету є незаперечними пріоритетами сучасних процесів інформатизації освіти. А також з метою розширення бібліотечного простору університету, збору та накопичення інтелектуального капіталу вищого навчального закладу колектив бібліотеки працює над удосконаленням традиційних та впровадженням нових методів інформаційної роботи з читачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу/ Л. Амлінський // Бібл. вісн.-2010.-№3.-С.39-44.
2. Дригайло В. Основы организации работы библиотеки вуза /В. Дригайло // Бібл. форум України.- 2006. - .№2.-С.29-33.
3. Колесникова Т. Інформатизація бібліотек вищої школи: шляхи еволюції та сучасний стан / Т. Колесникова. //Вісн.Кн. палати.-2010.№2.-С.155-163.
4. Рогова П. Науково-Інформаційне забезпечення освітянської галузі / П. Рогова, І. Хемчян, В. Здановська// Освіта України.-2008.-С.5.
5. Шкира О. Бібліотека вищого навчального закладу:сучасна модель діяльності / О.Шкира //Вища шк. -2009.-№7.-С.80-87.
6. Шкира О. Бібліотека вищого навчального закладу як осередок духовного і культурного розвитку особистості/ О.Шкира // Бібл. планета.-2006.-№3.-С.32-34.
7. Шкира О. Поліфункціональний характер моделювання бібліотечного простору ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія

- Сковороди»/ О. Шкира //Наукові праці ДПНБУ ім. В.О.Сухомлинського. Вип. 3.- К.,2012.- С. 268-283.
8. Шкира О. Просторова модель бібліотеки вишу/ О. Шкира//Бібл. вісн.-2011.-№5.- С.43-47.
  9. Шкира О. Смена образовательной парадигмы: вузовская библиотека как среда формирования личности студента/ О. Шкира//Библ. дело.-2010.-№19.-С.33-35.
  10. Шкира О. Університетська бібліотека - центр інформаційної підтримки інноваційної підтримки педагогічних технологій /О.Шкира // Інноваційні педагогічні технології.: теорія та практика використання у вищій школі.-К..2008.- С.94-113.
  11. Шрайберг Я. Роль бібліотеки у забезпеченні доступу до інформації та знань в інформаційному віці / Я. Шрайберг // Вища освіта.- 2007 -№3.- С.65-79.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НТБ НАУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ СМЯ

Шкурко О.П.

Науково-технічна бібліотека
Національного авіаційного університету (м. Київ)

Стаття присвячена питанням застосування системи менеджменту якості в Науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету для управління діяльністю. Розглядаються особливості управління інформаційно-бібліографічними послугами при постійному удосконаленні роботи НТБ. Приділяється увага самооцінюванню та постійному удосконаленню діяльності .

Ключові слова: система менеджменту якості, управління, зворотній зв'язок, самооцінювання, інформаційно-бібліографічна діяльність, удосконалення, аналіз діяльності.

Закон України «Про вищу освіту» визначає стратегічні напрями діяльності наукових бібліотек вищих навчальних закладів. Серед них особливо слід виокремити якість діяльності ВНЗ. Якість освітньої діяльності - це рівень організації освітнього

процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань. В розділ Закону «Забезпечення якості вищої освіти» засвідчує створення системи забезпечення якості вищої освіти, яка складається з системи забезпечення ВНЗ якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у ВНЗ), системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності ВНЗ та якості вищої освіти, системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [1]. Таким чином, обов'язковою умовою стандартів вищої освіти є наявність системи забезпечення якості вищої освіти.

Наукова бібліотека є важливим складником ВНЗ, що визначає стабільність роботи, спрямовує зміст і якість навчання студентів, проведення наукових досліджень. На забезпечення інформаційних потреб користувачів спрямована інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотеки ВНЗ, при цьому управлінська діяльність бібліотеки є особливо актуальною при впровадженні та удосконаленні системи менеджменту якості (СМЯ), визначального чинника підвищення рівня функціонування та розвитку. Саме тому проблема управління діяльністю бібліотеки в сучасних умовах є актуальною й потребує відповідного теоретичного осмислення та практичного опанування.

Проблеми управління бібліотекою досліджували українські та зарубіжні вчені А. Галлімор, Е. Грайфер, З. Злотникова, В. Ільганаєва, М. Карташов, Е. Кузьміна, Н. Кушнарєнко, П. Отле, Л. Петрова, Т. Прокошева, М. Слободяник, Ю. Столяров, Н. Тюліна, Е. Фенелонов, В. Ярощук, та ін.

Теоретичним та практичним аспектам системи менеджменту якості, моніторингу та вимірюванням якості приділили увагу такі дослідники, як Ю. Ахмадова, П. Бокхорст, В. Влащенко, Т. Грищенко, Л. Дубровіна, І. Карпова, О. Картава, А. Клепиков, В. Ключев, О. Нікитенко, Л. Онищук, Р. Полл, Н. Размарілова, П. Розвіта, В. Ропотан, В. Рябов, С. Симаковська, І. Сулова, М. Терехова, В. Удотова, Н. Чупрікова, О. Ястребова та ін.

Завдяки їхнім працям накопичено цінну інформацію стосовно теоретичних засад та практичного застосування управління діяльністю наукової бібліотеки. Проте практичний аспект безпосереднього застосування системи менеджменту якості в управлінні науковою бібліотекою в Україні досі залишається недостатньо дослідженою проблемою, яка потребує ґрунтовних вивчень.

Саме тому актуальним є досвід Науково-технічної бібліотеки (НТБ) Національного авіаційного університету (НАУ) щодо розробки, впровадження та удосконалення СМЯ

[2,3]. НАУ в 2008 р. отримав від міжнародної організації Бюро Верітас сертифікат відповідності СМЯ вимогам міжнародного стандарту ISO 9001. Для постійного поліпшення своєї діяльності дирекція аналізує роботу НТБ, щорічно визначає цілі з якості, контролює їх досягнення відповідно плану з якості, використовує результати аудитів, проводячи запобіжні та коригувальні дії, визначає задоволеність споживачів, контролює поетапне виконання планових завдань на засіданнях Ради дирекції, за допомогою Моніторингу інформаційної та довідково-бібліографічної діяльності НТБ [4].

На етапах впровадження та удосконалення СМЯ важливе значення має самооцінювання діяльності. Як відомо, самооцінювання організації полягає у всебічному та систематичному критичному аналізуванні діяльності організації та її результатів стосовно системи управління якістю чи моделі досконалості. Самооцінювання може давати загальне уявлення про показники діяльності організації і ступінь довершеності системи управління якістю. Воно також може сприяти виявленню в межах організації сфер, які потребують поліпшення, та визначення пріоритетів [5]. В 2013 р. сектор менеджменту якості університету попросив надати дані щодо самооцінювання бібліотеки для додавання у університетське оцінювання діяльності, саме з того часу НТБ НАУ почала займатися цією діяльністю та додала розділи звіту за календарний рік: «Самооцінювання діяльності», «Аналіз діяльності», «Висновки».

Щорічно наприкінці року в НТБ НАУ керівники підрозділів визначають відсоток виконання планів, (якщо відсоток менше 95 – розробляють коригувальні або запобіжні дії в разі необхідності), порівнюють показники діяльності з відповідними у Типових нормах часу на основні процеси бібліотечної роботи, затверджених наказом Міністерства культури і туризму України від 29.12.2008р. №1631/0/16-08 «Про затвердження Типових норм часу на основні процеси бібліотечної роботи», з показниками інших бібліотек, а дирекція аналізує виконання планів підрозділів та загалом діяльність НТБ (зараз за 3 роки, плануємо за 5 років), визначає позитивні та негативні фактори у діяльності НТБ НАУ, проводить самооцінювання діяльності та робить висновки щодо діяльності НТБ.

Аспекти інформаційно-бібліографічної роботи НТБ можуть бути розглянуті у ракурсі самооцінки та аналізу діяльності НТБ за 2014 р. Зокрема, позитивними моментами є:

- розвиток репозитарію erNAU, котрий надає до робіт науковців НАУ постійний безкоштовний повнотекстовий доступ через Інтернет та Open Journal System, які є частиною загальної електронної колекції НТБ НАУ. Усі роботи, що зберігаються у цих системах та у фондах НТБ НАУ, індексуються такими провідними світовими пошуковими

та наукометричними системами як: Google Scholar, Digital Repository Infrastructure Vision for European Research, ROAR, Українським харвестром та ін. Рейтинг репозитарію НАУ покращився з 36 до 14 місця по Україні;

- розвиток Open Conference System, використання якої дозволяє значно збільшити цитування матеріалів конференцій та надає світове визнання конференцій зокрема та НАУ взагалі, відкритий доступ до матеріалів, що позитивно відображається на рейтингу Webometrics;

- для збільшення індексів цитованості та визнання у світі НАУ взагалі та науковців НАУ зокрема: створення проекту «Моніторинг публікаційної активності науковців НАУ», бібліографію наукових журналів НАУ експортовано до бібліографічних баз даних світу, НАУ має індекс Хірша 13 (раніше був 9), створено віджет Яндекс-новин НТБ НАУ;

- розвиток веб-сайту НТБ НАУ, який сприяє обслуговуванню користувачів на рівні сучасних вимог, збільшенню кількості подарованих книг сприяло створення рубрики сайту «Дарувальники», де визначено прізвище, посада та підрозділ, де працює дарувальник, крім того, там є світлини подарованих книжок;

- участь у міжнародних проектах обміну бібліографічною інформацією, серед яких: Європіана, РІНЦ, DOAJ, WorldSpan, DRIVER та ін., що сприяє підвищенню рейтингів НАУ у світі;

- рекласифікація видань, якою займаються лише декілька бібліотек м. Києва. У зв'язку із змінами і доповненнями до таблиць ББК та новими Таблицями ББК було повністю перероблено розділи Т4 – археологія, Т5 - етнографія, Ч4 – освіта, Ч60 – ЗМІ в паперових та електронних каталогах, змінено індекси на книжках у відділах зберігання;

- видавнича діяльність. За 2014 рік фахівцями НТБ були складені, видані, в т.ч. у електронній формі, 19 покажчиків та бюлетенів. Зокрема, анотований бібліографічний покажчик «Олександр Федорович Аксьонов» (до 85-річчя від дня народження О.Ф. Аксьонова - колишнього ректора НАУ та Міністра ЦА СРСР). Інститути, факультети, кафедри університету щомісяця одержували інформацію про нові надходження літератури до фонду бібліотеки з Інформаційних бюлетенів, крім того, повідомлення про них надсилались зареєстрованим читачам, а електронна форма бібліографічних покажчиків виставлялась на веб-сайті НТБ;

- покращення показника оперативності аналітичної обробки періодичних видань (одного з додатків Моніторингу). Середнє значення від отримання періодичних видань до закінчення їх обробки зменшилося з 29,5 днів (показник 2013 року) до 12,4 (показник 2014 року), що свідчить про професіоналізм і продуктивність праці співробітників;

- збільшення кількості оповіщень щодо проблем вищої школи та авіації керівництву НАУ, абонементам ДОК (13 співр. – 217 оповіщень, за планом – 5 співр. – 5 тем);

- виконання фактографічних довідок - 487 (за планом – 430), адресно-бібліографічних довідок – 3385 (за планом – 2900), тематичних довідок - 11584 (2013 р. - 9875), довідок на уточнення бібліографічних даних - 535 (за планом – 250) тощо.

Для аналізу діяльності з боку керівництва існує зворотній зв'язок з користувачами – обов'язкова умова визначення дирекцією результативності НТБ. Створено рубрики веб-сайту НТБ «Відгуки та пропозиції», «Форум», де читачі висловлюють пропозиції, оцінюють роботу конкретних співробітників. Регулярно проводяться опитування читачів щодо задоволеності послугами НТБ, існує книга скарг та пропозицій, скринька пропозицій. Дирекція постійно аналізує пропозиції читачів та повідомляє читачів про вжиті заходи на сайті та на інформаційних стендах в НТБ.

Але слід визнати і наявність негативних факторів у роботі НТБ. Серед них слід відзначити скорочення фінансування на придбання літератури, комп'ютерної техніки, застарілий комп'ютерний парк (віялові відключення електричної енергії вивели з ладу близько 20% комп'ютерного та мереженого обладнання бібліотеки), нестача коштів на поточний ремонт комп'ютерної техніки, відсутність фінансування бібліотечної техніки (пластикових та паперових карток, стрічок для штрих-кодування), необхідність перегляду показників діяльності бібліотек, упорядкування бібліотечних процесів та розрахунку норм часу на бібліотечні роботи й послуги, що виконуються в автоматизованому режимі тощо.

Висновки. Все вищезазначене свідчить про досить високий рівень нашої книгозбірні, яка, незважаючи на проблеми (в основному фінансового характеру), займає лідерське місце серед бібліотек ВНЗ м. Києва. Постійне проведення моніторингу основних робочих процесів в електронному вигляді суттєво полегшує аналіз діяльності, а звіти відділів НТБ свідчать про перевиконання норм на деякі процеси у порівнянні з Типовими нормами часу на основні процеси бібліотечної роботи завдяки ефективній праці, підвищенню продуктивності, впровадженню нових методів роботи. Практика свідчить, що СМЯ - дієвий організаційний механізм, котрий сприяє підвищенню ефективності управління бібліотеки, спрямований на безперервне поліпшення якості бібліотечно-інформаційних послуг, удосконалення процесів, забезпечує постійний моніторинг якості діяльності на основі об'єктивних показників стану якості, формує управлінську та комунікаційну культуру.

Перспективи. НТБ постійно бере участь у зовнішніх аудитах, ми і надалі будемо поліпшувати свою діяльність відповідно до вимог стандартів якості. Проект нового міжнародного стандарту якості ISO 9001 [6], який набуде чинності у 2015 році, удосконалений у порівнянні з попереднім ISO 9001:2008. Зокрема, він визначає ризик-орієнтований підхід: відсутні попереджувальні дії у розділі стандарту, тому що організація повинна визначити ризики та можливості, які необхідно адресувати, щоб гарантувати досягнення СМЯ запланованих результатів, попередити або зменшити небажані впливи, досягати постійного поліпшення. НТБ НАУ тільки почала розробляти цю тематику, планує поглибити свою роботу у цьому напрямку. Об'єктивно в Україні існує необхідність на курсах з підвищення кваліфікації та післядипломної освіти здійснювати підготовку фахівців до організації ефективної управлінської діяльності у сфері якості та доповнювати програму підвищення кваліфікації питаннями якості, ввести для студентів університетів культури предмет «система менеджменту якості бібліотек».

Система менеджменту якості допомагає організації поліпшити результативність її діяльності та є невід'ємною частиною ініціатив щодо сталого розвитку. Безперечно, вона обов'язково буде у всіх наших бібліотеках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про вищу освіту від 01.07. 2014 р. № 1556-VII. – Голос України. – 6 серпня 2014 р. № 148(5898). – С. 9-19.
2. Вахнован В. Впровадження системи менеджменту якості в практику роботи Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету / В. Вахнован, О. Шкурко // Вісн. Кн. палати. – 2009. - № 4. – С. 10-13.
3. Шкурко О.П. Інновації в бібліотеці. Впровадження системи менеджменту якості в НТБ / О.П. Шкурко // Наук. праці НБУВ. – 2010. – Вип. 28. – С. 30-40.
4. Шкурко О.П. Інформаційний моніторинг: можливості застосування в управлінні бібліотекою / О.П. Шкурко // Наук. праці НБУВ. – 2011. – Вип. 29. – С.58-66.
5. ISO 9000:2005. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. ДСТУ ISO 9000:2007. – Введ. з 01.01.2008 р. – К. : Держспоживстандарт України, 2008. – 29 с.
6. ISO/DIS 9001. Системи менеджмента качества. Требования. Проект международного стандарта [электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// sic.com.ua](http://sic.com.ua). – загл. с экрана. – 14.05.2015 р.

БІБЛІОТЕКА ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЯ ВЗАЄМОДІЇ

Шкутник І. М., Шестопалова О. В.

Наукова бібліотека

Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

В статті розглядаються поняття інформатизації суспільства, медіаосвіти, її значення в сучасному світі, а також взаємодія бібліотечної справи з новітніми формами інформаційних технологій.

Ключові слова: бібліотека вищого навчального закладу, інформаційна освіта, інформатизація суспільства, медіаосвіта, медіатехнології, функції медіаосвіти.

Україна завжди була, є і залишиться частиною світового суспільства, яке за останні десятиріччя ХХ ст. досягло стрімкого розвитку та поступово змінилось з індустріального на інформаційне. Інформатизація торкнулася всіх сфер людського життя. Нові інформаційні технології відкривають людству нові можливості.

Інформатизація суспільства – це задоволення інформаційних потреб суспільства за допомогою використання інформаційних ресурсів. Однією з найголовніших умов інформатизації суспільства є інформатизація освіти. Метою інформатизації освіти є, насамперед, підвищення ефективності та якості підготовки фахівців. Інформаційна революція, яка постійно набирає силу, швидко змінює світ [6, с. 55].

До основних напрямів розвитку інформаційного суспільства можна віднести :

- інтелектуалізацію суспільства, створення і впровадження нових технологій, заснованих на використанні знань;
- створення програмно-інструментальних засобів для спрощення опису, інтеграції, ідентифікації знань в різних галузях;
- формування нової системи освіти і виховання майбутніх поколінь громадян;
- формування творчої, гармонійно розвиненої і гуманістично орієнтованої особи;
- розробка нових методів, які повинні дозволити людині правильно зрозуміти і дослідити нову інформаційну картину світу.

Інформація – це нове знання, що передається від джерела до приймача інформації.

Безперервність інформаційної взаємодії є умовою існування особистості як члена суспільства. Використання інформації людиною – природне і необхідне [9, с. 163].

Освіта спрямована, передусім, на максимальний розвиток здібностей особистості до самореалізації. Для цього необхідно створити умови для доступу до різних джерел інформації, формування і розвитку в особистості здібностей, пов'язаних з її пошуком, обробкою, сприйняттям, розумінням, використанням, тобто з інформаційною компетентністю [2, с. 202]. Виникає проблема формування й розвитку інформаційної культури людини. Інформаційна освіта дає можливість забезпечення безперервної освіти.

Сучасна освіта неможлива без використання засобів масової комунікації та інформаційних технологій. Сучасні засоби масової комунікації стали системою неформальної освіти й просвіти різних верств населення.

Інформаційне забезпечення освіти є одним із пріоритетних напрямів її реформування. До носіїв інформації для суспільства можна віднести спеціальні навчальні випуски газет, журналів, теле-, радіо-, відео-, розробки уроків і навчально-виховних заходів та ін. [8, с. 250].

Навчально-виховний процес має бути направлений :

- на формування та розвиток пізнавальної активності особистості;
- на удосконалення форм і змісту навчального процесу;
- на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для навчання.

З одного боку, стандартизація освітніх систем підкріплена впровадженням нових інформаційних технологій та все більше підкоряється вимогам глобалізації. У сфері освіти це сприяє одержанню нових знань, умінь, а також допомагає орієнтуватися в інформаційному просторі. З іншого боку, глобалізаційні і кризові тенденції в освіті пов'язані з негативним впливом масової аудіовізуальної культури на зростаюче покоління. У зв'язку з цим значно актуалізується проблема розвитку медіаосвіти зростаючого покоління [7, с. 8].

Незважаючи на те, що більшість населення позитивно ставиться до медіаосвіти, існує ряд об'єктивних проблем, що стають на заваді активному застосуванню нових технологій в навчальному процесі. Впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій не змінює і не поліпшує якість освіти, тому великого значення набуває необхідність підвищення рівня медіакультури працюючих педагогів.

Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» було вжито в 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації. Втім, деякі науковці вказують, що першу навчальну програму

з медіаосвіти розробив канадієць М. Маклюен в 1959 р., а її активне впровадження до навчально-виховного процесу розпочалося в 60-х роках ХХ ст. у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції [5, с. 6].

В Україні медіаосвіта почала системно розвиватись в останні роки. У 2010 р. Національна академія педагогічних наук схвалила Концепцію впровадження медіаосвіти. Її проект було опубліковано в освітянських газетах.

На Віденській конференції у 1999 р. було визначено ролі, які медіаосвіта відіграє у суспільстві:

- медіаосвіта сприяє збагаченню людей різним культурним досвідом за допомогою споживання медіаповідомлень усіх типів (друкованого слова, зображень, аудіо та зображень, що рухаються);
- медіаосвіта створює додаткові можливості людям у будь-якому суспільстві та уможлиблює доступ до медіа людям з особливими потребами або економічно неспроможним верствам населення;
- медіаосвіта відіграє найважливішу роль у здатності людей оцінювати інформацію про соціальні та політичні конфлікти, війни, природні лиха, екологічні катастрофи тощо та реагувати на неї;
- у ситуаціях, коли доступу до електронних і цифрових технологій немає або він обмежений, медіаосвіта може базуватися на доступних технологіях і формується під впливом наявних контекстів [4, с. 8].

Медіаосвіта має надавати знання щодо того, як:

- аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;
- визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст;
- інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть у собі медіа;
- добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії ;
- уможлиблювати вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіапродукції [4, с. 9].

В сучасній практиці інформатизації існує тенденція у пріоритетах розвитку її складників – спочатку комп'ютеризація (вдосконалення засобів пошуку й оброблення інформації, насичення всіх сфер соціальної практики комп'ютерами), а потім – інтелектуалізація (розвиток знань і здібностей людей до сприйняття і створення інформаційних повідомлень) [2, с. 203].

Забезпечення учасників навчально-виховного процесу новітньою інформацією є необхідною передумовою підвищення його ефективності. Підручники не завжди можуть бути джерелом найновішої інформації. У сучасних умовах роль засобів масової інформації полягає не тільки в наданні інформації, а й у виконанні навчальної та виховної функцій [8, с. 249].

Саме система освіти має давати необхідні знання про інформаційне середовище, формувати медіакультуру і новий інформаційний світогляд, заснований на розумінні визначальної ролі інформації в житті людини.

Темпи комп'ютеризації випереджають людські можливості сприйняття, пошуку інформації, формування інформаційних потреб. Розвивати інтегровані напрями освіти, відповідно до темпів розвитку інформаційного суспільства, можливо за допомогою медіаосвіти [2, с. 203].

З розвитком медіатехнологій у світі розпочався новий етап комп'ютеризації діяльності людини. Користувач знаходить нові можливості в інформаційному середовищі, яке створюють графіка, анімація, звук, фото, відео та ін. [6, с. 55].

Загострення конкуренції на ринку освітніх послуг, якому сприяє стрімкий розвиток інформаційних технологій, участь бібліотек ВНЗ у створенні єдиного освітнього простору на базі вітчизняних і міжнародних інформаційних ресурсів у сфері освіти та науки створюють підґрунтя для розгляду бібліотеки як реальної та інноваційної моделі для розвитку ВНЗ, яка забезпечує підвищення ефективності процесу навчання, інтенсифікацію наукових досліджень, реалізацію творчих здібностей студентів та професорсько-викладацького складу. Бібліотеки та освіта є спорідненими, синонімічними поняттями [1, 13]. Ефективність навчального процесу та якість підготовки фахівців і висококваліфікованих дослідників закладом освіти залежить від забезпечення якості послуг на підтримку навчання, що їх надають бібліотеки [1, 14].

Вузівські бібліотеки підтримують дослідження, науково-навчальні процеси ВНЗ, поширюють інформацію про місію своїх установ. Бібліотеки повинні розвиватися разом з дослідженнями, що змінюються, і вивченням поведінки в умовах нового мережевого простору.

Сучасна бібліотека ВНЗ повинна передбачати очікування користувача щодо задоволення інформаційних потреб та створення комфортного середовища. Задовольнити інформаційні потреби користувача, зробити інформацію доступною – саме в цьому полягає одна з найважливіших функцій бібліотеки ВНЗ. Ця функція здійснюється бібліотекою шляхом обслуговування – створенням бібліотечно-інформаційних продуктів

та наданням послуг.

Масштаби впливу медіа на різні сфери діяльності бібліотеки зростають щодня. Це вимагає від працівників бібліотек не тільки знання сучасних технічних пристроїв та вміння працювати з ними, а й певного рівня критичного мислення, навичок самостійної творчої роботи, пов'язаної з пошуком, обробкою та поданням інформаційного матеріалу.

Соціальні медіа розглядають як нове явище – «Інтернет з людським обличчям», що гарантує свободу доступу до інформації, демократичність і різноманітність можливостей самовиявлення, масштаби соціального креативу. Це гостро відчували і користувачі, і працівники бібліотек. До практики діяльності бібліотек увійшло створення персональних профілів, віртуальних професійних співтовариств у соціальних мережах, спеціалізованих форумів та порталів. Доречним стало й використання блогів [3, с. 19]. Блоги є ефективним інструментом для діалогу «бібліотекар-читач», міжпрофесійного спілкування, що сприяє професійному зростанню і вдосконаленню та дає можливість самовираження, стимулює творчу активність.

До тем, що активно обговорюються в бібліотечній сфері, можна віднести: проблеми реалізації ініціативи відкритого доступу та самоархівзації робіт, проблеми представлення бібліотек в соціальних мережах, програми популяризації читання, проблеми університетської науки, авторського права, наукової комунікації в цифрову епоху.

Сервіс бібліотечно-інформаційних послуг потрібно розглядати як процес погодження суб'єктивних запитів користувачів та об'єктивних можливостей бібліотечного фонду. Сервісне обслуговування в бібліотеці – це надання нових бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг:

- забезпечення доступу користувачів до електронних баз даних безпосередньо в бібліотеці;
- інформації на нових видах носіїв інформації, відкриття електронної читальної зали, фонду CD-ROM;
- організація доступу до ресурсів бібліотеки для віддалених користувачів шляхом створення веб-сайту та онлайн-каталогу тощо.

Онлайн-сервіси постали як новітні віртуальні форми соціальної активності бібліотек у мережі Інтернет та як основа для налагодження професійної комунікації, взаємодії книгозбірні та користувача, бібліотеки й суспільства загалом [3, с. 19].

Вітчизняні бібліотеки почали використовувати соціальні сервіси як канали неформальної комунікації та засоби мотивації розвитку професійної сфери, що

реалізуються у різних формах: як засоби залучення ширшої аудиторії користувачів мережі; як інструменти бібліотечного маркетингу, що сприяють розповсюдженню бібліотечних новин, стимулюють просування бібліотечних продуктів, послуг та сервісів, анонсують заходи та проекти [3, с. 20].

Інформаційний сервіс бібліотеки передбачає надання користувачам суттєвої допомоги в користуванні бібліотечними фондами:

- виконуючи довідкові запити;
- допомагаючи у пошуках матеріалів як за традиційним картковим каталогом, так і за сучасним електронним;
- надаючи поради щодо інформаційних джерел та пошукових стратегій;
- високою культурою обслуговування тощо.

Маючи проблему недостатньої кількості літератури – особливо навчальної – вузівські бібліотеки України створюють повнотекстові колекції навчально-допоміжних матеріалів. Частіше бібліотеки використовують їх лише в локальних мережах чи навіть на локальних машинах, щоб уникнути проблем, пов'язаних з вирішенням питань авторського права. Бібліотечна діяльність завжди була пов'язана з питаннями охорони авторських прав і захисту інтелектуальної власності.

Застосування медіатехнологій допомагає бібліотекарям зацікавити користувачів, залучити їх до обговорення та підготовки бібліотечних подій. Це надає можливість вирішувати різні бібліотечні проблеми шляхом їх обговорення у мережі з колегами та користувачами. Соціальні сервіси розширюють професійні контакти, заохочують пошук нового стилю, творчої волі, ідей співробітництва та їхньої реалізації у бібліотечній галузі, формують позитивний імідж книгозбірень, стимулюють користувачів стати партнерами у розвитку бібліотек [3, с. 20].

Більшість національних і державних вітчизняних бібліотек мають електронні каталоги. Процес створення електронних каталогів є дуже тривалим і досить витратним. Проте читач може лише дізнатись про наявність потрібного видання, а отримати його – вже у приміщенні бібліотеки. Окремим питанням для українського суспільства залишається майже повна відсутність централізованих наукових публікацій в Інтернеті [1, 16]. Бібліотека як середовище формування інтелектуальних та інформаційних ресурсів суспільства покликана накопичувати, синтезувати та пропонувати суспільству інтелектуальний інформаційний продукт на всіх носіях інформації.

Нині інтелектуальний інформаційний продукт посідає чільне місце у світі і визначає формування суспільства знань, економіки знань, інтелектуального ресурсу, всіх

фундаментальних світових процесів у галузях науки, культури, управління, виробництва.

Сьогодні можна визначити три найголовніші завдання бібліотек:

- обробка інтелектуальних інформаційних технологій;
- максимальне використання інтелектуальних інформаційних технологій бібліотеки для забезпечення своєї діяльності;
- забезпечення доступу до інформаційного продукту [1, 31].

Сьогодні практично в усьому світі до освітніх програм підготовки молоді включено вивчення нового предмета, який отримав назву «Медіаосвіта / Медіаграмотність». В останні роки в Україні було захищено декілька дисертацій, які засвідчили актуальність і перспективність розроблення цього напрямку. Актуальність впровадження медіаосвіти до системи вищої освіти за допомогою інтеграції медіаосвітніх технологій до професійної підготовки майбутніх фахівців обумовлена виникненням у навчальному процесі нової концепції професійної підготовки, яка містить медіаосвітні стратегії, що мають на меті формування медіаосвітньої культури [7, с. 8]. Досвід впровадження медіаосвіти до навчального процесу ВНЗ України переконливо засвідчує не тільки необхідність теоретичної розробки проблем професійно-орієнтованої медіаосвіти та аргументації її переваг, а й нагальну потребу у всебічному сприянні її впровадженню до навчального процесу.

Проте зараз переважна більшість вітчизняних бібліотек є пасивними користувачами Всесвітньої мережі. Це пов'язано, насамперед, із постійним розвитком різних форм медіа, цифровою конвергенцією електронних технологій та онлайн-сервісів, браком досвіду роботи бібліотечного персоналу в умовах електронного середовища.

Без комп'ютера сьогодні неможливо уявити навчальний процес. Розвиток комп'ютеризації освіти розширює коло навчальних завдань; з'являються нові засоби інформаційних технологій навчання; широкі можливості надаються мережею Інтернет (пошук необхідної інформації, створення Інтернет-сайтів тощо). Все це допомагає створювати якісно новий інформаційно-освітній простір, у якому інформаційний потік спонукає людину до переходу від накопичення знань до системи оволодіння навичками самоосвіти. Застосування медіа у діяльності бібліотек уможливорює отримання нових інструментів для організації та управління інформацією, надання до неї доступу, стимулювання подальшого розвитку бібліотечної професії та створення якісно нової комунікації з користувачами [3, с. 21].

Активне освоєння медіа бібліотеками тільки починається. Але важливо зазначити, що останнім часом все активніше на онлайн-просторах з'являються українські бібліотеки,

які створюють цікаві Інтернет-проекти, взаємодіють між собою та з користувачами. Перед працівниками бібліотек постає завдання створення нових умов комунікації, які слугували б покращенню розуміння принципів функціонування інформаційного простору окремих користувачів та розвитку їх навичок орієнтування в усьому спектрі інформаційних ресурсів. Таким чином, адаптація бібліотек до нових форм комунікацій є інноваційною тенденцією розвитку бібліотечної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека вищого навчального закладу в епоху електронних комунікацій : матеріали регіональної міжвузівської науково-практичної конференції / уклад. : В. М. Белінська, Н. В. Мороз. – Чернігів : Наук. б-ка ЧДІЕУ, 2010. – 92 с.
2. Дрогайцев О. І. Комп'ютеризація як складник інформаційної освіти / О. І. Дрогайцев // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / за ред. З. П. Бакум ; ред. кол. : З. П. Бакум, Я. В. Шрамко, І. В. Шелевицький. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ "КНУ", 2013. – Вип. 38. – С. 202-204.
3. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 8. – С. 19-21.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
5. Невмержицька О. В. Особливості медійного виховання / О. В. Невмержицька // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Вип. 19 / ред. кол. : В. К. Буряк (гол. ред.), Л. В. Кондрашова, Г. Б. Штельмах. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – С. 110-115.
6. Пінчук О. П. Проблема визначення мультимедіа в освіті : технологічний аспект / О. П. Пінчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Вип. 46 / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України ; ред. кол. : В. О. Зайчук, А. В. Кудін, Я. Я. Болюбаш, І. А. Шелест, В. А. Баженов. – К., 2007. – С. 55-59.
7. Онкович Г. Медіаосвіта у вищій школі / Г. Онкович // Освіта. – 2013. – № 15-16. – С. 8.
8. Чернявська Ю. Ю. До питання розвитку медіаосвіти в школах Західної Канади / Ю. Ю. Чернявська // Інформ. аційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука ; Ін-т засобів навчання АПН України. – К. : Атіка, 2005. – С. 249-255.

9. Чернявська Ю. Ю. Медіаосвіта у Великій Британії та Канаді / Ю. Ю. Чернявська // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : колективна монографія. – К. : Атіка, 2005. – С. 163-175.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Ястремська Л.Ю.

Наукова бібліотека Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Одним із основних завдань наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [далі - бібліотеки] з часу її створення було проведення культурно-просвітницької та виховної роботи серед користувачів. Турбота про гармонійний і всебічний розвиток студентської молоді об'єднує зусилля Академії та наукової бібліотеки.

У складі Академії працюють 4 інститути: Інститут мистецтв, Інститут менеджменту, Інститут дизайну і ландшафтного мистецтва, Інститут післядипломної освіти.

В Академії навчаються майже 3 тисячі студентів з різних областей України. Щоб роки навчання, проведені в Києві на святій землі Києво-Печерської лаври, залишились у пам'яті назавжди, бібліотека спрямовує свої зусилля не лише на обслуговування студентів необхідною навчальною літературою, а й на проведення значної культурно-просвітницької роботи в тісному контакті з кафедрами, інститутами, студентською радою.

Традиційними стали літературно-музичні години з використанням музичних творів українських, російських та зарубіжних композиторів; усні журнали з експонуванням видань з образотворчого мистецтва, вечори поезії за творами поетів – викладачів і студентів, вечори історичного портрету за творами українських письменників, істориків,

Відділ обслуговування став центром проведення масових заходів не лише в бібліотеці, а і в Академії та поза її межами, оскільки окремого підрозділу масової роботи бібліотека не має.

Із розширенням площі бібліотеки, її структури, новим змістом наповнилася масова та виховна робота серед студентської молоді. В 2000 р. бібліотека мала 243 читачі,

сьогодні – 3004, з яких 2622 студенти; одну кімнату, сьогодні – 2 читальні зали для студентів, читальна зала наукової літератури, абонемент, бібліотечний Інтернет-центр.

Останніми роками виховна робота бібліотеки спрямована на формування у майбутнього фахівця, керівника культурними процесами широкого світогляду, багатого внутрішнього змісту на основі знайомства з кращими зразками вітчизняної та світової культури. Майбутній менеджер соціокультурної діяльності, індустрії дозвілля, звукорежисер, режисер театралізованих видовищ та шоу-програм, актор, балетмейстер-педагог, артист-вокаліст, музикознавець, мистецтвознавець-експерт, дизайнер середовища, ландшафту, художник-дизайнер, менеджер інформаційного та виставкового бізнесу, культуролог, окрім професійних якостей, повинен володіти загальною культурою. Це не лише робить його життя більш насиченим чи цікавим, але й підвищує професійний потенціал як фахівця та керівника у сфері культури. Бібліотека проводить значну роботу із залучення студентів до мистецтва та культури, розвитку в них художнього смаку. Саме відкриття для себе нових імен видатних історичних, культурних діячів різних епох і народів через знайомство з їхнім життєвим та творчим шляхом, сприяє розширенню кругозору студентів, спонукає звертатися до творів та наукових праць цих особистостей, зрештою, підвищує престиж бібліотеки як просвітницької установи.

Наочна демонстрація книг на виставках, переглядах є найбільш поширеною та доступною формою популяризації книги. Виставка входить до складу різних комплексних заходів, виступає самостійною формою розкриття документального ресурсу бібліотеки. Давно вже стали традиційними виставки літератури до знаменних і пам'ятних дат, на допомогу засвоєнню навчальних дисциплін та проведенню наукової роботи.

У книжкових виставок є суттєві переваги перед іншими формами роботи: навіть ті читачі, які не дуже любляють самостійно відшукувати необхідні матеріали в каталогах, обов'язково зупиняються і звертають погляд на гарно оформлені експозиції. Книжкові виставки є своєрідною візитною карткою бібліотеки. Завдяки їм читачі можуть судити не лише про книжкові багатства, але й про стиль бібліотеки, певного відділу. До організації виставок бібліотекарі підходять креативно, уміють цікаво згрупувати матеріали з актуальних тем, оригінально їх представити та розкрити. Бібліотека практикує після циклу тематичних виставок організацію екскурсій до музеїв, бібліотек, театрів міста.

З 2010 р. на бібліотечному сайті експонуються віртуальні виставки.

Наші користувачі – студенти та працівники Академії - охоче відвідують тематичні огляди літератури. Як одна із комфортних форм просвітницьких заходів для невеликої студентської аудиторії, цей захід добре себе зарекомендував. Як правило, в камерній

обстановці 25-40 студентів, досягається більш тісний контакт спілкування, можливість продемонструвати матеріали з книжкової виставки, побачити реакцію молоді на повідомлення, і зацікавити до обговорення того чи іншого питання. Тематика оглядів змінюється щорічно, проте визначною рисою останніх років стало повторне замовлення викладачами уже напрацьованих попередньо тем, що говорить про підвищення їхнього інформаційного рівня й актуальності підготовленої тематики.

Інформатизація надала можливість зробити масові заходи більш цікавими і насиченими. Різні медіа презентації зацікавлюють все більше число читачів. Особливою увагою користується цикл заходів «СНІД – чума XXI століття» з відеопоказом фільмів, виставками спеціальної літератури, що проводяться уже кілька років. На заходах крім бібліографічних оглядів, які готують працівники бібліотеки, виступають лікарі.

Користувачі бібліотеки мистецького закладу студенти і викладачі - категорія специфічна. Це творчі особистості, які постійно вдосконалюють свої знання. І фахівці – бібліотекарі повинні рости разом з ними, орієнтуватися у всіх питаннях, що їх цікавлять, у деяких іти попереду, бо бібліотекар, який не може бути радником, читачеві не потрібен. Бібліотекар у мистецькому ВНЗ сам повинен бути творчою людиною, генератором інновацій і креативу, і артистом, і менеджером дозвілля, вирішуючи при цьому притаманними його професії формами і методами, поставлені завдання.

Багато років діє у бібліотеці літературно-творчий клуб «ЛіТаК». Саме в рамках клубу проходять літературні години, години музики, театралізовані дійства. Найвищий рейтинг серед бібліотечних заходів (за даними опитування) мають зустрічі з цікавими людьми.

Тільки останнім часом відбулася зустріч з Дмитром Степовиком – доктором філософії, доктором мистецтвознавства, доктором богословських наук, праці якого використовуються в підготовці мистецтвознавців. Двічі був гостем студентів Левко Лук'яненко. В стінах бібліотеки відбулася зустріч з Віктором Блайз, викладачем вищої категорії школи англійської мови «Оксфорд-клас» Міжнародної асоціації кращих незалежних шкіл «Quality English».

Незабутнє враження залишилось у присутніх від спілкування з учасниками АТО – нашими студентами, один з яких, студент кафедри режисури, загинув, захищаючи

Запрошуються на зустріч із молоддю викладачі Академії. Студенти з подивом дізнаються на таких зустрічах, що викладачі, які читають їм лекції з різних дисциплін, ще й захоплюються поезією та музикою, цікаві й обдаровані особистості. А пишатись і брати приклад є з кого.

Директорами інститутів, завідувачами кафедр, викладачами працюють талановиті, знані в Україні та поза її межами творчі особистості: Герой України – М.М. Вантух; народні і заслужені артисти України: О.П. Кужельний, В.В. Вовкун, Д.О. Мухарський, А.Д. Мухарський; лауреат Шевченківської премії – В.І. Степурко; видатні діячі культури і мистецтв Л.М. Черкаський, С.Г. Забрєдовський, С.Й. Лісецький і ін. Саме в затишній бібліотечній обстановці по-новому розкривається їх неординарна натура.

Аналізуючи тематику просвітницьких і виховних заходів 2000 – 2015 рр., відзначається помітне збільшення тем з історії та культури України, народознавства, що сприяє вихованню патріота й громадянина своєї країни.

Активна участь у заходах бібліотеки спрямовує студентів на читання додаткової літератури.

Змістовні та вичерпні доповіді, повідомлення студентів, які готувалися до бібліотечних заходів, ще раз довели, що бібліотека ВНЗ – не лише помічник у навчанні студента, а й необхідне джерело додаткових знань, котрі підвищують загальну культуру, місце змістовного дозвілля.

Бібліотека докладє максимум зусиль, аби завантаженого навчальними дисциплінами студента зацікавити історичним романом, барвами рідної мови, красою рукотворного мистецтва й творчим доробком педагогів-діячів культури і мистецтв.

Всеукраїнський день бібліотек відзначається як свято Академії. Експонуються книжкові виставки, мета яких - привернути увагу користувачів до фонду книгозбірні: «Книжкові перлини з фондів бібліотеки НАКККіМ», «Музика та образотворче мистецтво на електронних носіях» та ін. Традиційно облаштовуються виставки виробів студентів та працівників бібліотеки: вишиванки, акварелі, плетіння, шиття, випічка.

Проводячи заходи для студентів і за їхньої участі, працівники бібліотеки вкладають знання і душу, щоб студенти відчували, що бібліотека - те середовище, де можна проявити свої здібності, де їх вислухають і завжди їм раді. Активні читацькі групи, окремі читачі нагороджуються грамотами, подарунками.

Обираючи теми заходів, бібліотека виходить передусім з потреб читачів. Для вивчення їхньої думки щорічно проводиться соціологічне опитування, що включає і питання проведення просвітницько-виховних заходів. В першу чергу робота спрямована на допомогу читачам у засвоєнні навчального процесу (в т.ч. на допомогу курсам – Історія світової та української культури, образотворчого мистецтва, театру, етики й естетики, філософії), а також на змістовне і корисне дозвілля.

Сучасний напрямок розвитку освіти ставить перед бібліотеками нові завдання.

Надзвичайно важливо, який фахівець у галузі культури та яка особистість вийде у світ після закінчення Академії. Чи вмітиме він мислити широко й нестандартно, чи зможе порозумітись й налагодити контакти з представниками різних культур, народів та світоглядів? Тож свою роботу з розвитку творчої особистості ми продовжуємо.

